

*Περίπατοι Κληρονομιάς
στη Θεσσαλονίκη*

*Spaziergänge durch das kulturelle Erbe
von Thessaloniki*

Περίπατοι Κληρονομιάς στη Θεσσαλονίκη

ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Γενικό Προξενείο
της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας
στη Θεσσαλονίκη

Spaziergänge durch das kulturelle Erbe von Thessaloniki

STADTGEMEINDE THESSALONIKI
ZENTRUM FÜR GESCHICHTE THESSALONIKI

HELLENISCHE GESELLSCHAFT
für Umwelt und Kultur
NIEDERLASSUNG THESSALONIKI

Generalkonsulat
der Bundesrepublik Deutschland
Thessaloniki

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΕΡΙΠΑΤΩΝ

Αθανασίου Φανή, Ζυγομαλάς Δημήτρης, Κονιόρδος Βασίλης,
Μαρκή Ευτέρπη, Στεριώτου Ιωάννα, Μακροπούλου Δέσποινα,
Δελγιάννη Όλγα, Ζαχαροπούλου Γεωργία.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Στεριώτου Ιωάννα, Κονιόρδος Βασίλης, Ζυγομαλάς Δημήτρης,
Δελγιάννη Όλγα, Δραγουμή Ευγενία, Στεφανίδης Ανέστης.

Χάρτες – Υπόβαθρα

ΕΚΕΠΙ - ΕΚΕΧΧΑΚ Εθνική Χαρτοθήκη

Επιμέλεια: Πάρις Σαββαΐδης, Φωτεινή Παππά,

Ιωάννα Παπαδοπούλου, Ελπίδα Δανιήλ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ: Σταυρούλα Τσιάρα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Μαρία Μπραντ

Με την ευγενική χορηγία του Γενικού Προξενείου της
Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στη Θεσσαλονίκη

COPYRIGHT 2015

ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ISBN 978-960-9468-03-9

Φωτογραφία Εξωφύλλου: Η παραλία της Θεσσαλονίκης με το
υπήλατο τραμ, στα τέλη του 19ου αιώνα.

TEXTE DER SPAZIERGÄNGE

Athanasios Fani, Zygomalas Dimitris, Koniorodos Vasilis, Marki
Eytherpi, Steriotou Ioanna, Makropoulou Despoina, Deligianni
Olga, Zacharopoulos Georgia.

LEKTORAT

Steriotou Ioanna, Koniorodos Vasilis, Zygomalas Dimitris,
Deligianni Olga, Dragoumi Eugenia, Stefanidis Anestis.

Stadtpläne und Hintergründe

EKEPP-EKECHAK-Nationale Landkartenbibliothek

Lektoren: Paris Savvaidis, Fotini Pappa, Ioanna Papadopou-
lou, Elpidia Daniil

ÜBERSETZUNG INS DEUTSCHE: Stavrula Tsiara

LEKTORAT: Maria Brand

Diese Publikation wurde dank der Unterstützung des General-
konsulats der Bundesrepublik Deutschland Thessaloniki ver-
wirklicht.

COPYRIGHT 2015

STADTGEMEINDE THESSALONIKI

ZENTRUM FÜR GESCHICHTE THESSALONIKI

HELLENISCHE GESELLSCHAFT

für Umwelt und Kultur

NIEDERLASSUNG THESSALONIKI

ISBN 978-960-9468-03-9

Foto der Umschlagseite: Die Uferpromenade von Thessaloniki
mit der Pferdestraßenbahn gegen Ende des 19. Jahrhunderts.

Η Καμάρα σε ελαιογραφία του Πολυκλείτου Ρένγκου (1939).

Der Triumphbogen des Galerius. Ölgemälde von Polykleitos Rengos (1939).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χαιρετισμός Δημάρχου Θεσσαλονίκης.	8
Χαιρετισμός Γενικού Προξένου Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.	10
Χαιρετισμός Προέδρου του Παραρτήματος Θεσσαλονίκης της Ελληνικής Εταιρείας.	10
Η Πόλη της Θεσσαλονίκης στο πέρασμα των αιώνων.	14
1ος ΠΕΡΙΠΛΑΤΟΣ Από την Παραλία και τον Λευκό Πύργο, στο Συντριβάνι, στην Αγίου Δημητρίου και την Αγίας Σοφίας.	34
2ος ΠΕΡΙΠΛΑΤΟΣ Από την Αγίας Σοφίας και την Αγίου Δημητρίου, στην Ίωνος Δραγούμη και την Παραλία.	72
3ος ΠΕΡΙΠΛΑΤΟΣ Από την Αγορά του Λιμανιού, στην Αγίου Δημητρίου, στα Δυτικά Τείχη και το Φρούριο Βαρδαρίου.	92
4ος ΠΕΡΙΠΛΑΤΟΣ Από τα Ανατολικά Τείχη και την Αγίου Δημητρίου, στις παρυφές της Άνω Πόλης – Ολυμπιάδος.	112
5ος ΠΕΡΙΠΛΑΤΟΣ Η Άνω Πόλη, από την Ολυμπιάδος, στα Τείχη της Ακρόπολης και στις παρυφές των Ανατολικών Τειχών.	128
6ος ΠΕΡΙΠΛΑΤΟΣ Η Ακρόπολη και το Επταπύργιο.	162
Η ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ Λιμάνι και ιστορική βιομηχανική περιοχή στη Δυτική Θεσσαλονίκη. Η Ανατολική Θεσσαλονίκη. Η περιοχή των Πύργων.	170
ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟ	186
Μουσεία Θεσσαλονίκης.	188
Βιβλιογραφία.	190

INHALTSVERZEICHNIS

Vorwort des Bürgermeisters von Thessaloniki.	9
Vorwort des Generalkonsuls der Bundesrepublik Deutschland.	11
Vorwort der Vorsitzenden von der Niederlassung der Hellenischen Gesellschaft Thessaloniki.	11
Die Stadt von Thessaloniki im Laufe der Jahrhunderte.	15
1. SPAZIERGANG Von der Uferpromenade und dem Weißen Turm über den Syntrivani-Platz bis zu den Agiou Dimitriou und Agias Sophias Straßen.	52
2. SPAZIERGANG Von den Agias Sophias und Agiou Dimitriou Straßen über die Ionos Dragoumi Straße bis zur Uferpromenade.	82
3. SPAZIERGANG Vom Hafenmarkt über die Agiou Dimitriou Straße bis zu den westlichen Mauern und der Vardari-Festung.	102
4. SPAZIERGANG Von den östlichen Mauern und der Agiou Dimitriou Straße bis zum Beginn der Oberstadt an der Olympiados Straße.	120
5. SPAZIERGANG Von der Oberstadt und Olympiados Straße bis zu den Mauern der Akropolis und dem Beginn der östlichen Mauern.	144
6. SPAZIERGANG Von der Akropolis bis zur Heptapyrgion-Festung.	166
AUSSERHALB DER MAUERN VON THESSALONIKI Der Hafen und der historische Industriebereich in West-Thessaloniki Ost-Thessaloniki – der Pyrgon-Bezirk.	179
AUSGRABUNGSFUNDE BEI DEN BAUARBEITEN DER U-BAHN.	187
Museen von Thessaloniki.	189
Bibliographie.	191

Η Θεσσαλονίκη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, από τη θάλασσα, σε εξάπικη καρτ ποστάλ της εποχής.
Thessalonika am Anfang des 20. Jahrhunderts: Blick vom Meer auf einer historischen 6-seitigen Falt-Ansichtskarte.

Σας καλωσορίζουμε στην πόλη μας. Σας προσκαλούμε να περπατήσετε στους δρόμους και τις πλατείες της, να απολαύσετε το ηλιοβασίλεμα στην παραλία, να επισκεφθείτε τα μουσεία της, να γνωρίσετε τα μνημεία της. Να ανεβείτε στα κάσιρα και στην παλιά πόλη, να ανακαλύψετε γεύσεις και αρώματα στις παραδοσιακές αγορές, να παρακολουθήσετε παραστάσεις στα καλλιτεχνικά φεστιβάλ, να ανακαλύψετε γωνιές με ιστορία χιλιόχρονη.

Προτείνουμε «περίπατους κληρονομιάς» στη Θεσσαλονίκη, γιατί η κληρονομιά της πόλης μετρά πολλούς αιώνες και τα πλούτη που σωρεύτηκαν όλα αυτά τα χρόνια για να τη στολίσουν και να τη τιμήσουν είναι πολλά κι ονομαστά. Και ποικίλουν την όψη της με ένα πολύχρωμο μωσαϊκό, που χρονολογείται από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου και έχει ακόμη να αναδείξει ρωμαϊκά ανάκτορα και αγορές, βυζαντινές εκκλησίες, οθωμανικά λουτρά, εβραϊκή συναγωγή και μνημεία, αρμενική εκκλησία. Πολλές εθνότητες άφησαν τη σφραγίδα τους στην πόλη που τους καλοδέχτηκε και τους πρόσφερε φιλοξενία και καταφύγιο.

Στους δρόμους και τις γειτονιές της Θεσσαλονίκης η ιστορία είναι ζωντανή. Συνομιλεί αρμονικά με το μοντέρνο πρόσωπο της πόλης και προσφέρει το σοφό της χέρι καθοδηγώντας τους επισκέπτες να ανακαλύψουν τη γοητεία που χαρίζει το πέρασμα των αιώνων και των πολιτισμών.

Δεν μπορούμε να σας κάνουμε να δείτε την πόλη μας με τα δικά μας μάτια, αλλά σας προσκαλούμε να την ανακαλύψετε με το χέρι στην καρδιά και να την αγαπήσετε.

Ελπίζουμε οι “Περίπατοι Κληρονομιάς στη Θεσσαλονίκη”, αποτέλεσμα αгаστής συνεργασίας της Ελληνική Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού και του Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης, να είναι για σας οδηγός ευχάριστος και χρήσιμος στους περιπάτους σας στην πόλη μας.

Γιάννης Μπουτάρης
Δήμαρχος Θεσσαλονίκης

Wir begrüßen Sie herzlich in unserer Stadt und laden Sie dazu ein, durch ihre Straßen und Plätze zu flanieren, den Sonnenuntergang an der Uferpromenade zu genießen und die Stadtdenkmale zu besuchen; in die Altstadt hochzusteigen und die Festung zu besichtigen, ein Geruchs- und Geschmackserlebnis in den traditionellen Märkten zu haben, sich kulturelle Veranstaltungen und künstlerische Festivals anzusehen und die 'Ecken' der Stadt mit einer tausendjährigen Geschichte zu entdecken.

Wir empfehlen 'Spaziergänge durch das kulturelle Erbe von Thessaloniki', weil das Stadterbe eine jahrhundertelange Geschichte hat und der Reichtum, mit dem die Stadt im Laufe dieser Zeit geschmückt und geehrt wurde, vielfältig und berühmt ist. Das Stadtbild ist ein mehrfarbiges Mosaik, dessen Geschichte in der Zeit von Alexander dem Großen beginnt. Dieses Mosaik weist römische Palastanlagen und Märkte (Foren), byzantinische Kirchen, osmanische Bäder, eine Synagoge und andere jüdische Denkmale sowie eine armenische Kirche auf. Viele ethnische Gruppen haben ihre Spuren in der Stadt hinterlassen, die sie aufgenommen und denen sie Gastfreundschaft und Zuflucht gewährt hat.

Die Geschichte lebt weiter in den Straßen und Nachbarschaften von Thessaloniki und koexistiert harmonisch mit der modernen Seite der Stadt. Sie bietet den Besuchern ihre weise Hand an, sodass sie den Charme entdecken können, der über den Verlauf der Jahrhunderte und durch die verschiedensten Kulturen in dieser Stadt entstanden ist.

Es ist schwer, die Stadt durch unsere Augen zu sehen, aber wir laden Sie dazu ein, sie mit der Hand auf dem Herzen zu entdecken und zu lieben.

Wir hoffen, dass die 'Spaziergänge durch das kulturelle Erbe von Thessaloniki', die ein Ergebnis der hervorragenden Kooperation der Hellenischen Gesellschaft für Umwelt und Kultur und des Zentrums für Geschichte Thessaloniki darstellt, für Sie ein angenehmer und nützlicher Stadtführer bei Ihren Spaziergängen durch die Stadt sein wird.

Giannis Boutaris

Bürgermeister von Thessaloniki

Η Θεσσαλονίκη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με μεσαιωνική πύλη, σε παραπάνω καρτα-ποστάλ της εποχής.
Thessaloniki am Anfang des 20. Jahrhunderts mit den östlichen Mauern auf einer historischen Postkarte.
Falt-Ansichtskarte.

Αγαπητή αναγνώστρια, αγαπητέ αναγνώστη,
Λέει πρόκειται να επισκεφθείτε τη Θεσσαλονίκη είτε έχετε ήδη φθάσει, το σίγουρο είναι πως ενδιαφέρεστε για την πόλη αυτή, τη δεύτερη σε μέγεθος πόλη της Ελλάδας.

Σήμερα θα βρείτε στη Θεσσαλονίκη ίχνη των ελληνικών οικισμών της αρχαιότητας και της ρωμαϊκής εποχής, καθώς και ίχνη βυζαντινού και μουσουλμανικού πολιτισμού. Θα συναντήσετε πολλά κτίρια και μέρη που θα σας θυμίσουν την άλλοτε ακμάζουσα και ισχυρή Ισλαμική Κοινότητα Θεσσαλονίκης. Θα βρείτε επίσης σημάδια που δείχνουν ότι κάποτε κατοικούσαν εδώ για διάφορους λόγους άνθρωποι άλλων λαών. Και φυσικά βλέπετε και τη Θεσσαλονίκη του σήμερα.

Στον Οδηγό που κρατάτε θα βρείτε πολλά μέρη με τη σημερινή, αλλά και την παλαιότερή τους μορφή. Έτσι σας δίνεται η δυνατότητα να σχηματίσετε μια μέχρι τώρα μοναδική συνοπτική εικόνα για την ιστορική διαδρομή και την αρχιτεκτονική εξέλιξη της Θεσσαλονίκης.

Είναι η πρώτη φορά που ο Οδηγός της πόλης εκδίδεται στα ελληνικά και στα γερμανικά. Έτσι ευελπιστούμε να δώσουμε στους γερμανόγλωσσους τουρίστες τη δυνατότητα για μια καλύτερη γνωριμία με την πόλη.

Το Γενικό Πρόξενο της Γερμανίας είναι ευγνώμον που μπόρεσε να συμβάλλει ενεργά στην παρούσα έκδοση συμμετέχοντας στην πραγματοποίησή της.

Χαίρομαι που ο Οδηγός αυτός θα σας συνοδεύει στις διαδρομές και στους περιπάτους σας στην πόλη και σας εύχομαι μια ευχάριστη και ενδιαφέρουσα παραμονή στη Θεσσαλονίκη.

Dr. Ingo von Voss

Γενικός Πρόξενος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας

Η έκδοση του Οδηγού αυτού στα ελληνικά και γερμανικά, όπως και η πρώτη έκδοση του 2009 στα Ελληνικά και αγγλικά, φιλοδοξεί να προβάλει την πολιτιστική κληρονομιά της Θεσσαλονίκης στους κατοίκους της και στους επισκέπτες της. Αυτό το αποτέλεσμα της συνεργασίας του Δήμου Θεσσαλονίκης με το Παράρτημα Θεσσαλονίκης της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού βρήκε, στην περίπτωση της νέας έκδοσης, ως πολύτιμο υποστηρικτή το Γενικό Πρόξενο της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στη Θεσσαλονίκη και για τον λόγο αυτό οφείλονται ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Γενικό Πρόξενο Dr Ingo von Voss και στην Αναπληρώτρια Γενική Πρόξενο κα Anita Englert-Zerbin.

Με την έκδοση αυτή, το Παράρτημα Θεσσαλονίκης της Ελληνικής Εταιρείας εγκαινιάζει την χρονιά που συμπληρώνονται 25 χρόνια δράσης του στην πόλη, διάστημα κατά το οποίο τα δραστήρια μέλη του αγωνίζονται για την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και του περιβάλλοντος. Η στέγαση των γραφείων του Παραρτήματος στο διατηρητέο κτήριο της οδού Επιμενίδου 19 στην Άνω Πόλη Θεσσαλονίκης, ιδιοκτησίας του Δήμου Θεσσαλονίκης, αποτελεί και αυτή αποτέλεσμα της στενής και μακρόχρονης συνεργασίας των δύο φορέων.

Κύριος συντελεστής της συλλογικής αυτής προσπάθειας και στην περίπτωση της νέας έκδοσης υπήρξε το μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΛΛΕΤ, Δρ Αρχιτέκτων Ιωάννα Στεριάτου, η οποία με τη συσσωρευμένη γνώση της και τη μακρόχρονη εμπειρία της ανέλαβε την ευθύνη της τμηματικής επικαιροποίησης του υλικού του Οδηγού του 2009 σε συνεργασία με την Πρόεδρο Όλγα Δεληγιάννη, τον Αντιπρόεδρο Βασίλη Κονιόρδο και τα μέλη του Παραρτήματος Θεσσαλονίκης Δρ Δέσποινα Μακροπούλου, Κλεοπάτρα Θεολογίδου και Δρ Γεωργία Ζαχαροπούλου.

Καθοριστική συμβολή στην πραγματοποίηση της έκδοσης είχαν αφενός η στενή συνεργασία με το Δρα Αντώνη Σατραζάνη, Προϊστάμενο του Κέντρου Ιστορίας του Δήμου Θεσσαλονίκης και τον κ. Ανέστη Στεφανίδη, επιστημονικό συνεργάτη του Κ.Ι.Θ. και αφετέρου η θερμή αποδοχή από την Αντιδήμαρχο Πολιτισμού, Παιδείας και Αθλητισμού κα Έλλη Χρυσίδου και η θετική ανταπόκριση του Δημάρχου Θεσσαλονίκης κ. Γιάννη Μπουτάρη.

Θα πρέπει επίσης να ευχαριστήσουμε θερμά το Αρχείο Χαρτογραφικής Κληρονομιάς για την υποστήριξή του.

Όλγα Δεληγιάννη, ε.τ. Αρχιτέκτων ΥΠ.ΠΟ.

Πρόεδρος Παραρτήματος Θεσσαλονίκης Ελληνικής Εταιρείας

Liebe Leserin, lieber Leser,

Sie planen, nach Thessaloniki zu reisen, oder sind vielleicht schon vor Ort. Jedenfalls interessieren Sie sich für diese Stadt, die zweitgrößte Griechenlands. Sie finden in Thessaloniki heutzutage die Spuren der griechischen Besiedlung im Altertum, aus der Römerzeit, der byzantinischen und der osmanischen Kultur. Sie stoßen auch auf viele Bauten und Plätze, die an das Leben der einst starken und einflussreichen jüdischen Gemeinde dieser Stadt erinnern ebenso wie auf Hinweise auf Bewohner anderer Völker, die aus verschiedensten Gründen einst hier gelebt haben. Und nicht zuletzt sehen Sie das Thessaloniki unserer Tage.

Der vorliegende Stadtführer zeigt Ihnen viele Orte in ihrem heutigen und früheren Erscheinungsbild. Er gibt damit einen bislang einmaligen Überblick über die architektonische Stadtentwicklung und die Geschichte der Stadt.

Der Stadtführer liegt erstmalig in einer deutsch-griechischen Ausgabe vor und wird so hoffen wir dazu beitragen, diese Stadt Touristen aus dem deutschsprachigen Raum besser zu erschließen. Das Generalkonsulat hat das Angebot, an dieser Fassung mitzuwirken, dankbar angenommen und sich an ihrer Verwirklichung beteiligt.

Ich freue mich, dass er Sie auf Ihren Wegen durch die Stadt begleitet und wünsche Ihnen einen angenehmen und interessanten Aufenthalt in Thessaloniki.

Dr. Ingo von Voss
Generalkonsul der Bundesrepublik Deutschland

Die Auflage dieses Stadtführers auf Griechisch und Deutsch zielt – wie die erste Auflage auf Griechisch und Englisch im Jahre 2009 – darauf ab, den Einwohnern und Besuchern von Thessaloniki das Kulturerbe der Stadt vorzustellen. Dieser kooperative Versuch der Stadtgemeinde und der Niederlassung der Hellenischen Gesellschaft für Umwelt und Kultur Thessaloniki wurde zwecks dieser neuen Auflage vom Generalkonsulat der Bundesrepublik Deutschland Thessaloniki unterstützt. Aus diesem Grund sei ein besonderer Dank an den Generalkonsul Dr. Ingo von Voss und an die Konsulin Anita Englert-Zerbin gerichtet.

Mit dieser Auflage eröffnet die Niederlassung der Hellenischen Gesellschaft das 25. Jahr ihrer Aktionen und Tätigkeiten in der Stadt, die von ihren engagierten Mitgliedern durchgeführt werden und in Zusammenhang mit dem Kulturerbe und der Umwelt stehen. Das unter Denkmalschutz stehende Gebäude in der Epimenidou Str. 19 in der Oberstadt gehört zur Stadtgemeinde und beherbergt die Büros der Niederlassung der Hellenischen Gesellschaft, was auch ein Ergebnis der engen und langen Kooperation der zwei Träger ist.

Eine ausschlaggebende Rolle bei der kollektiven Bestrebung inklusive dieser neuen Auflage spielte das Mitglied des Verwaltungsrats der Hellenischen Gesellschaft Dr. Ioanna Steriotou, Architektin. Mithilfe ihrer Kenntnisse und langjährigen Erfahrung und in Zusammenarbeit mit der Vorsitzenden Olga Deligianni, dem stellvertretenden Vorsitzenden Vasilis Koniordos und den Mitgliedern der Niederlassung Dr. Despoina Makropoulou, Kleopatra Theologidou und Dr. Georgia Zacharopoulou hat sie die Aktualisierung des Stadtführers von 2009 übernommen.

Zur Verwirklichung der neuen Auflage hat die enge Zusammenarbeit mit dem Vorsitzenden des Zentrums für Geschichte der Stadtgemeinde Thessaloniki Dr. Antonis Satrazanis und dem wissenschaftlichen Mitarbeiter des Zentrums Anestis Stefanidis entscheidend beigetragen sowie auch die allumfassende Annahme des Vorschlags durch die stellvertretende Bürgermeisterin für Kultur, Bildung und Sport Frau Elli Chysidou und die positive Rückmeldung des Bürgermeisters von Thessaloniki Herrn Giannis Boutaris.

Man sollte sich außerdem bei dem Archiv von kartografischem Erbe für seine Unterstützung herzlich bedanken.

Olga Deligianni, emeritierte Architektin des Kultusministeriums
Vorsitzende der Niederlassung der Hellenischen Gesellschaft in Thessaloniki

Ψηφιδωτό του 7^{ου} αιώνα, στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, με θέμα
 “Ο Άγιος Δημήτριος με δύο παιδιά”.

Mosaik aus dem 7. Jahrhundert in der Kirche Agios Dimitrios mit
 Thema ‘Agios Dimitrios mit zwei Kindern’.

Κατεβήκαμε λοιπόν στην ξακουστή Θεσσαλονίκη πριν αρχίσει η γιορτή του μάρτυρα Δημητρίου... Και αφού προσήλθαμε στις εκκλησίες και στους ναούς και αποδώσαμε την οφειλόμενη τιμή, μετά συχναίσαμε στην πανήγυρη που στήνεται έξω από τις πύλες της πόλης. Αρχίζει η πανήγυρη έξι μέρες πριν από τη γιορτή και τελειώνει αμέσως την επομένη... Τα Δημήτρια λοιπόν είναι μια γιορτή, όπως ακριβώς τα Παναθήναια στην Αθήνα και τα Πανιώνια στη Μίλητο· είναι η πιο μεγάλη γιορτή των Μακεδόνων. Συρρέουν σ' αυτήν όχι μόνο ιπλήθη εντοπίων και ιθαγενών αλλά και ποικίλα πλήθη από τους απανταχού Έλληνες, διάφορα γένη Βουλγάρων που κατοικούν ανάμεσα στο Δούναβη και τη Νότια Ρωσία, Καμπανών, Ιταλών, Ιβήρων, Πορτογάλων και Κελτών που ζουν πέρα από τις Άλπεις· για να μην πολυλογώ τα παράλια του Ωκεανού στέλνουν στη γιορτή του μάρτυρα ικέτες και θεωρούς· τόσο μακριά απλώνεται η φήμη του στην Ευρώπη.

Τιμαρίων

β' μισό του 12ου αιώνα

εκδ. R. Romano, Napoli 1974

Μετάφραση: Β. Νεράντζη-Βαρμάζη

"Wir machten uns also auf den Weg nach dem berühmten Thessaloniki, kurz bevor das große Fest für den Märtyrer Dimitrios begann... Nachdem wir uns in Kirchen eingefunden und die Messe gefeiert hatten, besuchten wir die Feier, die außerhalb der Stadttore stattfand. Die Feierlichkeiten fangen sechs Tage vor dem offiziellen Fest an und enden am Tag danach... Die Dimitria verkörpern also ein prachtvolles Fest genau wie die Feierlichkeiten der Panathenäen in Athen oder der Panionia in Milet. Es handelt sich um das größte Fest der Makedonier. Scharenweise drängen sich dort nicht nur Einheimische, sondern auch eine Vielzahl an Griechen aus der ganzen Welt, Bulgaren verschiedener Stämme, die zwischen der Donau und Südrussland wohnen, sowie zahlreiche Kampanier, Italiener, Iberer, Portugiesen und Kelten, die jenseits der Alpen wohnen; kurz gesagt, schicken die Küsten des Ozeans Pilger und Beobachter aufs Fest zu Ehren des Märtyrers; so weit reicht sein Ruf in Europa hinaus."

Timarion

2. Hälfte des 12. Jahrhunderts

R. Romano Vlg, Neapel, 1974

Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Η Θεσσαλονίκη, σύμφωνα με τις επικρατέστερες απόψεις, ιδρύθηκε στην καρδιά του Θερμαϊκού κόλπου, από το βασιλιά της Μακεδονίας Κάσσανδρο, γύρω στα 316 / 315 π.Χ., συγκεντρώνοντας τους κατοίκους εικοσιέξι οικισμών από την ευρύτερη περιοχή, δίδοντας σ' αυτήν το όνομα της συζύγου του και αδελφής του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Οι τούμπες και οι τράπεζες που βρίσκονταν στο άμεσο περιβάλλον της ελληνοιστικής Θεσσαλονίκης, έχουν αποδειχθεί πλούσιες μαρτυρίες συνεχούς κατοίκησης, συγκεντρωμένης και οργανωμένης ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή από τη νεολιθική ακόμη περίοδο.

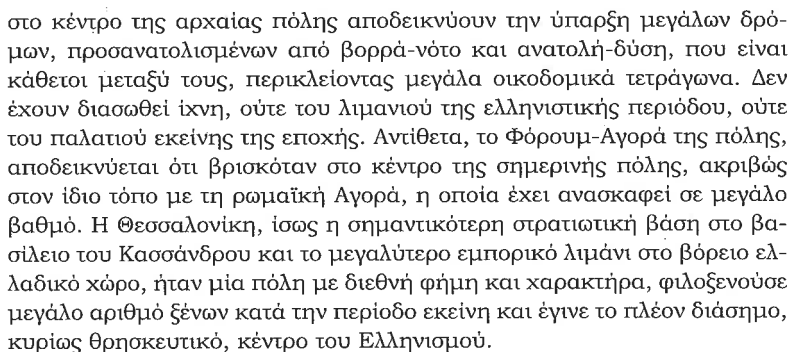

DIE STADT VON THESSALONIKI IM LAUFE DER JAHRHUNDERTE

Thessaloniki verfügt als eine der bedeutendsten bevölkerungsreichen und multikulturellen Hafenstädte über eine lange kontinuierliche und ununterbrochene Geschichte und Kultur – trotz turbulenter und dramatischer Ereignisse im Laufe der Zeit von ihrer Gründung bis hin zur Gegenwart.

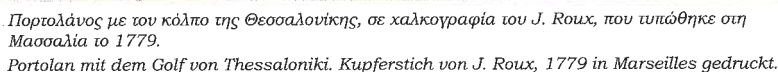
Nach herrschenden Ansichten wurde Thessaloniki um 316-315 v.Ch. in zentraler Lage des Thermaischen Golfs vom König von Makedonien, Kassandros, gegründet. Die neue Stadt brachte die Bewohner von sechszwanzig Siedlungen der weiteren Umgebung zusammen und wurde nach dem Namen der Ehegattin von Kassandros und Schwester von Alexander dem Großen benannt. Die Grabhügel, die in unmittelbarer Nähe vom hellenistischen Thessaloniki gefunden wurden, stellen ein reiches Zeugnis der kontinuierlichen und organisierten menschlichen Besiedlung der Gegend bereits seit der Jungsteinzeit dar.

Die Stadt wurde bald zur Metropole von Makedonien. Viele Fragen in Bezug auf das hellenistische Thessaloniki und das Ausmaß seiner umgebenen Befestigungsanlagen bleiben offen und warten weitere archäologische Recherchen ab. Jüngste Studien bezüglich der Städtebau-

Μετά τη στρατιωτική κατάκτηση της Μακεδονίας από τους Ρωμαίους (146 π.Χ.), η πόλη δεν έχασε τη σημασία της στην περιοχή κατά τα χρόνια που ακολούθησαν. Καλά οχυρωμένη στο μυκό του Θερμαϊκού κόλπου, στις ρίζες του βουνού Κισσός και σε μία προνομιούχα θέση για το εμπόριο μεταξύ Ανατολής-Δύσης και Βορρά- Νότου, με τέσσερα ποτάμια στο άμεσο περιβάλλον της, κυριαρχούσε με το ασφαλές λιμάνι της πάνω σε έναν σημαντικότερο δρόμο των οδικών δικτύων της εποχής, την Εγνατία οδό. Η Θεσσαλονίκη παρέμενε και στο πλαίσιο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ένα οικονομικό και διοικητικό κέντρο.

Οι ενδείξεις για την πρώτη ρωμαϊκή φάση των τειχών της Θεσσαλονίκης είναι πολύ λίγες και όχι απόλυτα επιβεβαιωμένες. Η άμυνα της πόλης

planung im Zentrum der antiken Stadt beweisen das Bestehen großer Straßen in Nord-Süd- und Ost-West-Richtung, die im rechten Winkel zueinander ausgerichtet sind und große Wohnblöcke einschließen. Weder Spuren des Hafens der hellenistischen Zeit noch des damaligen Palasts sind erhalten. Allerdings wissen wir heute, dass das Stadtforum im Zentrum der heutigen Stadt genau an der Stelle des späteren römischen Forums lag, das größtenteils ausgegraben worden ist. Als der vielleicht entscheidendste Militärstützpunkt im Königreich von Kassandros und der größte Handelshafen in Nordgriechenland war Thessaloniki eine Stadt mit internationalem Ruf und Charakter, in der es eine Vielzahl von Ausländern zu dieser Zeit gab. Außerdem entwickelte es sich zum bekanntesten religiösen Zentrum der griechischen Welt.

Die Bedeutung der Stadt ist in den Jahren nach der militärischen Eroberung von Makedonien durch die Römer (146 v.Ch.) nicht zurückgegangen. Thessaloniki war gut befestigt innerhalb des Thermaischen Golfs am Fuße des Kissos-Bergs und in einer privilegierten Handelslage zwischen Ost und West sowie Nord und Süd, mit vier Flüssen in unmittelbarer Nähe und einem sicheren Hafen. Gelegen auf einer der wichtigsten Routen der Zeit, der Via Egnatia, verblieb die Stadt ein Wirtschafts- und Verwaltungszentrum auch im Rahmen des römischen Reichs.

Es gibt wenige und nicht gänzlich bestätigte Anzeichen, was die erste römische Phase der Stadtmauern angeht. Es wird angenommen, dass die Stadtbefestigung in der Zeit der späten römischen Republik verstärkt wurde. Die Errichtung des Goldenen Tors, das auf dem

*Λεπτομέρεια ανάγλυφου στην Αψίδα του Γαλερίου (Καμάρα).
Reliefdetail des Triumphbogens des Galerius (Kamara).*

πιστεύεται ότι ενισχύθηκε κατά την περίοδο της ύστερης ρωμαϊκής Δημοκρατίας. Πάντως η κατασκευή της Χρυσής Πύλης, η οποία υψωνόταν στη θέση της πλατείας Δημοκρατίας (Βαρδαρίου), ήταν πιθανότατα θριαμβικό τόξο για τους νικητές Οκταβιανό και Μάρκο Αντώνιο στη μάχη των Φιλίππων (42 π.Χ.) και πρέπει να κατασκευάστηκε τότε. Επίσης είναι σχεδόν βέβαιο, ότι η ρωμαϊκή οχύρωση της πόλης συμπληρώθηκε πριν από την ίδρυση του γαλεριανού συγκροτήματος (ανάκτορα, θριαμβικό τόξο-Καμάρα και Ροτόντα), στον ανατολικό τομέα της Θεσσαλονίκης (298/311 μ.Χ.). Κατά την οργάνωση της λεγόμενης Τετραρχίας, μετά την άνοδο του αυτοκράτορα Διοκλητιανού, η Θεσσαλονίκη υπήρξε έδρα του τμήματος της Τετραρχίας που περιλάμβανε τη Βαλκανική χερσόνησο, έδρα του ενός τετράρχη, του Γαλέριου Βαλέριου Μαξιμιανού. Η πόλη άνθισε ακόμη μία φορά και απέκτησε εξέχοντα χαρακτήρα με μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα. Το ρωμαϊκό λιμάνι (Εκκλησιαστική Σκάλα) πρέπει να βρισκόταν στον ίδιο άξονα με το ανακτορικό συγκρότημα του Γαλερίου, στην παραλία, στα δυτικά της θέσης, όπου υψώθηκε ο Λευκός Πύργος αιώνες αργότερα. Είναι αυτή η περίοδος, κατά την οποία οριστικοποιούνται τα όρια της περιτειχισμένης πόλης, με την ανακατασκευή των ανατολικών τειχών, όρια που διατηρούνται ως το τέλος του 2ου μισού του 19ου αιώνα. Τα τείχη αυτά έγιναν ακριβώς έξω και σε επαφή με τον ιππόδρομο και στο τμήμα από το Λευκό Πύργο έως και την οδό Αγίου Δημητρίου.

Από τον 4ο αιώνα μ.Χ., ως το 1430 με την κατάληψή της από τους Οθωμανούς, η Θεσσαλονίκη, «συμβασιλεύουσα» και δεύτερη πόλη του Βυζαντίου, στήριξε την αυτοκρατορική πολιτική στο ευρωπαϊκό τμήμα της αυτοκρατορίας, έπαιξε έναν ηγετικό ρόλο στο βαλκανικό χώρο, στο επίπεδο της πνευματικής και καλλιτεχνικής παραγωγής και με την αυτοδύναμη, πολλές φορές, πνευματική και κοινωνική πορεία της, αποτέλεσε πρωτοπορία στη διανόηση και στη θεολογική σκέψη της εποχής.

Τη ζωτικότητα και τη δυναμική της βυζαντινής πόλης δεν ανέκοψαν ούτε οι αντίξοες ιστορικές συνθήκες που εμφανίζονταν συχνά κατά τη διάρκεια των 1100 χρόνων της ιστορικής διαδρομής του Βυζαντίου. Αλεπάλληλες πολιορκίες των Αβαροσλάβων τον 7ο και 8ο αιώνα, των Σαρακηνών τον 10ο αιώνα, των Βουλγάρων στη συνέχεια, των Νορμανδών και των Φράγκων από τη Δύση, καθιστούν την πόλη επίκεντρο των πλέον σημαντικών στρατιωτικών επιχειρήσεων της εποχής, δεν κατορθώνουν όμως να ανακόψουν την πολιτιστική της εξέλιξη, που φθάνει σε ένα πολύ υψηλό επίπεδο στα χρόνια των Παλαιολόγων. Από τον 9ο αιώνα ο εκκρηστανισμός των Σλάβων από τους Θεσσαλονικείς αδελφούς Κύριλλο και Μεθόδιο και η δημιουργία αλφαβήτου για τη γραφή της γλώσσας τους, αποτελούν την αρχή της πολιτιστικής ακτινοβολίας της πόλης στο σλαβικό κόσμο, η οποία φθάνει στο αποκορύφωμά της το 14ο αιώνα. Από τη Θεσσαλονίκη περνά, κατά κύριο λόγο, στα Βαλκάνια η ιδεολογία και η πολιτιστική επιρροή του Βυζαντίου. Από τη χιλιόχρονη ιστορική πορεία της βυζαντινής πόλης και μέσα από τα βυζαντινά μνημεία που διασώθηκαν, η Θεσσαλονίκη θεωρείται σήμερα ένα «ανοικτό μουσείο» της βυζαντινής τέ-

Dimokratias-Platz (oder Vardari-Platz) stand, war jedoch höchstwahrscheinlich ein Triumphbogen zu Ehren der Sieger Octavius und Marcus Antonius in der Schlacht bei Phillipi (42 v.Ch.). Es ist auch fast sicher, dass die römische Stadtbefestigung vor der Gründung des Baukomplexes des Galerius (Palast, Triumphbogen und Rotunda) im östlichen Bereich von Thessaloniki (298-311 n.Ch.) errichtet wurde.

Als Kaiser Diokletian das Regierungssystem der sogenannten Tetrarchie (vier Herrscher im Kaiserrang) einführte, war Thessaloniki Hauptstadt des Teils des römischen Reichs, der die Balkanhalbinsel umfasste, und somit Amtssitz eines der vier Tetrarchen, des Galerius Valerius Maximianus. Die Stadt genoss in dieser Zeit erneut Wohlstand und erwarb einen hervorragenden Charakter mit intensiver Bautätigkeit. Der römische Hafen (Ekklesiastiki Skala) mag wohl auf der gleichen Achse wie der Kaiserpalast des Galerius gewesen sein, irgendwo am Ufer westlich der Lage, wo der Weiße Turm später erbaut wurde. Das ist die Zeit, in der die Grenzen der ummauerten Stadt durch den Umbau der östlichen Mauern ihre endgültige Form bekamen. Diese Grenzen wurden bis zum Ende der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts erhalten. Die östlichen Mauern grenzten an die Außenseite des Hippodroms; sie wurden entlang der Linie vom Weißen Turm bis zur Agiou Dimitriou Straße erbaut.

Vom 4. Jahrhundert bis zur Besetzung der Stadt durch die Osmanen im Jahre 1430 war Thessaloniki die zweitwichtigste Stadt und "Symvasilevousa", (Mit-Regentenstadt) des byzantinischen Reichs, förderte die kaiserliche Politik im europäischen Raum des Reichs und

Το άγαλμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην παραλία της Θεσσαλονίκης, φιλοτεχνήμένο από τον Ευάγγελο Μουστάκα, το 1974. ·

Die Statue von Alexander dem Großen an der Uferpromenade, 1974 vom Bildhauer Evangelos Moustakas hergestellt.

νης και αρχιτεκτονικής. Αξίζει μεταξύ άλλων να αναφερθούν οι ναοί της, μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Η Αχειροποίητος, ο Άγ. Δημήτριος, ο Όσιος Δαυίδ, η Αγ. Σοφία, η Παναγία Χαλκέων, ο Άγ. Παντελεήμονας, οι Αγ. Απόστολοι, ο Άγ. Νικόλαος ο Ορφανός, η Αγ. Αικατερίνη, ο ναός του Σωτήρος, η μονή Βλατάδων και ο Προφήτης Ηλίας με τον σημαντικό ψηφιδωτό ή τοιχογραφικό διάκοσμο και την αρχιτεκτονική τους μαρτυρούν ανάγλυφα την εξέλιξη της Βυζαντινής τέχνης και αρχιτεκτονικής και τη σημασία τους για μια ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, την οποία και επηρέασαν.

Ειδικότερα για την άμυνά της, στα τέλη του 3ου/αρχές του 4ου αιώνα μ.Χ., τα τείχη της Θεσσαλονίκης παρουσίαζαν μια σημαντική ποικιλία κατασκευαστικών μεθόδων και υλικών, τύπων τοικοποιιών και διαφόρων τεχνικών της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής στα αμυντικά συστήματα. Κατά τη διάρκεια του 1ου μισού του 4ου αι. μ.Χ., άρχισαν την ενίσχυση του οχυρού περιβόλου σε διάφορα τμήματα-πλευρές, συνεχιζοντας την οικοδομική αυτή δραστηριότητα και τις επόμενες δεκαετίες, κυρίως δε κατά τη βασιλεία του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Α' του Μεγάλου. Το τελευταίο τμήμα αυτού του εντυπωσιακού αμυντικού προγράμματος, ήταν η πλευρά του περιβόλου, που έκλεινε την πόλη από το βορρά, πάντως πριν από τα μέσα του 7ου αιώνα, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Ηράκλειος. Τέλος στη νοτιο-δυτική πλευρά της τειχισμένης πόλης το τεχνητό λιμάνι που έκανε ο Μέγας Κωνσταντίνος (306-337 μ.Χ.) προστατευόταν από έναν μεγάλο μόλο, το Τσερέ-

Τα ανατολικά τείχη της πόλης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Die östlichen Mauern der Stadt am Anfang des 20. Jahrhunderts.

spielte eine führende Rolle bezüglich der intellektuellen und künstlerischen Produktion auf dem Balkan. Außerdem ging die Stadt oft ihren eigenen geistigen und sozialen Weg, was eine Innovation für das intellektuelle und religiöse Denken der Zeit war.

Die Vitalität und Dynamik der Stadt überlebten trotz vieler Widrigkeiten und Schattenseiten in ihrer Geschichte über die 1100 Jahre des byzantinischen Reichs hinaus; aufgrund wiederholter Belagerungen durch die Awaren und Slawen im 7. und 8. Jahrhundert, durch die Sarazenen im 10. Jahrhundert und später durch die Bulgaren sowie die Normannen und die Franken vom Westen wurde die Stadt das Zentrum einiger der wichtigsten damaligen militärischen Operationen. Trotzdem war es unmöglich, die kulturelle Entwicklung der Stadt zu hemmen, die ihren Höhepunkt in der Periode der Palaiologen-Kaiser erreichte. Die Christianisierung der Slawen im 9. Jahrhundert durch die aus Thessaloniki stammenden Brüder Kyrill und Methodius und deren Ausarbeitung eines Alphabets zur Schrift der slawischen Sprache (kyrillisches Alphabet) waren die ersten Zeichen des kulturellen Einflusses der Stadt auf die slawische Welt, der seinen Höhepunkt im 14. Jahrhundert erreichte. Thessaloniki war das Tor zum Balkan für den ideologischen und kulturellen Einfluss des byzantinischen Reiches. Aufgrund ihrer 1000-jährigen byzantinischen Geschichte und ihrer erhaltenen Denkmale aus dieser Zeit gilt die Stadt heute als ein 'offenes Museum' für die byzantinische Kunst und Architektur. Es lohnt sich u.a. ihre Kirchen, die zum UNESCO-Welterbe gehören, zu erwähnen: Panagia Acheiropoioitos, Agios Dimitrios, Hosios David, Agia Sofia, Panagia Chalkeon, Agios Pandeileimon, Agioi Apostoloi, Agios Nikolaos Orphanos, Agia Ekaterini, Metamorphosis tou Sotiros, Vlatadon-Kloster, Prophet Elias. Ihre bedeutenden Wandmalereien und Mosaik sowie ihre Bauform bezeugen eindeutig die Entwicklung der byzantinischen Kunst und Architektur und ihren bedeutenden Einfluss auf die weitere Umgebung.

In Bezug auf die Verteidigung der Stadt im späten 3. und frühen 4. Jahrhundert n.Ch. boten die Mauern von Thessaloniki eine große Vielfalt an Baumethoden und -stoffen, Typen von Mauerwerken und verschiedenen Techniken der Befestigungsarchitektur dar. Während der ersten Hälfte des 4. Jahrhunderts begann die Verstärkung der Verteidigungsmauer an verschiedenen Punkten und diese Bautätigkeit ging auch in den nächsten Jahrzehnten – besonders unter der Herrschaft des Kaisers Theodosius I des Großen – weiter. Der letzte Teil dieses beeindruckenden Befestigungsprojekts war die nördliche Strecke der Stadtmauern, die die Stadt vor jeglichen Angriffen aus dem Norden schützte und mit Sicherheit vor der Hälfte des 7. Jahrhunderts und der Herrschaft des Herakleios fertiggestellt wurde. Schließlich wurde der künstliche Hafen am südwestlichen Rand der ummauerten Stadt, den Konstantin der Große (306-337) errichten ließ, von einer großen Mole namens Tserebulon geschützt. Das ermöglichte, dass der Hafen sich zu einem bedeutenden maritimen Zentrum entwickelte.

Bis zur Mitte des 7. Jahrhunderts waren die Befestigungsanlagen von Thessaloniki äußerst robust. Die gesamte Ringmauer war über 7

μπουλον, αναδεικνύοντάς την σε σημαντικό ναυτικό κέντρο.

Μέχρι τα μέσα του 7ου αι. μ.Χ., οι οχυρώσεις της Θεσσαλονίκης ήταν εξαιρετικά ισχυρές. Ο συνολικός περίβολος περιέκλειε έκταση περίπου 260 εκταρίων, ενώ το μήκος των τειχών ήταν πάνω από 7 χιλιόμετρα. Το πάχος των μεταπυργίων, σ' ορισμένα σημεία, έφτανε τα 5 μέτρα. Επίσης υπήρχε προτείχισμα, μόνο έξω από το δυτικό και ανατολικό περίβολο, στα πεδινά τμήματα της πόλης.

Σύμφωνα με πολύ ενδιαφέροντα ευρήματα, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει, ότι η Ακρόπολη της Θεσσαλονίκης οργανώθηκε σε ένα ενιαίο αμυντικό σύνολο βαθμιαία. Από την παλαιοχριστιανική εποχή, υπήρχαν τα βόρεια τείχη της πόλης και ένα αποσπασμένο οχυρό (οχυρωμένος οικισμός), στη θέση όπου σήμερα αναπτύσσεται το Επταπύργιο. Το οχυρό αυτό και ο περίβολος της πόλης ενοποιήθηκαν από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια, ενισχύοντας ταυτόχρονα την αμυντική ικανότητα του συνόλου. Κατά την παλαιολόγεια εποχή, στη βορειοανατολική πλευρά της Ακρόπολης, ένας δεύτερος, εσωτερικός περίβολος από πύργους και μεταπύργια προστέθηκε, δημιουργώντας το φρούριο του Επταπυργίου, όπως αυτό υπάρχει έως τις μέρες μας.

Στην έρευνα για το αμυντικό σύστημα της Θεσσαλονίκης, οι κύριες πύλες παίζουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο. Σχετίζονται άμεσα με διάφορα προβλήματα της ιστορίας της πόλης και της τοπογραφίας της. Στα ανατολικά τείχη γνωρίζουμε ότι υπήρχαν: 1) η πύλη της Ρώμης, κοντά στον πύργο, όπου αργότερα κτίστηκε ο Λευκός Πύργος, 2) η Κασσανδρεωτική πύλη ή πύλη της Καλαμαρίας, στο ανατολικό άκρο (έξοδο) της κεντρικής οδού της πόλης, της Εγνατίας, 3) η πύλη των Ασωμάτων, πιθανότα-

Η Ροτόντα και η Αψίδα του Γαλερίου (Καμάρα).

Die Rotunda und der Triumphbogen des Galerius (Kamara).

Kilometer lang und schloss ungefähr 260 Hektar ein. Die Mauerdicke der Kurtinen erreichte an gewissen Punkten 5 Meter. In der flachen Umgebung außerhalb der westlichen und östlichen Verteidigungsmauer gab es außerdem eine Vormauer.

Nach sehr interessanten Funden dürfte man behaupten, dass sich die Akropolis von Thessaloniki allmählich zu einem einheitlichen Verteidigungskomplex entwickelte. Aus der frühchristlichen Zeit existierten die nördlichen Stadtmauern und eine separate Festung (befestigte Siedlung) dort, wo sich heute das Heptapyrgion befindet. Diese Festung und die Stadtmauern wurden in den ersten byzantinischen Jahren vereinigt, was die gesamte Verteidigung verstärkte. In der paläologischen Zeit wurde eine zweite, innere Mauer auf der nordöstlichen Seite der Akropolis beigefügt und so wurde die Festung von Heptapyrgion in der Form, wie wir sie heute kennen, geformt.

Bei den Recherchen über das Verteidigungssystem der Stadt spielen die Haupttore eine entscheidende Rolle. Sie hängen unmittelbar mit der vielseitigen Problematik der Geschichte und der Topographie der Stadt zusammen. Wir wissen, dass an den östlichen Mauern die Folgenden bestanden: (1) das Römische Tor in der Nähe des Turms, an dessen Stelle später der Weiße Turm erbaut wurde, (2) das Kassandreotische Tor oder Tor von Kalamaria am östlichen Ende der Hauptachse der Stadt, der Via Egnatia, (3) das Asomaton-Tor, höchstwahrscheinlich nördlich der Rotunda (etwas oberhalb, Richtung Oberstadt), (4) das Neue Goldene Tor am östlichen Ende der Agiou Dimitriou Straße und (5) das Anna-Paläologina-Tor am Treffpunkt der nördlichen Mauer und

*Ο πύργος του ΟΤΕ,
στο χώρο της Διεθνούς
Εκθέσεως Θεσσαλονίκης.*

*Der OTE-Turm auf dem Gelände
der Internationalen Messe von
Thessaloniki.*

τα στα βόρεια της Ροτόντα (ψηλότερα, προς την Άνω Πόλη), 4) η Νέα Χρυσή πύλη, στο ανατολικό άκρο της οδού Αγ. Δημητρίου και 5) η πύλη της Άννας Παλαιολογίνας, στο σημείο ένωσης του βορείου τείχους με τον περίβολο της Ακρόπολης, κοντά στον πύργο της Αλύσεως. Στα δυτικά τείχη, υπήρχαν οι ακόλουθες πύλες: 1) η Χρυσή πύλη, στο δυτικό άκρο (έξοδο) της Εγνατίας οδού και 2) η Ληταία πύλη στο δυτικό άκρο (έξοδο) της οδού Αγίου Δημητρίου.

Στο εσωτερικό του λιμανιού, κυριότερη ήταν η πύλη του Λέοντος. Μικρότερες, δευτερεύουσες πύλες υπήρχαν πολλές, στην ανατολική, βόρειο-δυτική,

*Η πλατεία της Χ.Α.Ν.Θ.
Y.M.C.A. (CH.A.N.TH.) = Platz*

der Umfassungsmauer der Akropolis, in der Nähe des Alysseos-Turms. An den westlichen Mauern befanden sich die folgenden Tore: (1) das Goldene Tor am westlichen Ende der Via Egnatia, und (2) die Litaia-Toranlage am westlichen Ende der Agiou Dimitriou Straße. Haupttor im Inneren des Hafens war das Löwe-Tor. Es gab außerdem viele kleinere Nebentore auf der östlichen, nordwestlichen und westlichen Seite und militärische Tore vor allem entlang der Wallanlagen.

Die kurze Besetzung der Stadt durch die Venezianer dauerte von 1423 bis 1430. Zu diesem Zeitpunkt eroberten die osmanischen Truppen von

δυτική πλευρά, ενώ στρατιωτικού χαρακτήρα πύλες πρέπει να υπήρχαν καταρχήν στα προτεινόμενα.

Η σύντομη κατοχή της πόλης από τους Βενετούς διήρκεσε από το 1423 έως το 1430, όταν τα οθωμανικά στρατεύματα του σουλτάνου Μουράτ Β' κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη. Η βυζαντινή πόλη απέκτησε γρήγορα τη φυσιογνωμία ενός ισλαμικού κέντρου της οθωμανικής Αυτοκρατορίας με την οικοδόμηση μεγάλων δημοσίων και θρησκευτικών κτιρίων, όπως το τζαμί Hamsa Bey (Αλκαζάρ), το Bey Hamami (τα λουτρά Παράδεισος) και το λουτρό της Μεγάλης Αγοράς (Yahudi Hamami), η σκεπαστή αγορά Μπεξεστένι και η αλευαγορά (Un Karani) για ν' αναφέρουμε μερικά από το ιστορικό κέντρο της πόλης. Ο χαρακτήρας της Θεσσαλονίκης ωστόσο είναι πολυεθνικός, στοιχείο που τονίζεται ιδιαίτερα μετά το 1492, χρονολογία εγκατάστασης μεγάλου αριθμού Εβραίων στην πόλη, οι οποίοι εξακολουθούσαν να φτάνουν σ' αυτήν από την Ισπανία, την Ιταλία και τις άλλες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Με τη σημαντική αύξηση του πληθυσμού της πόλης από τον 16ο αιώνα και μετά αρχίζουν να διαφοροποιούνται οι παλιές οικιστικές και εμπορικές περιοχές. Οι διάφορες εθνότητες που κατοικούν στη Θεσσαλονίκη, κυρίως Εβραίοι, Μουσουλμάνοι και Έλληνες-χριστιανοί, αρχίζουν να οργανώνονται σε συνοικίες. Στο πεδινό τμήμα της πόλης κατοικούσαν κυρίως Εβραίοι και Έλληνες. Οι Εβραίοι έμεναν στο κέντρο, από την οδό Εγνατία και προς τη θάλασσα, στην περιοχή της αρχαίας αγοράς, ανάμεσα σε εργαστήρια, καταστήματα και αποθήκες. Γύρω στο 18ο αιώνα, κοντά στο λιμάνι και στην αγορά δημιουργήθηκε η συνοικία του Φραγκομαχαλά, η οποία εξελίχθηκε σε μια πολυπληθή κοινωνία φραγκολεβαντίνων. Οι Έλληνες ήταν διάσπαρτοι κατά μήκος της Εγνατίας οδού και των ανατολικών τειχών, γύρω από τη Μητρόπολη, τον Άγιο Μηνά και το Βαρδάρη. Οι μουσουλμάνοι κατοικούσαν κυρίως στην Άνω Πόλη, στο λόφο Μπαϊρ, το βορειότερο και ψηλότερο τμήμα του παλιού οικιστικού πυρήνα της, με το βραχώδες έδαφος και τις μεγάλες κλίσεις.

Η ιστορία της άμυνας της Θεσσαλονίκης κατά τη μακρά περίοδο της οθωμανικής κατάκτησης (1430-1912) που ακολούθησε, είναι σε μεγάλο βαθμό άγνωστη. Ειδικά στα τέλη του 15ου αι./αρχές 16ου αι., οι αλλαγές στις τεχνικές της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής που ακολούθησαν τη συνεχή ανάπτυξη του πυροβολικού, απαιτούσαν την προσαρμογή και αλλαγή των μεσαιωνικών οχυρώσεων σε κατασκευές ικανές να αντιμετωπίσουν τα νέα όπλα. Οι πλέον σημαντικές επεμβάσεις που έκαναν οι Οθωμανοί στα τείχη της Θεσσαλονίκης, είναι ο Πύργος του Τριγωνίου ή της Αλύσεως, ο Λευκός Πύργος και το Φρούριο του Βαρδαρίου (Τοπ-Χανέ).

Η Θεσσαλονίκη, έδρα «Σαντζακμπεη», «μουλά» και αγά Γεντισάρων, καθώς και βάση μεγάλης στρατιωτικής δύναμης, η πόλη Selanik των Οθωμανών, ήταν ένα κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου και έπαιξε σημαντικό ρόλο σ'αυτήν την πλευρά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθώς ήταν το μεγαλύτερο λιμάνι της ευρύτερης περιοχής. Στα πεντακόσια χρόνια, περίπου, που ακολούθησαν την τουρκική κατάκτηση ως την απελευ-

*Η θεά Τύχη της Θεσσαλονίκης
από το Μικρό Τόξο του Γαλερίου,
που βρίσκεται στο Αρχαιολογικό
Μουσείο Θεσσαλονίκης.*

*Die Göttin Tyche von Thessaloni-
ki (Die Göttin des Schicksals) am
kleinen Bogen des Galerius, der
heute im Archäologischen Muse-
um zu sehen ist.*

Sultan Murat II Thessaloniki. Die byzantinische Stadt erwarb den Charakter eines islamischen Zentrums des osmanischen Reichs. Große öffentliche und religiöse Gebäude wurden im historischen Zentrum errichtet wie z.B. die Hamza-Bey-Moschee (Alcazar), Bey Hamami (Paradies-Bäder) und das Bad des Großen Marktes (Yahudi Hamami), der überdachte Markt Bezes-teni und der Mehlmarkt (Un Kapani). Der Charakter von Thessaloniki war aber multinational. Dieses Merkmal wurde besonders 1492 betont, als sich eine Vielzahl von Juden aus Spanien, Italien und anderen Ländern von Zentral- und Osteuropa in der Stadt ansiedelte.

Aufgrund des erheblichen Bevölkerungszuwachses der Stadt ab dem 16. Jahrhundert veränderten sich allmählich die Handels- und Wohngebiete. Die verschiedenen ethnischen Gruppen der Stadt – hauptsächlich Juden, Muslime und griechische Christen – organisierten separate Gemeinden. In den Niederungen der Stadt wohnten hauptsächlich Juden und Griechen. Die Juden wohnten im Zentrum (von der Egnatia Strasse bis zum Meeresufer) in der Gegend des antiken Forums, zwischen Werkstätten, Läden und Lager. Um das 18. Jahrhundert entstand in der Nähe des Hafens der Frankomachalas-Bezirk, der sich zu einer einwohnerreichen Gemeinde von Franken und Levantinern entwickelte. Die Griechen waren verstreut entlang der Egnatia Straße und den östlichen Mauern um die Metropolitankirche und die Kirche von Agios Minas sowie im Vardari-Bezirk. Die Muslime wohnten hauptsächlich in der Oberstadt auf dem Hügel Bair, dem nördlichen und höchsten Teil des alten Wohnkerns der Stadt, mit seinem felsigen Boden und steilen Anstiegen.

Die Geschichte der Verteidigungssysteme der Stadt während der langjährigen osmanischen Herrschaft (1430-1912) ist zum Großteil unbekannt. Im späten 15. und frühen 16. Jahrhundert führte die zunehmende Anwendung der Artillerie zu Änderungen bei den Techniken der Befestigungsarchitektur. Es war erforderlich, die mittelalterlichen Befestigungen zu modifizieren und anzupassen, um den neuen Waffen-

θέρωσή της το 1912, η Θεσσαλονίκη, σταυροδρόμι ιδεών και πολιτισμών, έπαιξε τον εκπολιτιστικό ρόλο της και στα υπόλοιπα Βαλκάνια, που βρίσκονταν στην υποτέλεια των Οθωμανών.

Η σημασία της Θεσσαλονίκης, ειδικά τα χρόνια που ακολούθησαν τη Συνθήκη του Πασσάροβιτς (1718), μπορεί να αποδειχθεί από το ενδιαφέρον που έδειξαν οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις της εποχής, ανοίγοντας στην πόλη προξενεία. Τη Γαλλία ακολούθησαν η Αγγλία, η Ολλανδία και η Βενετική Δημοκρατία. Στο λιμάνι της και την περίφημη Αγορά του (Istira), από τις εκατοντάδες πλοία, μικρά και μεγάλα, γεμάτα με ποικιλία εμπορευμάτων, ξεχυνόταν ένα πολύχρωμο πλήθος από εμπόρους και ναυτικούς από κάθε μέρος της γης. Καφές, ζάχαρη, μοσχοκάρυδο, κανέλα και πιπέρι ακολουθούνταν από μετάξια, χαρτί, κασσίτερο και φιλντισι. Πολυτελή προϊόντα ξεφορτώνονταν από την Κωνσταντινούπολη και φορτία από λάδι, εσπεριδοειδή και σφουγγάρια έφταναν από τα νησιά του Αιγαίου. Ευλεία στέλνονταν στην Κρήτη. Δημητριακά, καπνός και ακατέργαστο μετάξι μεταφέρονταν προς την Ανατολή. Κάθε εβδομάδα, караβάνια από δεκάδες ζώα ξεκινούσαν από τη Θεσσαλονίκη για Σόφια, Σκόπια και Βιέννη.

Η όψη όμως της πόλης άρχισε να αλλάζει ριζικά από το 2ο μισό του 19ου αιώνα. Ο «εκμοντερνισμός» της Θεσσαλονίκης, οι νέες τεχνολογίες και οι πρώτες βιομηχανίες είχαν φτάσει στην πόλη, αλλάζοντας ριζικά το χαρακτήρα της. Τα ανατολικά τείχη (στο πεδινό τμήμα), καθώς και το παραθαλάσσιο κατεδαφίστηκαν από το 1866 και στη συνέχεια.

Το Ωδείο της Αρχαίας Αγοράς.

Das Odeon des antiken Forums (Agora).

systemen widerstehen zu können. Die bedeutendsten Interventionen der Osmanen bezüglich der Mauern waren der Trigonion-Turm oder Alysseos-Turm, der Weiße Turm und die Vardari-Festung (Top Hane).

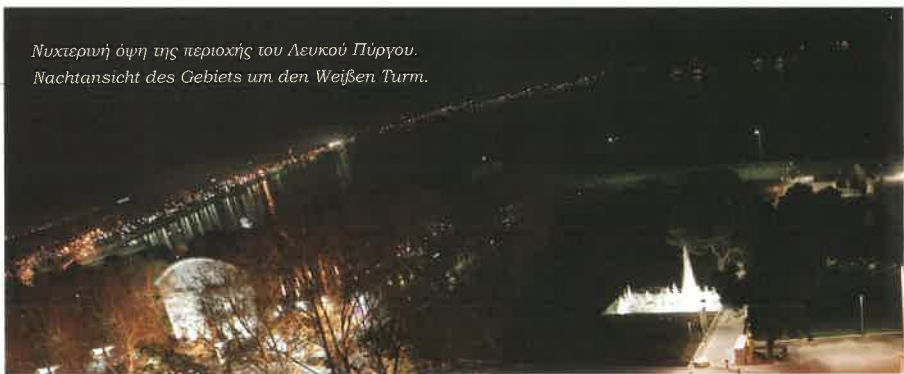
Als Sitz von Sancak Bey, von einem Mullah und einem Agha der Janitscharen, sowie als wichtiger Militärstützpunkt war die osmanische Stadt Selanik ein Zentrum des Transithandels und spielte in diesem Bereich eine entscheidende Rolle im osmanischen Reich. Es verfügte ja über den größten Hafen in der weiteren Region. Im Verlauf von 500 Jahren, von der osmanischen Eroberung bis zur ihrer Befreiung im Jahre 1912, war Thessaloniki eine Kreuzung von Ideen und Kulturen und spielte eine zivilisierende Rolle in der weiteren Balkanregionen, die unter osmanischer Herrschaft standen.

Die Bedeutung von Thessaloniki – besonders in den Jahren nach dem 'Frieden von Passarowitz' – kann durch das Interesse der europäischen Großmächte an der Stadt, die in Thessaloniki Konsulate eröffnet haben, bewiesen werden. Nach Frankreich folgten England, Holland und die Republik Venedig. Aus Hunderten von großen und kleineren Schiffen mit einer riesigen Vielfalt an Waren strömte eine bunte Vielzahl von Händlern und Seeleuten aus aller Welt im Hafen und auf seinem berühmten Markt (Istirá) ein. Im Hafen wurden Kaffee, Zucker, Muskat, Zimt und Pfeffer sowie Seide, Papier, Zinn und Elfenbein abgeladen. Luxusprodukte kamen aus Konstantinopel und Ölfrachten, Zitrusfrüchte und Schwämme von den Ägäischen Inseln. Nach Kreta wurde Holz geschickt und in den Orient Getreide, Tabak und Rohseide. Jede Woche wurden Waren mit Karawanen von Thessaloniki nach Sofia, Skopje und Wien transportiert.

Η παραλία της Θεσσαλονίκης.

Die Uferpromenade von Thessaloniki.

Μετά την πυρκαγιά του 1890, που κατέστρεψε το μεγαλύτερο μέρος της Εβραϊκής συνοικίας στο ιστορικό εμπορικό κέντρο, η περιοχή ξαναχτίστηκε σύμφωνα με ρυμοτομικό σχέδιο, ενώ εφαρμόστηκαν τα νέα ευρωπαϊκά ρεύματα της αρχιτεκτονικής και η χρήση των νέων οικοδομικών υλικών.

Η καταστροφή όμως, που αποτέλεσε σταθμό στην οικιστική εξέλιξη του κέντρου της πόλης, ήταν η μεγάλη πυρκαγιά του 1917, που κατέστρεψε το μεγαλύτερο τμήμα του κέντρου της Θεσσαλονίκης και ειδικότερα την εντός των τειχών πεδινή περιοχή. Ομάδα από γνωστούς πολεοδόμους, αρχιτέκτονες και μηχανικούς, με επικεφαλής το Γάλλο αρχιτέκτονα, πολεοδόμο και αρχαιολόγο Ernest Hébrard επεξεργάστηκε ένα νέο πολεοδομικό πρόγραμμα για την πυρিকাυστη ζώνη. Το σχέδιο Hébrard δεν εφαρμόστηκε όπως ήταν στην πρώτη του μορφή. Τέλος η απότομη αύξηση του πληθυσμού της πόλης με την ανταλλαγή των προσφύγων του 1922, έφερε νέα τροποποίηση στο σχέδιο, προκειμένου να καλύψει μεγαλύτερες στεγαστικές ανάγκες.

Η μεταπολεμική περίοδος υπήρξε μοιραία για την όψη και το χαρακτήρα της Θεσσαλονίκης. Η κυριαρχία της αρχιτεκτονικής της αντιπαροχής εξαφάνισε τα περισσότερα από τα παλιά κτίρια και τα ιστορικά μνημεία, τόσο στην εντός τειχών περιοχή, όσο και στις περιοχές εκτός των τειχών, κυρίως ανατολικά.

Παρόλα αυτά, στην πόλη διασώζονται ακόμη και σήμερα τα ίχνη και οι μαρτυρίες της μακραίωνης ιστορίας της, μνημεία όλων των περιόδων, έστω και αν βρίσκονται σχεδόν εγκλωβισμένα ανάμεσα σε σύγχρονες, πολυώροφες οικοδομές. Ο σκοπός αυτού του οδηγού είναι να διευκολύνει τον περιπατητή – επισκέπτη της Θεσσαλονίκης, ώστε να κατανοήσει την εξέλιξη της πόλης, να περπατήσει στα χνάρια της ιστορίας της, παρέχοντας σύντομη και υπεύθυνη πληροφόρηση για τα διασωζόμενα μνημεία, όλων των εποχών και ιστορικών περιόδων, σε ολόκληρη την περιοχή της Θεσσαλονίκης και εκτός τειχών, δηλαδή πέρα από τον κεντρικό ιστορικό πυρήνα της.

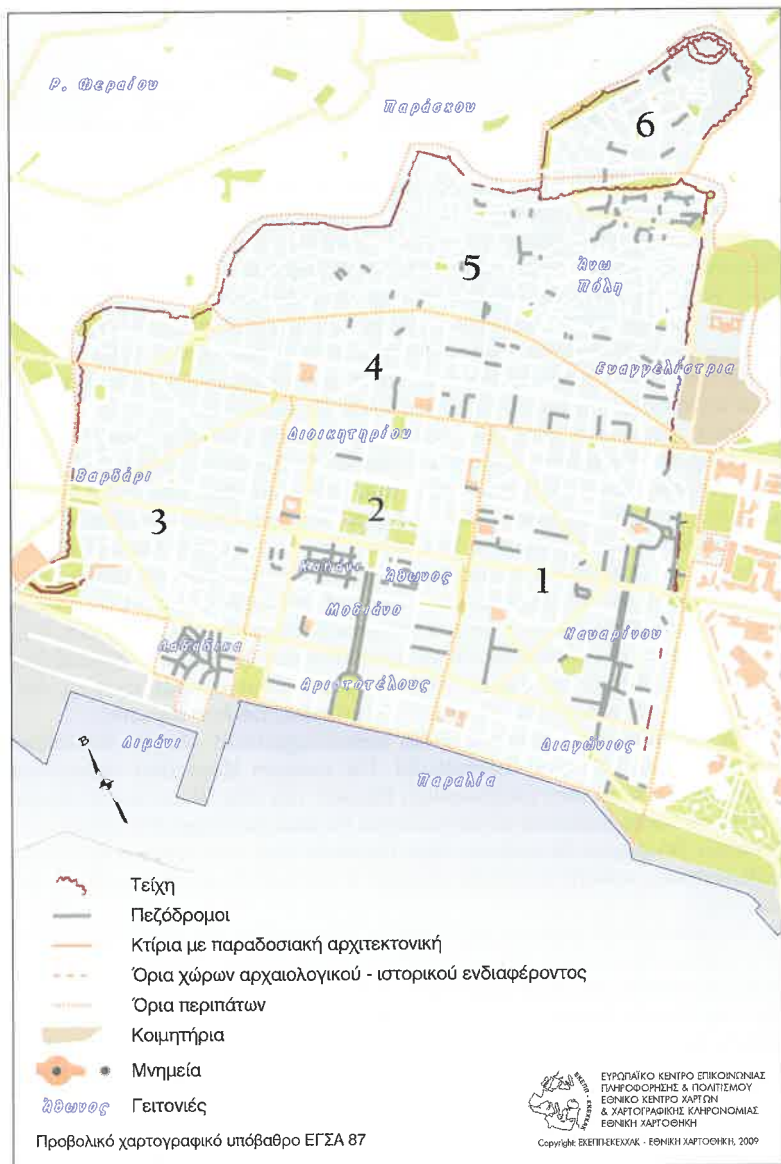
In der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts hat aber das Stadtbild begonnen, sich radikal zu verändern. Die Modernisierung der Stadt durch neue Technologien und die ersten Industrien hat den Charakter von Thessaloniki tiefgreifend verändert. 1866 begann der Abriss der östlichen Mauern (entlang der Niederung) und der Ufermauer. Nach dem Feuer im Jahre 1890, das den größten Teil des jüdischen Stadtteils im historischen Handelszentrum zerstörte, wurde das Gebiet nach einem modernen Straßenplan umgebaut. Neue architektonische Stile aus Europa wurden angewandt und neue Baustoffe eingesetzt.

Die Katastrophe aber, die sich als Umbruchspunkt in der Bauentwicklung der Stadtmitte erwies, war das große Feuer im Jahre 1917, das den größten Teil von Thessaloniki und vor allem die Niederung innerhalb der Mauern zerstörte. Eine Gruppe von bekannten Stadtplanern, Architekten und Ingenieuren hat unter der Leitung des französischen Architekten, Stadtplaners und Archäologen Ernest Hébrard einen neuen Stadtplan für die abgebrannte Gegend entworfen. Trotzdem wurde der Hébrard-Plan nicht in seiner ursprünglichen Form umgesetzt. Außerdem führte der plötzliche Einwohnerzuwachs der Stadt aufgrund des Völkeraustausches im Jahre 1922 zu einer neuen Modifizierung des Stadtplans, sodass er den höheren Wohnbedarf decken konnte.

Die Nachkriegszeit erwies sich als ausschlaggebend für das Aussehen und den Charakter von Thessaloniki. Die meisten Menschen verkauften Bauunternehmern ihre traditionellen Häuser, um eine Wohnung in einem an dessen Stelle geplanten mehrstöckigen Neubau als Gegenleistung zu bekommen. So gingen die meisten alten Gebäude und viele historische Denkmale verloren, sowohl innerhalb als auch außerhalb (besonders östlich) der Mauern.

Trotzdem sind Spuren der langen Geschichte der Stadt bis heute erhalten; Denkmale bezeugen alle Phasen dieser Geschichte, auch wenn die modernen mehrstöckigen Gebäude sie manchmal überschatten. Ziel dieses Stadtführers ist es, dem Besucher von Thessaloniki zu helfen, die Entwicklung der Stadt zu verstehen und ihrer Geschichte auf die Spuren zu kommen. Es wird eine kompakte und verlässliche Darstellung der erhaltenen Denkmale aus allen Zeiten und historischen Epochen in ganz Thessaloniki und jenseits der Mauern, sprich außerhalb ihres historischen Kerns, angeboten.

Περίπατοι Κληρονομιάς στη Θεσσαλονίκη

Spaziergänge durch das kulturelle Erbe von Thessaloniki

Από την ΠΑΡΑΛΙΑ και τον ΛΕΥΚΟ ΠΥΡΓΟ

στο ΣΥΝΤΡΙΒΑΝΙ,
στην ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
και την ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

1^{ος} ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

Λευκός Πύργος – Μουσείο Πόλης (1)

Στη συμβολή του ανατολικού με το θαλάσσιο τείχος υψωνόταν βυζαντινός πύργος, στη θέση του οποίου κτίστηκε στα τέλη του 15ου αιώνα ο Λευκός Πύργος, στο πλαίσιο εκσυγχρονισμού των οχυρώσεων της πόλης από τους Οθωμανούς την ίδια περίοδο [βλ. και Πύργο Αλύσεως]. Σύμβολο της Θεοσαλονίκης, είναι μνημείο συνδεδεμένο στενά με την ιστορία της και με θρύλους, που σχετίζονται με τις διαδοχικές ονομασίες του. Η ονομασία «Φρούριο της Καλαμαρίας» (18ο αι.) αντικαταστάθηκε τον 19ο αι. με εκείνη του «Πύργου των Γεντισάρων» και «Πύργου του Αίματος» (Kanli Kule), εξαιτίας της χρήσης του ως φυλακής βαρυποινιτών, τους οποίους εκτελούσαν οι Γεντίσσοι πάνω στις επάλξεις, βάφοντας με αίμα τους εξωτερικούς τοίχους του πύργου. Το 1890, ο πύργος ασβεστώθηκε από ένα βαρυποινίτη, με αντάλλαγμα την ελευθερία του, διασώζοντας έτσι στη νεότερη ιστορία της πόλης την ονομασία «Λευκός Πύργος». Ως οχυρό, αποτελεί τυπικό παράδειγμα των κυκλικών, μεγάλων πύργων του τέλους του 15ου – αρχές 16ου αιώνα, οι οποίοι αντικατέστησαν τους ορθογωνικούς μεσαιωνικούς, προκειμένου να καλύψουν τις νέες τεχνικές της άμυνας, με τα νέα πυροβόλα όπλα, που είχαν αρχίσει να επικρατούν και να επιβάλουν νέες μορφές στην οχυρωματική αρχιτεκτονική. Η κάλυψη των δωμάτων αποτελούνταν από κωνική, ξύλινη στέγη, καλυμμένη με μολύβι. Μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα, γύρω από τον πύργο διασώζονταν οχυρός πολυγωνικός περίβολος, με πυροβολεία – κανονιοθυρίδες στο επίπεδο της θάλασσας στις πλευρές του και πυργίσκους – σκοπιές στις γωνίες του περιβόλου. Ήταν μία κατασκευή που κτίστηκε το 1535-36, όπως ανέφερε τουρκική επιγραφή που βρισκόταν πάνω από την είσοδο του περιβόλου. Σήμερα στους χώρους του Λευκού Πύργου παρουσιάζεται, με τη χρήση ψηφιακών μέσων, η ιστορία της πόλης.

Ανατολικά Τείχη – προτείχισμα (2)

(Στην οδό Φιλικής Εταιρείας, στην πίσω πλευρά του κυρίου της ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ). Διακρίνεται, αποκαλυμμένο, τμήμα του προτειχίσματος του ανατολικού περιβόλου (τέλη 4ου – αρχές 5ου αιώνα). Τα ανατολικά τείχη καταδαφίστηκαν το 1889.

Εκκλησία Νέας Παναγίας (3)

Ήταν παλιότερα γνωστή και ως Μεγάλη ή Τρανή Παναγία, αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Ο σημερινός ναός κτίστηκε το 1727, στη θέση της

Ο Λευκός Πύργος στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με το θέατρο, που αποτελούσε το κέντρο της καλλιευκτικής κίνησης της πόλης μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1950.

Der Weiße Turm am Anfang des 20. Jahrhunderts und das Theater, der Mittelpunkt der künstlerischen Aktivitäten der Stadt bis Mitte der '50er Jahre.

βυζαντινής μονής της Θεοτόκου (12ου αιώνα), η οποία καταστράφηκε από πυρκαγιά γύρω στο 1690. Είναι τρίκλιτη βασιλική με γυναικωνίτη. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τοιχογραφίες του Ιερού Βήματος και του γυναικωνίτη, με εμφανή την τάση της ζωγραφικής του 18ου αιώνα να επιστρέφει στα πρότυπα της παλαιολόγιας εποχής. Ενδιαφέροντα στοιχεία είναι το επιχρυσωμένο, ξυλόγλυπτο τέμπλο, με τις σύγχρονες του εικόνες, ενώ ο επισκοπικός θρόνος, ο άμβωνας και η ζωγραφισμένη οροφή χρονολογούνται τον 19ο αιώνα.

Ανατολικά Τείχη – προτείχισμα (4)

(Στη συμβολή των οδών Φιλικής Εταιρείας και Τσιμισκή). Υπάρχει τμήμα του προτειχίσματος του ανατολικού περιβόλου (τέλη 4ου – αρχές 5ου αιώνα). Στην προς την εντός τειχών περιοχή εκτεινόταν σε επαφή οι κατασκευές των κερκίδων του ρωμαϊκού ιπποδρόμου (πλατεία Ιπποδρομίου). Αντίστοιχο τμήμα διασώζεται (επί της οδού Φιλικής Εταιρείας) στον περιβάλλοντα χώρο του κτιρίου της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Θεσσαλονίκης. Τα ανατολικά τείχη κατεδαφίστηκαν το 1889.

Εκκλησία Αγίου Κωνσταντίνου (πλατεία Ιπποδρομίου) (5)

Σύγχρονος ναός στη θέση αρχαιότερου βυζαντινού. Στο παρακείμενο προς βορρά οικόπεδο ανασκάφηκαν οι κερκίδες του ανατολικού σκέλους του Ιπποδρόμου.

Εκκλησία Αγίου Αντωνίου (6)

Είναι αφιερωμένη στον Άγιο Αντώνιο, τον Μέγα και τον Όσιο Αντώνιο, τοπικό άγιο της Βέροιας, προστάτη των φρενοβλαβών. Χρονολογείται στον 18ο αι. Ήταν παρεκκλήσιο της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης και χρησιμοποιούνταν ως άσυλο και θεραπευτήριο φρενοβλαβών, όπως δείχνουν μεγάλοι σιδερένιοι κρίκοι στο τέμπλο, όπου έδεναν με αλυσίδες τους ασθενείς. Η βορειοανατολική γωνία του ναού είναι τμήμα ενός τριγωνικού πύργου του ανατολικού τείχους της πόλης, σε επαφή με το οποίο κατασκευάσθηκε. Είναι δίκλιτος ναός. Από τον αρχικό εσωτερικό διάκοσμο, σήμερα διασώζεται το ξύλινο, ζωγραφισμένο τέμπλο του.

Εκκλησία Υπαπαντής (7)

Η σημερινή εκκλησία, τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, είναι ριζικά επισκευασμένη το 1841. Οι πληροφορίες για αυτήν (αρχές 16ου αι.) αφορούν την παραχώρησή της, ως μετόχι της Μονής Αγίας Αναστασίας της Χαλκιδικής. Την κυριότητα της μονής αναφέρει και επιγραφή του 1841, χαραγμένη στον ανατολικό τοίχο της εκκλησίας. Στο βόρειο τοίχο έχουν εντοιχισθεί κομμάτια ρωμαϊκών και βυζαντινών γλυπτών, καθώς και τμήμα επιγραφής του 1272 που αναφέρει ένα βυζαντινό αξιωματούχο. Ο ξυλόγλυπτος διάκοσμος της εκκλησίας είναι του 19ου αι., ενώ το βημόθυρο με την παράσταση του Ευαγγελισμού είναι έργο της Κρητικής Σχολής του 16ου αι.

Ανατολικά Τείχη – προτείχισμα (8)

Τμήμα του κυρίου τείχους και του προτειχίσματος της ανατολικής πλευράς (τέλη 4ου – αρχές 5ου αιώνα), διασώζονται δίπλα στην οδό Εγνατία, προς την

Το κτίριο της παλαιάς Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, σε καρτ-ποστάλ εποχής.

Das alte Gebäude der Philosophischen Fakultät von der Aristoteles Universität Thessaloniki auf einer historischen Ansichtskarte.

πλατεία Συντριβανίου, όπου η «Λεωφόρος» των βυζαντινών κατέληγε στη βασιική πύλη των τειχών της πόλης, την Κασσανδρεωτική, από την οποία δεν διασώζεται κανένα ορατό ίχνος. Το ίχνος (κάτω τμήμα) του τείχους συνεχίζει να εκτείνεται κατά μήκος του πεζοδρόμου της οδού Κων. Μελενίκου. Στην περιτοχή αυτή διακρίνονται τμήματα ορθογωνικών πύργων με λίθους-δόμους της ρωμαϊκής εποχής, που ανήκουν στο ρωμαϊκό τείχος της Θεσσαλονίκης των μέσων του 3ου αιώνα. Τα ίχνη επεκτείνονται κατά διαστήματα ορατά έως την οδό Αγίου Δημητρίου, πίσω από το συγκρότημα του Κεντρικού Νοσοκομείου «Γ. Γεννηματάς».

Κτίριο παλιάς Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ (9)

Το κτίριο κτίστηκε από το τουρκικό Δημόσιο, για να στεγάσει τη Δημόσια Προπαρασκευαστική Σχολή (Idadié), η οποία ιδρύθηκε το 1887. Δημιουργός του ήταν ο Ιταλός αρχιτέκτονας Vitaliano Poselli. Μετά το 1908, όταν αυξήθηκε ο αριθμός των μαθητών, πρέπει να έγινε η προσθήκη των δύο διώροφων πλαινών πτερυγών. Μετά την απελευθέρωση της πόλης το 1912, στο κτίριο στεγάστηκε το Β' Στρατιωτικό Νοσοκομείο και μετά το 1927 μεταφέρθηκε το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Από τότε το κτίριο διασκευάζεται συνέχεια και επεκτείνεται με την προσθήκη 3ου ορόφου στις παράπλευρες πτέρυγές του, την προσθήκη της πίσω πτέρυγας και τη διαμόρφωση των εκτεταμένων υπόγειων χώρων.

Εκκλησία Παναγίας Δεξιάς (10)

Νεότερη εκκλησία στη θέση του μεταβυζαντινού ναού του Αγίου Υπατίου.

Το Ανάκτορο του Γαλερίου (11)

(πλατεία Ναυαρίνου – οδός Δημητρίου Γούναρη)

Στον αρχαιολογικό χώρο της πλατείας Ναυαρίνου, στο ιστορικό κέντρο της πόλης, σώζονται αποσπασματικά τα ερείπια σημαντικών κτισμάτων, με διαφορετική χρήση το καθένα, τα οποία ανήκουν στο ανάκτορο του Γαλερίου, η κατασκευή του οποίου ξεκίνησε στις αρχές του 4ου μ. Χ αιώνα και ολοκληρώθηκε σταδιακά. Πρόκειται για επίσημη κατοικία, στην οποία φιλοξενούνταν ο αυτοκράτορας και η αυλή του, όταν διέμενε προσωρινά στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

Το ανάκτορο του Γαλερίου είναι ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της ύστερης αρχαιότητας της Θεσσαλονίκης και το μοναδικό αυτής της περιόδου στην Ευρώπη, που διατηρείται σε τόσο μεγάλη έκταση. Η έρευνα για τον εντοπισμό της τειραρχικής κατοικίας ξεκίνησε τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα και διήρκεσε μέχρι τη δεκαετία του 1970, φέρνοντας στο φως αποσπασματικά τμήματα του εκτεταμένου κτιριακού συγκροτήματος, το οποίο ήταν κτισμένο στις παρυφές της πόλης δίπλα στα ανατολικά τείχη. Η αυτοκρατορική κατοικία περιλάμβανε διάφορα οικοδομήματα. Μεταξύ αυτών είναι η Ροτόντα, το τόξο του Γαλερίου (Καμάρα), η αψιδωτή αίθουσα στην οδό Δ. Γούναρη και ο Ιππόδρομος.

Ο κεντρικός πυρήνας του ανασκαμμένου τμήματος του ανακτόρου, στον αρχαιολογικό χώρο της πλατείας Ναυαρίνου, αποτελείται από μία περιστυλή αυλή, η οποία κατά μήκος της δυτικής, νότιας και ανατολικής πλευράς περικλείεται από ένδεκα χώρους (δωμάτια), διατεταγμένους σε σχήμα Π. Ανατολικά της κτιριακής αυτής ενότητας, που περιβάλλεται από διαδρόμους με περίτεχνα ψηφιδωτά δάπεδα, βρίσκεται επιμήκης αίθουσα με αψίδα στη νό-

Εικόνα παλαιότερης εποχής, που η Εγνατία οδός διερχόταν από την Καμάρα.

Historische Abbildung aus der Zeit, als die Egnatia Straße durch den Triumphbogen des Galerius verlief.

σκευών που αποτελούσαν την υποδομή για τη θεμελίωση των κερκίδων βρέθηκαν κατά μήκος της δυτικής πλευράς (πλατεία Ιπποδρομίου 7), ενώ η έλλειψη αρχαιολογικών στοιχείων στην ανατολική πλευρά αφήνει πολλά ερωτηματικά για την ύπαρξη ή όχι αντίστοιχης υποδομής. Στον Ιππόδρομο, ο οποίος παρέμεινε σε χρήση τουλάχιστον μέχρι τις αρχές του 7ου μ.Χ. αιώνα, έγινε η σφαγή των Θεοσσαλονικέων το 390 μ.Χ. μετά από διαταγή του αυτοκράτορα Θεοδοσίου.

Δυτικά του Ιπποδρόμου (στην οδό Ι. Μιχαήλ και Δημ. Γούναρη) υπήρχε μια ακόμη ορθογώνια αίθουσα με πλούσιο διάκοσμο, αψίδα στη βόρεια πλευρά και είσοδο με προθάλαμο στη νότια. Κατά το Δανό αρχαιολόγο Ε. Dyggve, το αυτοκρατορικό θεωρείο πρέπει να βρισκόταν στην περιοχή της διασταύρωσης των οδών Δ. Γούναρη και Αλ. Σβώλου, γεγονός το οποίο οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο χώρος της ορθογώνιας, αψιδωτής αίθουσας χρησιμοποιούνταν για τελετές που συνδέονταν με την παρουσία του αυτοκράτορα στον Ιππόδρομο. Σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές, η ίδια αυτή αίθουσα ήταν το τελευταίο προς βορρά κτίσμα του κυρίως ανακτόρου, μεταξύ δε αυτής και της Αψίδας του Γαλερίου πιθανόν να υπήρχε ένα μεγάλο Forum (Αγορά) με πρόσβαση από βορρά.

Αψίδα Γαλερίου - Καμάρα (12)

Ανήκει στο Γαλεριανό συγκρότημα. Η Αψίδα, η οποία ανοικοδομήθηκε πριν το 305 μ.Χ., για να τιμήσει τους νικηφόρους πολέμους του Γαλερίου κατά των Περσών, υψώθηκε στη συμβολή της Via Regia, της κύριας οδικής αρτηρίας, η οποία διέσχιζε την πόλη από δυτικά προς ανατολικά και της πομπικής οδού που ένωνε τα ανάκτορα με τη Ροτόντα. Η Αψίδα αρχικά σχεδιάστηκε ως τετράπυλο, με τέσσερις πεσσούς που στηρίζαν το θόλο που κάλυ-

πτε το τετράγωνο της βάσης. Σε μεταγενέστερη οικοδομική φάση προς βορρά και προς νότιο προστέθηκαν δύο ζεύγη τόξων με τέσσερις μικρότερους πεσσούς, η κατασκευή των οποίων έγινε ενδεχομένως, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Σε άμεση επαφή με τους νότιους μικρότερους πεσσούς υπήρχε μεγάλος ορθογώνιος χώρος, διαστάσεων $42.70 \times 17.65 \mu.$, επιστρωμένος με ψηφιδωτό δάπεδο, ο οποίος λειτουργούσε ως προθάλαμος του ανακτόρου. Σήμερα σώζονται τρεις μόνο από τους οκτώ συνολικά πεσσούς. Ανάγλυφες παραστάσεις πάνω σε μαρμάρινες πλάκες, διατεταγμένες σε ζώνες, εξιστορούν επεισόδια και πρόσωπα από τη νικηφόρα εκστρατεία του Γαλερίου στην Ανατολή το 297 μ.Χ., εξυμνώντας συμβολικά την πρώτη Τετραρχία (293-305 μ.Χ.).

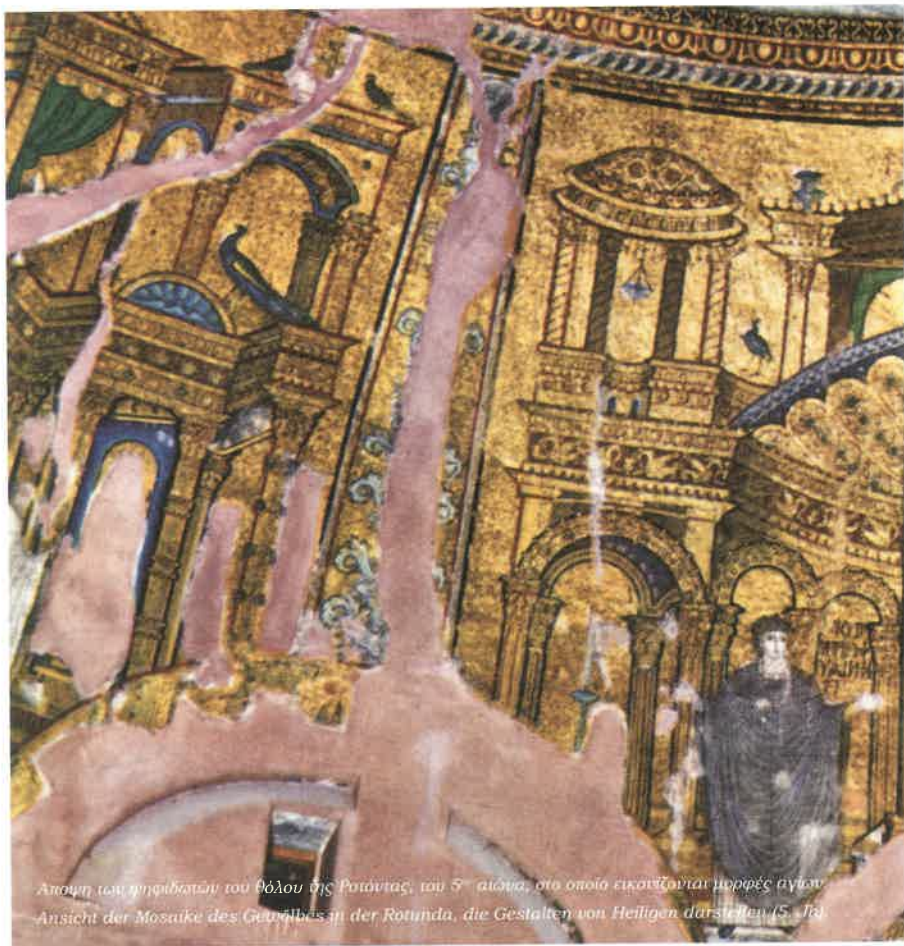
Ροτόντα (13)

Είναι ένα από τα αρχαιότερα μνημεία της πόλης. Οι δεκαέξι αιώνες ζωής άφησαν τα σημάδια τους σ' αυτό. Η ιστορία του, οι διάφορες ονομασίες του και οι οικοδομικές φάσεις έχουν διαφωτιστεί με επάρκεια από τις αρχαιολογικές, ιστορικές και αρχιτεκτονικές-αναστηλωτικές μελέτες και έρευνες των τελευταίων δεκαετιών, ιδιαίτερα μετά τους σεισμούς του 1978. Το κτίριο σύμφωνα με τη νεότερη ιστορική έρευνα κτίστηκε ως ναός της αρχαίας θρησκείας. Το κυκλικό σχήμα του, μοναδικό στην Ελλάδα, το συσχετίζει με το Πάνθεον της Ρώμης. Ο ημισφαιρικός θόλος του οικοδομήματος ήταν κτισμένος με πλίνθους και σύμφωνα με κάποιους ερευνητές στην κορυφή του υπήρχε οπαίο για εξαερισμό και φωτισμό. Εξωτερικά το οικοδόμημα είναι βαρύ, η κάτοψη του όμως εσωτερικά, διαμορφωνόταν με ορθογώνιες κόγχες, που σχηματιζόνταν στο πάχος του τοίχου, ο οποίος έφερε πιθανόν μαρμά-

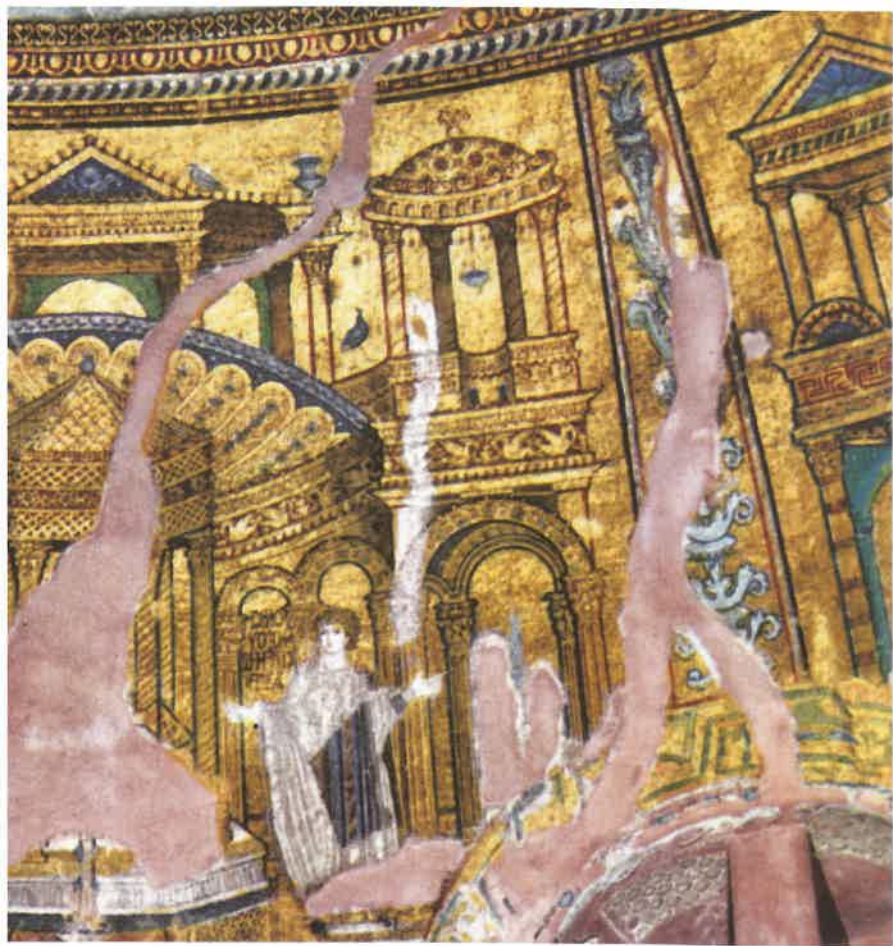
Η Ροτόντα, τη δεκαετία του 1960, με φόντο την Άνω Πόλη.

Die Rotunda in den '20er Jahren, mit der Oberstadt im Hintergrund.

ρινο διάκοσμο. Στην πρόσοψη των κογχών υπήρχαν δύο κίονες που έφεραν καμπύλο επιστύλιο. Η κύρια είσοδος του κτιρίου, κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, βρισκόταν στη νότια πλευρά του, πάνω στον άξονα της πομπικής οδού που ξεκινούσε από το τετράπυλο του Γαλερίου.

Η μετατροπή του κτίσματος σε χριστιανικό ναό έγινε στο διάστημα από τα τέλη του 4ου ως τις αρχές του 6ου αιώνα, με μεγαλύτερη πιθανότητα στα χρόνια του Μεγάλου Θεοδοσίου (379-395 μ.Χ.). Κατά την επικρατέστερη άποψη, ο ναός αφιερώθηκε στους Ασωμάτους, ή Αρχαγγέλους, ονομασία που επεκτάθηκε σε γειτονική πύλη του ανατολικού τείχους της πόλης και στη συνοικία (αναφορές σε βυζαντινά κείμενα του 9ου, 12ου και 14ου αιώνα). Υπήρξε και μητρόπολη της Θεσσαλονίκης (1523/24 – 1590/91). Η κατασκευή-προσθήκη του τετάφισιου του τοίχου της ανατολικής κόγχης και η κατασκευή-προσθήκη του

Ιερού Βήματος (ορθογωνικός χώρος με ημικυκλική αψίδα στα ανατολικά), προκάλεσε καθοριστικές βλάβες-αστοχίες στη στατική επάρκεια και συνοχή του κτιρίου. Σημαντική επίσης προσθήκη, κατά την περίοδο της λειτουργίας του ως χριστιανικού ναού, ήταν η κατασκευή κλειστής στεγασμένης στοάς γύρω από το ρωμαϊκό πυρήνα, η οποία επικοινωνούσε με τον κεντρικό χώρο δια μέσου των ανοιγμάτων που διανοίχθηκαν στους τοίχους των κογχών. Η στοά κατασιράφηκε πιθανόν στους μεγάλους σεισμούς των αρχών του 7ου αιώνα. Στη δυτική κόγχη δημιουργήθηκε νέα είσοδος με νάρθηκα, ενώ στην υπάρχουσα νότια είσοδο προστέθηκε πρόπυλο με δύο παρεκκλησία, ένα οκταγωνικό βαπτιστήριο στα δυτικά και ένα κυκλικό μαρτύριο στα ανατολικά. Κατάρρευση τμήματος του θόλου με τη ψηφιδωτή διακόσμηση έγινε από σεισμό τον 9ο αιώνα, γεγονός που οδήγησε στην ενίσχυση του όλου

Τμήμα ψηφιδωτών, με διακοσμητικά θέματα, από τις καμάρες των κογχών της Ροτόντας του 5ου αιώνα, σε καρι-ποστάλ εποχής.

Mosaik-Abschnitt mit dekorativen Motiven an den Bögen der Konchen in der Rotunda (5. Jh) auf einer historischen Ansichtskarte.

κτίσματος με την κατασκευή των δύο εξωτερικών αντηρίδων. Η συνέχιση του τονισμού του άξονα της πομπικής οδού της ρωμαϊκής εποχής, μεταξύ ανακτόρου-αψίδας-Ροτόνιας, στηρίζει την άποψη ότι η Ροτόντα ήταν αυτοκρατορικός ναός από την παλαιοχριστιανική περίοδο, έως και τους μεσοβυζαντινούς χρόνους (11ος -12ος αιώνας).

Τα λαμπρότερα όμως λείψανα από την παλαιοχριστιανική φάση του μνημείου, είναι τα εξαιρετικής ωραιότητας και τέχνης ψηφιδωτά του, που είναι επηρεασμένα από την τέχνη της Ελληνιστικής Ανατολής, έργα λαμπρού καλλιτεχνικού εργαστήριου της Θεσσαλονίκης. Διακοσμήθηκαν οι καμάρες των κογχών, τα τοξωτά ανοίγματα των φεγγιτών και ο θόλος, ενώ ο τοίχος του κτίσματος (ως τη βάση του θόλου) επενδύθηκε με πολύχρωμες μαρμαρίνες πλάκες, μια ορθομαρμάρωση από την οποία δεν απέμεινε κανένα ίχνος. Από τα τμήματα όμως των ψηφιδωτών που διασώθηκαν, εντυπωσιάζει ο πλούτος των θεμάτων, η φυσιοκρατική τους απόδοση, η ποικιλία των χρωμάτων και η λαμπρότητα των χρυσών και ασημένιων ψηφιδών του φόντου. Το κτίριο, το 1590-91, μετατράπηκε σε τζαμί από τον Sinan Paşa και το σείχη του γειτονικού τεκέ των δερβισιδων Hortacı Süleyman Efendi. Ο τάφος του δερβίση και ενός Yüsf Bey βρίσκονται σε ταφικό περίβολο, εξωτερικά του Ιερού Βήματος του ναού. Κατάλοιπα της ίδιας εποχής είναι ο μιναρές, το συντριβάνι, στα δυτικά του κυρίου και τα προστώα της δυτικής και νότιας εισόδου. Ήταν γνωστό ως Παλιά Μητρόπολη (Eski Metropol). Την ονομασία Rotonda απέδωσαν στο μνημείο οι περιηγητές του 18ου-19ου αιώνα.

Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (1912) το μνημείο αποδόθηκε και πάλι στη χριστιανική λατρεία έως το 1914, οπότε άρχισαν εκτεταμένες

αρχαιολογικές ανασκαφές και έρευνες. Το 1917 μετατράπηκε σε «Μακεδονικό Μουσείο». Αργότερα και μέχρι τους σεισμούς του 1978, οπότε άρχισαν οι πλέον ολοκληρωμένες και πλήρεις μελέτες αναστήλωσης, φιλοξένησε έκθεση χριστιανικών γλυπτών.

Εκκλησία Αγίου Γεωργίου (14)

Η μικρή εκκλησία βρίσκεται απέναντι από τη δυτική πύλη του περιβόλου της Ροτόντας και είναι μετόχι της Μονής Οσίου Γρηγορίου του Αγίου Όρους. Σε αυτήν μεταφέρθηκαν τα ιερά σκεύη του ναού της Ροτόντας, όταν μετατράπηκε σε τζαμί, και για το λόγο αυτό η Ροτόντα ονομάστηκε μετά την απελευθέρωση Άγιος Γεώργιος. Ως το 1758 ήταν παρεκκλήσι της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης. Είναι τρίκλιτη βασιλική με πρόσθετο συνεχόμενο χώρο στη νότια πλευρά της, μορφή που προέρχεται από τη ριζική ανακαίνιση, η οποία τελείωσε στα 1815. Νέότερες επεμβάσεις αλλοίωσαν τον εσωτερικό και εξωτερικό χώρο του μνημείου.

Εκκλησία Αγίου Παντελεήμονα (15)

Η ταύτιση της είναι προβληματική, αφού η ονομασία της είναι νεότερη. Ιστορικές έρευνες την ταύτισαν ωστόσο με τη Μονή της Θεοτόκου Περιβλέπτου, γνωστής και ως Μονής του κυρ Ισαάκ, από το μοναχικό όνομα του ιδρυτή της, ο οποίος με το όνομα Ιάκωβος διατέλεσε Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1295 - 1315). Η μονή αυτή συνδέθηκε με οπιδυαίες πνευματικές φυσιογνωμίες της πόλης το 14ο αιώνα, όπως ο ελληνιστής Θωμάς Μάγιστρος και ο συγγραφέας Ματθαίος Βλάσταρης. Μετά το 1548, μετατράπηκε σε τζαμί με την ονομασία İshakiye τζαμί. Μια άλλη άποψη που διατυπώθηκε θεωρεί ότι η Μονή της Περιβλέπτου υπήρχε ήδη τον 12ο αιώνα και ότι μετατράπη-

Το Συντριβάνι της Θεσσαλονίκης, το οποίο κατασκευάστηκε μετά τη διάνοιξη της νέας λεωφόρου Hamidiye, στα τέλη του 19ου αιώνα και αποκαταστάθηκε, το 1977, από τον Δήμο Θεσσαλονίκης.

Der Springbrunnen von Thessaloniki, am Ende des 19. Jahrhunderts nach der Anlegung des neuen Hamidiye Boulevards erstellt und 1977 von der Stadtgemeinde Thessaloniki restauriert.

κε σε τζαμί γύρω στο 1500, από τον İshak Çelebi καδή της Θεσσαλονίκης, από τον οποίο πήρε και το όνομα. Πάντως η αρχιτεκτονική και ο τοιχογραφικός διάκοσμος του μνημείου, χρονολογούν το ναό στα τέλη του 13ου – αρχές 14ου αι. και μαζί με κάποιες άλλες ενδείξεις φαίνεται να δικαιώνουν την πρώτη άποψη. Ο αρχιτεκτονικός του τύπος ανήκει στον τύπο του σύνθετου τετρακλόνιου σταυροειδούς εγγεγραμμένου, με νάρθηκα και περιμετρική στοά, που ανατολικά απολήγει σε δύο παρεκκλήσια. Η στοά καταστράφηκε στις αρχές του 20ου αιώνα, όχι όμως και τα παρεκκλήσια. Λιγοστές είναι οι αρχικές τοιχογραφίες που απέμειναν στην πρόθεση και στο διακονικό. Χαρακτηρίστηκαν μεταβατικές ως προς την τεχνοτροπία, επειδή συνδυάζουν το μνημειακό ύφος, την αντικλασική αντίληψη και το πλάσιμο της ζωγραφικής του 13ου αι., με τη χρωματική αρμονία και την τυπολογία των προσώπων των έργων του 14ου αι. Για αυτό χρονολογούνται στα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 14ου αιώνα. Ο υπόλοιπος τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού ανήκει στην τουρκική επισκευή των αρχών του 20ου αι. Από τη φάση της μετατροπής του σε τζαμί διατηρούνται στον περίβολο η βάση του μιναρέ και το μαρμάρينو σιντριβάνι.

Εκκλησία Σωτήρος (16)

Αρχικά επικρατούσε η άποψη ότι ήταν μικρή μονή του Σωτήρα του κυρ Κύρου, η οποία αναφέρεται σε χρυσόβουλλο του 1364 του αυτοκράτορα Ιωάννη Ε' Παλαιολόγου στη Μονή Βατοπεδίου. Οι αρχαιολογικές έρευνες και οι αναστηλωτικές μελέτες και εργασίες που έγιναν στο μνημείο ύστερα από τους σεισμούς του 1978, έφεραν στο φως νέα στοιχεία και ανέτρεψαν τις έως τότε γνώσεις μας γι' αυτό. Βρέθηκε η αρχική θέση της Αγίας Τράπεζας και από μια μικρή μολύβδινη λειψανοθήκη (εγκαίνιο ναού) που έφερε εγχάρακτες επιγραφές, συνάγεται ότι ο ναός είχε αφιερωθεί στην Παναγία. Αποκαλύφθηκε επίσης ο αρχικός, σπάνιος, αρχιτεκτονικός τύπος του, που ήταν τετράκογχος εγγεγραμμένος. Η ανεύρεση τάφων εντός και γύρω από το ναό, αποδεικνύει το νεκρικό χαρακτήρα του μνημείου. Νόμισμα που βρέθηκε στον τρούλο, τοποθετημένο εκεί κατά το κτίσιμό του, χρονολογεί το ναό στα 1350. Ο προσκολλημένος στα δυτικά νάρθηκας είναι προσθήκη του 1936, σε αντικατάσταση παλαιότερου των μεταβυζαντινών χρόνων. Η κάλυψη του ναού γίνεται με οκτάπλευρο τρούλο, υψηλό για τις διαστάσεις του μνημείου, ενώ η διάρθρωσή του με επάλληλα τόξα και πλίνθινους ημικύκλους είναι τυπικά γνωρίσματα της παλαιολόγειας ναοδομίας της Θεσσαλονίκης. Είναι βέβαιο ότι, κατά την τουρκοκρατία, δεν μετατράπηκε σε τζαμί, ίσως εξαιτίας των περιορισμένων διαστάσεών του, ή επειδή βρισκόταν στη χριστιανική συνοικία της Παναγούδας, στον περίβολο ιδιωτικού σπιτιού. Η κυριότερη όμως ανακάλυψη, κατά τις εργασίες αναστήλωσης μετά το 1978, ήταν οι άγνωστες ως τότε τοιχογραφίες του ναού που χρονολογούνται στην περίοδο 1350-1370. Προσφέρουν με την τέχνη τους πολύτιμη μαρτυρία για την ως τώρα άγνωστη καλλιτεχνική δημιουργία της πόλης στα μέσα του αιώνα και αποκαλύπτουν με τη θεματολογία τους πνευματικούς προσανατολισμούς των διανοουμένων της.

Κτίριο Νεδέλκου (17)

Οικοδομήθηκε το 1909 από την οικογένεια Ι. Νεδέλκου, σε οικοπέδο που αγοράστηκε το 1907. Το διώροφο κτίριο είχε μαγαζί στο ισόγειο και κατοικία στον όροφο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόσοψη με την έντονη διακοσμητική διάθεση και τις ανάγλυφες παραστάσεις, στοιχεία χαρακτηρι-

σικά των πρώτων δεκαετιών του 20ου αιώνα. Το κτίριο περιήλθε στην ιδιοκτησία του Δήμου Θεσσαλονίκης, αναστηλώθηκε μετά τους σεισμούς του 1978 και έχει παραχωρηθεί στην Αγιορειτική Εορτία, ίδρυμα το οποίο ασχολείται με την πολιτιστική κληρονομιά του Αγίου Όρους.

Κτίριο Παλιάς Οικοκυρικής Σχολής (18)

Το κτίριο αυτό συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της παιδείας στη Θεσσαλονίκη κατά το διάστημα της τουρκοκρατίας, με περιορισμένες σχετικά πληροφορίες που αντλούνται από τα Τουρκικά Αρχεία. Μετά την πυρκαγιά του 1890 στο ιστορικό κέντρο της πόλης αγοράστηκε το οικοπέδο στην οδό Εγνατία, κοντά στην εκκλησία της Παναγούδας και κτίστηκε το σχολείο που άρχισε να λειτουργεί το Σεπτέμβριο του 1893 και διασώζεται μέχρι σήμερα. Στέγασε σειρά εκπαιδευτηρίων μέσης εκπαίδευσης, μεταξύ των οποίων και την ιστορική Οικοκυρική Σχολή θηλέων. Αποτελεί ενδιαφέρον δείγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, με αυστηρή συμμετρία στις λιτές όψεις και με αξιόλογα διακοσμητικά στοιχεία.

Εκκλησία Παναγίας Γοργοεπηκόου (Παναγούδα) (19)

Αφιερωμένη στο Γενέσιο της Θεοτόκου κτίστηκε το 1818, αντικαθιστώντας προηγούμενο ναό με το ίδιο όνομα (βεβαιώνεται σε κώδικα το 1789), ο οποίος καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1817. Ανήκει στον τύπο της τρικλίτης ξυλόστεγης βασιλικής, με γυναικωνίτη. Από την εκκλησία αυτήν προέρχονται σπουδαία βυζαντινά κειμήλια, γεγονός που μαζί με άλλες ενδείξεις καθιστά πιθανή την ύπαρξη βυζαντινού ναού στην ίδια θέση.

Η Αχειροποίησης, από την πλατεία Μακεδονομάχων, σε εικόνα εποχής.

Die Kirche Panagia Acheiropoitis, Blick vom Makedonomachon-Platz, auf einer historischen Ansichtskarte.

Εκκλησία Αγίου Αθανασίου (20)

Βρίσκεται στη συμβολή των οδών Εγνατίας και Σωκράτους, σε επίπεδο χαμηλότερο από αυτές. Δεν είναι εξακριβωμένο αν βρίσκεται στη θέση του μόνυμου ναού της πόλης, που είναι γνωστός από πηγές του 14ου αιώνα. Για την κυριότητα του ναού στα χρόνια της τουρκοκρατίας ξέσπασαν αρκετές διαμάχες ανάμεσα στη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης και τη μονή Βλατάδων, μια διαμάχη που συνεχίστηκε σε όλο το δεύτερο μισό 17ου αιώνα και ολόκληρο τον 18ο αι. Καταστράφηκε από πυρκαγιά στα 1817. Μετά την ανακαίνισή του στα 1818, ο ναός έγινε ενοριακός. Είναι τρικλιτή βασιλική με γυναικωνίτη μορφής εσωτερικού εξώστη, σε σχήμα Π. Από τον εσωτερικό διάκοσμο του ναού διατηρούνται σήμερα μόνο ο δεσποτικός θρόνος και ο άμβωνας, ενώ το αξιόλογο ξυλόγλυπτο τέμπλο αντικαταστάθηκε με καινούργιο.

Εκκλησία Αχειροποιήτου (21)

Είναι μια μεγάλη παλαιοχριστιανική βασιλική που σώζεται σχεδόν στο αρχικό ύψος της, κτισμένη πάνω σε ένα συγκρότημα ρωμαϊκών, δημοσίων λουτρών. Αναφέρεται ως ναός της Παναγίας Θεοτόκου και μάλιστα ο Μεγάλος Ναός της Θεοτόκου μέχρι το 14ο αι., οπότε σε έγγραφο του 1320 εμφανίζεται για πρώτη φορά η επωνυμία Αχειροποιήτος. Είναι τρικλιτή, ξυλόστεγη βασιλική με υπερώα. Τα ίχνη του εξωνάρθηκα στη δυτική πλευρά αποτελούσαν ίσως την ανατολική στοά του αιθρίου της βασιλικής, το οποίο πρέπει να βρίσκεται κάτω από τη σημερινή πλατεία Μακεδονομάχων. Η σημερινή στέγη του ναού είναι χαμηλότερη από την αρχική, για αυτό ο εξωτερικός όγκος του φαίνεται ακόμη πιο βαρύς. Στο εσωτερικό του όμως, η αρμονία και η ισορροπία στη διάρθρωση των μερών του οικοδομήματος, το διάχυτο έμμεσο φως από τα πολύλοβα παράθυρα των εξωτερικών τοίχων και ο πολυτελής και επιβλητικός διάκοσμος, δίνουν μια τελειώς διαφορετική εικόνα της εκκλησίας. Το κεντρικό κλίτος απολήγει στο ιερό βήμα σε μια μεγάλη ημικυκλική κόγχη μέσα στην οποία εγγράφονται το σύνθρονο και ο επισκοπικός θρόνος. Το σημερινό τέμπλο του ιερού είναι σύγχρονο. Το βόρειο κλίτος απολήγει στην ανατολική πλευρά του στο μεσοβυζαντινό παρεκκλήσιο της Αγίας Ειρήνης. Το αναστηλωμένο πρόσκτισμα, το οποίο βρίσκεται στο μέσον της εξωτερικής πλευράς του ναού θεωρείται το βαπτιστήριο της βασιλικής. Το αρχικό δάπεδο από μεγάλες μαρμάρινες πλάκες σώζεται ως σήμερα. Στο βόρειο περίβολο της βασιλικής υπάρχουν τα ίχνη από ένα διώροφο καμαρωτό πρόσκτισμα, καθώς και το κλιμακοστάσιο που οδηγούσε στα υπερώα. Το κλιμακοστάσιο αυτό, στη σημερινή του μορφή, εντάσσεται στις εκτεταμένες επισκευές του 7ου αιώνα, που έγιναν στο ναό μετά τους σεισμούς του 620-630. Ο γλυπτός διάκοσμος αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο που σχεδιάστηκε και εκτελέστηκε για τη βασιλική και δίνει μια σταθερή χρονολόγηση στο μνημείο. Τα ψηφιδωτά πρέπει να χρονολογηθούν, όπως και όλο το οικοδόμημα και ο γλυπτός διάκοσμός της, μετά το 450, στο τρίτο τέταρτο του 5ου αιώνα. Η κτητορική επιγραφή βρίσκεται στο εσωράχιο του νότιου και κεντρικού τόξου του τριβήλου. Από τη βυζαντινή περίοδο του ναού σώζονται λίγες τοιχογραφίες σε κακή κατάσταση, στο νότιο κλίτος, στον τοίχο πάνω από τη νότια κιονοσοεικία. Τα αρχαϊκά τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά και τα σχηματοποιημένα εκφραστικά μέσα στην απόδοση των μορφών αποτελούν επιβίωση της υστεροκομνηνικής τέχνης στη ζωγραφική των αρχών του 13ου αιώνα.

Εκκλησία Αγίας Σοφίας (22)

Υπήρξε, τουλάχιστον από τον 8ο αι. έως τη μετατροπή της σε τζαμί το 1523/24, η «Μεγάλη εκκλησία» της Θεσσαλονίκης, δηλαδή ο μητροπολιτικός ναός της πόλης. Έχει κτιστεί πάνω σε μια μεγάλη πεντάκλιτη παλαιοχριστιανική βασιλική, πιθανόν του 5ου αιώνα, η οποία θεωρείται ως η πρώτη επισκοπική εκκλησία της πόλης. Στο συγκρότημα αυτής της επισκοπικής εκκλησίας αποδίδεται τελευταία και ερμηνεύεται ως παλαιοχριστιανικό βαπτιστήριο, το θεωρούμενο ως ρωμαϊκό νυμφαίο στη νότια πλευρά της σημερινής Αγίας Σοφίας, στο χώρο που είναι γνωστός ως **Αγίασμα του Ιωάννου Προδρόμου (23)**. Η παλαιοχριστιανική βασιλική είχε επίσης ανοικοδομηθεί πάνω σ' ένα προγενέστερο εκτεταμένο ρωμαϊκό οικοδομικό συγκρότημα που περιελάμβανε θέρμες και έχει ανασκαφεί γύρω από το ναό, ιδιαίτερα στη νότια πλευρά του και σε οικόπεδα της οδού Μακένζι Κινγκ.

Μετά την καταστροφή της βασιλικής, πιθανόν από τους γνωστούς ιστορικά σεισμούς του 620-630, κτίστηκε ο σημερινός μεγάλος ναός. Κατά τη διάρκεια της Φραγκοκρατίας (1204-1224) μετατράπηκε προσωρινά σε καθεδρικό ναό των καθολικών. Στο βόρειο τοίχο, αποκαλύφθηκε μονόχωρο παρεκκλήσιο (χρονολογούμενο προ του 14ου αι.). Μεταγενέστερο παρεκκλήσιο διαμορφώθηκε έξω από το βορειοδυτικό πρόπυλο. Στη δυτική πλευρά της αυλής, που αντιστοιχεί περίπου με το αίθριο της παλαιοχριστιανικής βασιλικής, υπήρχε παλαιολόγειο πρόπυλο, με τριπλή τοξοστοιχία στην εσωτερική και εξωτερική πλευρά του, το οποίο κατεδαφίστηκε στις επισκευές του 1908-1910.

Πιστεύεται ότι αρχικά υπήρχε διώροφος εξωνάρθηκας με κλιμακοστάσια, που ενσωματώθηκαν στο ναό του 7ου αι., από την παλαιοχριστιανική βασιλική. Ο πυργίσκος στη βορειοδυτική γωνία που περιλαμβάνει κλιμακοστάσιο προς τα υπερώα, είναι ασφαλώς τουρκική προσθήκη και πρέπει να ταυτιστεί με τον αρχικό μινaré. Από το νάρθηκα, που επικοινωνεί ελεύθερα με

Ο Ιερός Ναός της του Θεού Σοφίας, την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Die Heilige Kirche Agia Sofia während der Zwischenkriegszeit.

τα κλίτη, περνάμε στον κυρίως ναό που αποτελείται από έναν κεντρικό σταυρικό πυρήνα, του οποίου το κέντρο καλύπτει ο μεγάλος τρούλος. Στον όροφο επαναλαμβάνεται η διάταξη του περιστώου γύρω από τον κεντρικό πυρήνα και σχηματίζονται υπερώα. Η ανεύρεση αριθμού μολυβδόβουλων στις ανασκαφές των υπερώων και ιδιαίτερα του νοτιοδυτικού διαμερίσματος, επιβεβαιώνει ίσως την άποψη ότι εκεί ήταν οι χώροι διοίκησης και γραμματείας της μητρόπολης.

Από τον αρχικό γλυπτό διάκοσμο του ναού σώζονται μόνο οι κίονες και τα κιονόκρανα της βόρειας κιονοστοιχίας του ισογείου. Τα κιονόκρανα των μέσων του 7ου αιώνα, που τοποθετήθηκαν στη δυτική είσοδο του ναού μετά την πυρκαγιά του 1890, προέρχονται από το υστεροβυζαντινό πρότυπο, όπου είχαν ήδη χρησιμοποιηθεί σε δεύτερη χρήση.

Τα ψηφιδωτά της Αγίας Σοφίας αποτελούν εντυπωσιακά δείγματα της βυζαντινής τέχνης του ψηφιδωτού και προέρχονται από τρεις περιόδους. Τα ψηφιδωτά της πρώτης περιόδου σώζονται στην ημικυκλική καμάρα που στεγάζει το χώρο του Ιερού Βήματος, μπροστά από την κόγχη. Στη γένεση της καμάρας και στις δύο πλευρές, πάνω σε χρυσό «φόντο» αναπτύσσονται οι κτητορικές επιγραφές σε σταυρόσχημα μονογράμματα και σε συνεχή επιγραφή. Τα ιστορικά πρόσωπα που αναφέρονται είναι ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ΣΤ' και η μητέρα του Ειρήνη η Αθηναία, οι οποίοι συμβασιλεύσαν στα έτη 780-788. Στην ίδια ανεικονική διακόσμηση ανήκει και ένας μεγάλος σταυρός στην κόγχη, ίχνη του οποίου διακρίνονται και σήμερα στο χρυσό φόντο πάνω από το φωτιστέφανο και δίπλα στους ώμους της ένθρονης Πλατυτέρας, μιας ψηφιδωτής παράστασης προβληματικής στη χρονολόγησή της. Στη δεύτερη περίοδο (9ου αι.) ανήκει και η παράσταση της Ανάληψης στον τρούλο του ναού. Πρόκειται για μια μνημειακή σύνθεση, όπου μέσα σ' ένα υπερβατικό βραχάδες τοπίο ελαιώνα κινούνται οι εκφραστικές μορφές των αποστόλων, η ακίνητη υπερβατική μορφή της Θεοτόκου και οι μορφές των αγγέλων που παρακολουθούν την Ανάληψη του Χριστού μέσα σε κυκλική δόξα στην κορυφή του τρούλου.

Από τις τοιχογραφίες του 11ου αι., στο νάρθηκα του ναού, σώζονται σήμερα λίγες μορφές αγίων μοναχών στις καμάρες των μεγάλων ανοιγμάτων του δυτικού τοίχου. Ο ζωγραφικός διάκοσμος που μιμείται ορθομαρμάρωση οφείλεται στις επισκευές του ναού, στις αρχές του 20ου αιώνα.

Εκκλησία Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά (24) (σημερινός Μητροπολιτικός Ναός)

Κτίστηκε μετά τη μεγάλη πυρκαγιά του 1890 που κατέστρεψε ένα μεγάλο τμήμα της παραθαλάσσιας ζώνης της πόλης, σε σχέδια του αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλλερ, τροποποιημένα στη συνέχεια από τον αρχιτέκτονα Ξεν. Παιονίδη, που είχε την ευθύνη της εκτέλεσης του έργου. Ο ναός ολοκληρώθηκε το 1914. Ο αρχιτεκτονικός τύπος έχει πρότυπο το βυζαντινό οκταγωνικό τύπο με μορφολογικά στοιχεία νεορωμανικά και νεοκλασικά, σύμφωνα με το ρεύμα του εκλεκτικισμού που επηρέασε την αρχιτεκτονική της Θεσσαλονίκης στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα. Η αρχική αγιογράφηση του ναού έγινε από τον κωνσταντινοπολίτη ζωγράφο Νικόλαο Κεσανλή.

Κτίριο Γενικού Ελληνικού Προξενείου (25)

Κατασκευάστηκε μεταξύ των ετών 1890-1893, με σχέδια του γνωστότατου

αρχιτέκτονα Ερνέστου Τοίλλερ. Το κτίριο συνδέεται άμεσα με τα ιστορικά γεγονότα των αρχών του 20ου αιώνα, δεδομένου ότι στεγάστηκε σ' αυτό το Ελληνικό Γενικό Προξενείο. Η ευρύτερη περιοχή όπου βρίσκεται, μετά το 1590 αποτέλεσε το επίκεντρο της Ελληνικής Κοινότητας. Η περιοχή διατήρησε τα ίδια χαρακτηριστικά και μετά την πυρκαγιά του 1890, όταν αποφασίστηκε να ανεγερθεί ένα ειδικό κτίριο για το Ελληνικό Προξενείο δίπλα στη Μητρόπολη. Τα δύο κτίσματα συνδέονταν με εσωτερική επικοινωνία, ώστε το Προξενείο να είναι επισκέψιμο από τους Έλληνες που έφεραν τουρκική υπηκοότητα, χωρίς να γίνονται αντιληπτοί από τις τουρκικές αρχές. Το Μάιο του 1923, το ακίνητο παραχωρήθηκε στον Ιερό Ναό του Γρηγορίου του Παλαμά (Μητρόπολη Θεσσαλονίκης) και στέγασε μέχρι και το 1978 δημόσια Δημοτικά Σχολεία. Όσον αφορά την αρχιτεκτονική του είναι από τα λίγα ιστορικά, νεότερα κτίρια της πόλης, στα οποία εφαρμόστηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά του νεοκλασικισμού. Μετά τους σεισμούς του 1978 και την απομάκρυνση των σχολείων, ολοκληρώθηκε η αποκατάστασή του και από εκείνη την περίοδο έως σήμερα στεγάζει το Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα.

Το ιστορικό κτίριο του Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης (σημερινό Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα), μπροστά από το Μητροπολιτικό Ναό Θεσσαλονίκης του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά.

Das historische Gebäude des ehemaligen griechischen Generalkonsulats (heute Museum des Makedonischen Freiheitskampfes), vor der Metropolitankirche von Thessaloniki, die dem Heiligen Grigorios Palamas geweiht ist.

Von der UFERPROMENADE und dem WEISSEN TURM

über den SYNTRIVANI-PLATZ bis zu den
AGIOU DIMITRIOU und AGIAS SOPHIAS
Straßen

1. SPAZIERGANG

Weißer Turm-Stadtmuseum (1)

Dort, wo die Ufermauer auf die östliche Stadtmauer trifft, stand ein byzantinischer Turm, an dessen Stelle der Weiße Turm im späten 15. Jahrhundert im Rahmen der Modernisierung der städtischen Befestigungsanlagen durch die Osmanen erbaut wurde (s. auch Alysseos Turm). Das Wahrzeichen von Thessaloniki ist ein eng mit Stadtgeschichte und -legenden verbundenes Denkmal. Diese Legenden schlugen sich in seinen unterschiedlichen Namen nieder: Der ursprüngliche Name 'Kalamaria-Festung' (18. Jh.) wurde im 19. Jahrhundert durch die Bezeichnungen 'Turm der Janitscharen' und 'Bluturm' (Kanli Kule) ersetzt. Diese fanden ihren Ursprung in der Turmnutzung als Gefängnis für Schwerverbrecher und zum Tode Verurteilten, die die Janitscharen auf dem Zinnenkranz hinrichteten und deren Blut die Fassade des Turmes übertünchte. Der aktuelle Name des Denkmals ist darauf zurückzuführen, dass ein Verurteilter 1890 das Äußere des Turms im Gegenzug zu seiner Freiheit weiß strich. Der Weiße Turm stellt ein typisches Festungsbeispiel der großen Rundtürme des späten 15. und frühen 16. Jahrhunderts dar, die die mittelalterlichen rechteckigen Türme ersetzten, um den neuen Verteidigungstechniken mit Artilleriewaffen zu entsprechen. Die Etablierung dieser Techniken hat zu Innovationen in der Verteidigungsarchitektur geführt. Das Bauwerk war von einer hölzernen, kegelförmigen und mit Blei bedeckten Dachkonstruktion überdacht worden. Bis Anfang des 20. Jahrhunderts blieb um den Turm herum außerdem noch eine polygonale Verteidigungsmauer mit Öffnungen für Kanonen auf Meereshöhe an ihren Seiten und Scharwachtürmchen in ihren Ecken erhalten. Nach der türkischen Inschrift, die über dem Eingang gefunden wurde, handelt es sich hierbei um eine Konstruktion, die 1535-36 errichtet wurde. Heute befindet sich im Weißen Turm das Stadtmuseum, in dem die Geschichte der Stadt mithilfe digitaler Medien präsentiert wird.

Östliche Mauern-Vormauer (2)

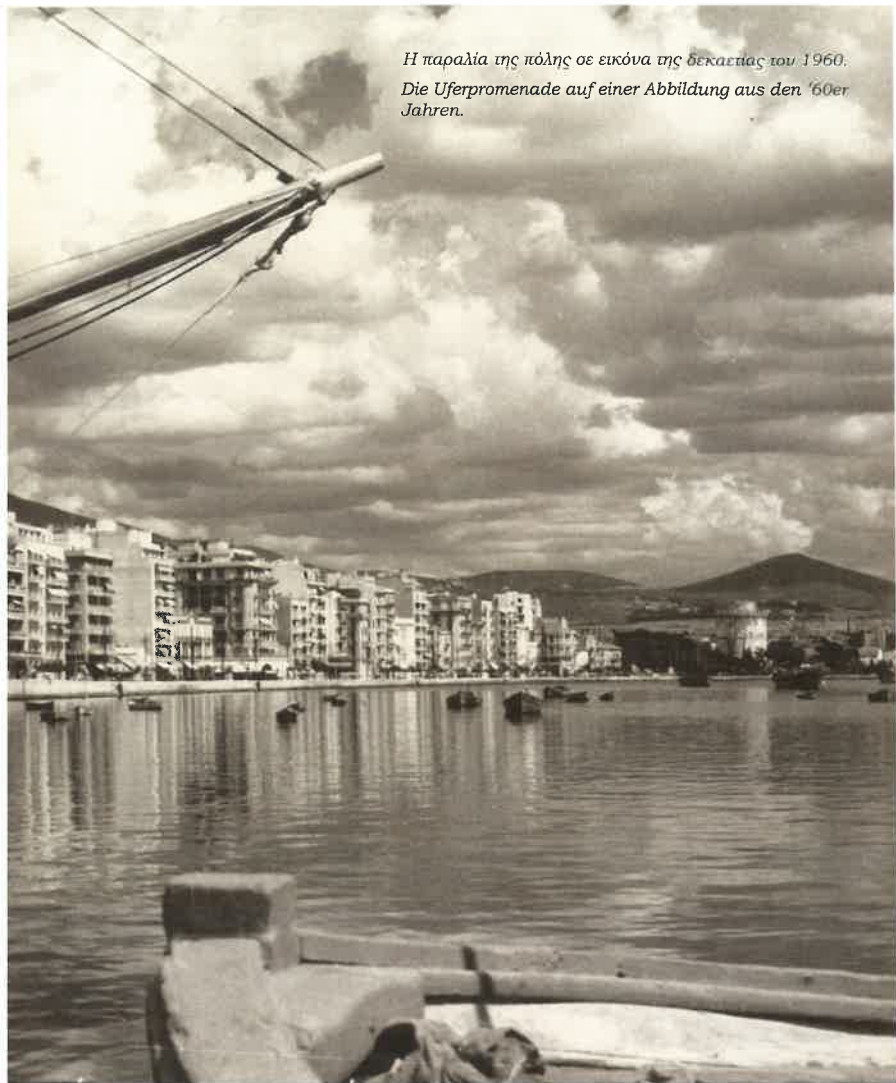
(Filikis Etaireias Str., auf der Rückseite des Piräus-Bank-Gebäudes). Ein Vormauerteil der östlichen Verteidigungsmauer (spätes 4.- frühes 5. Jh.) ist klar zu sehen. Die östlichen Mauern wurden 1889 abgerissen.

Kirche der Nea Panagia (3)

Früher war sie unter dem Namen Megali oder Trani Panagia (große oder grandiose Jungfrau Maria) bekannt und ist der Mariä Himmelfahrt geweiht. Die heutige Kirche wurde 1727 an der Stelle eines byzantinischen, der Muttergottes geweihten, Klosters (12. Jh.) erbaut, das um 1690 bei einem Feuer abgebrannt war. Es handelt sich um eine dreischiffige Basilika mit einem Gynäkonit (Frauenempore). Von großem Interesse sind die Wandmalereien des Altarraums und des Gynäkonits, die die Tendenz der Malerei des 18.

*Η παραλία της πόλης σε εικόνα της δεκαετίας του 1960.
Die Uferpromenade auf einer Abbildung aus den '60er
Jahren.*

Jahrhunderts hervorheben, auf Muster der paläologischen Epoche zu verweisen. Interessant sind auch die vergoldete hölzerne Ikonenwand, an der jetzt moderne Ikonen hängen, der bischöfliche Thron, die Kanzel und die bemalte Decke, die aus dem 19. Jahrhundert stammen.

Östliche Mauern – Vormauer (4)

(Kreuzung Filikis Etaireias - Tsimiski Straßen). Hier ist ein Vormauerteil der östlichen Verteidigungsmauer (spätes 4.-frühes 5. Jh.) zu sehen. Im

inneren Mauergebiet grenzten die Sitzreihen des römischen Hippodroms (Ippodromiou-Platz) an die Mauer. Ein ähnlicher Teil ist in der Umgebung des Gebäudes der Stadtbibliothek von Thessaloniki erhalten (Filikis Etaireias Str.). Die östlichen Mauern wurden 1889 abgerissen.

Kirche von Agios Konstantinos (Ippodromiou-Platz) (5)

Eine moderne Kirche an der Stelle einer früheren byzantinischen Kirche. Die Sitzreihen des östlichen Teils des Hippodroms wurden im nördlich nebenliegenden Grundstück ausgegraben.

Kirche von Agios Antonios (6)

Die Kirche ist dem Heiligen Antonios dem Großen und dem Hosios Antonios, einem regionalen Heiligen von Veroia und Schutzpatron der geistig Erkrankten, geweiht. Sie stammt aus dem 18. Jahrhundert und war eine Kapelle, die zur Metropolitankirche von Thessaloniki gehörte. Sie wurde als Anstalt für die geistig Erkrankten genutzt, wie die großen eisernen Ringe an der Ikonenwand verraten, an denen die Patienten in Ketten gelegt wurden. Die nordöstliche Ecke der Kirche ist Teil eines dreieckigen Turms der östlichen Stadtmauer. Die Kirche wurde so errichtet, dass sie an die Mauer grenzte. Sie ist zweischiffig und von der ursprünglichen Innenverzierung ist die hölzerne, bemalte Ikonenwand erhalten.

Hypapante (Kirche zur Darstellung des Herrn) (7)

Die heutige Kirche, eine dreischiffige holzüberdachte Basilika, unterzog sich 1841 einer radikalen Reparatur. Quellen (frühes 16. Jh.) beziehen

Εσωτερικός χώρος του Λευκού Πύργου, που χρησιμοποιείται για την έκθεση ψηφιακών αναπαραστάσεων της Θεσσαλονίκης.

Innenraum des Weißen Turms, der heute zur Ausstellung digitaler Rekonstruktionen von Thessaloniki genutzt wird.

sich auf ihre Einräumung als zum Kloster der Heilige Anastasia in Chalkidiki gehörende Kirche. Auch eine an der östlichen Wand der Kirche gefundene Inschrift von 1841 erwähnt die Eigentumsrechte des Klosters. In der nördlichen Wand sind Marmorfragmente römischer und byzantinischer Skulpturen sowie ein Teil einer Inschrift von 1272, die einen byzantinischen Offiziellen erwähnt, eingemauert. Die holzgeschnitzte Verzierungen der Kirche stammt aus dem 19. Jahrhundert, während die Tür des Altarraums mit der Verkündigungsszene von einem Künstler der Kretischen Schule im 16. Jahrhundert kreiert wurde.

Östliche Mauern-Vormauer (8)

Ein Teil der Hauptmauer und der Vormauer der östlichen Seite (spätes 4.-frühes 5. Jh.) ist an der Egnatia Straße in Richtung Syntrivani-Platz erhalten, genau dort, wo der 'Boulevard' der Byzantiner am Kassandreotischen Tor, dem Haupttor der Stadtmauer, endete, von dem heute aber keine sichtbaren Spuren mehr erhalten sind. Manche Spuren (unterer Teil) der Mauer erstrecken sich entlang der Fußgängerzone der K. Melenikou Straße. In diesem Gebiet sind auch Teile von rechteckigen Türmen aus Natursteinen der römischen Zeit zu sehen, die zur römischen Mauer der Stadt (Mitte des 3. Jahrhunderts) gehören. Mehrere dieser Spuren sieht man auch in Intervallen bis zur Agiou Dimitriou Straße hinter dem G. Gennimatas-Krankenhaus.

Alte Philosophische Fakultät der Aristoteles Universität Thessaloniki (AUTH) (9)

Das Gebäude wurde von den Osmanen errichtet, um die 1887 gegründete

*Τμήμα του κυρίου τείχους και του προτειχίσματος της ανατολικής πλευράς, στην πλατεία Συντριβανίου.
Teil der Hauptmauer und der Vormauer der Ostseite am Syntrivani-Platz.*

Schule für Öffentliche Verwaltung (Idadié) zu beherbergen. Der Architekturplan wurde vom italienischen Architekten Vitaliano Poselli entworfen. Nach 1908 wuchs die Zahl der Studenten und zu diesem Zeitpunkt wurden vermutlich die zwei zweistöckigen Seitenflügel angebaut. Nach der Befreiung von Thessaloniki im Jahre 1912 hat das Gebäude das 2. Militärkrankenhaus beherbergt. 1927 wurde die Universität von Thessaloniki dorthin verlagert. Seitdem wird das Gebäude ständig modifiziert und erweitert; bis heute haben der Anbau eines dritten Stocks im Bereich der Seitenflügel und eines hinteren Flügels sowie eine Neugestaltung der großen Räume im Kellergeschoss stattgefunden.

Kirche von Panagia Dexia (10)

Neuere Kirche an der Stelle der postbyzantinischen Kirche des Heiligen Hypatios.

Kaiserpalast des Galerius (11)

(Navarinou-Platz, Dimitriou Gounari Straße)

In der archäologischen Stätte des heutigen Navarinou-Platzes im historischen Stadtzentrum sind Ruinen von bedeutenden Bauwerken unterschiedlicher Nutzung fragmentarisch erhalten, die zum Kaiserpalast des Galerius gehören. Der Palastbau hat im frühen 4. Jh. n. Chr. begonnen und ist in Etappen fertig gestellt worden. Er stellte die offizielle Residenz des Kaisers und seines Gefolges bei all seinen Aufenthalten in Thessaloniki dar. Der Kaiserpalast des Galerius ist eines der bedeutendsten Baudenkmale der Spätantike in Thessaloniki und das einzige Monument dieser Zeit in ganz Europa, das in diesem Umfang erhalten ist. Die Suche nach der Residenz des Vierfürsten hat in den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts angefangen und bis in die '70er Jahre andauert. Fragmentarische Teile des ausgeweiteten Gebäudekomplexes, der am Rand der Stadt neben den östlichen Mauern erbaut worden war, wurden ans Licht gebracht. Die kaiserliche Residenz umfasste verschiedene Bauten, darunter die Rotunda, den Triumphbogen des Galerius (Kamara), die bogenförmige Halle in der D. Gounari Straße und das Hippodrom.

Der Kern des ausgegrabenen Palastabschnitts in der archäologischen Stätte auf dem Nava-

Topografischer Plan der erhaltenen Bauwerke des Kaiserpalastkomplexes des Galerius.

rinou-Platz besteht aus einem Peristyl (Säulenhof), das westlich, südlich und östlich von elf Räumen in Form des griechischen Buchstabens Π umgeben ist. Östlich dieses Bauwerks, das von Fluren mit kunstvollen Mosaikböden umgeben ist, befindet sich eine längliche Halle mit einem Gewölbe auf der südlichen Seite, die als eine Basilika identifiziert wurde. An die Basilika und die östliche Mauer grenzte das Hippodrom, dessen Abschnitte im Kellergeschoss moderner Gebäude erhalten sind. Zwischen der Basilika und dem östlichen Flur befindet sich eine gewölbte Wasserspeicherkammer, die in einer späteren Bauetappe des Komplexes erstellt wurde. Südöstlich und südwestlich der ungefähr im Zentrum des südlichen Flurs vorhandenen Marmortreppe befinden sich die kaiserlichen Bäder und ein prachtvolles Bauwerk, das aufgrund seines achteckigen Grundrisses als "Oktagon" bekannt ist.

Die Ruinen der nördlichen Bäder wurden in den '60er Jahren freigelegt. Die Gesamtgröße des Bauwerks, das sich auf einer zum südlichen Palasteingang führenden Hauptachse befand, ist nicht bekannt. Der Komplex wurde in der Antike vielmals umgebaut, weil sich der Gebrauch der verschiedenen Räume öfters änderte. Nach der erhaltenen Form des Grundrisses gehören die Räume zur letzten Bauetappe. Archäologen haben die kalten und die warmen Bäder, die Toiletten u.a. identifiziert. Nördlich der Bäder sind die Ruinen einer gewölbten Wasserspeicherkammer erhalten. Südlich ist ein zweistöckiges Bauwerk mit Hilfsräumlichkeiten zu sehen.

Das Oktagon war der Meeresrichtung zugewandt und südlich verfügte es über eine längliche Eingangshalle, die mit einem 47 Meter breiten Säulennatrium kommunizierte. Das Innere bot sieben halbkreisförmige Konchen (Nischen) und eine großartige Verzierung aus opulentem Marmor dar. Die

Πανοραμική όψη του ανακτορικού συγκροτήματος στην πλατεία Ναυαρίνου.

Panorama des Kaiserpalastkomplexes auf dem Navarinou-Platz.

nördliche Konche gegenüber dem Eingang, die im 4. Jh. n. Chr. umgebaut wurde und größer als die anderen ist, trägt eine keramische Dekoration, die den Sieg des Heiligen Kreuzes symbolisiert. Dieses Gebäude war ursprünglich als Thron- oder Audienzsaal gedacht, doch sein Gebrauch änderte sich später und es entwickelte sich zu einer christlichen Kirche. Die Restaurierung der Ruinen des Kaiserpalasts des Galerius auf dem Navarinou-Platz hat 1993 begonnen und ist 2006 fertig gestellt worden. Das Hippodrom grenzte an die östliche Stadtmauer. Die Pferderennbahn war 500 Meter lang und 125 Meter breit. Das nördliche Ende befand sich ungefähr da, wo die Hypapante-Kirche heute steht, während sein südlicher runder Abschnitt südlich der Mitropoleos Straße endet. Überreste gewölbter Bauwerke, die als Grundlage der Fundamentkonstruktion der Sitzreihen dienten, wurden entlang der westlichen Seite (Ippodromiou-Platz 7) gefunden. Wegen des Mangels an archäologischen Funden auf der östlichen Seite wird die Frage aufgeworfen, ob dort auch eine entsprechende Infrastruktur existierte. Im Hippodrom, das mindestens bis zum frühen 7. Jh. n. Chr. in Gebrauch war, hat das Massaker von Thessaloniki stattgefunden, das der Kaiser Theodosius an Bewohnern der Stadt durchführen ließ.

Westlich des Hippodroms (in den Straßen I. Michael und D. Gounari) gab es eine weitere rechteckige Halle mit opulenter Verzierung, einem Bogen auf der nördlichen Seite und einem Eingang mit Vorraum auf der südlichen Seite. Nach dem dänischen Archäologen E. Dyggve befand sich die kaiserliche Loge wahrscheinlich an der Kreuzung der Straßen D. Gounari und A. Svolou, was zum Schluss führen lässt, dass die rechteckige bogenförmige Halle als Raum für Zeremonien diente, die mit der Präsenz des Kaisers im Hippodrom verbunden waren. Gewissen Forschern zufolge war diese Halle das letzte Bauwerk der Hauptpalastanlagen nach Norden hin und zwischen ihr und dem Triumphbogen des Galerius befand sich vermutlich ein großes Forum mit Nordzugang.

Der Triumphbogen des Galerius (Kamara) (12)

Er gehört zum Palastkomplex des Galerius. Er wurde vor 305 n. Chr. zum Gedenken an den Sieg des Galerius über die Perser erbaut. Errichtet wurde er an der Kreuzung der Via Regia, die West-Ost Hauptverkehrsstraße der Stadt, und des Prozessionswegs, der den Kaiserpalast mit der Rotunda verband. Der Bogen wurde ursprünglich als ein Tetrapylon (viertorig) mit vier Pfeilern entworfen. Die Pfeiler stützten das Gewölbe, das die quadratische Grundfläche überdeckte. In einer späteren Bauetappe wurden nördlich und südlich zwei Paar Bögen mit vier kleineren Pfeilern hinzugefügt. Diese Konstruktion fand wahrscheinlich in unterschiedlichen Zeitperioden statt. Direkt an die südlichen kleineren Pfeiler grenzte ein großer rechteckiger Raum (42,70 x 17,65 Meter groß) mit Mosaikboden, der als Eingangshalle des Palasts diente. Heute sind nur drei von den acht Säulen erhalten. Reliefszenen auf Marmorplatten, die in Reihen geordnet sind, bilden Geschichten und Persönlichkeiten des triumphalen Siegeszugs des Galerius im Jahre 297 n. Chr. im Osten ab und rühmen symbolisch die erste Tetrarchie (293-305 n. Chr.).

Rotunda (13)

Sie ist eines der ältesten Denkmale der Stadt. Sie hat 16 Jahrhunderte

Αεροφωτογραφία του 1984, στην οποία διακρίνεται η Ροτόντα με τον περιβάλλοντα χώρο και δεξιά της, ανάμεσα στις πολυκατοικίες, η μικρή εκκλησία του Αγίου Γεωργίου.

Luftbild aus dem Jahr 1984 mit Blick auf die Rotunda und ihrer Umgebung sowie rechts, zwischen den Hochhäusern, auf die kleine Kirche Agios Georgios.

überlebt, die natürlich ihre Spuren hinterlassen haben. Ihre Geschichte, ihre verschiedenen Benennungen und ihre Bauetappen wurden von archäologischen, historischen und architektonischen Studien, Recherchen und von Restaurierungsplänen der letzten Jahrzehnte weitgehend aufgeklärt, besonders nach den Erdbeben im Jahre 1978. Nach jüngster historischer Recherche diente das Gebäude als heidnischer Tempel. Seine in Griechenland einzigartig anzutreffende Rundform verbindet diesen Bau mit dem Pantheon in Rom. Sein halbkreisförmiges Gewölbe wurde aus Ziegeln gebaut und einigen Forschern zufolge gab es oben eine runde Fensteröffnung (Ochsenauge oder Oculus) zur Lüftung und Beleuchtung. Von außen sieht der Rundbau robust und solide aus, doch im Inneren werden auch rechteckige Konchen in der Wand dargeboten. An der Wand gab es vermutlich eine Marmorverzierung. Die Konchen waren mit zwei Säulen eingefasst, die ein gebogenes Epistyl (Architrav) trugen. Der Haupteingang befand sich im römischen Zeitalter auf der Südseite, auf der Achse des Prozessionswegs, der am Triumphbogen des Galerius begann.

Zwischen dem späten 4. und dem frühen 6. Jahrhundert – höchstwahrscheinlich während der Herrschaft von Theodosius dem Großen (379 – 395 n. Chr.) – wurde der Bau in eine christliche Kirche umgewandelt. Nach der herrschenden Ansicht war die Kirche den Heiligen Asomaton (Unkörperlichen) bzw. den Erzengeln geweiht. Diese Benennung wurde nach Bezügen in byzantinischen Texten des 9., 12., und 14. Jahrhunderts auch für das nahe Tor der östlichen Stadtmauer und den Stadtteil um die Rotunda verwendet. Außerdem war sie von 1523/24 bis 1590/91 die Metropolitankirche von Thessaloniki. Der Wandabriss der östlichen Konche und der Anbau des Altarraums (rechteckiger Raum mit halbkreisförmiger Apsis im

*Εσωτερική όψη της κόγχης του Ιερού Βήματος της Ροτόντας, με τις τοιχογραφίες του 9ου αιώνα.
Innenansicht der Konche des Altarraums in der Rotunda mit Wandmalereien aus dem 9. Jh.*

Osten) haben dem statischen Gleichgewicht und der Kohärenz des Gebäudes schwere Schäden zugefügt. Während der Bau als christliche Kirche funktionierte, bestand ein wichtiger Anbau auch aus dem Bau eines geschlossenen, überdachten Portikus (Säulengangs) um den römischen Kern, der durch Öffnungen an den Wänden der Konchen mit dem zentralen Raum kommunizierte. Der Portikus wurde vermutlich durch starke Erdbeben am Anfang des 7. Jahrhunderts zerstört. In der westlichen Konche wurde ein neuer Eingang mit Narthex gebaut, während am schon vorhandenen Südeingang ein Propylon (Torhalle) mit zwei Kapellen, im Westen ein achteckiges Baptisterium und im Osten ein kreisförmiges Martyrium errichtet wurden. Wegen eines Erbebens im 9. Jh. ist ein mit Mosaiken geschmückter Teil des Baus eingestürzt, was zur Verstärkung des ganzen Baus durch eine anschließende Konstruktion von zwei Strebepfeilern geführt hat. Die kontinuierliche Betonung der Achse des römischen Prozessionswegs zwischen dem Palast, dem Triumphbogen und der Rotunda unterstreicht die Ansicht, dass die Rotunda seit der frühchristlichen Zeit bis Mitte der byzantinischen Zeit (11.-12. Jh.) eine christliche Kirche war.

Die prachtvollsten Überreste der frühchristlichen Zeit sind die herrlichen Mosaiken, die von der Kunst des Hellenistischen Ostens beeinflusst sind und das Werk einer exzellenten Mosaikwerkstatt in Thessaloniki darstellen. Die gebogenen Konchen sowie die bogenförmigen Öffnungen der Ochsenaugen und das Gewölbe wurden mit Mosaiken geschmückt, während die Wände des Baus über eine mehrfarbige Marmorverkleidung bis direkt unterhalb des Gewölbes verfügten, von der heute leider keine Spuren mehr zu finden sind. Die erhaltenen Mosaiken sind jedoch beeindruckend. Sie präsentieren eine umfangreiche Thematik naturalistischer

*Σύγχρονη όψη της Καμάρας, μετά την ανάπλαση της περιοχής, από τον Δήμο Θεσσαλονίκης.
Moderne Ansicht des Triumphbogens des Galerius nach der Neugestaltung des Gebiets
durch die Stadtgemeinde Thessaloniki.*

Darstellung, eine große Farbvielfalt und einen herrlichen Hintergrund aus goldenen und silbernen Mosaiksteinen.

1590-91 ließen Sinan Paşa und der Scheich der benachbarten Derwisch-Gemeinde, Hortacı Sülezman Efendi, den Bau in eine Moschee umwandeln. Das Grab des Letzteren und eines Weiteren namens Yusuf Bey befinden sich in der Begräbnisstätte außerhalb des Altarraums der Kirche. Aus dieser Zeit sind auch ein Minarett und ein Springbrunnen westlich des Baus sowie die Portiken am westlichen und südlichen Eingang erhalten. Die Moschee war als Alte Metropole (Eski Metropoli) bekannt. Rotunda wurde der Bau von Reisenden im 18. und 19. Jh. genannt.

Nach der Befreiung von Thessaloniki im Jahre 1912 wurde der Bau der christlichen Gemeinde zurückgegeben. Im Jahre 1914 begannen ausführliche archäologische Ausgrabungen und Recherchen. 1917 wurde die Rotunda in das Makedonische Museum umgewandelt. Später und bis zu den Erdbeben im Jahre 1978, als auch die umfassendsten Restaurierungsstudien begannen, beherbergte der Rundbau eine Ausstellung von christlichen Skulpturen.

Kirche von Agios Georgios (14)

Diese kleine Kirche befindet sich gegenüber dem westlichen Tor der Rotunda-Mauer und gehört zum Kloster zu Ehren des Heiligen Gregorius auf dem Berg Athos. Zu diesem Kloster wurden auch die Religionsgegenstände der Rotunda gebracht, als diese in eine Moschee umgewandelt wurde. Deswegen erhielt die Rotunda nach der Befreiung der Stadt den Namen Agios Georgios. Bis 1758 war diese Kirche eine Kapelle der Metropolitankirche von Thessaloniki. Es handelt sich um eine dreischiffige Basilika mit einem angebauten Raum im Süden, der durch einen 1815 vollendeten radikalen Umbau entstand. Jüngste Interventionen haben den Außen- und Innenraum des Denkmals verändert.

Kirche von Agios Panteleimon (15)

Da die Benennung dieser Kirche aus jüngerer Zeit stammt, ist sie schwer zu identifizieren. Historische Recherchen haben sie jedoch mit dem der Muttergottes geweihten Kloster Theotokou Perivleptou, das auch als Kloster des Kyr Isaak bekannt ist, identifiziert. Sie wurde nach dem klösterlichen Namen des Gründers des Klosters benannt, der zwischen 1295 und 1315 unter dem Namen Jakob Metropolit von Thessaloniki war. Dieses Kloster stand in Verbindung zu bedeutenden Intellektuellen der Stadt im 14. Jahrhundert, wie z. B. mit dem Gräzisten Thomas Magister und dem Schriftsteller Matthaios Vlastaris. 1548 wurde die Kirche in eine Moschee namens Ishakiye Tzami umgewandelt. Nach einer weiteren Ansicht gab es das Kloster im 12. Jh. schon und İshak Çelebi, der Kadi (der osmanische Richter) von Thessaloniki ließ es um 1500 in eine Moschee umwandeln. Der Bau wurde nach ihm benannt. Die Architektur und die Wandmalereien des Denkmals verraten jedoch, dass es dem späten 13. - frühen 14. Jh. zuzuordnen ist, was in Kombination mit weiteren Anzeichen eher erstere Ansicht fördert. Architektonisch geht es um eine komplexe vier-säulige eingeschriebene Kreuzkuppelkirche mit einem Narthex und einem umgebenden Portikus, der östlich an zwei Kapellen endet. Der Portikus wurde am Anfang des 20. Jahrhunderts zerstört, die zwei Kapellen jedoch nicht. Leider sind nur wenige der ursprünglichen Wandmalereien in der Prothesis und dem Diakonikon erhalten. Bezüglich des Stils gehören sie

zu einer Übergangsphase: Sie kombinieren den monumentalen Stil, die anti-klassische Wahrnehmung und die Formgebung der Malerei des 13. Jahrhunderts mit der Harmonie der Farben und der Typologie der Gesichter der Werke des 14. Jahrhunderts. Deshalb datiert man sie zurück auf das Ende des ersten Jahrzehnts des 14. Jahrhunderts. Die übrigen Wandmalereien der Kirche entstanden während türkischer Reparaturen am Anfang des 20. Jahrhunderts. Aus der Zeit der Umwandlung des Baus in eine Moschee sind die Grundlage eines Minarets und ein Springbrunnen aus Marmor auf dem Hof erhalten.

Kirche Metamorphosis tou Sotiros (Kirche der Verklärung des Erlösers) (16)

Ursprünglich herrschte die Ansicht, dass diese Kirche das kleine Kloster des Erlösers 'tou Kyr Kyrou' war, das auf einer goldenen Bulle von 1364 des Kaisers Johannes V Paläologos im Vatopedi-Kloster erwähnt wird. Die archäologischen Recherchen und Restaurierungsstudien und -arbeiten, die nach den Erdbeben von 1978 durchgeführt wurden, haben neue Auskünfte ans Licht gebracht und unseren bisherigen Wissensstand aktualisiert. Die ursprüngliche Stelle des Altars wurde gefunden und aus einem kleinen aus der Einweihung der Kirche stammenden Reliquienschrein mit eingravierten Inschriften geht hervor, dass die Kirche der Jungfrau Maria geweiht war. Außerdem wurde die ursprüngliche und seltene architektonische Form der Kirche, ein eingeschriebener Tetrakonchos (Vierkonchenkirche), freigelegt. Die Entdeckung von Gräbern im Inneren und um die Kirche herum belegt auch dort stattgefundene Begräbniszeremonien. Eine auf der Kuppel entdeckte Münze, die während der Kirchenerrichtung dort befestigt wurde, weist darauf hin, dass die Kirche in das Jahr 1350 zurückzudatieren ist. Der

*Πανοραμική όψη της Ανατολικής Θεσσαλονίκης, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, σε καρτ-ποστάλ της εποχής.
Panorama von Ost-Thessaloniki am Anfang des 20. Jahrhunderts auf einer historischen Ansichtskarte.*

westlich beigefügte Narthex wurde 1936 angebaut und ersetzte den vorherigen aus der postbyzantinischen Zeit. Die Kirche ist mit einer achtseitigen Kuppel überdacht, die im Vergleich zu den Dimensionen des Baus sehr hoch ist. Ihre Artikulierung mit einer Reihe von Bögen und aus Ziegeln gebauten Halbpfeilern ist ein typisches Merkmal der paläologischen Kirchenbaukunst von Thessaloniki. Sicher ist, dass die Kirche während der osmanischen Herrschaft nicht in eine Moschee umgewandelt wurde – vielleicht auch aufgrund ihrer begrenzten Dimensionen oder, weil sie sich im christlichen Stadtteil von Panagouda auf dem Hof eines Privathauses befand. Die wichtigste Entdeckung bei den Restaurierungsarbeiten nach 1978 waren aber die bisher unbekannten Wandmalereien der Kirche, die aus der Zeit zwischen 1350 und 1370 stammen. Das Kunsthandwerk dieser Malereien stellt ein wertvolles Zeugnis des in der Stadt bisher unbekannten künstlerischen Schaffens in der Mitte des Jahrhunderts dar und ihre Thematik deckt die spirituelle Orientierung der damaligen Intellektuellen auf.

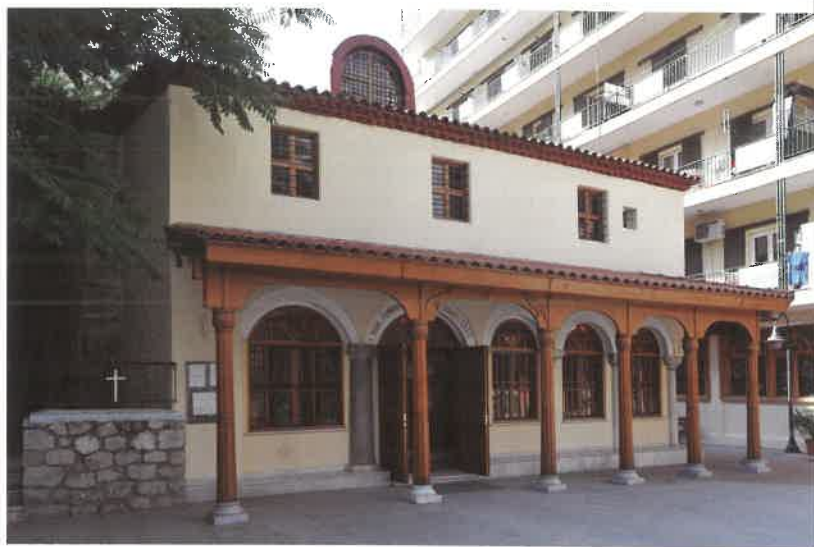
Nedelkou-Gebäude (17)

I. Nedelkos und seine Familie haben das Gebäude 1909 auf einem 1907 gekauften Grundstück errichten lassen. Das zweistöckige Gebäude beherbergte Läden im Erdgeschoss, während der erste Stock als Residenz diente. Von besonderem Interesse ist die Fassade mit ihren verstärkt dekorativen Elementen und Reliefszenen, beides typische Merkmale der ersten Jahrzehnte des 20. Jahrhunderts. Das Gebäude ging später in den Besitz der Stadtgemeinde Thessalonikis über, wurde nach den Erbeben im Jahre 1978 restauriert und seitdem beherbergt es die Gesellschaft Agioritiki Estia, die sich mit dem kulturellen Erbe der Mönchsrepublik Athos beschäftigt.

Το κτίριο Νεδέλκου, όπου στεγάζεται η Αγιορειτική Εστία.

Das Nedelkou-Gebäude, in dem die Gesellschaft Agioritiki Estia (Berg-Athos-Zentrum) beherbergt wird.

Η εκκλησία της Παναγίας Γοργοειηκόου (Παναγούδα).

Panagia-Gorgoepekoos-Kirche (oder Panagouda-Kirche).

Gebäude der Alten Haushaltungsschule (18)

Dieses Gebäude ist eng verbunden mit der Entwicklung der Bildung in Thessaloniki während der osmanischen Herrschaft. Entsprechende Auskünfte aus den türkischen Archiven sind jedoch nur begrenzt zu finden. Nach dem Brand des Jahres 1890 im historischen Stadtzentrum wurde ein Grundstück an der Egnatia Straße in der Nähe der Panagouda-Kirche gekauft und dort eine Schule errichtet, die im September 1893 eröffnet wurde und bis heute erhalten ist. Das Gebäude hat eine Reihe von Schulen beherbergt, darunter auch die historische Haushaltungsschule für Frauen. Der Bau stellt mit einer strengen Fassadensymmetrie und bemerkenswerten dekorativen Elementen ein interessantes Beispiel der klassizistisch Architektur dar.

Panagia-Gorgoepekoos-Kirche (oder Panagouda-Kirche) (19)

Sie ist der Geburt der Gottesgebälerin geweiht und wurde 1818 an der Stelle einer älteren Kirche unter gleichem Namen, wie ein Kodex von 1789 bestätigt, erbaut, die im Jahre 1817 durch einen Brand zerstört worden war. Es handelt sich um eine dreischiffige holzüberdachte Basilika mit einem Gynäkonit. Aus dieser Kirche stammen wichtige byzantinische Relikte, was in Verbindung mit weiteren Anzeichen zu dem Schluss führt, dass sich wahrscheinlich eine byzantinische Kirche an gleicher Stelle befunden hatte.

Kirche von Agios Athanasios (20)

Sie befindet sich direkt unterhalb der Kreuzung der Straßen Egnatia und Sokratus. Es ist nicht sicher, ob sie an der Stelle einer älteren gleichnamigen Kirche erbaut wurde, die in Quellen des 14. Jahrhunderts erwähnt ist. Das Eigentumsrecht der Kirche war der Auslöser vieler Konflikte zwi-

schen der Metropolitankirche von Thessaloniki und dem Vlatadon-Kloster, welche die zweite Hälfte des 17. Jahrhunderts und das ganze 18. Jahrhunderts andauerten. Die Kirche wurde im Jahre 1817 bei einem Feuer zerstört. Nach ihrer Rekonstruktion im Jahre 1818 entwickelte sie sich zu einer Pfarrkirche. Es handelt sich um eine dreischiffige Basilika mit einem Gynäkonit in Form einer dem griechischen Buchstaben Π nachempfundenen Innengalerie. Von der ursprünglichen Innendekoration sind nur der despotische Thron und die Kanzel erhalten. Die bemerkenswerte holzgeschnitzte Ikonenwand wurde durch eine neuere ersetzt.

Kirche von Panagia Acheiropoiitos (21)

Eine frühchristliche Basilika, die in Bezug auf ihre ursprüngliche Höhe fast gänzlich erhalten ist. Sie wurde auf den Überresten eines öffentlichen römischen Thermalkomplexes erbaut. Bis zum 14. Jahrhundert wurde sie als Kirche der Panagia Theotokou oder sogar Große Kirche der Theotokou bezeichnet. In einem Dokument des Jahres 1320 wurde sie zum ersten Mal als Panagia Acheiropoiitos erwähnt. Es handelt sich um eine dreischiffige holzüberdachte Basilika mit Emporen. Die Spuren des Exonarthex auf der westlichen Seite führen vermutlich auf den östlichen Portikus des Basilika-Atriums zurück, das sich eventuell unterhalb des heutigen Makedonomachon-Platz befindet. Die gegenwärtige Dachkonstruktion ist niedriger als die ursprüngliche, deshalb sieht das Außenvolumen noch massiver aus. Doch im Inneren schaffen die Artikulierungsharmonie und –balance der verschiedenen Teile des Bauwerks, das reichlich indirekte Licht durch die viellapigen Wandfenster und die opulente und imposante Dekoration eine ganz andere Atmosphäre. Das Mittelschiff endet am Altarraum in einer großen halbkreisförmigen Konche, in der auch der Synthron und der bischöfliche Thron eingeschrieben sind. Die heutige Ikonenwand des Altarraums ist modern. Das nördliche Schiff endet östlich an der mittelbyzantinischen Kapelle der Agia Irini. Das restaurierte Bauwerk, das mittig an der Außenseite der Kirche angefügt worden ist, wird als das Baptisterium der Basilika vermutet. Der ursprüngliche Marmorboden ist bis heute erhalten. An der Nordseite der Basilika gibt es Spuren eines beigefügten zweistöckigen und bogenförmigen Bauwerks sowie das Treppenhaus, das zu den Emporen führte. Das Treppenhaus in seiner heutigen Form war Teil von intensiven Reparaturen im 7. Jh., die nach den Erdbeben zwischen 620 und 630 durchgeführt wurden. Die holzgeschnitzten dekorativen Elemente gehören alle zu einer Einheit, die für die Basilika entworfen und geschaffen wurde und erlaubt uns die Kirche verlässlich zu datieren. Die Mosaiksteine sind wie der ganze Bau und die holzgeschnitzte Dekoration nach 450, im dritten Viertel des 5. Jahrhunderts zu datieren. Die Inschrift des Gründers ist an der Leibung des südlichen und des zentralen Bogens des Tribelons zu sehen. Aus der byzantinischen Zeit der Kirche sind nur wenige Wandmalereien in schlechtem Zustand im südlichen Schiff über der südlichen Säulenreihe erhalten. Die archaischen, stilistischen Kunstelemente und schematischen Ausdrucksmittel bei der Darstellung der Gestalten stellen überlebte Symbole des spätkommenischen Stils in der Malerei aus dem Anfang des 13. Jahrhunderts dar.

Kirche der Agia Sophia (22)

Ab dem 8. Jahrhundert und bis zu ihrer Umwandlung in eine Moschee um

1523-24 stellte die Agia Sofia die sogenannte „Große Kirche“ von Thessaloniki oder, mit anderen Worten, die Metropolitankirche der Stadt dar. Sie wurde auf den Fundamenten einer großen fünfschiffigen, frühchristlichen, vermutlich aus dem 5. Jahrhundert stammenden, Basilika errichtet. Es wird angenommen, dass es sich um die erste bischöfliche Kirche der Stadt handelt. Unlängst wurde die Vermutung aufgestellt, dass das bisher als römisches Nymphäum geltende Bauwerk auf der südlichen Seite der Kirche, wo sich die Weihwasserquelle des Johannes des Täufers befindet (23), eigentlich ein frühchristliches Baptisterium war und einen Teil des bischöflichen Kirchenkomplexes darstellte. Dieses Baptisterium war auf den Fundamenten eines früheren römischen Baukomplexes erbaut worden, der auch Thermalbäder umfasste. Teile des Komplexes wurden um die Kirche und vor allem auf der südlichen Seite und entlang der Straße Makenzi King ausgegraben. Die Kirche, wie man sie heute kennt, wurde nach der Zerstörung der Basilika durch die historisch bekannten Erdbeben zwischen den Jahren 620 und 630 erbaut. Während der Fränkischen Herrschaft (1204-1224) wurde die Kirche vorläufig als katholische Kathedrale genutzt. Eine eingängige Kapelle wurde an der nördlichen Wand freigelegt, die vor dem 14. Jahrhundert entstand. Eine weitere Kapelle wurde später im nordwestlichen Propylon (Torhalle) eingerichtet. Im westlichen Teil des Hofes gab es ein Propylon der Paläologen, das dem Atrium der frühen christlichen Basilika entsprach und sowohl auf den inneren als auch den äußeren Seiten über einen dreireihigen Säulengang verfügte. Leider wurde es während der Reparaturarbeiten 1908-1910 abgerissen.

Es wird angenommen, dass ursprünglich ein zweistöckiger Außennarthex

Ο Ιερός Ναός της του Θεού Σοφίας Θεσσαλονίκης.

Die Heilige Kirche Agia Sofia in Thessaloniki.

mit Treppenhäusern existierte, die zu der frühchristlichen Basilika gehörten und im 7. Jahrhundert angebaut wurden. Das Türmchen in der nordwestlichen Ecke, das ein Treppenhaus zu den Emporen enthält, ist sicher ein osmanischer Anbau und sollte mit dem ursprünglichen Minarett identifiziert werden. Vom Narthex, der offen mit den Schiffen kommuniziert, gehen wir in den Hauptraum der Kirche weiter, der aus einem zentralen Kreuzkern besteht, dessen Zentrum von der großen Kuppel bedeckt wird. Im ersten Stock wiederholt sich die Einrichtung des Peristoons (Wandelgangs) um den Zentralkern und es werden Emporen geschaffen. Die Auffindung einer Menge von Bleibullen bei den Ausgrabungen in den Emporen, besonders im nordwestlichen Teil, bestätigt gewissermaßen, dass sich die Verwaltungsräume und das Sekretariat der Metropolitankirche dort befanden.

Von der ursprünglichen, gemeißelten Dekoration sind nur die Säulen und die Kapitelle der nördlichen Säulenreihe im Erdgeschoss erhalten. Die Kapitelle, die nach dem Brand 1890 an den westlichen Eingang der Kirche gestellt wurden, stammen vom spätbyzantinischen Propylon aus der Mitte des 7. Jahrhunderts, an welchem sie sich selbst schon im zweiten Gebrauch wiedergefunden hatten.

Die Mosaik der Agia Sophia sind beeindruckende Beispiele der byzantinischen Mosaikkunst und stammen aus drei unterschiedlichen Perioden. Die der ersten Periode befinden sich genau vor der Konche im halbkreisförmigen Gewölbe, das den Altarraum überdacht. Am Anfang des Gewölbes und auf beiden Seiten sind im goldenen Hintergrund die Inschriften des Gründers mit kreuzförmigen Monogrammen und in kontinuierlicher Schrift zu sehen. Die historischen Persönlichkeiten, die darauf erwähnt werden, sind der Kaiser Konstantin VI und seine Mutter Irene die Athenerin, die in der Zeit von 780 bis 788 zusammen regierten. Zu dieser nichtikonischen Dekoration gehörte auch ein großes Kreuz in der Konche, dessen Spuren heute noch im goldenen Hintergrund über dem Heiligenschein und neben den Schultern der inthronisierten Platytera zu sehen sind. Es geht um eine schwer zu datierende Mosaikszene. Zur zweiten Periode (9. Jh.) gehört eine Szene der Himmelfahrt Jesu auf der Kuppel der Kirche. Es handelt sich um eine monumentale Komposition, worauf die ausdrucksstarken Gestalten der Apostel in einem übersinnlichen, felsigen Olivenhain, die stoische und transzendente Gestalt der Muttergottes und die Gestalten der Engel, die die Himmelfahrt Christi in einer kreisförmigen Doxa an der Spitze der Kuppel beobachten, zu sehen sind.

Von den Wandmalereien aus dem 11. Jahrhundert im Narthex der Kirche sind heute nur einige Gestalten heiliger Mönche in den Bögen der großen Öffnungen an der westlichen Wand erhalten. Die malerische Dekoration, die eine Marmorverkleidung nachahmt, entstand während der Reparaturarbeiten in der Kirche am Anfang des 20. Jahrhunderts.

Kirche von Agios Grigorios Palamas (24)

(die heutige Metropolitankirche der Stadt)

Diese Kirche wurde nach dem großen Brand im Jahre 1890 erbaut, der einen großen Teil der Uferzone der Stadt zerstört hatte. Der Plan wurde vom Architekten Ernst Ziller entworfen und anschließend vom Architekten X. Paionidis modifiziert, welcher mit der Durchführung des Projekts beauftragt wurde. Der Bau wurde im Jahre 1914 vollendet. Die Architektur

der Kirche basiert auf der byzantinischen achteckigen Bauform und kombiniert auch neoklassische und neoromanische morphologische Elemente nach der Methodik des Eklektizismus, der die Architektur von Thessaloniki im späten 19. und frühen 20. Jahrhundert stark beeinflusst hat. Die Kirche wurde ursprünglich von Nikolas Kessanlis aus Konstantinopel bemalt.

Ehemaliges Griechisches Generalkonsulat (25)

Das Gebäude wurde vom renommierten Architekten Ernst Ziller entworfen und zwischen den Jahren 1890-1893 errichtet. Durch die Beherbergung des griechischen Generalkonsulats ist es auch eng mit den historischen Ereignissen des frühen 20. Jahrhunderts verbunden. Das Gebiet, in dem es liegt, wurde nach 1590 zum Mittelpunkt der griechischen Gemeinde. Dank eines Beschlusses, ein Gebäude für das griechische Konsulat bei der Metropolitankirche zu errichten, blieb dem Gebiet auch nach dem Brand im Jahre 1890 sein Charakter erhalten. Eine innenräumliche Kommunikation der zwei Gebäude erlaubte den Griechen mit türkischer Staatsbürgerschaft das Konsulat zu besuchen, ohne dass dieser Besuch den türkischen Behörden bekannt wurde. Im Mai 1923 ging das Gebäude in den Besitz der Kirche von Agios Grigorios Palamas (Metropolitankirche der Stadt) über und hat bis 1978 öffentliche Grundschulen beherbergt. In Bezug auf seine Architektur stellt es eines der wenigen moderneren historischen Gebäude in der Stadt dar, die über Hauptmerkmale des Neoklassizismus verfügen. Nach den Erdbeben im Jahre 1978 und der Entfernung der Schulen wurde seine Restauration vollendet und seitdem beherbergt es das Museum des Makedonischen Freiheitskampfes.

Ψηφιδωτά, με διακοσμητικά θέματα, από τόξα της Αχειροποιήτου, του 5^{ου} αιώνα.

Mosaiken mit dekorativen Motiven an den Bögen in der Acheiropoitis-Kirche (5. Jh.).

Από την ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ και την ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

στην ΙΩΝΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗ
και την ΠΑΡΑΛΙΑ

2^{ος} ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

Πλατεία Αριστοτέλους – άξονας οδού Αριστοτέλους (1)

Κυρίαρχο στοιχείο στην οργάνωση της πόλης, σύμφωνα με το σχέδιο του Ernest Hébrard αποτελούσε η μνημειακή λεωφόρος των Εθνών ή Αγ. Δημητρίου, η σημερινή Αριστοτέλους. Η λεωφόρος αυτή θα συνέδεε την πολιτική πλατεία, όπου θα βρίσκονταν τα διοικητικά κτίρια της πόλης με την παραλιακή πλατεία Αριστοτέλους, η οποία θα συγκέντρωνε εμπορικές και τουριστικές χρήσεις, μαγαζιά πολυτελείας, ξενοδοχεία και καφενεία. Οι όψεις στην οδό και την πλατεία Αριστοτέλους καθορίστηκαν με ειδικό Διάταγμα του 1923. Η αρχιτεκτονική των όψεων των κτιρίων εμπνέεται από Ευρωπαϊκά και αποικιακά ή αραβικά πρότυπα, απόρροια προηγούμενων εμπειριών του Hébrard και των Γάλλων συναδέλφων του, ενώ δεν λείπουν νεοβυζαντινές τάσεις.

“Δουλουδάδικα”, Λουτρό της Μεγάλης Αγοράς (Yahudi Hamami) (2)

Στα τουρκικά έγγραφα συναντάται με πολλές ονομασίες· ως Λουτρό της Μεγάλης Αγοράς (Pazar-i kebir hamami), ως Λουτρό των Γυναίκων (Kadinlar hamami) και ως Λουτρό των Εβραίων (Yahudi hamami). Η τελευταία ονομασία, που είναι και η γνωστότερη, οφείλεται στη θέση του λουτρού σε περιοχή όπου κατοικούσαν αποκλειστικά Εβραίοι. Σύμφωνα με τον Εβλιγιά Τσελεμπί και τουρκικά τεφτέρια, ιδρυτής του λουτρού ήταν κάποιος Halil Ağa, ίσως το ίδιο πρόσωπο με το συνώνυμο μεγάλο σταβλάρχη και βεζίρη των μέσων του 17^{ου} αιώνα. Κατά μία νεότερη άποψη που βασίζεται στα τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του μνημείου πρόκειται για πρωϊμότερο κτίριο, πιθανόν του πρώτου μισού του 16^{ου} αιώνα. Το λουτρό είναι δίδυμο, για άνδρες και γυναίκες. Έχει την τυπική τριμερή διάταξη των χώρων (ψυχροί, χλιαροί, ζεστοί), ενδιαφέρουσα τοιχοδομία, μιμούμενη βυζαντινό πλινθοπερίκλειστο σύστημα δόμησης και ενδιαφέρουσα εσωτερική διακόσμηση με γυψοκονίαμα.

Εκκλησία Αγίου Μηνά (3)

Είναι η εκκλησία γύρω από την οποία άρχισε να αναπτύσσεται η αγορά της πόλης από τους βυζαντινούς ακόμη χρόνους. Κατά την τουρκοκρατία ο «Φραγκομαχαλάς» εκτεινόταν δυτικά του ναού. Η σημερινή της μορφή είναι αποτέλεσμα της τελευταίας ανακατασκευής του 1852. Όπως όμως δηλώνουν η κόγχη του Ιερού Βήματος, ο άμβωνας και τα αρχιτεκτονικά γλυπτά που

*Αεροφωτογραφία του μνημειακού άξονα της πλατείας και της οδού Αριστοτέλους.
Luftbild der monumentalen Achse des Aristotelous-Platzes und der Aristotelous-Straße.*

οώζονται στο ναό, καθώς και αυτά που βρίσκονται στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης, ο αρχικός ναός ανάγεται στην παλαιοχριστιανική εποχή και στον τύπο της βασιλικής.

Η αρχαιότερη αναφορά στην εκκλησία γίνεται τον 7^ο αιώνα, αλλά σποραδικές μνείες υπάρχουν σε έγγραφα αγιορειτικών μονών του 11^{ου}, 12^{ου}, 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα. Μετά την τουρκική κατάκτηση ο ναός παρέμεινε στα χέρια των χριστιανών. Κατά την περίοδο αυτή συνέβησαν επανειλημμένες καταστροφές, όπως η αφαίρεση έξι κιόνων το 1569, ο βομβαρδισμός από βενετσιάνικο πολεμικό πλοίο το 1687, πυρκαγιές κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα. Για τους λόγους αυτούς αναφέρεται στα τουρκικά κατάστιχα και ως «Καμένο Μοναστήρι» (Yanik Manastir).

Μετά την πυρκαγιά του 1839 ξανακτίστηκε το 1852, με την επίβλεψη του αρχιτέκτονα Ράλλη Πλιούφου, στον τύπο της τρικλιτής μεταβυζαντινής βασιλικής. Ο πλούσιος εσωτερικός διάκοσμος είναι επηρεασμένος από το μπαρόκ-ροκοκό της Κεντρικής Ευρώπης και το νεοκλασικισμό. Η πρωτοτυπία και οι ανανεωτικές τάσεις που παρουσιάζει η αρχιτεκτονική και η εσωτερική διακόσμηση του Αγίου Μηνά, αποτέλεσαν το πρότυπο για ναούς που ιδρύθηκαν την ίδια περίοδο στην πόλη και την περιφέρεια της Θεσσαλονίκης.

“Στοά Σαούλ” (4)

Στο πλαίσιο των πολεοδομικών επεμβάσεων στον ιστορικό πυρήνα της πόλης, που γίνονταν το διάστημα 1866-1900, διανοίχθηκε το 1867 η λεωφόρος Σαμπρή πασά, η σημερινή οδός Βενιζέλου, από το Κονάκι (Διοικητήριο) έως τη

θάλασσα. Το τμήμα της από την Εγνατία και κάτω θεωρούνταν τμήμα της Αγοράς, πολλά χάνια της οποίας χρησιμοποιήθηκαν ως εμπορικές στοές στα τέλη της τουρκοκρατίας. Στη θέση της στοάς υπήρχε χάνι που περιελάμβανε 96 εργαστήρια, καφενείο, γραφεία και αποθήκες, ανήκε δε στα παιδιά του Σαούλ Μοδιάνο. Η εμπορική στοά Μοδιάνο, εμφανίζεται με την ίδια πολεοδομική οργάνωση μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1910, αναφέρεται δε ως Site Saul και φέρεται ότι οικοδομήθηκε στα χρόνια 1867-1881, πιθανώς σε σχέδια του Vitaliano Roselli. Κατά τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917 κάηκε το μεγαλύτερο τμήμα της. Το 1929 με σχέδια του Κάρολου Μοδιάνο, κτίστηκε το νέο τμήμα της (κυρίως προς την οδό Βενιζέλου), στο οποίο κυριαρχούν στοιχεία Art Deco, συνδέεται δε με το τμήμα που διασώθηκε στην οδό Βασ. Ηρακλείου, όπου κυριαρχεί το νεο-αναγεννησιακό στυλ. Βασικό στοιχείο της στοάς αποτελούν οι δύο εσωτερικοί πεζόδρομοι, σχεδόν κάθετοι μεταξύ τους, που συνδέουν την οδό Ερμού με την Βασ. Ηρακλείου και τη Βενιζέλου με την Ίωνος Δραγούμη. Το ενδιαφέρον αυτό αρχιτεκτονικό σύνολο αποτελεί παράλληλα και ιστορική μαρτυρία της ακμής του εμπορικού οίκου των Μοδιάνο που ξεκίνησε ο Σαούλ, του πλουσιότερου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετά από το μεγάλο οίκο Καμόντο της Κωνσταντινούπολης.

Αγορά “Μοδιάνο” (5)

Ανεγέρθηκε από το μηχανικό Ελί Μοδιάνο το 1922 και καλύπτει τμήμα του οικοδομικού τετραγώνου μεταξύ των οδών Αριστοτέλους, Ερμού, Κομνηνών και Βασ. Ηρακλείου. Είναι ένα απλό ορθογώνιο κτίσμα με αετωματική πρόσοψη που σκεπάζεται με γυάλινη στέγη. Το συνολικό συγκρότημα διασχί-

Η περιοχή των Λουλουδάδικων Θεσσαλονίκης, μπροστά από το λουτρό της Μεγάλης Αγοράς, σε φωτογραφία του 1973.

Das Louloudadika-Gebiet vor dem Bad des Großen Marktes auf einem Foto aus dem Jahr 1973.

ζεται από πέντε στοές, κατά μήκος των οποίων διατάσσονται μικρά εν σειρά καταστήματα τροφίμων. Ένας αριθμός από αυτά τα καταστήματα λειτουργεί ακόμη με την αρχική χρήση, ένας άλλος έχει μετατραπεί σε καταστήματα εστίασης (ιαβέρνες, μπιρ, εστιατόρια) και ορισμένα, όχι λίγα, έχουν κλείσει αναμένοντας την αναβίωση μέσα από μια «νέα χρήση».

Ιστορικοί τόποι αγορών (6): πλατείας Βατικιώτη-Άθωνος (6α), Βλάλη (6β), Μπεζεστένι (6γ)

Στο εμπορικό κέντρο της Θεσσαλονίκης μεταξύ των οδών Ερμού – Ίωνος Δραγούμη – Εγνατίας – Μητροπ. Γενναδείου – Καρόλου Νηλ, σχηματίζονται τρία συγκροτήματα αγορών που αποτελούν σημαντικότερα σημεία αναφοράς της εμπορικής ζωής της Θεσσαλονίκης και αποτελούν αναπόσπαστα τμήματά της για πολλές δεκαετίες, θα λέγαμε για αιώνες. Πολλές ενδείξεις μας πείθουν ότι στην ίδια θέση υπήρχαν αγορές από την εποχή της τουρκοκρατίας, κατά τα πρότυπα των μεσαιωνικών ανατολικών κρατών. Η περιοχή της κυρίως Αγοράς άρχιζε από την Εγνατία, που ήταν γνωστή και ως ο «Φαρδύς δρόμος» και έφτανε ως τη νότια πλευρά της εκκλησίας του Αγίου Μηνά. Ανατολικά είχε όριο την περιοχή από την Παναγία Χαλκέων ως το λουτρό της Αγοράς (οδός Κομνηνών – Βασ. Ηρακλείου) και δυτικά τη λεωφόρο Yali Kapisi (Πύλη της Παραλίας). Στα στενά δρομάκια αυτής της περιοχής συγκεντρωνόταν η μεγαλύτερη εμπορική δραστηριότητα της πόλης. Στην καρδιά της ίδιας ζώνης υπήρχε η Αλευραγορά (Un Karani), που στα παλαιότερα τουρκικά «τεφτέρια» αναφέρεται ως Karan-ı Galle, το Καπάνι, μια ονομασία που ακόμη διατηρείται και αναφέρεται από τους Θεσσαλονικείς για την ίδια αγορά. Από τις αρχές όμως του 20^{ου} αιώνα δεν αποτελούσε πια αγορά αλεύρων, αλλά μια αγορά

Το κτίριο της Στοάς Μοδιάνο, κεντρικής αγοράς τροφίμων Θεσσαλονίκης.

Das Gebäude der Stoa Modiano, des zentralen Lebensmittelmarktes von Thessaloniki.

με κάθε είδους εμπορεύματα: ασβέστη (από το Ασβεστοχώρι), τενεκεδένια και πήλινα σκεύη, ρύζι και όσπρια, κρέας και θαλασσινά. Η μικρή πιατεία στη μέση της αγοράς Βλάλη χρησιμοποιούνταν ως αγορά μικρών ζώων, όπως ζωντανών αρνιών και κοτόπουλων.

Μετά την πυρκαγιά του 1917 και τη νέα χάραξη των οικοδομικών τετραγώνων στην ίδια περιοχή των αγορών που υπήρχαν, συντάχθηκε (Οκτώβριο 1923) Πρόγραμμα Εκποίησης μικρών οικοπέδων για τη δημιουργία αγορών (μπαζάρ), στις οποίες οι τύποι των καταστημάτων, καταςκευαστικά, μορφολογικά, λειτουργικά ήταν καθορισμένοι, όροι οι οποίοι ισχύουν ακόμη και σήμερα.

Μπεζεστένι (σκεπαστή αγορά) – Bezesten (7)

Το κτίριο, ένα από τα σημαντικότερα οθωμανικά μνημεία της πόλης, βρισκόταν στην καρδιά της αγοράς, βασικό σημείο αναφοράς της τουρκοκρατούμενης Θεσσαλονίκης. Η τουρκική ονομασία προέρχεται από τη λέξη bez που σημαίνει ύφασμα βαμβακερό ή λινό και τα κτίρια αυτά ήταν κατά κύριο λόγο αγορές πολυτελών υφασμάτων. Ωστόσο στέγαζαν και άλλες αγορές πολυτίμων και ευπαθών εμπορευμάτων, για το λόγο αυτό και φρουρούνταν. Το Μπεζεστένι της Θεσσαλονίκης κτίστηκε τον 15^ο αιώνα. Η ανέγερσή του αποδίδεται, ή στο Σουλτάνο Μεχμέτ Β' κατά το 1455 ή λίγο αργότερα, ή στο Σουλτάνο Βαγιαζίτ Β' προς τα τέλη του ίδιου αιώνα. Είναι ένα ορθογώνιο κτίσμα με εισόδους στο κέντρο κάθε πλευράς, εσωτερικά διαιρείται σε έξι τετράγωνα, καλύπτεται δε με έξι μολυβδοσκεπαστους θόλους, οι οποίοι αντιστοιχούν στην εσωτερική διάταξη του κτιρίου. Τα εξωτερικά, περιμετρικά καταστήματα προστέθηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Κατά τις αναστηλωτικές εργασίες που έγιναν στο μνημείο μετά το 1978, αποκαλύφθηκαν στα μολύβδινα φύλλα κάλυψης των τρούλων

Η αγορά "Καπάνι", σε καρι-ποστάλ των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Der Markt 'Kapani' auf einer Ansichtskarte aus dem frühen 20. Jahrhundert.

21 χαράγματα μαστόρων που εργάστηκαν από το 1786 έως το 1927. Τα χαράγματα αυτά, γραμμένα σε τουρκική, ελληνική, νοτιοσλαβική και γαλλική γλώσσα, δηλώνουν και τις εθνικότητες των μαστόρων που εργάστηκαν κατά καιρούς στο κτίριο. Τέλος είναι από τα ελάχιστα οθωμανικά μνημεία της πόλης που διατήρησε την αρχική του χρήση, έστω και αν ο σημερινός επισκέπτης δεν έχει ακριβώς τις ίδιες παραστάσεις, ήχους και μυρωδιές.

Hamza Bey τζαμί (Αλκαζάρ) (8)

Είναι γνωστό στους Θεσσαλονικείς ως Αλκαζάρ, από το όνομα του κινηματογράφου που στεγαζόταν στο εσωτερικό του για αρκετά χρόνια. Πρόκειται για ένα από τα σπουδαιότερα δείγματα της οθωμανικής αρχιτεκτονικής στη νοτιο-ανατολική Ευρώπη, το μεγαλύτερο και μοναδικό στην Ελλάδα τζαμί με περίστυλη αυλή. Για την ίδρυση και τις οικοδομικές του φάσεις πληροφορούμαστε από σχετικές επιγραφές, εντοιχισμένες στο κτίριο. Κτίστηκε αρχικά ως mesçid, δηλαδή συνοικιακό τέμενος χωρίς μιναρέ, το 1467/68 από τη Hafsa Hatun, κόρη του Hamza Bey, μπεηλέρμπεη της Ανατολίας. Το αρχικό mesçid διευρύνθηκε αργότερα με την κατασκευή δύο ορθογώνιων χώρων στη βόρεια και νότια πλευρά της αρχικής τετράπλευρης αίθουσας, την προσθήκη περιμετρικής στεγασμένης στοάς στα δυτικά και την κατασκευή μιναρέ στη νοτιοδυτική γωνία του αρχικού κτιρίου. Ο χρόνος μετατροπής του σε τζαμί τοποθετείται, κατ' άλλους πριν το 1492, οι περισσότεροι όμως ερευνητές συμφωνούν πως οι εργασίες αυτές έγιναν στο δεύτερο μισό του 16^{ου} αι. (μεταξύ 1570-1592). Μια τρίτη ανακατασκευή στο κτίριο έγινε το 1620 από τον Kapıcı Mehmed Bey. Ο κύριος χώρος του τζαμιού διατηρείται σε καλή κατάσταση με το μολυβδοσκέπαστο τρούλο του και τον εσωτερικό διάκοσμο με σταλακτίτες από γυψοκόνια και με τοιχογραφίες. Η στοά διασώζει στους κίονές της παλαιοχριστιανικά κιονόκρανα, σε δεύτερη χρήση. Σήμερα έχουν αρχίσει σημαντικές εργασίες αναστήλωσης και αποκατάστασης του μνημείου.

Εκκλησία Παναγίας Χαλκέων (9)

Παλαιότεροι ερευνητές ταύτιζαν την Παναγία Χαλκέων, εκκλησία του 11^{ου} αιώνα, με την Παναγία Καμariώτισσα που αναφέρεται σε έγγραφο του 14^{ου} αι. Δεν είναι γνωστό τα ακριβές βυζαντινό όνομα, αλλά πιθανότατα ονομαζόταν Παναγία των Χαλκοπρατειών, όπως και η αντίστοιχη στην Κωνσταντινούπολη, αφού από τη βυζαντινή εποχή μέχρι και σήμερα, γύρω από την εκκλησία υπήρχαν εργαστήρια χαλκοματάδων. Σύμφωνα με την κητορική επιγραφή, στο υπέρθυρο της δυτικής εισόδου, η εκκλησία κτίστηκε από το βασιλικό πρωτοσπαθάριο Χριστόφορο τον «κατεπάνω» της Λαγουσβαρδίας, το 1028. Ο ναός παρουσιάζει σήμερα βυθισμένος, ως προς το σημερινό επίπεδο της πόλης εξαιτίας των επικαύσεων που έχουν γίνει, κυρίως μετά τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917. Ο τύπος του ναού είναι σταυροειδής τετρακίονιος, με τρούλο. Ο διώροφος νάρθηκας στεγάζεται επίσης με δύο τρούλους. Στο μέσο του βόρειου τοίχου του κεντρικού ναού σχηματίζεται μέσα σε αρκοσόλιο το ταφικό μνημείο του κτήτορα, που εξέρχεται από τον τοίχο, σαν ένα ορθογώνιο κτίσμα. Οι εξωτερικές όψεις του ναού παρουσιάζουν ενδιαφέρουσα οργάνωση. Όλη την περίμετρο του ναού διατρέχει μαρμαρίνος κοσμήτης, κάτω από τον οποίον, στη νότια όψη, σώζονται πήλινες εφυσλωμένες πλάκες με κουφική διακόσμηση που σχηματίζουν ζωφόρο. Ο ζωγραφικός διάκοσμος του ναού δεν σώζεται σε καλή κατάσταση, παρουσιάζει όμως ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι το μεγαλύτερο μέρος

των τοικογραφιών είναι σύγχρονες με την ίδρυση του ναού, σύμφωνα και με μια δεύτερη κτητορική επιγραφή στο ζωγραφικό διάκοσμο, στο εσωράχιο του θριαμβευτικού τόξου του Ιερού που αναφέρει τους ίδιους κτήτορες. Η αρχική τοικογράφηση του ναού αντιπροσωπεύει δύο τεχνοτροπίες που προέρχονται από την Κωνσταντινούπολη.

Bey Hamami (λουτρό Παράδεισος) (10)

Το μεγάλο αυτό λουτρό κτίστηκε το 1444 από το Σουλτάνο Μουράτ Β', όπως αναφέρει η αραβική επιγραφή πάνω από την είσοδο της ανδρικής πτέρυγας. Είναι διπλό λουτρό, με ιδιαίτερους χώρους για τους άνδρες και τις γυναίκες και διαφορετικές εισόδους. Ο χώρος των ανδρών είναι μεγαλύτερος και με πλουσιότερη διακόσμηση. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον, με οροφή θαυμάσια διακοσμημένη με σταλακτίτες, είναι το διαμέρισμα του Μπέη που επικοινωνεί με τη «θερμή αίθουσα» των ανδρών. Το λουτρό βρισκόταν σε λειτουργία έως το 1968.

Αρχαία – Ρωμαϊκή Αγορά, Ωδείο (11)

Η κύρια οδική αρτηρία της πόλης εντός τειχών, η ρωμαϊκή Via Regia, περνούσε κάτω από τη σημερινή οδό Εγνατία στον ίδιο περίπου άξονα, ενώνοντας τις δύο κύριες πύλες των τειχών, τη Χρυσή Πύλη στα δυτικά και την Κασσανδρεωτική Πύλη στα ανατολικά. Στα βόρεια αυτής της κύριας οδού, στον άξονα της οδού Αριστοτέλους, βρισκόταν η είσοδος της Ρωμαϊκής Αγοράς. Ήταν ένα μνημειακό συγκρότημα με πύλας και δημόσια κτίρια. Στη νότια κιονοστοιχία της κάτω πύλας της Αγοράς ανήκαν οι Incantadas, αγάλματα που βρίσκονται σήμερα στο Λούβρο. Στη βόρεια πλευρά της Αγοράς υπήρχαν μεγάλα δημόσια

Τα λουτρά "Παράδεισος", σε φωτογραφία των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Die Bäder 'Paradies' auf einem Foto aus dem frühen 20. Jahrhundert.

Von den AGIAS SOPHIAS und AGIOU DIMITRIOU Straßen

über die IONOS DRAGOURI Straße
bis zur UFERPROMENADE

2. SPAZIERGANG

Aristotelous-Platz – Achse der Aristotelous Straße (1)

Hauptmerkmal der städtischen Entwicklung war nach den Plänen von Ernest Hébrard der monumentale Boulevard der Nationen, früher Agiou Dimitriou genannt und heute unter dem Namen Aristotelous Straße bekannt. Dieser Boulevard wurde entworfen, um den Platz, auf dem sich die Verwaltungsgebäude der Stadt versammelten, mit dem kommerziellen und touristischen Aristotelous-Uferplatz, der Luxusgeschäfte, Hotels und Cafés anbot, zu verbinden. Spezifikationen über die Gebäudefassaden zur Aristotelous Straße und zum Aristotelous-Platz wurden mit einem Sonderdekret 1923 festgelegt. Während man auch neobyzantinische Tendenzen in den Gebäuden entdecken kann, ist die Architektur der Gebäude und ihrer Fassaden hauptsächlich von europäischen sowie arabischen und kolonialen Vorbildern inspiriert, was auf vorherige Erfahrungen von Hébrard und seinen französischen Kollegen zurückzuführen ist.

‘Louloudadika’ (Blumenmarkt), Bad des Großen Marktes (Yahudi Hamami) (2)

Türkische Dokumente bestätigen, dass dieses Gebäude unter verschiedenen Namen bekannt war: Bad des Großen Marktes (Pazar-ı kebir hamami), Frauenbad (Kadınlar hamami); aber am bekanntesten war das Gebäude als Yahudi Hamami (Bad der Juden), weil es in einem ausschließlich von Juden bewohnten Bezirk lag. Nach Çelebi und dem türkischen Archiv war der Erbauer des Bades ein sogenannter Halil Ağa. Möglicherweise handelt es sich dabei um den gleichnamigen großen Stallbetreiber und Wesir in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Nach einer jüngsten Ansicht, die auf den typologischen und morphologischen Merkmalen des Denkmals basiert, stammt das Gebäude aus einer früheren Zeit, potentiell aus der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Das Bad verfügte über zwei getrennte Abteilungen, einen für Frauen und einen für Männer. Beide Abteilungen sind typische dreiteilige Badezimmer (kalt, lauwarm sowie Hypokausten) und bieten ein interessantes Gemäuer dar, das die byzantinische Bautechnik cloisonné nachahmt und über eine interessante innere Verzierungen mit Gipsmörtel verfügt.

Kirche von Agios Minas (3)

Um diese Kirche begann sich der Stadtmarkt schon in der byzantinischen

Zeit zu entwickeln. Während der osmanischen Herrschaft erstreckte sich das Frankomachalas-Stadtviertel westlich der Kirche. Die heutige Form der Kirche ist ein Ergebnis des letzten radikalen Umbaus im Jahre 1852. Wie aber die Konche des Altarraums, die Kanzel und die architektonischen Skulpturen – die sowohl in der Kirche als auch im Museum für Byzantinische Kultur von Thessaloniki erhalten sind – verraten, stammt die ursprüngliche Kirche aus der frühchristlichen Zeit und ist eine Basilika. Die früheste schriftliche Erwähnung der Kirche findet sich im 7. Jahrhundert wieder, doch sporadische Berichte sind auch in Dokumenten von Klöstern des heiligen Berges Athos aus dem 11., 12., 14. und 15. Jahrhundert zu finden. Die Kirche blieb auch nach der Eroberung der Stadt durch die Osmanen im Besitz der Christen. Doch in dieser Zeit erlitt sie wiederholte Male Schäden: Im Jahre 1569 ließ man sechs Säulen von der Kirche entfernen, im Jahre 1687 wurde sie von einem venezianischen Kriegsschiff beschossen und im 18. und 19. Jahrhundert wurde sie fast vollständig abgebrannt. Deshalb wird sie in den türkischen Geschäftsbüchern als 'Verbranntes Kloster' (Yanik Manastir) erwähnt. Nach ihrer Zerstörung durch den Brand im Jahre 1839 wurde die Kirche 1852 unter der Leitung des Architekten Rallis Plioufos im Stil der post-byzantinischen dreischiffigen Basilika wieder erbaut. Das Innere wurde reichlich und mit klaren Einflüssen sowohl des Neoklassizismus als auch des mitteleuropäischen Barock-Rokoko verziert. Die Originalität und die innovativen Tendenzen der Architektur und der Innendekoration stellen ein Vorbild für andere Kirchen dar, die in der gleichen Zeit in der Stadt und im weiteren Umfeld Thessalonikis gegründet wurden.

Οψη της πλατείας Αριστοτέλους, με το κινηματοθέατρο Ολύμπιον, όπου εδρεύει το Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης.

Ansicht des Aristotelous Platzes, mit dem Kino-Theater Olympion, das das Internationale Filmfestival von Thessaloniki beherbergt.

‘Stoa Saoul’ (4)

Im Rahmen der städtebaulichen Interventionen im historischen Stadtkern zwischen 1866 und 1900 wurde 1867 der Boulevard Sabri Pasa, die heutige Venizelou Straße, gebaut. Er erstreckte sich von Konaki (Diikitirion – heutiges Ministerium für Makedonien und Thrakien) bis zum Meer. Der Straßenabschnitt unterhalb der Egnatia Straße galt als Teil des Marktes, auf dem viele Gasthäuser gegen Ende der osmanischen Herrschaft als Geschäftspassagen dienten. An der Stelle der Stoa befand sich ein *Khan*, der 96 Werkstätten, ein Café, Büros und Warenlager einschloss und den Kindern von Saoul Modiano gehörte. Die Geschäftspassage Modiano bot bis Mitte der 1910er Jahre die gleiche städtebauliche Gestaltung dar und wurde als Cité Saoul erwähnt. Sie wurde vermutlich zwischen 1867 und 1881 nach Plänen von Vitaliano Posselli erbaut. Ein großer Abschnitt der Stoa wurde durch den Stadtbrand 1917 zerstört. Nach den Plänen von Karolos Modiano wurde der neue Teil der Stoa 1929 (hauptsächlich in Richtung Venizelou Str.) gebaut, in der Art-Deco-Merkmale herrschen. Dieser Teil ist mit dem erhaltenen Teil in der V. Irakleiou Straße verbunden, in dem wiederum der Neurenaissance-Stil dominiert. Hauptmerkmale der Stoa sind zwei innere Fußgängerzonen, die fast exakt rechtwinklig zueinander liegen und die Ermou mit der V. Irakleiou Straße sowie die Venizelou mit der Ionos Dragoumi Straße verbinden. Dieser interessante architektonische Komplex stellt auch ein historisches Zeugnis des florierenden Aufstiegs des Handelsunternehmens Modiano dar, das mit Saul begann und nach dem großen Unternehmen Kamodo in Konstantinopel das zweitreichste Unternehmen im Osmanischen Reich war.

Η περιοχή των Λουλουδάδικων Θεσσαλονίκης, με το Λουτρό της Μεγάλης Αγοράς, μετά την ανάπλαση της περιοχής.

Das Louloudika-Gebiet von Thessaloniki mit dem Bad des Großen Marktes nach der Neugestaltung des Gebiets.

Modiano Markt (5)

Er wurde vom Architekten Eli Modiano erbaut und umfasst einen Teil des Häuserblocks, den die vier Straßen Aristotelous, Ermou, Komnion und V. Irakleiou einschließen. Er ist ein einfaches rechteckiges Gebäude mit einer Giebel-Fassade und einem gläsernen Dach. Der ganze Baukomplex wird von fünf Arkaden durchquert, entlang derer sich kleine Lebensmittelgeschäfte niedergelassen haben. Viele dieser Geschäfte verkaufen heute immer noch Nahrungsmittel, während andere in Tavernen, Restaurants oder Bars umgewandelt wurden. Einige mussten schließen – in der Hoffnung, durch neue Eigentümer oder Geschäftsmodelle wieder aufleben zu können.

Historische Marktplätze (6): Vatikioti-Athonos (6a), Viali (6b), Bezesteni (6c)

Im Geschäftszentrum von Thessaloniki zwischen den Straßen Ermou-Ionos Dragoumi-Egnatia-M. Gennadiou-Karolou Diel befinden sich drei Marktkomplexe, die seit Jahrzehnten, oder sogar Jahrhunderten, signifikante Bezugspunkte und einen unerlässlichen Teil des Geschäftslebens in Thessaloniki darstellen. Viele überzeugende Anzeichen weisen darauf hin, dass es schon während der osmanischen Herrschaft Marktplätze auf diesem Gelände gab, genau wie in anderen mittelalterlichen Oststaaten. Das Gelände des Hauptmarktes lag an der Egnatia Straße an, die auch als 'Breite Straße' bekannt war, und erstreckte sich bis zur südlichen Seite der Kirche Agios Minas. Östlich grenzte der Hauptmarkt an das Gebiet, das sich von der Kirche der Panagia Chalkeon bis zum Bad des Marktes (Kreuzung der Straßen Komnion und V. Irakleiou) erstreckt, und westlich an den Boulevard Yali Kapisi (Tor der Uferpromenade). In den engen Gassen dieses Stadtteils konzentrierte sich die höchste Geschäftstätigkeit der Stadt. Im Herzen der gleichen Zone befand sich der Mehlmarkt (Un Kapani), der in älteren türkischen Dokumenten als Kapan-i-Galle erwähnt wurde. Der Name Kapani wird bis heute von den Einwohnern Thessalonikis für diesen Markt benutzt. Seit Anfang des 20. Jahrhunderts funktioniert er aber nicht mehr als Mehlmarkt, sondern als großer Markt mit einer Fülle an unterschiedlichen Waren: Kalk aus Asvestochori, Alu- und Tonwaren, Reis und Hülsenfrüchte, Fleisch und Meeresfrüchte. Der kleine Platz in der Mitte des Marktes Viali diente als Markt für kleine Nutztiere, wie z. B. Lämmer und Hühnchen.

Nach dem Brand im Jahre 1917 gab es eine neue Planung der Straßen in diesem Gebiet der Märkte und ein Projekt wurde zusammengestellt, aufgrund dessen kleine Grundstücke verkauft werden durften, um Märkte (Basare) zu entwickeln. Die Art der Geschäfte wurde nach ihrer Konstruktion, Morphologie und Funktion festgelegt und gilt bis heute.

Bezesteni (überdachter Markt) (7)

Dieser Bau – eines der wichtigsten osmanischen Monumente der Stadt – lag im Herzen des Marktgebiets und stellte einen zentralen Bezugspunkt in der Stadt während der osmanischen Herrschaft dar. Bezesteni bedeutet „Tuch-Markt“ (bez bedeutet auf Türkisch Gewebe, Baumwolle oder Leinen) und deshalb waren diese Gebäude ein zentraler Verkaufspunkt von luxuriösen Textilien, aber auch von anderen schwer haltbaren Kostbarkeiten. Aus diesem Grund wurden sie bewacht. Der Bezesteni von Thessaloniki stammt aus dem 15. Jahrhundert. Er wurde entweder in der Zeit

der Herrschaft von Sultan Mehmed II (1455 oder später) oder, anderen Quellen zufolge, von Bayezid II (Ende des 15. Jahrhunderts) in Auftrag gestellt. Es handelt sich um ein rechteckiges Gebäude mit vier Eingängen in der Mitte jeder Seite. Das Gebäude ist im Inneren in sechs Quadrate unterteilt und mit sechs mit Blei verkleideten Kuppeln überdacht, die der inneren Gestaltung entsprechen. Die umliegenden Geschäfte sind Anfang des 20. Jahrhunderts hinzugekommen. Bei den Sanierungsarbeiten im Jahre 1978 wurden 21 Eingravierungen von Maurern auf Türkisch, Griechisch, Französisch und Südslawisch auf den mit Bleiblech verkleideten Kuppeln gefunden; die Sprachen weisen auf die verschiedenen Nationalitäten der Maurer hin, die von 1786 bis 1927 bei den Reparaturen an der Markthalle gearbeitet hatten. Es ist eines der wenigen osmanischen Monumente der Stadt, das seine ursprüngliche Funktion behalten hat, auch wenn der heutige Besucher die damalige Atmosphäre (Szenen, Düfte, Marktgeräusche) nicht entsprechend erleben kann.

Hamza-Bey-Moschee (Alcazar) (8)

Die Moschee ist den Einwohnern von Thessaloniki auch als Alcazar bekannt und nach dem gleichnamigen Kino, das jahrelang dort betrieben wurde, benannt. Es geht um eines der wichtigsten Beispiele der osmanischen Architektur in Südosteuropa und ist die größte und die einzige Moschee in Griechenland, die über einen Säulenhof verfügt. Über ihre Gründung und Aufbauetappen erhalten wir Informationen durch eingemauerte Inschriften im Gebäude. 1467 ließ Hafsa Hatun, die Tochter des türkischen Militärkommandanten von Anatolien Hamza Bey, das Gebäude als Mesçid erbauen, d.h. als eine kleine Moschee des Stadtviertels ohne

*Η σκεπαστή αγορά Μπεζεστένι (15^{ος} αιώνας), μετά τη σύγχρονη αναστήλωσή της.
Der überdachte Markt Bezesteni (15. Jh) nach seiner jüngsten Restauration.*

Minarett. Das ursprüngliche Mesçid wurde später erweitert: Zwei rechteckige Bereiche wurden auf der Nord- und Südseite der ursprünglichen viereckigen Halle errichtet, ein umkreisender, überdachter Säulengang wurde im Westen gebaut und ein Minarett in der südwestlichen Ecke des Gebäudes erhoben. Die Umwandlung des Gebäudes in eine Moschee datiert nach manchen Ansichten vor dem Jahr 1492, die meisten Forscher sind sich jedoch darüber einig, dass diese Arbeiten in der 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts (zwischen 1570 und 1592) stattgefunden haben. Einen weiteren Umbau des Bauwerks ließ Kapici Mehmed Bey 1620 durchführen. Der Hauptraum der Moschee mit seiner bleibedeckten Kuppel und einer Innenverzierung mit Stalaktiten aus Gipsmehl und Wandmalereien ist in gutem Zustand erhalten. Im Säulengang stützen und erhalten die Säulen, die aus frühchristlichen Gebäuden entfernt worden waren und hier neu eingesetzt wurden, die Kapitelle. Kürzlich haben wichtige Restaurierungs- und Konsolidierungsarbeiten im Gebäude begonnen.

Kirche Panagia Chalkeon (9)

Forscher haben in der Vergangenheit die Panagia Chalkeon, eine Kirche aus dem 11. Jahrhundert, mit der Panagia-Kamariotissa-Kirche, die in einem Dokument des 14. Jahrhunderts erwähnt wird, identifiziert. Der exakte byzantinische Name der Kirche ist nicht bekannt, aber höchstwahrscheinlich wurde sie Panagia-ton-Chalkoprateion genannt, wie die entsprechende Kirche in Konstantinopel, weil sie seit der byzantinischen Zeit und bis heute noch von Kupferschmieden (sogenannte Chalkoprateia) umgeben ist. Nach der Inschrift des Türsturzes am Westeingang wurde die Kirche im Jahre 1028 vom Protospatharios und Katepan von Longobardia, Christophoros, erbaut. Die Kirche befindet sich heute wegen der stattgefunden Erdarbeiten – besonders nach dem großen Brand im Jahre 1917 – unter dem Straßenniveau. Architektonisch geht es um eine komplexe viersäulige Kreuzkuppelkirche. Der zweistöckige Narthex ist auch mit zwei Kuppeln überdacht. In der Mitte der Nordwand des Hauptraums befindet sich im Arkosolium das rechteckige Grabdenkmal des Gründers, das aus der Wand herausragt. Von Interesse ist die Gestaltung der Außenseiten der Kirche. Um das gesamte Gebäude läuft ein Marmorgesims, unter dessen auf der südlichen Seite keramische, glasierte Kacheln mit kufischer Verzierung erhalten sind, die einen Fries bilden. Die Malereien im Inneren sind nicht in gutem Zustand erhalten, aber von großem Interesse: Die Mehrheit der Wandmalereien stammt nämlich aus der Gründungszeit der Kirche, wie eine zweite Inschrift an der Leibung des Triumphbogens im Altarraum bestätigt, die die gleichen Gründer erwähnt. Die ursprüngliche Bemalung der Kirche repräsentiert zwei unterschiedliche Techniken, die beide aus Konstantinopel stammen.

Bey Hamami (oder Paradies-Bäder) (10)

Diese großen Bäder ließ Sultan Murad II 1444 erbauen, wie es auf der arabischen Inschrift über dem Eingang des Männerflügels steht. Die Bäder waren sowohl für Männer als auch für Frauen gedacht, mit separaten Räumen und unterschiedlichen Eingänge für jedes Geschlecht. Der Gebäudeteil für die Männer war geräumiger und reicher geschmückt. Besonders interessant ist der separate Raum zum ausschließlich persönlichen Gebrauch von Bey, dessen Decke kunstvoll mit Stalaktiten geschmückt

war und der mit dem heißen Bad für Männer kommunizierte. Das Bey Hamami blieb bis 1968 in Betrieb.

Antikes – Römisches Forum, Odeon (11)

Die Hauptverbindungsstraße der Stadt innerhalb der Mauern, die römische Via Regia, verlief etwas weiter südlich als die heutige Egnatia Straße auf ungefähr gleicher Achse und verband die zwei Haupttore der Mauern, das Goldene Tor im Westen und das Kassandreotische Tor im Osten. Nördlich des Haupttors auf der Achse der Aristotelous Straße befand sich der Eingang zum Römischen Forum, einem monumentalen Komplex mit Plätzen und Verwaltungsgebäuden. Entlang des südlichen Säulengangs am unteren Platz des Forums standen die Incantadas, Statuen, die heute im Louvre zu sehen sind. Auf der nördlichen Seite des Forums gab es große öffentliche Bäder und eine Bibliothek. Das römische Forum wurde im späten 2. und ersten Drittel des 3. Jahrhunderts n.Ch. angelegt. Trotz der Interventionen und Änderungen in der frühchristlichen Zeit hat der Komplex bis zum 7. Jahrhundert n.Ch. seine Funktion als soziales Zentrum der Stadt erhalten. Der zweite Platz auf der südlichen Seite, der Megaloforos, funktionierte in der byzantinischen Zeit als ein offener Marktplatz ohne Portiken. Das Odeon hinter dem östlichen Portikus des Forums, das während der diokletianischen Verfolgungen als Arena für Tierhetzen und Gladiatorenkämpfe diente, blieb mindestens bis zum späten 6. Jahrhundert n.Ch. in Betrieb. Eine kennzeichnende Änderung der frühchristlichen Zeit war die Umwandlung des südlichen Kryptoportikus in einen großen Wasserspeicher zur Wasserversorgung der Stadt sowie die Einrichtung einer Weihwasserquelle im östlichen Teil des gleichen Portikus, wo auch eine große Wandmalerei mit zwei Märtyrern gefunden wurde.

Το "Cryptoporticus", η νότια ημιυπόγειη στοά της Αρχαίας Αγοράς.

Der 'Kryptoportikus', der südliche halb-unterirdische Portikus des antiken Forums.

Η σημερινή πλατεία Δικαστηρίων, μπροστά από την Αρχαία Αγορά, μετά την ανάπλασή της από το Δήμο Θεσσαλονίκης.

Der heutige Dikastirion-Platz vor dem antiken Forum, nach seiner Neugestaltung durch die Stadtgemeinde Thessaloniki.

Ausgrabungsstätte des Diikitirion-Platzes (12)

Die Ausgrabungen der '90er Jahre haben hier mehrere Schichten an Funden privater und öffentlicher Gebäude aus allen historischen Zeitabschnitten der Stadt freigelegt: Funde aus der römischen Zeit, eine Kapelle der spätbyzantinischen Zeit mit einem Friedhof, einen besonders interessanten Verbrennungsofen für Glasherstellung und Gruppen von Wohnstätten sowohl aus der Zeit der osmanischen Herrschaft als auch aus jüngeren Jahren.

Experimentelles Gymnasium (13)

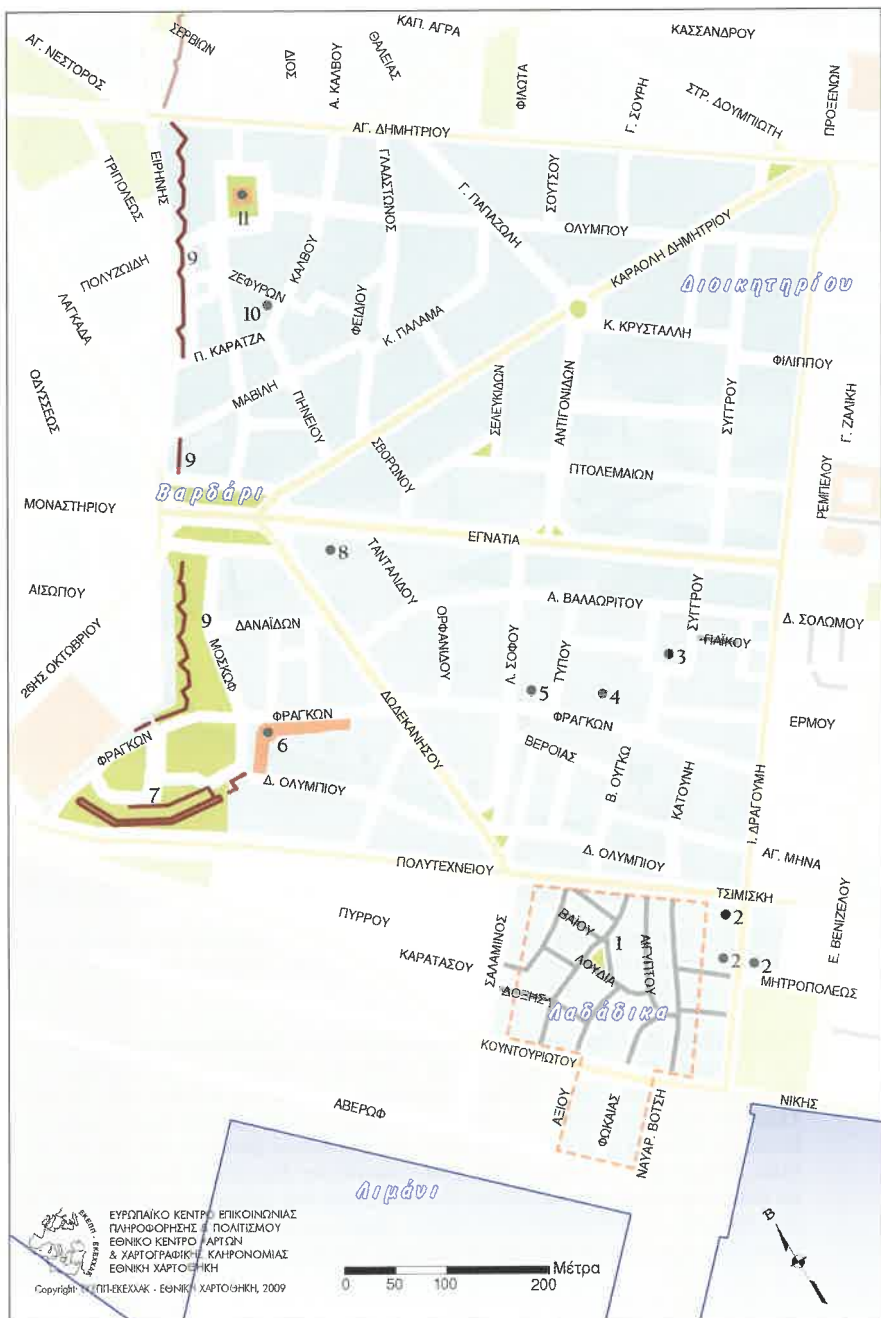
Hierbei handelt es sich um eine der historischen Schulen der Stadt, die die innovativen erzieherischen Auffassungen des Pioniers im Bereich Bildung und Erziehung, Alexandros Delmouzos, repräsentiert und der Aristoteles Universität Thessaloniki angehört. Der Aufbau begann 1936 nach Plänen des Architekten Dimitris Pikionis (1889-1968), der grundlegende

Elemente der traditionellen Architektur mit den Normen des modernen Stils der Zwischenkriegszeit ideal kombiniert hat. Die Errichtung des Gebäudes wurde um 1970 fertig gestellt.

Tabakfabrik des Österreichisch-Griechischen Tabakmonopols (14)

Der Komplex der Tabaklager wurde 1928 nach Plänen des Architekten A. Nikopoulos erbaut und bestand aus zwei Gebäuden, welche sich in der Tsimiski Straße und der V. Irakleiou Straße befanden. Die dynamischen, linearen Formen der Fassaden sind ein typisches Beispiel des Art-Deco-Stils. Während der Jahre 1995-1997 wurde der Hauptteil des Komplexes im Rahmen einer kommerziellen Entwicklung des Gebiets (Geschäfte, Büros, Freizeit- und Parkeinrichtungen) abgerissen. Nur die zwei Hauptfassaden des ursprünglichen Baus wurden erhalten.

Από την ΑΓΟΡΑ ΤΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ

στην ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ,
στα ΔΥΤΙΚΑ ΤΕΙΧΗ
και το ΦΡΟΥΡΙΟ ΒΑΡΔΑΡΙΟΥ

3^{ος} ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

Ιστορικός τόπος Λαδάδικων (η Αγορά του λιμανιού) (1)

Η περιοχή πάνω από την οδό Κουντουριώτη ως την οδό Ολυμπίου Διαμαντή (όριο με τη Φράγκικη συνοικία) και από την παλιά οδό Χίου ως την Λήμνου ονομαζόταν επί τουρκοκρατίας Istirâ, που σημαίνει αγορά. Σήμερα η περιοχή που περικλείεται μεταξύ των οδών Κουντουριώτη, Αξιού, Αβέρωφ, Ιωανος Δραγούμη, Εδέσσης, Βικι. Ουγκώ, Τσιμισκή, Σαλαμίνος, είναι το τμήμα που έχει απομείνει από την Αγορά του Λιμανιού και το οποίο έχει κηρυχθεί προστατευόμενος Ιστορικός Τόπος, γνωστός με την ονομασία Λαδάδικα. Η ίδια περιοχή, κατά την τουρκοκρατία κατέλαβε την επιχωματωμένη πλέον τότε έκταση που καταλάμβανε ο βυζαντινός λιμένας του Μεγ. Κωνσταντίνου. Υπήρξε το κέντρο του κονδρεμπορίου για πολλούς αιώνες, κυρίως λάδι, μπαχαρικά και άλλα είδη από την Αίγυπτο, ενώ από τον 18^ο αιώνα στην αγορά αυτή συγκεντρώνονταν τα σιτηρά. Ο χαρακτήρας της παρέμεινε ενιαίος, ως το 1866 περίπου, εποχή που αρχίζει η αναμόρφωση και ενοποίηση των περιοχών του λιμανιού και των σιδηροδρομικών σταθμών και η κατεδάφιση του παραθαλάσσιου τείχους. Μετά από την πυρκαγιά του 1856 αρχίζει η ανοικοδόμηση των Λαδάδικων και τμήματος της οδού Φράγκων. Την εποχή αυτή κατασκευάζονται οι ιδιαίτερα χαρακτηριστικές φράγκικες νέες αποθήκες με το σκουρόχρωμο τούβλο και τις στέγες Φλαμανδικού τύπου. Από το 1892 και μετά, με την έναρξη κατασκευής του νέου λιμανιού της πόλης, η αγορά επεκτείνεται στο χώρο του παλιού μόλου της που επιχωματώνεται. Στις νέες ζώνες κτίστηκαν τα εκλεκτικιστικά κτίρια που διατηρούνται έως σήμερα στις οδούς Αβέρωφ, Αξιού και Βόιοι. Η μεγάλη, καταστροφική πυρκαγιά του 1917, που κατέστρεψε το μεγαλύτερο τμήμα του κέντρου της πόλης, ανατολικά της Αγοράς Istirâ και της φράγκικης συνοικίας, άφησε άθικτο το τμήμα της αγοράς αυτής. Η καταστροφή της όμως επήλθε με την εφαρμογή του ισχύοντος Ρυμοτομικού Σχεδίου μετά το 1925 και τις επόμενες δεκαετίες, κυρίως όμως με τη διάνοιξη των οδών Τσιμισκή και Σαλαμίνος. Η αντίστροφη πορεία για τη διάσωση του ιστορικού χαρακτήρα των Λαδάδικων, άρχισε το 1985, όταν κηρύχθηκε Ιστορικός Τόπος.

Τα κτίρια των Ιστορικών Τραπεζών : Εθνικής, Ελλάδος και Ιονικής - Λαϊκής (σημερινή Alpha Bank) (2)

Συγκεντρωμένα στο οικονομικό και εμπορικό κέντρο της πόλης (οδοί Τσιμι-

σκή, Ίωνος Δραγούμη και Μητροπόλεως) τα κτίρια αυτά συνδυάζουν την επιβλητικότητα και τους νεωτερισμούς στην αρχιτεκτονική τους με την πολιτική και ιδεολογία των οικονομικών οργανισμών που εκπροσωπούν. Τα κεντρικά καταστήματα της Εθνικής και της Τραπεζής Ελλάδος, αποσιελούν κυριακά ενιαίο σύνολο, που κτίστηκε το 1928 για λογαριασμό της Εθνικής Τράπεζας, από τους αρχιτέκτονες της Αρ. Βάλβη και Ίωαν. Ισηγώνη. Αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα του μεσοπολεμικού εκλεκτικισμού. Στις όψεις, χαρακτηριστικά στοιχεία είναι το δωρικού ρυθμού πρόπυλο επί της οδού Τσιμισκή και οι υψίκορμοι κίονες με τα κορινθιακά κιονόκρανα που υποβασιάζουν ένιονα προεξέχον γείσο επί των οδών Ίωνος Δραγούμη και Μητροπόλεως. Εσωτερικά, το κτίριο υποδιαιρείται σε δύο ανεξάρτητα τμήματα, ένα για κάθε τραπεζικό οργανισμό. Και στα δύο τμήματα, κυρίαρχο στοιχείο αποτελεί ο κεντρικός χώρος συναλλαγών, ο οποίος στο τμήμα της Τράπεζας της Ελλάδος διατηρεί την αρχική του επίστεψη, ένα μεταλλικό κυλινδρικό τρούλο. Το υποκατάστημα αρχικά της “Ιονικής Τράπεζας Ltd” (σημερινή Alpha Bank) που ιδρύθηκε στην πόλη το 1916, σιεγάστηκε στο υπάρχον ιδιόκτητο κτίριό της, το οποίο κατασκευάστηκε το 1929 με σχέδια του αρχιτέκτονα Μ. Λυκούδη. Η αρχιτεκτονική του ακολουθεί τον εκλεκτικισμό, με αναφορά σε διάφορους ρυθμούς της αρχαιότητας, ενώ στο εσωτερικό του επικρατεί το art nouveau.

Τράπεζα Θεσσαλονίκης (στοά Μαλακοπή), στην πλατεία Χρηματιστηρίου (3)

Η Τράπεζα Θεσσαλονίκης ιδρύθηκε το 1888 από τους αδελφούς Αλλατινί με τη συμμετοχή της Länderbank της Βιέννης. Το 1909 η διεύθυνσή της

Η Πλατεία Ελευθερίας, σε καρτ-ποστάλ των αρχών του 20ου αιώνα.
Eleftherias-Platz auf einer Ansichtskarte des frühen 20. Jahrhunderts.

μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Το υποκατάστημα της Θεσσαλονίκης λειτουργήσε έως το 1940. Το κτίριο, γνωστό και ως “στοά Μαλακοπή”, βρίσκεται στο κέντρο της παλιάς φράγκικης συνοικίας. Κτίστηκε στο διάστημα 1906 - 1907, στο χώρο του κήπου του παλιού αρχοντικού Αλλατίνι. Το διώροφο κτίσμα, με σχέδια του αρχιτέκτονα Vitalliano Poselli, με ελεύθερες τις δύο όψεις του (προς την πλατεία Χρηματιστηρίου και την οδό Βηλαρά) οργανώθηκε γύρω από έναν κεντρικό χώρο σε όλο το ύψος του, που φωτίζεται από μεταλλική δίρρικτη στέγη. Η σύνθεση των στοιχείων της κύριας όψης είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και γίνεται με βάση γνωστά αναγεννησιακά πρότυπα. Τέλος το ρολόι στο κέντρο του αετώματος σταμάτησε να λειτουργεί την ώρα του μεγάλου σεισμού της 20^{ης} Ιουνίου του 1978.

Καθολική εκκλησία (4)

Το 1742 ιδρύθηκε η πρώτη ενοριακή εκκλησία των καθολικών της πόλης από τους Ιησουΐτες που διηύθυναν την αποστολή έως το 1773. Το 1783 τους διαδέχθηκαν οι Λαζαριστές. Με την πυρκαγιά του 1839 η εκκλησία κάηκε μαζί με το παρακείμενο Προξενείο, ανακατασκευάστηκε το 1867 και καταστράφηκε εκ νέου το 1897. Η σημερινή εκκλησία, τρίκλιτη βασιλική, άρχισε να κατασκευάζεται το ίδιο έτος και ολοκληρώθηκε το 1900 σε σχέδια του Vitaliano Poselli, πάνω στα θεμέλια της παλαιότερης εκκλησίας. Κατά τον τελευταίο πόλεμο υπέστη σοβαρές ζημιές από βομβαρδισμό.

Οθωμανική Τράπεζα (πρώην ΙΚΑ Φράγκων, σημερινό Κρατικό Ωδείο) (5)

Το σημερινό κτίριο κτίστηκε μετά το 1903, στη θέση του αρχοντικού του

Το κτίριο της Οθωμανικής Τράπεζας στη Θεσσαλονίκη, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στο οποίο σήμερα στεγάζεται το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης.

Das Gebäude der Ottomanischen Bank in Thessaloniki am Anfang des 20. Jahrhunderts, das heute das Staatliche Konservatorium von Thessaloniki beherbergt.

Η Πύλη του Φρουρίου Τοπ Χανέ στην περιοχή Δικαστηρίων, σε καρτ-ποστάλ των αρχών του 20^{ου} αιώνα.
Das Tor der Top-Hane-Festung im Dikastiria-Gebiet auf einer Ansichtskarte des frühen 20. Jahrhunderts.

Τζεκ Άμποτ. Οι μηχανικοί Barouh και Amar σχεδίασαν το νέο οικοδόμημα διατηρώντας τον κάρναβο της πρόσοψης του πρώτου κτιρίου. Επισκευές και προσθήκες έγιναν σύμφωνα με μελέτες των μηχανικών Πλέμπερ (1921) και Μοδιάνο (1924). Κυρίαρχο στοιχείο στην οργάνωση του κτιρίου αποτελεί το εσωτερικό αίθριο, το οποίο στο ισόγειο εμφανίζεται κλειστό με θολωτή ιζαμωτή στέγαση. Χαρακτηρίζεται από το νεομπαρόκ στυλ, στο οποίο είναι φανερές οι γαλλικές επιδράσεις.

Συγκρότημα “Δελασάλ” (6)

Το ελληνογαλλικό κολέγιο (De la Salle St Michel) που ιδρύθηκε το 1888, κάλυψε αρχικά τις λειτουργίες του σχολείου του σε μεγάλη κατοικία της οικογένειας Σαρνώ στην οδό Φράγκων που αγοράστηκε το 1895. Το 1926 καταδαφίστηκε η κατοικία εκείνη και κατασκευάστηκε το νέο κτίριο. Αποτελείται από δύο πτέρυγες που συναντώνται σε «κάθετη» γωνία, στην άρθρωση της οποίας υψώνεται πυργοειδής κατασκευή με τη μνημειακή είσοδο. Ο τρίτος όροφος είναι μεταγενέστερη προσθήκη. Στα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά κυριαρχούν στοιχεία της νεο-βυζαντινής αρχιτεκτονικής. Στους χώρους του εκπαιδευτηρίου στεγάζεται σήμερα τμήμα των Δικαστηρίων της Θεσσαλονίκης.

Φρούριο Βαρδαρίου (Τοπ Χανέ) (7)

Βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο της περιμέτρου των τειχών, κατασκευάστηκε το 1546 από το Σουλτάνο Σουλεϊμάν το Μεγαλοπρεπή (1520-1566) για την προστασία της δυτικής πλευράς του λιμανιού. Ο οχυρωματικός περίβολος είχε περιλάβει στην ανατολική πλευρά του τμήμα του δυτικού παλαιοκρι-

στιανικού και βυζαντινού τείχους. Ο τετράγωνος πύργος στην ανατολική άκρη του είναι γνωστός και ως Πύργος του Αναγλύφου. Ο τοίχος αυτός ταυτίστηκε με το Τζερέμπουλων των βυζαντινών πηγών του 15^{ου} αιώνα, δηλαδή το λιμενο-βραχίονα που έκλεινε από τη νοτιοδυτική πλευρά το τεχνητό λιμάνι που κατασκεύασε ο Μέγας Κωνσταντίνος το 322/23. Η θάλασσα εισχωρούσε εκείνη την εποχή μέσα στη σημερινή πόλη και έφτανε σχεδόν μέχρι την οδό Φράγκων. Το βυζαντινό λιμάνι καταχώθηκε σταδιακά στα χρόνια της τουρκοκρατίας, δημιουργώντας την περιοχή όπου αργότερα αναπτύχθηκε η εμπορική συνοικία Istira (βλ. Λαδάδικα). Σε τουρκική έκθεση του 1733 αναφέρεται με τις ονομασίες “Τοπ-χανέ” (πύργος Οπλοστασίου) και “Ταμπά Χανέ” (πύργος Βυρσοδεψείων). Τα τεχνικά χαρακτηριστικά του φρουρίου δηλώνουν τη δυνατότητα χρήσης πυροβόλων όπλων και εντάσσεται στο πλαίσιο εκσυγχρονισμού της οχύρωσης της πόλης. Επισκευές και ενισχύσεις έγιναν στο Φρούριο και αργότερα, με σπουδαιότερη αυτή του 1741, κατά την οποία το νότιο τμήμα του τείχους προς το εσωτερικό διαπλατύνθηκε κατά 18 μέτρα, δημιουργώντας ανάχωμα, στο οποίο κατασκευάστηκαν τρεις πυριτιδαποθήκες.

Ξενοδοχείο “Βιέννη” (8)

Το κτίριο, που ανήκε στον Κ. Μανώλα, κτίστηκε το 1925 με σχέδια του αρχιτέκτονα Γ. Καμπανέλλου, στην αρχή της οδού Εγνατία, μια περιοχή, η οποία ως είσοδος της πόλης, από τα δυτικά άρχισε να αναπτύσσεται εμπορικά ήδη από τη δεκαετία του 1880. Η διαμόρφωση της όψης χαρακτηρίζεται από τις εκλεκτικιστικές τάσεις της εποχής, ενταγμένες στις γενικές αρχές οργάνωσης ενός νεοκλασικού έργου.

Τα ιστορικά κύρια των τραπεζών της Θεσσαλονίκης στην πλατεία Ελευθερίας, η Εθνική Τράπεζα (αριστερά) και η παλαιά Ιονική – Λαϊκή Τράπεζα (δεξιά).

Die historischen Gebäude der Banken von Thessaloniki am Eleftherias-Platz: Ethniki Bank (links), die ehemalige Ioniki-Laiiki Bank (rechts).

Το παλαιοχριστιανικό και βυζαντινό τείχος (στη δυτική πλευρά) (9)

Έχει αποκαλυφθεί στον άξονα από το φρούριο του Βαρδαρίου προς την πλατεία Δημοκρατίας (Βαρδάρη), όπου υπήρχε η κύρια πύλη προς τα δυτικά, η Χρυσή Πύλη των τειχών της πόλης. Από αυτήν ξεκινούσε η κύρια οδική αρτηρία της Θεσσαλονίκης, η ρωμαϊκή *Via Regia* ή η βυζαντινή Λεωφόρος που περνούσε κάτω από το επίπεδο της σημερινής Εγνατίας οδού. Το τείχος συνεχίζει πέραν της πλατείας Δημοκρατίας, επί της οδού Ειρήνης, για να φτάσει στην οδό Αγίου Δημητρίου, στον άξονα της οποίας ανοιγόταν μία άλλη πύλη των δυτικών τειχών, η Λυταία Πύλη.

Ραζα Χαμami [λουτρό Φοίνις] (10)

Στη συμβολή των οδών Ζεφύρων, Κάλβου και Π. Καρατζά διατηρείται το τουρκικό λουτρό που ίδρυσε ο *Cezeri Kasim Paşa*, *Sancakbey* της Θεσσαλονίκης γύρω στο 1520-1530, ο ίδιος που μετέτρεψε και το ναό των Αγίων Αποστόλων σε τζαμί. Το λουτρό, του οποίου η τουρκική ονομασία ήταν *Paşa Hamamı*, ήταν αρχικά μονό, αργότερα όμως μετατράπηκε σε διπλό (για άνδρες και γυναίκες) και λειτούργησε ως το 1981.

Εκκλησία Αγίων Αποστόλων (11)

Ήταν άλλοτε καθολικό μονής. Η σημερινή ονομασία του οφείλεται στη λαϊκή δοξασία ότι ο ναός καλύπτονταν με 12 θόλους, που συμβόλιζαν τους 12 αποστόλους. Κατά πάσα πιθανότητα όμως ήταν αφιερωμένος στην Παναγία, όπως προκύπτει από το θεματολόγιο των τοιχογραφιών του. Το μοναστήρι ιδρύθηκε με χορηγία του Πατριάρχη Νήφωνος Α', μεταξύ 1310-1314, ενώ

Οι Άγιοι Απόστολοι Θεσσαλονίκης, σε καρτ-ποστάλ εποχής.

Die Kirche Agioi Apostoloi in Thessaloniki auf einer historischen Ansichtskarte.

δεύτερος κτήτορας της μονής αναφέρεται ο μοναχός και μαθητής του Νήφωνος Παύλος. Μεταξύ των ετών 1520-1530 ο ναός μετατράπηκε σε τζαμί από τον Cezeri Kasim Paşa, του οποίου πήρε και το όνομα. Ονομαζόταν όμως και Soğuk Su (του κρύου νερού) τζαμί, από το κρύο νερό της παρακείμενης κιστέρνας.

Από το μοναστηριακό συγκρότημα διατηρούνται σήμερα, εκτός από το καθολικό, ο πυλώνας στα νοτιοδυτικά του και η κιστέρνα στα βορειοδυτικά του. Τη σπουδαιότητα του πατριαρχικού ιδρύματος μαρτυρούν, όχι μόνο η μεγάλη του έκταση, αλλά και η λαμπρότητα του αρχιτεκτονήματος και του εσωτερικού διακόσμου του, καθώς και το μέγεθος και η επιμέλεια των υπόλοιπων κτισμάτων. Το καθολικό ανήκει στον τύπο των σύνθετων τετρακλίονων σταυροειδών εγγεγραμμένων ναών με νάρθηκα και περίστωο στις τρεις πλευρές. Οι αναλογίες του κτιρίου είναι εξαιρετικά αρμονικές και οι όψεις του ποικίλλονται με αψιδώματα, κόγχες και πυλινθινούς ημικιονίσκους, ενώ ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος, ιδίως στην ανατολική πλευρά, είναι πλουσιότατος. Την κομψότητα του ναού επέτεινε το αρχικό καμπύλο γείσο που περιέτρεχε την κυβική βάση του, ακολουθώντας τους κυματισμούς των τόξων. Στην τουρκοκρατία το γείσο αυτό αντικαταστάθηκε με το σημερινό ευθύγραμμο. Την ίδια εποχή, ο ναός υπέστη και άλλες αλλοιώσεις με βασικότερες την κατάρρευση των τριβήλων ανοιγμάτων του εσωνάρθηκα και την κατεδάφιση του καμπαναριού μπροστά από τη δυτική είσοδο.

Η λαμπρή, ακόμη και στη σημερινή αποσπασματική της κατάσταση, ψηφιδωτή διακόσμηση του ναού πραγματοποιήθηκε χάρη στην πατριαρχική χορηγία του Νήφωνος. Τα ψηφιδωτά των Αγίων Αποστόλων, από τα τελευ-

Άποψη της περιοχής των Λαδάδικων, σε καρτ-ποστάλ των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Ansicht des Ladadika-Gebiets auf einer Ansichtskarte des frühen 20. Jahrhunderts.

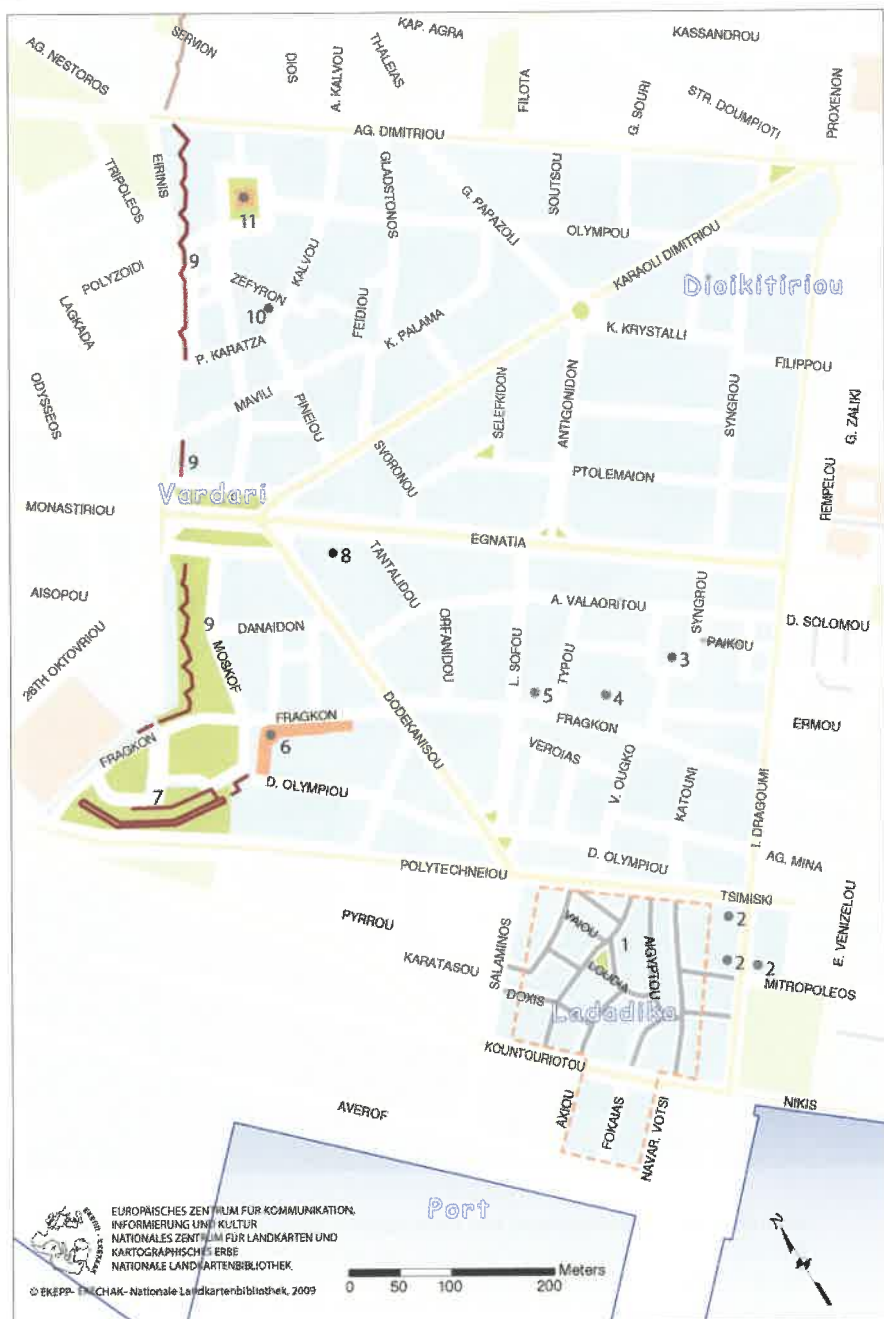
ταία δείγματα αυτού του είδους της διακόσμησης στο Βυζάντιο, αποτελούν μαζί με τα αντίστοιχα της Μονής της Χώρας και της Παμμακαρίστου στην Κωνσταντινούπολη τις κορυφαίες εκδηλώσεις της τέχνης της παλαιολόγειας περιόδου. Εξίσου υψηλής ποιότητας είναι και οι τοιχογραφίες με τις οποίες

Η Γέννησις. Ψηφιδωτό από το Ναό των Αγίων Αποστόλων.
Die Geburt Christi. Mosaik in der Kirche Agioi Apostoloi.

συμπλήρωσε τη διακόσμηση του καθολικού ο ηγούμενος Παύλος, ακολουθώντας το εικονογραφικό πρόγραμμα που κατάρτισε ο Πατριάρχης Νήφων. Μετά την πρόσφατη αποκάλυψη των τοιχογραφιών του καθολικού, η τοικογράφηση τοποθετείται στο τέλος της δεύτερης δεκαετίας του 14^{ου} αιώνα.

vom HAFENMARKT

über die AGIOU DIMITRIOU STRASSE
bis zu den WESTLICHEN MAUERN
und der VARDARI-FESTUNG

3. SPAZIERGANG

Stadtteil Ladadika (Hafenmarkt) (1)

Das Gebiet von der Kountourioti Straße bis zur Olympiou Diamanti Straße (Grenze zum fränkischen Stadtteil) und von der ehemaligen Chiou Straße bis zur Limnou Straße nannte man in der Zeit der osmanischen Herrschaft Istrá (Markt). Das Gebiet, das heute an die Straßen Kountourioti, Axiou, Averof, Ionos Dragoumi, Edessis, V. Hugo, Tsimiski und Salaminos grenzt, ist das, was vom Hafenmarkt übrig geblieben ist; es ist unter dem Namen Ladadika bekannt und steht unter Denkmalschutz. In der Zeit der osmanischen Herrschaft belegte dieser Stadtteil das Gebiet, das einst der byzantinische Hafen von Konstantin dem Großen gewesen war, aber später aufgeschüttet wurde. Dieses Gebiet war jahrhundertlang das Großhandelszentrum der Stadt. Dort wurden besonders Öl, Gewürze und andere Waren aus Ägypten verkauft, während vom 18. Jahrhundert an hauptsächlich Getreide vertrieben wurde. Das Gebiet hat seinen Charakter ungefähr bis 1866 bewahrt. Zu diesem Zeitpunkt hat die Neugestaltung und Vereinigung der Hafengebiete und der Bahnhöfe sowie der Abriss der Ufermauer angefangen. Nach dem Brand im Jahre 1856 begann der Aufbau von Gebäuden in Ladadika und in einem Teil der Frangon Straße. In dieser Zeit wurden die ganz typischen, neuen fränkischen Lager mit dunklen Ziegeln und flämischer Bedachung gebaut. Ab 1892, als der Bau des neuen Hafens begann, wurde der Markt erweitert und belegte das Gebiet der alten Mole, das aufgeschüttet worden war. In den neuen Zonen wurden die eklektizistischen Gebäude errichtet, die bis heute in den Averof, Axiou und Votsi Straßen erhalten sind. Der katastrophale Brand im Jahre 1917, der den größten Teil des Stadtzentrums östlich des Istrá-Marktes und des fränkischen Stadtteils zerstörte, hat diesen Abschnitt des Marktes verschont. Letztendlich wurde das Gebiet aber durch den 1925 und in Folgejahren umgesetzten Stadtentwicklungsplan zerstört, besonders als die Tsimiski und Salaminos Straßen angelegt wurden. Anstrengungen zur Rettung des historischen Charakters von Ladadika haben 1985 angefangen, als das Gebiet unter Denkmalschutz gestellt wurde.

Die Gebäude der historischen Banken: Ethniki, Ellados und Ioniki-Laiki (heute Alpha-Bank) (2)

Versammelt im Wirtschafts- und Handelszentrum der Stadt (Tsimiski, Ionos Dragoumi und Mitropoleos Straßen) stellen diese Gebäude eine Verschmelzung aus imposanter und innovativer Architektur mit dem Wesen der finanziellen Einrichtungen, die sie vertreten, dar. Die Zentralen der Ethniki (Nationalbank) und Ellados-Bank (Bank von Griechenland) gehören zu einem Baukomplex, der 1928 im Auftrag der Ethniki-Bank von den Architekten A. Valvis und I. Isigonis entworfen wurde und ein typisches Beispiel des Eklektizismus der Zwischenkriegszeit darstellt. Besondere Merkmale der Fassaden sind sowohl das Propylon dorischer Ordnung auf der Tsimiski Straße als auch die hohen Säulen mit ihren korinthischen Kapellen auf den Ionos Dragoumi und Mitropoleos Straßen, die ein gut erkennbares, hervorgehobenes Gesims stützen. Im Inneren ist das Gebäude in zwei separate Sektionen unterteilt, eine für jede Bank-einrichtung. Hauptmerkmal stellt in beiden Abteilen der jeweilige zentrale Raum für Banktransaktionen dar, der in der Bank von Griechenland mit seiner ursprünglichen Bedachung, einer zylindrischen Metallkuppel, erhalten wurde. Die Bankfiliale der 1916 in der Stadt gegründeten Ioniki-Bank GmbH (heutige Alpha-Bank) wurde in einem schon bestehenden

Αποψη των Λαδάδικων μετά την αναστήλωση των κτιρίων της περιοχής.

Ansicht von Ladadika nach der Restauration der Gebäude in diesem Gebiet.

Gebäude beherbergt, das zur Bank gehörte und 1929 nach den Plänen des Architekten M. Lykoudis errichtet wurde. Seine Architektur ist vom Eklektizismus inspiriert mit Bezugspunkten zu verschiedenen antiken Ordnungen, während im Inneren der Jugendstil herrscht.

Bank von Thessaloniki (Stoa Malakopi), am Chrimatistiriou-Platz (3)

Die Bank von Thessaloniki wurde 1888 von den Brüdern Allatini, mit einem Anteilsbesitz der Länderbank aus Wien, gegründet. 1909 wurde ihre Leitung nach Konstantinopel verlagert. Die Bankfiliale in Thessaloniki blieb bis 1940 in Betrieb. Das Gebäude, auch als Stoa Malakopi bekannt, befindet sich im Zentrum des alten fränkischen Stadtteils. Es wurde in den Jahren 1906-07 an Stelle des Gartens der alten Villa Allatini errichtet. Das zweistöckige, vom Architekten Vitalliano Poselli

*Η καθολική
εκκλησία
Θεσσαλονίκης,
σε καρτ-
ποστάλ των
αρχών του 20^{ου}
αιώνα.*

*Die Katholische
Kirche von Thes-
saloniki auf einer
Ansichtskarte des
frühen 20. Jahr-
hunderts.*

entworfene Gebäude verfügt über zwei Fassaden mit entsprechend freiem Blick zum Chrimatistiriou-Platz und zur Vilara Straße und wurde um einen zentralen, kreisförmigen Raum herum konzipiert und durch ein Satteldach aus Metall beleuchtet. Die Komposition der Merkmale an der Hauptfassade ist von großem Interesse und basiert auf bekannten Mustern der Renaissance. Die Uhr im Zentrum des großen Giebels blieb schlussendlich bei dem großen Erdbeben am 20. Juni 1978 stehen.

Katholische Kirche (4)

1742 wurde die erste katholische Pfarrkirche der Stadt von den Jesuiten gegründet, die die Mission bis 1773 leiteten. 1783 folgte der Orden der Lazaristen. Durch den Brand im Jahre 1839 wurden die Kirche und das nebenliegende Konsulat verbrannt. Die Kirche wurde 1867 umgebaut und 1897 erneut zerstört. Der Aufbau der heutigen Kirche, einer dreischiffigen Basilika, begann noch im gleichen Jahr nach den Plänen von Vitaliano Poselli auf den Fundamenten der vorherigen Kirche und wurde 1900 fertig gestellt. Im letzten Krieg erlitt sie wegen einer Bombardierung schwerwiegende Schäden.

Το ιστορικό κτίριο του ξενοδοχείου Βιέννη, που κτίστηκε τη δεκαετία του 1920.

Das historische Gebäude des Hotels Vienni, errichtet in den 20er Jahren.

Ο δυτικός Πύργος του Φρουρίου του Βαρδαρίου.
Der westliche Turm der Vardari-Festung.

Ottomanische Bank (ehemalige Frangon-Filiale der Sozialversicherungsanstalt, heutiges Staatliches Konservatorium) (5)

Das heutige Gebäude wurde an Stelle des Herrenhauses von Jake Abbott erbaut. Die Ingenieure Barouh und Amar haben das neue Gebäude entworfen und das ursprüngliche Fassadenraster behalten. Reparatur- und Anbauarbeiten wurden nach Plänen der Ingenieure Pleyber (1921) und Modiano (1924) durchgeführt. Hauptmerkmal der Anlage ist das innere Atrium, das im Erdgeschoss durch ein gewölbtes gläsernes Dach geschlossen wurde. Der Bau ist im neobarocken Stil mit klaren französischen Einflüssen erbaut.

De la Salle-Komplex (6)

Das griechisch-französische Kollegium (De la Salle St. Michel), gegründet im Jahr 1888, wurde ursprünglich im geräumigen Haus der Familie Charnaud in der Frangon Straße beherbergt, das 1895 gekauft wurde. 1926 wurde dieses Haus abgerissen und ein neues Gebäude erbaut. Es bestand aus zwei Flügeln, die sich in einem rechten Winkel trafen, wo eine turmförmige Konstruktion hoch hinaus ragte und einen monumentalen Eingang bildete. Der dritte Stock ist ein späterer Anbau. Architektonisch herrschen neobyzantinische Merkmale. Das Gebäude beherbergt heute eine Abteilung der Gerichte von Thessaloniki.

Vardari-Festung (Top Hane) (7)

Die Festung, die sich in der südwestlichen Ecke der Stadtmauern befindet, wurde 1546 von Sultan Süleyman I dem Prächtigen (1520-1566) zum Schutz der westlichen Seite des Hafens in Auftrag gestellt und erbaut. Die Befestigungsmauer um die Stadt hatte auf ihrer östlichen Seite einen Teil der westlichen frühchristlichen und byzantinischen Mauern miteinbezogen. Der viereckige Turm am östlichen Rand ist auch als Turm des Reliefs bekannt. Dieser Teil der Mauer wurde mit Tzereboulon (er wird in Quellen des 15. Jahrhunderts erwähnt) identifiziert, d.h. mit dem Hafendamm, der auf der südwestlichen Seite den künstlichen Hafen abspernte, den Konstantin der Große zwischen 322 und 323 hatte erbauen lassen. Damals floss das Meer in die Stadt ein und erreichte fast die heutige Frangon Straße. Der byzantinische Hafen wurde in der Zeit der osmanischen Herrschaft allmählich verlagert und ein neues Gebiet entstand, auf dem sich später das Handelsviertel Istira (s. Ladadika) entwickelte. In einem türkischen Bericht des Jahres 1733 werden die Namen 'Tophane' (Arsenalturm) und 'Tabahane' (Turm der Gerbereien) erwähnt. Die technischen Merkmale der Festung bezeugen Potential zum Artillerieeinsatz und stellten wahrscheinlich einen Aspekt der Modernisierung der Stadtbefestigung dar. Verschiedene Reparatur- und Konsolidierungsarbeiten wurden auch später durchgeführt; die wichtigsten entstanden im Jahre 1941, während derer der südliche Mauerteil von der Innenseite her um 18 Meter verstärkt wurde und so eine Böschung entstand, an der drei Pulvermagazine erbaut wurden.

Hotel Vienni (8)

Das Gebäude, das K. Manolas gehörte, wurde 1925 nach Plänen des Architekten G. Kambanellos am Anfang der Egnatia Straße errichtet, in

einem Gebiet also, das – als Eingang der Stadt von Westen her – schon seit den 1880er Jahren einen Handelsaufschwung genoss. Die Fassade verrät den Einfluss von eklektizistischen Tendenzen der Zeit, die im Rahmen der allgemeinen Gestaltungsprinzipien eines klassizistischen Gebäudes integriert wurden.

Die frühchristliche und byzantinische Mauer

(auf der westlichen Seite) (9)

Dieser Mauerteil wurde entlang der Achse der Vardari-Festung zum Dimokratias-Platz (Vardari) freigelegt, wo einst das Goldene Tor, das Haupttor der Stadt westwärts, stand. An diesem Tor begann die Hauptverkehrsstraße von Thessaloniki, die römische Via Regia, auch byzantinischer Boulevard genannt, die etwas weiter südlich der heutigen Egnatia Straße verlief. Die Mauer verläuft über den Dimokratias-Platz, in die Eirinis Straße hinein und erreicht die Agiou Dimitriou Straße, auf deren Achse ein anderes Tor an den westlichen Mauern namens Litaia stand.

Paşa Hamami (Bäder Phönix) (10)

Am Treffpunkt der Straßen Zefyron, Kalvou und P. Karatza ist das osmanische Badehaus erhalten, das um 1520-1530 Cezeri Kasim Paşa,

Η Ληταία Πύλη του δυτικού τείχους της Θεσσαλονίκης, που βρισκόταν στο ύψος της οδού Αγίου Δημητρίου, σε καρτ-ποστάλ των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Die Litaia Toranlage der westlichen Mauer von Thessaloniki, die auf der Höhe der Agiou Dimitriou Straße stand. Ansichtskarte des frühen 20. Jahrhunderts.

Sancakbey (Gouverneur) von Thessaloniki gründete. Derselbe ließ die Kirche von Agioi Apostoloi in eine Moschee umwandeln. Die Bäder, deren osmanischer Name Paşa Hamami war, waren ursprünglich nur für Männer gedacht, später wurden sie jedoch in ein doppeltes Bad – für Männer und Frauen – umgewandelt, welches bis 1981 in Betrieb blieb.

Kirche von Agioi Apostoloi (der Heiligen Apostel) (11)

Diese Kirche war einst das Katholikon (die Hauptkirche) eines Klosters und ihren heutigen Namen verdankt sie dem Volksglauben, dass die Kirche mit zwölf Kuppeln, die die zwölf Apostel symbolisierten, überdacht war. Allerdings verrät die Thematik der Wandmalereien, dass die Kirche wahrscheinlich der Muttergottes geweiht war. Sie wurde zwischen 1310 und 1314 dank der Spende des Patriarchen Niphon I erbaut, während ein zweiter Gründer Pavlos, Mönch und Schüler von Niphon, auch erwähnt wird. Zwischen den Jahren 1520 und 1530 ließ Cezeri Kasim Paşa die Kirche in eine Moschee umwandeln und nach sich benennen. Aufgrund des kalten Wassers einer nebenliegenden Zisterne war das Denkmal auch unter dem Namen Soğuk Su Moschee (Moschee des kalten Wassers) bekannt.

Von dem Klosterkomplex sind heute (außer dem Katholikon) sein Pfeiler im Südwesten und die Zisterne im Nordwesten erhalten. Die Bedeutung der patriarchischen Einrichtung ist nicht nur an ihrer großen Fläche zu erkennen, sondern auch an der Herrlichkeit der Architektur und der inneren Verzierung sowie an der Größe und dem gepflegten Aussehen der restlichen Gebäude. Das Katholikon ist eine komplexe viersäulige eingeschriebene Kreuzkuppelkirche mit einem Narthex und einem Peristoon (Wandelgang) auf drei Seiten. Die Proportionen der Bauglieder des Gebäudes sind sehr harmonisch, die Außenwände bieten eine Vielfalt an Bögen, Konchen und Halbpfeilern aus Ziegeln und die keramische Dekoration – besonders auf der östlichen Seite – ist äußerst opulent. Die Eleganz des Baus verstärkte auch das gebogene Gesims, das den Wellenbewegungen der Bögen folgte und die kubische Grundlage des Gebäudes umgab. In der Zeit der osmanischen Herrschaft wurde es von dem heutigen geradlinigen Gesims ersetzt. In dieser Zeit hat sich der Bau weiteren Veränderungen unterzogen, unter denen die Abschaffung der dreilappigen Öffnungen im Innennarthex und der Abriss des Glockenturms vor dem westlichen Eingang am radikalsten erwiesen.

Die Mosaikdekoration ist trotz ihrer heutigen fragmentarischen Form brilliant und wurde dank der patriarchischen Spende von Niphon verwirklicht. Die Mosaik der Heiligen Apostel sind einige der letzten byzantinischen Beispiele derartiger Verzierung und stellen zusammen mit den entsprechenden Mosaiken in den Klöstern von Chora und von Pammakaristos in Konstantinopel die feinsten Meisterwerke der paläologischen Epoche dar. Von gleichermaßen hoher Qualität sind die Wandmalereien, mit denen der Abt Pavlos die Verzierung des Katholikons ergänzen ließ, um dem ikonografischen Plan des Patriarchen Niphon zu folgen. Nach der neuesten Entdeckung der Wandmalereien im Katholikon, stammt die Bemalung der Kirche aus dem Ende des zweiten Jahrzehnts des 14. Jahrhunderts.

“Η Ανάσταση”, ψηφιδωτό των Αγίων Αποστόλων.

Die Auferstehung Christi, Mosaik in der Kirche Agioi Apostoloi.

Από τα ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΕΙΧΗ και την ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

στις παρυφές της
ΑΝΩ ΠΟΛΗΣ - ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ

4^{ος} ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

Ανατολικά τείχη, Θέση Νέας Χρυσής πύλης ☉

(οδοί Αγ. Δημητρίου-Ολυμπιάδος) (1)

Η ευθύγραμμη συνέχεια του ανατολικού τείχους, όπως αυτό ανερχόταν από τις πεδινές περιοχές της πόλης, έφτανε στον άξονα της οδού Αγ. Δημητρίου, όπου ανοιγόταν μια από τις κύριες πύλες των ανατολικών τειχών, η Νέα Χρυσή πύλη. Σημαντικά τμήματα της οχύρωσης καταστράφηκαν με τη διάνοιξη των οδών Αγίου Δημητρίου και Ολυμπιάδος, ενώ ελάχιστα έχουν απομείνει μεταξύ των δύο οδών.

Κατοικία Μουσταφά Κεμάλ -Ατατούρκ (Τουρκικό Προξενείο) (2)

Δίπλα στο κτίριο του Τουρκικού Γεν. Προξενείου, υπάρχει κατοικία με τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, η ιστορική σημασία της οποίας έγκειται στο γεγονός ότι σε αυτή γεννήθηκε ο αναμορφωτής του σύγχρονου τουρκικού κράτους Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ (1881-1938). Σήμερα λειτουργεί ως Μουσείο.

Εκκλησία Παναγίας Λαγουδιανής ή Λαοδηγήτριας (3)

Είναι αφιερωμένη στη Θεοτόκο Ζωοδόχο Πηγή. Η εκκλησία ανακαινίστηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, με δαπάνες του εμπόρου Καυταντζόγλου και κατέλαβε τη θέση παλαιότερου καθολικού γυναικείας μονής, που ήταν μετόχι της Μονής Βλατάδων. Η μονή αυτή πρέπει να ιδρύθηκε το 14^ο αιώνα. Η επωνυμία της οφείλεται στον κτήτορά της Λαγουδιάτη, ή Λαγουδάτη. Κατά την τουρκοκρατία ονομαζόταν Tavsan Manastir (μοναστήρι του λαγού), γιατί η παράδοση αφηγείται ότι ένας λαγός έγινε αιτία να βρεθεί η εικόνα της Παναγίας και του αγίασματος που υπάρχει έως σήμερα και στο οποίο οφείλεται η αφιέρωση του ναού στη Ζωοδόχο Πηγή. Το αγίασμα βρίσκεται στο παρεκκλήσι που προσκολλάται στη νότια πλευρά του ναού. Ο αρχιτεκτονικός τύπος ανήκει σε αυτόν της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής με γυναικωνίτη, τύπος ιδιαίτερα διαδεδομένος στη Μακεδονία, αλλά και στην πόλη κατά τη μεαβυζαντινή περίοδο.

Βυζαντινή Κιστέρνα (δεξαμενή) (4)

Είναι ένα μεγάλο τετράπλευρο κτίριο, με ισχυρούς τοίχους, επιχρισμένους εσωτερικά με υδραυλικό κονίαμα για την εξασφάλιση της στεγανότητας. Η κιστέρνα καλυπτόταν με οκτώ θόλους, κατεστραμμένους σήμερα, που στη-

ρίζονταν στους τοίχους και σε μια σειρά κίωνων, τοποθετημένων στον κατά μήκος άξονα του κτιρίου. Τα μαρμάρινα μέλη που διακρίνονται ανήκαν σε παλιότερα, παλαιοχριστιανικά κτίρια, ενώ η είσοδος στη δεξαμενή γινόταν από σκάλα, αρχικά στεγασμένη, η οποία ξεκινούσε από τη νότια γωνία. Η τροφοδοσία της γινόταν με κτιστό αγωγό. Η κιστερνα αυτή μαζί με άλλες που ανασκάφηκαν τις τελευταίες δεκαετίες στην Άνω Πόλη, δίνουν σαφή εικόνα του συστήματος ύδρευσης της πόλης κατά τα βυζαντινά χρόνια.

Εκκλησία Προφήτη Ηλία (5)

Η ταύτιση του επιβλητικού σε μέγεθος παλαιολόγειου ναού παραμένει αινιγματική, διότι η αρχική του ονομασία ξεχάστηκε στα πεντακόσια σχεδόν χρόνια δουλείας. Η αφιέρωσή του στον Προφήτη Ηλία είναι νεότερη και οφείλεται στην παρετυμολογία του τουρκικού ονόματός του Saraylı İzzamî. Ο αρχιτεκτονικός τύπος του ναού που αρμόζει σε καθολικό μοναστηριού και η θέση του στην περιοχή, όπου αναζητούνται τα βυζαντινά ανάκτορα, τα οποία κάηκαν κατά την εξέγερση των Ζηλωτών το 1342, παρακίνησαν πολλούς ερευνητές να τον ταυτίσουν με τη Νέα Μονή, η οποία ιδρύθηκε μεταξύ των ετών 1360 και 1370 από το μοναχό και συγγραφέα Μακάριο Χούμνο. Η Νέα Μονή ήταν αφιερωμένη στην Παναγία και υπήρξε από τα σημαντικότερα μοναστηριακά ιδρύματα της πόλης στο δεύτερο μισό του 14^{ου} αι. Η ταύτιση αυτή κλονίστηκε από μαρτυρίες τουρκικών πηγών, οι οποίες αναφέρουν τη μετατροπή του ναού σε ιζαμί λίγο μετά το 1430 από τον Badrali Mustafa Paşa, ενώ αντίθετα η Νέα Μονή ήταν σε λειτουργία τουλάχιστον ως το 1556. Άλλες έρευνες, επί του εικονογραφικού προγράμματος των τοιχογραφιών συμπέραναν ότι ήταν

*Η εκκλησία του Προφήτη Ηλία.
Die Kirche des Propheten Elias.*

αφιερωμένος στο Χριστό και σε συνδυασμό με άλλες παρατηρήσεις πρότειναν την ταύτιση του Προφήτη Ηλία με τη Μονή Ακαπνίου, ενός σπουδαίου μοναστηριού της πόλης, συνδεδεμένου με τη δυναστεία των Παλαιολόγων.

Ο αρχιτεκτονικός τύπος του ναού είναι μοναδικός στη Θεσσαλονίκη. Ανήκει στον τετρακίονιο σταυροειδή εγγεγραμμένο με πλάγιους χορούς, του γνωστού ως αθωνικού ή αγιορείτικου. Το σύστημα τοικοποιίας, με σειρές καλοπελεκημένων λευκών λίθων που εναλλάσσονται με διπλές ή τριπλές στρώσεις πλίνθων, είναι εξαιρετικά σπάνιο στη Μακεδονία, κυριαρχεί δε σε ναούς της Κωνσταντινούπολης. Πλουσιότατος είναι και ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος του ναού. Ο τοικογραφικός διάκοσμος διατηρείται κυρίως στη λιτή και αποσπασματικά στον κυρίως ναό και στα παρεκκλήσια, χρονολογείται δε μεταξύ των ετών 1360-1370 και εντυπωσιάζουν με τον πλούτο τους και τον πρωτόγνωρο ρεαλισμό ορισμένων μορφών και σκηνών. Η σημερινή μορφή του μνημείου οφείλεται στις αναστηλωτικές εργασίες της περιόδου 1956-1961, κατά τις οποίες ανακατασκευάστηκαν το περίστωο, οι τρούλοι του νάρθηκα και τα δυτικά παρεκκλήσια.

Alaca İmaret Camii ή İshak Paşa Camii (τζαμί Αλατζά Ιμαρέτ) (6)

Κτίστηκε σύμφωνα με την επιγραφή πάνω από την είσοδο, από τον İshak Paşa το 1484 και αποτελούσε βακούφιο, το οποίο περιλάμβανε εκτός από το τζαμί, ιμαρέτ (πτωχοκομείο) και μεντρεσέ (σχολή). Τα έξοδα λειτουργίας του εξασφαλιζόνταν από ενοίκια και φόρους εκτάσεων γης και ιδρυμάτων. Η ονομασία Alaca οφείλεται στην ποικιλόχρωμη όψη του μινταρέ, του οποίου σώζεται σήμερα μόνο η βάση στη νοτιοδυτική γωνία. Σήμε-

Το Αλατζά Ιμαρέτ, σε καρτ-ποστάλ των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Die Alaca-Imaret-Moschee auf einer Ansichtskarte des frühen 20. Jahrhunderts.

ρα χρησιμοποιείται από την Αντιδημαρχία Πολιτισμού του Δήμου Θεσσαλονίκης για τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Yeni Hamam (λουτρό Αϊγλη) (7)

Κτίστηκε από το Hüsrev Kedhuda στο τέλος του 16^{ου} αιώνα. Ήταν διπλό λουτρό, με χωριστούς χώρους για άνδρες και γυναίκες, που υπέστη όμως σημαντικές αλλοιώσεις, εξαιτίας της χρήσης του ως κινηματογράφος (Αϊγλη) έως το 1978.

Βασιλική Αγίου Δημητρίου (8)

Κτίστηκε σε χώρο, όπου κατά τα ρωμαϊκά χρόνια υπήρχε ένα συγκρότημα δημοσίων λουτρών. Μέσα σε αυτές τις θέρμες, κατά την παράδοση, την εποχή των διωγμών του Διοκλητιανού φυλακίστηκε, μαρτύρησε και θανατώθηκε ως χριστιανός ο ρωμαίος πολίτης και αξιωματούχος Δημήτριος. Μετά το διάταγμα ανεξιθρησκίας του Μεδολιάνου το 313, διαμορφώθηκε σε τμήμα του λουτρώνα, μικρός, λατρευτικός “οικίσκος” στο χώρο του μαρτυρίου του αγίου, όπου πίστευαν ότι υπήρχε και ο τάφος του. Τον 5^ο αιώνα ο έπαρχος το Ιλλυρικού Λεόντιος έκτισε μεγάλη βασιλική στον ίδιο χώρο, όπου μετέφερε και τον τάφο του αγίου μέσα σε κιβώριο, στο κεντρικό κλίτος. Η βασιλική του 5^{ου} αιώνα κάηκε μετά το σεισμό του 620 και ανακαινίστηκε με επιτοασία του επισκόπου Θεσσαλονίκης και του επάρχου Λέοντος. Η βασιλική του 7^{ου} αιώ-

Ο Ιερός Ναός του Αγίου Δημητρίου, μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 1917.

Die Heilige Kirche Agios Dimitrios nach dem zerstörerischen Brand im Jahre 1917.

Ψηφιδωτό του Αγίου Δημητρίου με τους κτίτορες του Ναού.

Mosaik der Kirche Agios Dimitrios, das die Gründer der Kirche darstellt.

να πρέπει να διατήρησε τη μορφή της προηγούμενης βασιλικής, της οποίας άλλωστε μεγάλα τμήματα ενσωμάτωσε.

Σε όλη τη βυζαντινή περίοδο η λατρεία του αγίου και η πίστη των χριστιανών στη θαυματουργή του χάρη ξεπέρασαν τα όρια της πόλης, αλλά και της ίδιας της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Στα Δημήτρια, γιορτές κατά τις οποίες κάθε Οκτώβριο η πόλη τιμούσε τον πολιούχο της, συνέδρεαν προσκυνητές από όλη την Ευρώπη και την Ασία, προσφέροντας τάματα και παίρνοντας κατά την αναχώρησή τους φιαλίδια με μύρο από τον τάφο του αγίου.

Το 1493 οι Τούρκοι μετέτρεψαν το ναό σε τζαμί, το Κασιμέ Τζαμί, ενώ περιόρισαν τη λατρεία του αγίου σε ένα τμήμα του ρωμαϊκού λουτρώνα, στα βορειοδυτικά. Ο ναός επανήλθε στη χριστιανική λατρεία μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, το 1912. Στη μεγάλη πυρκαγιά του 1917 κάηκε

για δεύτερη φορά στην ιστορία του. Η αναστήλωση – ανακατασκευή του, που διατήρησε και ενσωμάτωσε τα τμήματα εκείνα που διασώθηκαν, ολοκληρώθηκε το 1949.

Η βασιλική του Αγίου Δημητρίου είναι πεντάκλιτη, με τρίκλιτο εγκάρσιο κλίτος, στα ανατολικά, προς το ιερό. Στο βορειοδυτικό άκρο των βορείων κλιτών, είναι ενσωματωμένο τμήμα του ρωμαϊκού λουτρώνα, όπου έχει διαμορφωθεί παρεκκλήσι με το κενοτάφιο του αγίου. Στην ανατολική πλευρά του νότιου πτερυγίου του εγκάρσιου κλιτους, είναι προσκολλημένο το παρεκκλήσι του Αγίου Ευθυμίου. Στη δυτική όψη του νότιου πτερυγίου υπάρχει η είσοδος προς την υπόγεια Κρύπτη του ναού.

Στοιχείο που προσδίδει ένα ιδιαίτερο χαρακτήρα στη βασιλική, είναι ο γλυπτός διάκοσμός της. Στο τριβήλο, στις μακρές πλευρές του κυρίως ναού, στο εγκάρσιο κλίτος, στα παράθυρα και στα υπερώα σώζονται κιονόκρανα με μεγάλη ποικιλία μορφής, τυπολογίας και τεχνικής εξέλιξης. Προέρχονται είτε από παλιότερα ρωμαϊκά και χριστιανικά κτίσματα, είτε από τη βασιλική του 5^{ου} αιώνα και χρησιμοποιήθηκαν πάλι κατά την «ανακαίνιση» του 7^{ου} αιώνα. Στην πολυτελή διακόσμηση του ναού συνέβαλαν επίσης και τα μαρμαροθεύματα στα εσωράχια του τριβήλου και των πτερυγίων, η αρχική ορθομαρμάρωση και οι πίνακες με opus sectile, από τους οποίους ελάχιστα δείγματα σώζονται σήμερα στους τοίχους πάνω από τις κιονοστοιχίες του κεντρικού κλιτους.

Στο ναό σώζεται ένα μαρμάρινο επιτύμβιο μνημείο, που αντιπροσωπεύει την αναγεννησιακή τέχνη της Βενετίας. Είναι ο τάφος του Λουκά Σπαντούνη, πλούσιου εμπόρου και προύχοντα της Θεσσαλονίκης, που τάφηκε μέσα στην εκκλησία του πολιούχου λίγο μετά το 1481. Ένα άλλο χαρακτηριστικό του διακόσμου του Αγίου Δημητρίου είναι οι ψηφιδωτοί αναθηματικοί πίνακες, προσφορές απλών πολιτών, ή αξιωματούχων της πόλης. Από την μεγάλη πυρκαγιά του 1917 σώθηκαν εννέα μόνο ψηφιδωτά, που καλύπτουν την περίοδο από τον 5^ο έως τον 9^ο αιώνα. Ελάχιστα επίσης είναι οι τοιχογραφίες των περιόδων 7^{ου} – 8^{ου} αι., η 11^{ου} αι. και 14^{ου} αι. που σώθηκαν από την πυρκαγιά του 1917.

Το Παρεκκλήσιο του Αγίου Ευθυμίου έχει τη μορφή μικρής τρίκλιτης βασιλικής, με ένα πολύ ενδιαφέροντα σύνολο τοιχογραφιών, οι οποίες αντιπροσωπεύουν την παλαιολόγια ζωγραφική των αρχών του 14^{ου} αιώνα στη Θεσσαλονίκη και ακολουθούν το τυπικό εικονογραφικό πρόγραμμα της εποχής.

Η Κρύπτη του ναού, κάτω από τη βασιλική, είναι το ανατολικό τμήμα των ρωμαϊκών λουτρών, όπου κατά την παράδοση φυλακίστηκε και μαρτύρησε με λογχισμό ο Δημήτριος. Αποτελείται από έναν ημικυκλικό χώρο που σχηματίζουν τέσσερις περσσοί σε ημικυκλική διάταξη και στοές που τον περιβάλλουν, συμπεριλαμβάνει δε κόγχες και ρωμαϊκή κρήνη. Κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο, με την επικράτηση της λατρείας του αγίου ως μυροβλύτη, έγιναν οι αναγκαίες προσαρμογές, ώστε οι πιστοί μπορούσαν να αντλούν το μύρο. Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας η Κρύπτη επικωματώθηκε και αποκαλύφθηκε μετά την πυρκαγιά του 1917, οπότε και αναστηλώθηκε, διαμορφώνοντας μικρό εκθεσιακό χώρο. Μετά από εργασίες συντήρησης το 1985, οργανώθηκε νέα Έκθεση στις στοές που περιβάλλουν τον ιερό χώρο του κρηναίου.

Στη βόρεια πλευρά του ναού, εξωτερικά, υπάρχει εκτεταμένος αρχαιολογικός χώρος, με τα προσκτίσματά του, κυριότερο εκ των οποίων είναι το παρεκκλήσιο του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή.

Κτίριο Διοικητηρίου (Κονάκι), σημερινό Υπουργείο Μακεδονίας – Θράκης (ΥΜΑΘ) (9)

Το σημερινό κτίριο άρχισε να κτίζεται το 1891, σε σχέδια του αρχιτέκτονα Vitaliano Poselli και σε θέση λίγο χαμηλότερα από το παλιό Κονάκι, το οποίο κατεδαφίστηκε την ίδια χρονιά. Σε αυτό στεγάζονταν διάφορες υπηρεσίες της τουρκικής Διοίκησης (δημοτολόγιο, λογιστήριο, κτηματολόγιο, υποθηκοφυλακείο, ειρηνοδικείο, η μεγάλη αίθουσα του νομαρχιακού συμβουλίου επιπλωμένη με μυθώδη πολυτέλεια, διεύθυνση εξωτερικών υποθέσεων, αστυνομίας και χωροφυλακής, το πρωτοδικείο και εμποροδικείο, το ιεροδικείο). Το 1907 στέγασε την τουρκική Νομική Σχολή, το 1911 κατέλυσε σε αυτό ο σουλτάνος Μωάμεθ Ε΄, όταν επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη. Το 1954 αποφασίστηκε η επισκευή του και η συγκέντρωση σε αυτό όλων των υπηρεσιών της Γενικής Διοίκησης (Βορείου Ελλάδος, εκείνης της εποχής), ενώ με την ανακαίνιση έγινε και η προσθήκη του τετάρτου ορόφου, που ολοκληρώθηκε το 1955.

Τοιχογραφία του 14^{ου} αιώνα, από το παρεκκλήσιο του Αγίου Ευθυμίου, με θέματα από τη ζωή του Αγίου.
Wandmalerei des 14. Jahrhunderts in der Kapelle Agios Eftymios mit Szenen aus dem Leben des Heiligen.

Von den ÖSTLICHEN MAUERN und der AGIOU DIMITRIOU Straße

bis zum BEGINN der OBERSTADT
an der OLYMPIADOS STRASSE

4. SPAZIERGANG

Östliche Mauern, Stelle des Neuen Goldenen Tors

(Agiou Dimitriou und Olympiados Straßen) (1)

Die geradlinige östliche Mauer stieg von den Niederungen der Stadt zur Achse der Agiou Dimitriou Straße hinauf, wo eines der Haupttore an den östlichen Mauern stand, das Neue Goldene Tor. Bedeutende Teile der Befestigung wurden durch die Anlegung der Straßen Agiou Dimitriou und Olympiados zerstört, während nur ganz wenige Abschnitte zwischen diesen beiden Straßen erhalten sind.

Geburtsort von Mustafa Kemal-Atatürk (Türkisches Konsulat) (2)

Neben dem Gebäude des türkischen Generalkonsulats befindet sich ein Haus im traditionellen architektonischen Stil, dessen historische Bedeutung darin liegt, dass dort der Gründer des modernen türkischen Staates Mustafa Kemal-Atatürk (1881-1938) geboren wurde. Heute fungiert es als Museum.

Kirche von Panagia Lagoudiani oder Laodigitria (3)

Die der Muttergottes Zoodochos Pigi (Quelle des Lebens) geweihte Kirche wurde im frühen 19. Jahrhundert auf Kosten des Großhändlers Ioannis Kaftantzoglou renoviert und ersetzte ein älteres Katholikon (Hauptkirche) eines Nonnenklosters, das als Nebenkloster des Vlatadon-Klosters betrieben wurde. Dieses Kloster wurde wahrscheinlich im 14. Jahrhundert von einem gewissen Lagoudiatas oder Lagoudatis gegründet, dem es seinen Namen verdankt. In der Zeit der osmanischen Herrschaft hieß es Tavşan Manastır (Kloster des Hasen), weil der Tradition nach ein Hase zur Auffindung der Ikone der Muttergottes und der Weihwasserquelle geführt hatte, die bis heute existiert und an der die Widmung der Kirche (Zoodochos Pigi, Quelle des Lebens) liegt. Die heilige Quelle befindet sich in der Kapelle, die an die südliche Seite der Kirche grenzt. Die Bauform der Kirche ist eine dreischiffige holzüberdachte Basilika mit Gynäkonit, eine weit verbreitete Form in der späthbyzantinischen Zeit sowohl generell in Makedonien als auch in Thessaloniki.

Byzantinische Zisterne (Wassertank) (4)

Es geht um ein großes viereckiges Gebäude mit robusten Wänden, die auf der Innenseite mit Wassermörtel bestrichen sind, um ihre Dichtigkeit sicherzustellen. Die Zisterne war mit acht – heute zerstörten – Kuppeln bedeckt, die durch Wände und eine Säulenreihe entlang der Längsachse des Gebäudes gestützt wurden. Die zu sehenden architektonischen Marmorstücke hatten zu älteren frühchristlichen Gebäuden gehört. Man ging durch ein ursprünglich überdachtes Treppenhaus, das in der südlichen Ecke begann, in die Zisterne hinein. Die Zisterne wurde durch eine gebaute Leitung mit Wasser versorgt. Sowohl diese Zisterne als auch andere, die in den letzten Jahrzehnten in der Oberstadt entdeckt wurden, geben ein klares Bild über das Wasserversorgungssystem der Stadt in der byzantinischen Zeit.

Kirche des Propheten Elias (5)

Die Identität dieser imposant großen, paläologischen Kirche bleibt rätselhaft, weil ihr ursprünglicher Name während einer Zeit von fast 500 Jahren fremder Herrschaft in Vergessenheit geraten ist. Ihre Widmung dem Propheten Elias ist jünger und liegt an der falschen Etymologie des türkischen Namens des Denkmals 'Sarayli Moschee'. Ihre Bauform, die der eines klösterlichen Katholikons gleicht, und ihre Lage, wo die Archäologen den byzantinischen Palastkomplex zu finden erwarten – der Palast wurde 1342 während des Aufstands der Zeloten verbrannt – haben viele Forscher dazu geführt, diese Kirche mit dem Neuen Kloster zu identifizieren, das zwischen den Jahren 1360 und 1370 vom Mönch und Schriftsteller Makarios Houmnos gegründet wurde. Das Neue Klos-

*Ο Ιερός Ναός της Λαοδηγήτριας Θεσσαλονίκης.
Die Heilige Kirche Panagia Laodigitria in Thessaloniki.*

ter war der Muttergottes geweiht und eine der bedeutendsten Klostereinrichtungen der Stadt in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts. Diese Identifizierung wurde allerdings durch Zeugnisse osmanischer Quellen widerlegt, die die Umwandlung der Kirche in eine Moschee kurz nach 1430 von Badrali Mustafa Paşa erwähnen, wobei das Neue Kloster mindestens bis 1556 in Betrieb war. Aus anderen Recherchen im Bereich des ikonographischen Plans der Wandmalereien geht hervor, dass die Kirche Jesus Christus geweiht war und in Kombination mit anderen Bemerkungen wurde eine Identifizierung der Kirche des Propheten Ilias mit dem Kloster Akapniou vorgeschlagen, eines der bedeutendsten Klöster der Stadt, das mit der paläologischen Dynastie verbunden war. Der architektonische Stil der Kirche ist einzigartig in Thessaloniki. Es handelt sich um eine viersäulige eingeschriebene Kreuzkuppelkirche mit seitlichen Abteilungen, was den Stil des Heiligen Bergs Athos kennzeichnet. Ihr Mauerwerksbau mit Reihen von präzise gemeißelten weißen Steinen, die abwechselnd zu zwei oder drei Schichten von Ziegelsteinen angeordnet sind, kommt zwar äußerst selten in Makedonien vor, herrscht aber in Kirchen in Konstantinopel. Die keramische Verzierung ist sehr üppig. Die Wandmalereien sind fragmentarisch erhalten, besonders im Hauptraum der Kirche und in den Kapellen. Sie stammen aus den Jahren zwischen 1360 und 1370 und beeindrucken durch ihre Pracht und ihren beispiellosen Realismus gewisser Gestalten und Szenen. Die heutige Form des Denkmals ist ein Ergebnis der Restaurierungsarbeiten in der Zeit 1956-1961, während derer das Peristoon, die Kuppeln des Narthex und die westlichen Kapellen rekonstruiert wurden.

*Ο Ιερός Ναός του Αγίου Δημητρίου, κατά τη διάρκεια του εορτασμού του πολιούχου της πόλης.
Die Heilige Kirche Agios Dimitrios während der Feier zu Ehren des Schutzheiligen der Stadt.*

Alaca İmaret Camii oder İshak Paşa Camii (Moschee Alaca İmaret) (6)

Laut einer Stifterinschrift, die über dem Eingang des Gebäudes erhalten ist, wurde die Moschee im Jahre 1484 von Ishak Paşa gegründet und stellte eine Waqf (fromme Stiftung) dar, die die Moschee, ein İmaret (Armenhaus) und eine Medresse (islamische Schule) umfasste. Die Betriebskosten wurden mit Mieten, Grundsteuern und Steuern verschiedener Einrichtungen gedeckt. Der Name Alaca hat mit den mehrfarbigen Wänden des Minaretts zu tun, dessen sichtbare Basis in der südwestlichen Ecke erhalten ist. Das stellvertretende Bürgermeisteramt für Kultur benutzt das Gebäude heute für Kulturveranstaltungen.

Yeni Hamam (Bäder Aegle) (7)

Diese Bäder ließ Husrev Kethuda Ende des 16. Jahrhunderts erbauen. Das Gebäude war für Männer und Frauen gedacht, mit separaten Räumen für jedes Geschlecht. Doch unterzog sich das Denkmal aufgrund seiner Nutzung als Kino namens Aegle bis 1978 wesentlichen Veränderungen.

Basilika von Agios Dimitrios (8)

Sie wurde auf den Ruinen eines öffentlichen römischen Thermalkomplexes errichtet. Der Tradition nach wurde während der diokletianischen Verfolgungen der römische Bürger und Offizier des Römischen Heeres Demetrius (Dimitrios) dort gefangen gehalten und starb den christlichen

Η ημικυκλική δεξαμενή αγιάσματος, στην κρύπτη του Αγίου Δημητρίου.

Das halbkreisförmige Weihwasserbassin in der Krypta der Agios-Dimitrios-Kirche.

*Ψηφιδωτό του 7ου αιώνα,
του Αγίου Δημητρίου, με
θέμα "αφιέρωση παιδιών
στον Άγιο Δημήτριο".*

*Mosaik des 7. Jahrhun-
derts in der Kirche Agios
Dimitrios mit Thema:
'Danksagung von Kindern
an den Heiligen Dimitrios
auf Grund eines Gelübdes'.*

Märtyrertod. Nach dem Toleranzedikt von Mailand im Jahre 313 wurde eine kleine Kapelle am Ort des Martyriums und, wie geglaubt, des Grabes des Heiligen Dimitrios in den Bädern erbaut. An der gleichen Stelle ließ Leontius, der Präfekt von Illyrikum, im 5. Jahrhundert eine große Basilika errichten und das Grab des Heiligen wurde in einem Ziborium (Altaraufbau) in ihr zentrales Schiff verlagert. Diese Basilika des 5. Jahrhunderts wurde kurz nach einem Erbeben im Jahre 620 von einem entfachten Feuer verbrannt und unter Aufsicht des Bischofs von Thessaloniki und des Präfekten Leontius wieder aufgebaut. Die Basilika des 7. Jahrhunderts muss wohl auch die Form der vorherigen Basilika erhalten haben, deren große Teile sie sowieso einbezogen hatte.

In der gesamten byzantinischen Zeit haben sich der Kult des Heiligen und der Glaube der Christen an seine wundertätige Kraft weit über die Grenzen der Stadt hinaus und in das gesamte byzantinische Reich ausgebreitet. Das Fest Dimitria, während dessen die Stadt jeden Oktober ihren Schutzpatron ehrte, zog scharenweise Pilger aus ganz Europa und Asien an, die ihre Votivgaben anboten und bei ihrer Abreise Fläschchen mit Myron (Salböl) vom Grab des Heiligen mitnahmen.

1493 haben die Osmanen die Kirche in eine Moschee namens Kasimie Moschee umgewandelt und den Kult des Heiligen in einem kleinen Abschnitt der römischen Bäder im Nordwesten eingeschränkt. Die Kirche wurde den Christen erst nach der Befreiung der Stadt im Jahre 1912 wieder übergeben. 1917 wurde sie ein erneut durch einen Brand zerstört. Die Rekonstruktion und Restaurierung der Kirche, die die erhaltenen Teile behalten und mit einbezogen hatte, wurden im Jahre 1949 vollendet.

Die Basilika von Agios Dimitrios ist fünfschiffig mit einem dreiflügeligen Querschiff am östlichen Ende zum Altarraum. Am nordwestlichen Ende der nördlichen Schiffe ist ein Teil der römischen Bäder integriert, wo eine Kapelle mit dem Kenotaph (Scheingrab) des Heiligen errichtet ist. Auf der östlichen Seite des südlichen Flügels des Querschiffs befindet sich die Kapelle von Agios Efthymios. An der westlichen Wand des südlichen Flügels befindet sich der Eingang zur Krypta.

Die bildhauerische Verzierung der Kirche verleiht ihr einen besonderen Charakter. Im

Tribelon, auf den Längsseiten des Hauptraums der Kirche, im Querschiff, an den Fenstern und in den Emporen sind Kapitelle mit einer breiten Vielfalt an Form, Typologie und technischer Entwicklung erhalten. Sie stammen entweder aus früheren römischen und christlichen Bauten oder aus der Basilika des 5. Jahrhunderts und wurden bei der 'Renovierung' im 7. Jahrhundert erneut genutzt. Die Marmorverkleidung an den Leibungen des Tribelons und der Flügel, die mit Marmor bedeckten Wände und die Tafeln in Opus-Sectile-Technik, von denen ganz wenige Exemplare an den Wänden über den Säulenreihen des Mittelschiffs erhalten sind, haben auch zur opulenten Verzierung der Kirche beigetragen.

Ein Grabdenkmal ist auch erhalten, das die venezianische Renaissance-Kunst repräsentiert. Es geht um das Grab von Lukas Spantounis, einem wohlhabenden Händler und prominenten Bürger, der kurz nach 1481 in der Kirche des Schutzheiligen begraben wurde. Ein anderes dekoratives Kennzeichen der Kirche sind die Mosaik-Votivtafeln, welche Gaben einfacher Bürger oder Offizieller der Stadt darstellen. Nur neun Mosaik aus dem Zeitraum vom 5. bis zum 9. Jahrhundert haben den Stadtbrand des Jahres 1917 überstanden. Wegen dieses Brandes blieben der Kirche auch nur ganz wenige Wandmalereien aus dem 7.-8., 11. und 14. Jahrhundert erhalten.

Die Kapelle von Agios Efthymios ist eine kleine dreischiffige Basilika mit einer interessanten Menge an Wandmalereien, die die paläologische Malerei des frühen 14. Jahrhunderts in Thessaloniki repräsentieren und dem typischen ikonografischen Plan der Zeit folgen.

Die Krypta unter der Basilika stellt den östlichen Teil der römischen Bäder dar, in denen der Tradition nach Dimitrios verhaftet und durch einen Lanzenstich hingerichtet wurde. Sie besteht aus einem halbrunden Raum, den vier Pfeiler in halbkreisförmiger Ordnung mit umgebenden Säulengängen bilden, sowie aus Konchen und einem römischen Brunnen. Als in der postbyzantinischen Zeit die Überzeugung herrschte, dass aus den Reliquien des Heiligen Myron hervorstieg, wurden entsprechende Anpassungen durchgeführt, sodass die Gläubigen Myron entnehmen konnten. In der Zeit der osmanischen Herrschaft wurde die Krypta aufgeschüttet; nach dem Brand 1917 wurde sie freigelegt und restauriert, um einen kleinen Ausstellungsraum zu schaffen. Nach Konservierungsarbeiten im Jahre 1985 wurde eine neue Ausstellung in den Säulengängen, die das heilige Gebiet um den Brunnen umgeben, veranstaltet.

Nördlich der Kirche existiert eine breitflächige Ausgrabungsstätte, die viele verschiedene Nebengebäude mit einschließt, unter denen die Kapelle von Johannes dem Täufer von größter Bedeutung ist.

Diikitirion oder Konaki (Verwaltungsgebäude), heutiges Ministerium für Makedonien und Thrakien (9)

Der Aufbau des heutigen Gebäudes begann 1891 nach den Plänen des Architekten Vitaliano Poselli eine Ebene tiefer als das alte osmanische Verwaltungsgebäude (Konaki), das im gleichen Jahr abgerissen wurde. Viele Abteilungen der türkischen Verwaltung wurden dort beherbergt: das Einwohnermeldeamt, die Buchhaltungsabteilung, die Grundbuch- und Hypothekenregisterämter, das Amtsgericht, die große Halle des Präfekturrats mit äußerst fürstlicher Möblierung, die Direktion für Auswärtige Angelegenheiten, die Polizei und die Gendarmerie, die Land- und Handelsgerichte, das Religionsgericht. 1907 hat das Gebäude die Türkische Juristische Fakultät beherbergt und 1911 wurde Sultan Mehmed V während seines Aufenthalts in Thessaloniki dort untergebracht. 1954 beschloss man, Reparaturarbeiten durchzuführen und alle Abteilungen der Generalverwaltung von Nordgriechenland – wie die Regionen von Makedonien und Thrakien damals übergreifend benannt wurden – dort zu versammeln. Bei der Renovierung entstand auch der Anbau eines vierten Stocks, der 1955 fertig gestellt wurde.

Το Υπουργείο Μακεδονίας – Θράκης σε επίσημη τελετή, σε φωτογραφία εποχής.

Das Ministerium für Makedonien und Thrakien bei einer offiziellen Zeremonie auf einem historischen Foto.

Η ΑΝΩ ΠΟΛΗ από την ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ

στα ΤΕΙΧΗ της ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ
και στις ΠΑΡΥΦΕΣ
των ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΤΕΙΧΩΝ

5^{ος} ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

Άνω Πόλη

Η περιοχή της Άνω Πόλης, το βορειότερο και ψηλότερο τμήμα του παλιού οικιστικού πυρήνα της Θεσσαλονίκης, διασώζει σημαντικά στοιχεία από τον ιστορικό της χαρακτήρα. Είναι κτισμένη σε έναν λόφο, το “Μπαϊρ”, με βραχώδεις έδαφος και μεγάλες κλίσεις. Οι πρώτες μαρτυρίες κατοίκησης ανάγονται κυρίως στον 4ο και 5ο αιώνα, όταν άρχισε να κατοικείται από χριστιανούς. Μετά την κατάκτηση της πόλης από τους Τούρκους (1430) ο πληθυσμός της μειώνεται σημαντικά, ενώ από τον 16ο αιώνα και μετά διαμορφώθηκε πιο καθαρά σε τουρκική συνοικία. Η Άνω Πόλη ήταν κυρίως περιοχή κατοικίας, ενώ μετά το 1922 ο πληθυσμός της πύκνωσε με την εγκατάσταση μεγάλου αριθμού προσφύγων από τη Μικρά Ασία. Τα κτίσματά, που κατασκευάστηκαν εδώ έχουν τα χαρακτηριστικά της βαλκανικής αρχιτεκτονικής, ενώ οι επί μέρους διαφοροποιήσεις που παρουσιάζονται, οφείλονται σε οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους. Η μεγάλη πυρκαγιά του 1917 δεν επηρέασε τη δόμηση της περιοχής. Το οικιστικό πρόβλημα γεννήθηκε μεταπολεμικά, με την παράλογη εκμετάλλευση της αστικής γης και το σύστημα ανοικοδόμησης νέων κατοικιών με αντιπαροχή. Τα αξιόλογα κτίρια που ακόμη διασώζονται, αποτελούν μεμονωμένες νησίδες, μάρτυρες της ιστορίας αυτής της τόσο χαρακτηριστικής συνοικίας της Θεσσαλονίκης.

Αξιόλογα κτίρια στην περιοχή της εκκλησίας της Αγίας Αικατερίνης (1)

Η βορειοδυτική αυτή περιοχή της Άνω Πόλης αντιστοιχεί περίπου με την τουρκική συνοικία Yakub Paşa, στην οποία υπήρχαν ακόμη πολλές βρύσες, ο μεντρεσές, ο τεκές, πτωχοκομείο και τζαμί με νεκροταφείο.

Αξιόλογα κτίρια βρίσκονται διάσπαρτα στις οδούς Αλ. Παπαδοπούλου, Αντιγόνης, Τσαμαδού, Σαχτούρη, ακόμη και δίπλα στα τείχη στην οδό Ισμήνης. Τα κοινά χαρακτηριστικά που παρατηρούμε στα κτίρια αυτά, όπως και σε όλα της Άνω Πόλης είναι: η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, με νεοκλασικά στοιχεία, προεξοχές- “σαχνισιά”, συμμετρία σε κάτοψη ή και τις κύριες όψεις, ανάλογα με τις ιδιομορφίες του κάθε κτίσματος και του ελεύθερου χώρου του οικοπέδου που το περιβάλλει.

Εκκλησία Αγίας Αικατερίνης (2)

Ο κομψός παλαιολόγειος ναός είναι από τους πύλεον “άγνωστους” της πόλης, αφού αγνοείται το βυζαντινό του όνομα, αλλά και οι ιστορικές πηγές εί-

Η εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης, σε καρτ-ποστάλ εποχής.
 Die Kirche Agia Ekaterini auf einer historischen Ansichtskarte.

ναι ιδιαίτερα φειδωλές γι' αυτόν, όπως συμβαίνει με αρκετές εκκλησίες της πόλης. Ό,τι γνωρίζουμε για την Αγία Αικατερίνη είναι πως τα χρόνια του Βαγιαζήτ Β' (1481-1512) μετατράπηκε σε τζαμί από τον μπιηλέρμπεη Yakup Paşa, στον οποίο οφείλεται και το τουρκικό του όνομα, ως Yakup Paşa τζαμί. Οι ενδείξεις που παρέχει το ίδιο το μνημείο υπονοούν αφιέρωση στο Χριστό, γι' αυτό και ορισμένοι ερευνητές το ταύτισαν με το καθολικό της Μονής του Χριστού Παντοδύναμου. Ο ναός ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο του σύνθετου τετρακιδίου σταυροειδούς εγγεγραμμένου, με κλειστή περιμετρική στοά που απολήγει ανατολικά σε δύο συμμετρικά παρεκκλήσια. Τυφλά αψιδώματα, κόγχες, πλίνθινοι ημικίονες και κεραμοπλαστικά κοσμήματα ποικίλουν τις όψεις, ενώ ένας μαρμαρινός κοσμήτης διαιρεί σε ύψος το κυβικό σώμα του ναού. Η χρονολόγηση του κτιρίου τοποθετείται από διάφορους ερευνητές από τα τέλη του 13ου ως την τρίτη δεκαετία του 14ου αι. Κατά τις αναστηλωτικές εργασίες που πραγματοποιήθηκαν στο μνημείο μεταξύ των ετών 1947-1951, αποκαλύφθηκε και ο αποσπασματικά διατηρούμενος τοιχογραφικός του διάκοσμος, η χρονολόγηση του οποίου προτάθηκε για το έτος 1315.

Βορειο-δυτικά, βόρεια τείχη (3)

Το βυζαντινό τείχος που περικλείει την Άνω Πόλη, ανερχόμενο από τη δυτική πλευρά μετά τη Ληαία Πύλη, ακολουθεί τη μορφολογία του βραχώδους εδάφους της περιοχής προς την Ακρόπολη. Να σημειώσουμε ότι στις επιγραφές των τειχών μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την ιστορία τους μέσα από τις επεμβάσεις και τις ανακαινίσεις που αναγράφονται σε αυτές. Η τελευταία διαπιστωμένη βυζαντινή επισκευή των τειχών έγινε από το Μανουήλ

Β' Παλαιολόγο, όταν βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη ως δεσπότης, στο διάστημα 1369-73. Τετράστιχη επιγραφή από πλίνθους, στην εξωτερική όψη ενός πύργου της βορειότερης ακμής της περιμέτρου των τειχών της κυρίως πόλης, μάς πληροφορεί για αυτήν την επέμβαση (3α).

Αξιόλογα κτίρια στην περιοχή “Τσινάρι”, στις οδούς Φ. Δραγούμη, Κλειούς, Αλ. Παπαδοπούλου και Δημ. Πολιορκητού (4)

Η περιοχή της Άνω Πόλης που βρίσκεται πάνω από το κτίριο του Διοικητηρίου (Υπουργείο Μακεδονίας – Θράκης), είναι γνωστή μέχρι σήμερα με την τουρκική ονομασία “Τσινάρι”, από τη λέξη *çinarli* που σημαίνει πλάτανος. Στο κέντρο της βρίσκονταν ο μεντρεσές και το τζαμί. Βασικοί δρόμοι της γειτονιάς ήταν οι Κλειούς, Αλ. Παπαδοπούλου και Δημ. Πολιορκητού. Και στην ομάδα αυτών των κατοικιών τα χαρακτηριστικά είναι παρόμοια: παραδοσιακή αρχιτεκτονική με νεοκλασικά στοιχεία, συμμετρία στις κύριες όψεις, αρκετές ξύλινες κατασκευές, προεξοχές (“σαχνισιά”), διώροφα κτίσματα με ημιυπόγεια σε ορισμένες περιπτώσεις. Επισημαίνουμε κατοικίες στην οδό Κλειούς, στην οδό Δημ. Πολιορκητού, ιδιαίτερα εκείνη στο Νο 23 (γωνία με την οδό Αλ. Παπαδοπούλου), όπου παρατηρούμε διπλό “σαχνισι” στη μία όψη και εκείνη στο Νο 37, στην οποία μετά την αποκατάστασή της στεγάζεται το Εθνικό Κέντρο Χαρτών και Χαρτογραφικής Κληρονομιάς (4α). Στη συμβολή των οδών Κλειούς και Αλεξ. Παπαδοπούλου διατηρείται το τελευταίο παράδειγμα του τυπικού καφενείου της περιόδου της τουρκο-

Δρόμος της παλαιάς Θεσσαλονίκης με φόντο την Άνω Πόλη, σε καρτ-ποστάλ των αρχών του 20^{ου} αιώνα.
Eine Straße von Alt-Thessaloniki mit der Oberstadt im Hintergrund auf einer Ansichtskarte des frühen 20. Jahrhunderts.

Το ψηφιδωτό της κόγχης του Ιερού, που απεικονίζει το όραμα του Ιεζεκιήλ, στην παράσταση της Θεοφάνειας (τέλη 5^{ου} αιώνα), στην εκκλησία του Οσίου Δαβίδ.

Das Mosaik der Konche im Altarraum der Kirche Hosios David, das die Vision des Propheten Ezechiel in der Szene der Theophanie (Ende des 5. Jahrhunderts) darstellt.

κρατίας. Είναι το καφενείο “Τσινάρι”, απέναντι από την κρήνη του Μουράτ Β’ (βυζαντινό μνημείο), σημείο συνάντησης των κατοίκων της γειτονιάς. Την ομάδα αυτή των κατοικιών της Άνω Πόλης κλείνουμε με το κύριο στη γωνία των οδών Φ. Δραγούμη και Ολυμπιάδος, αξιόλογο δείγμα εκλεκτικιστικής αρχιτεκτονικής, με έντονη και την επιρροή του νεοκλασικισμού.

Εκκλησία Οσίου Δαβίδ – Μονή Λατόμου (5)

Η αφιέρωση του ναού, άλλοτε καθολικό μονής, στον όσιο Δαβίδ της Θεσσαλονίκης είναι αυθαίρετη και έγινε μόλις το 1921. Όμως από κείμενο του τέλους του 9ου αι. (“Διήγηση του Ιγνατίου”), είναι γνωστό ότι το καθολικό την εποχή εκείνη ήταν αφιερωμένο στο Σωτήρα Χριστό του Λατόμου, όπως επιβεβαιώθηκε ύστερα από τη θαυμαστή αποκάλυψη του ψηφιδωτού της κόγχης του Ιερού. Η προσωνομυία «του Λατόμου», ή «των Λατόμων» οφείλεται στα λατομεία πέτρας που υπήρχαν στην περιοχή. Ο ναός, αφιερωμένος ίσως στον Προφήτη Ζαχαρία ιδρύθηκε στα τέλη του 5ου αιώνα. Την ίδια εποχή ιστορήθηκε με ψηφιδωτό και τοιχογραφίες διακοσμητικού χαρακτήρα, με τη χορηγία ανώνυμης γυναίκας, η οποία ταυτίζεται με τη Θεοδώρα, κόρη του αυτοκράτορα Μαξιμιανού, που είχε ασπασθεί το χριστιανισμό. Την εποχή της Εικονομαχίας, το περίφημο ψηφιδωτό καλύφθηκε με δέρμα βοδιού και κονίαμα. Η αποκάλυψή του συνέβη στα χρόνια του αυτοκράτορα Λέοντος του Αρμενίου (813-820), στη διάρκεια ενός σεισμού. Το 12ο αιώνα το καθολικό ανακαινίστηκε και κοσμήθηκε με νέο τοιχογραφικό διάκοσμο, ο οποίος ολοκληρώθηκε στα τέλη του 13ου – αρχές 14ου αιώνα. Πιθανά, τον 16ο αιώνα το καθολικό μετατράπηκε σε τζαμί. Σήμερα από το αρχικό κτίσμα λείπει το δυτικό τμήμα του. Η σημερι-

νή ταπεινή εκκλησία διατηρεί ένα από τους σημαντικότερους ψηφιδωτούς και τοιχογραφικούς διακόσμους, όχι μόνο της Θεσσαλονίκης, αλλά της παλαιохριστιανικής και βυζαντινής τέχνης γενικότερα.

Αξιόλογα κτίρια στην περιοχή των οδών Θεοφίλου και Επιμενίδου (6)

Η οδός Θεοφίλου αποτελούσε το νότιο όριο της τουρκικής συνοικίας Suluca, η οποία έφτανε μέχρι τα τείχη, προς τα βόρεια. Η περιοχή είχε άφθονα νερά και πολλές δημόσιες βρύσες. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970, η οδός διέσχιζε σχεδόν όλα τα παλιά κτίρια, παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Δυστυχώς σήμερα ένα μεγάλο μέρος έχει ήδη κατεδαφιστεί και αντικατασταθεί από νεότερα κτίσματα. Τέλος από τα εναπομείναντα, ορισμένα έχουν αποκατασταθεί και στεγάζουν υπηρεσίες του Δήμου, ή άλλων πολιτιστικών φορέων και οργανισμών.

Στη γωνία της οδού Αγίας Σοφίας με Θεοφίλου 32 διασώζεται κτίριο, που πολύ χαρακτηριστικά συνδυάζει τη λαϊκή αρχιτεκτονική με στοιχεία του νεοκλασικισμού. Μέσα στον 20ο αιώνα τα ισόγεια καταστήματα μετασκευάστηκαν σε φούρνο, μια πολύ χαρακτηριστική “γωνιά” της παλιάς Θεσσαλονίκης. Το κτίσμα της οδού Θεοφίλου 25, ένα ακόμη χαρακτηριστικό δείγμα της αρχιτεκτονικής της Άνω Πόλης με έντονη την παρουσία στοιχείων του νεοκλασικισμού,

Το αναστηλωμένο κτίριο της οδού Θεοφίλου, στην Άνω Πόλη, όπου στεγάζεται η Αντιδημαρχία Πολιτισμού του Δήμου Θεσσαλονίκης.

Das restaurierte Gebäude der Theofilou Straße in der Oberstadt, in dem das stellvertretende Bürgermeisteramt für Kultur der Stadtgemeinde Thessaloniki beherbergt wird.

είναι μια διπλή, διώροφη κατοικία, με έντονη συμμετρία στην κύρια όψη της. Η αρχική χρήση ήταν πιθανά λειτουργία τουρκικού σχολείου, ενώ σε διάφορες εποχές έγιναν σημαντικές τροποποιήσεις στο εσωτερικό του. Τη σημασία του εκτίμησε ο Δήμος Θεσσαλονίκης, ο οποίος και το απέκτησε από τη δεκαετία του 1980, μετά δε την αποκατάστασή του στεγάζει υπηρεσίες της Αντιδημαρχίας Πολιτισμού (6α). Ελάχιστα πλέον αξιόλογα κτίρια απομένουν στην οδό Θεοφίλου με τα ίδια γενικά χαρακτηριστικά, αλλά και στην οδό Επιμενίδου. Ιδιαίτερα αναφέρουμε εκείνο στη οδό Επιμενίδου 19, στις παρυφές της αυλής της εκκλησίας του Οσίου Δαβίδ, το οποίο ανήκει στο Δήμο Θεσσαλονίκης και στεγάζει πολιτιστικούς και επιστημονικούς φορείς, μεταξύ των οποίων είναι και τα γραφεία του Παραρτήματος Θεσσαλονίκης της Ελληνικής Εταιρείας (6β).

Βυζαντινός λουτρόνας (7)

Είναι δημόσιο κτίριο, που χρονολογείται πιθανά στα τέλη του 13ου, αρχές 14ου αιώνα. Τα δημόσια λουτρά στον ελληνορωμαϊκό κόσμο ήταν το πλέον έντονο στοιχείο διάκρισης του αστικού από τον αγροτικό πληθυσμό. Κέντρα κοινωνικών επαφών και πολιτισμού, διατήρησαν το χαρακτήρα αυτόν και στις παλαιοχριστιανικές πόλεις (6ο-7ο αι.). Τους σκοτεινούς χρόνους (7ο – 8ο αι.) σταμάτησαν να λειτουργούν, παρέμειναν μόνον τα ιδιωτικά. Γι' αυτό το λουτρό της Θεσσαλονίκης είναι από τα σπάνια δείγματα που σώθηκαν στον ελλαδικό χώρο, λειτούργησε δε συνεχώς έως το 1940. Πρόσφατα έχει ολοκληρωθεί η αναστήλωσή του.

Αξιόλογα κτίρια της περιοχής της εκκλησίας Ταξιαρχών και της πλατείας Ρομφής – Κουλέ Καφέ (οδ. Μουσών, Θεοτοκοπούλου) (8)

Η περιοχή αυτή, ως τουρκική συνοικία İki Şerife, ήταν δύσκολο να ξεχωρίσει από τη γειτονική της (χριστιανική) της Μονής Βλατάδων, γιατί χριστιανοί και μουσουλμάνοι κατοικούσαν μαζί σε αρκετούς δρόμους της, αναπτύχθηκε δε μετά τον 16ο αιώνα.

Στην βόρεια πλευρά της πλατείας Ρομφής, στην οδό Κρίσπου 7, αναπτύσσεται ένα ιδιαίτερα σημαντικό κτίσμα, μια διπλή – διδυμη, πλατυμέτωπη κατοικία, τυπικό παράδειγμα βαλκανικού σπιτιού. Έχει στοιχεία νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, αλλά και έναν ιδιόμορφο εκλεκτικισμό, με τα δύο συμμετρικά καμπύλα “σαχνισιά” στους κεντρικούς άξονες των δύο τμημάτων. Σημαντικές, εσωτερικές επεμβάσεις από οπλισμένο σκυρόδεμα, κυρίως κατά την αντικατάσταση κλιμακοστασιών, τοποθετούνται περί το 1959, όταν χρησιμοποιήθηκε (έως και τη δεκαετία του 1980) ως Γυμνάσιο και Λύκειο. Αναστηλωμένο πλέον, με τη συμβολή του ΥΠΠΟ, αλλά και την αγορά του από το Δήμο Θεσσαλονίκης, στεγάζει διάφορες χρήσεις πολιτιστικού χαρακτήρα.

Αξιόλογα κτίρια στην περιοχή διατηρούνται στη συμβολή των οδών Θεοτοκοπούλου και Μουσών, όπως, στο άμεσο περιβάλλον της εκκλησίας των Ταξιαρχών, στην οδό Μουσών 26 με χαρακτηριστική οργάνωση της κύριας όψης με τη σειρά των τριγωνικών “σαχνισιών” στο δεύτερο όροφο και στην οδό Μουσών 47 (ιδιοκτησίας του ΥΠΠΟ, που στεγάζει τμήμα των υπηρεσιών της Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων Κεντρικής Μακεδονίας), όπου παρατηρούμε ενδιαφέρουσες ξύλινες διακοσμήσεις στην κύρια όψη του.

Εκκλησία Ταξιαρχών (9)

Πρόκειται για μια ακόμη εκκλησία, της οποίας αγνοείται το βυζαντινό όνομα. Κατά την παράδοση θεωρήθηκε ότι πριν από την τουρκική κατάκτηση

ήταν αφιερωμένη στους Αρχαγγέλους και Ταξιάρχες Μιχαήλ και Γαβριήλ. Ο ναός μετατράπηκε σε τζαμί από τον Gazi Hüseyin Bey, με την ονομασία İki Şerife Camii, που σήμαινε το τζαμί με τους δύο εξώστες. Η πολύχρονη μακρά χρήση του ως τζαμί τού προσέδωσε πολλές αλλοιώσεις. Η σημερινή μορφή του μνημείου είναι αποτέλεσμα της αναστήλωσης που έγινε το 1953. Ο ναός είναι διώροφος. Η κεντρική ξυλόστεγη αίθουσα περιβάλλεται στις τρεις πλευρές με περίστω, το οποίο συναντάται σε πολλούς ναούς της Θεσσαλονίκης τον 14ο αι. Το περίστω του ναού των Ταξιαρχών στην αρχική του μορφή θα ήταν ανοικτό στη δυτική και στη νότια πλευρά. Η ύπαρξη τάφων με τη μορφή αρκοσολίων (κωνευτών δηλαδή σαρκοφάγων με τόξο από πάνω) κατά μήκος των τοίχων, συνηγορεί στην υπόθεση ότι ο ναός ήταν καθολικό μονής και θάβονταν εδώ μοναχοί. Από την αρχική τοιχογράφηση διασώθηκαν μόνο οι παραστάσεις στα δύο αετώματα, των οποίων η μελέτη δεν επέτρεψε την ακριβέστερη χρονολόγηση του ναού στο δεύτερο μισό του 14ου αιώνα.

Αξιόλογα κτίρια στην περιοχή της οδού Ηροδότου και της πλατείας Καλλιθέας (10)

Η οδός Ηροδότου, που περνά μπροστά από το παλιό πρόπυλο του ναού του Αγίου Νικολάου Ορφανού, είναι ένας από τους λίγους δρόμους της Θεσσαλονίκης που με βεβαιότητα διατηρεί τη βυζαντινή χάραξη. Στη διασταύρωση με την οδό Κόδρου υπάρχει το κτίριο στο Νο 17, το οποίο κατασκευάστηκε στα τέλη του 19ου αιώνα. Το 1979 αγοράστηκε από το Υπ. Πολιτισμού και μετά την αποκατάστασή του από τη δεκαετία του 1980 στεγάζει τα γραφεία της Εφορείας Νεότερων Μνημείων Κεντρικής Μακεδονίας. Και άλλα

Η περιοχή Κουλέ – Καφέ στην Άνω Πόλη, με το βυζαντινό λουτρό δεξιά, σε καρτ-ποστάλ των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Der Bezirk Kule-Kafe in der Oberstadt mit dem byzantinischen Bad rechts auf einer Ansichtskarte des frühen 20. Jahrhunderts.

Ο Άγιος Νικόλαος ο Ορφανός, εκκλησία του 14^{ου} αιώνα, σε καρτ-ποστάλ εποχής.

Die Kirche Agios Nikolaos Orphanos aus dem 14. Jahrhundert auf einer historischen Ansichtskarte.

χαρακτηριστικά κτίρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής αναπτύσσονται στην οδό Ηροδότου, στην πλατεία Καλλιθέας και στη ζώνη, εσωτερικά των βυζαντινών τειχών στον ανατολικό τομέα της Άνω Πόλης (Ανδοκίδου, Γοργούς, Κυκλώπων, Αθηνάς, Απ. Παύλου, Αχιλλέως), άλλα σε αρκετά καλή κατάσταση διατήρησης και άλλα να περιμένουν δυστυχώς ακόμη την αποκατάσταση.

Εκκλησία Αγίου Νικολάου Ορφανού (11)

Ιδρύθηκε στη δεύτερη δεκαετία του 14ου αιώνα, ως καθολικό μονής, από την οποία σώζονται ελάχιστα τμήματα του προπύλου της επί της οδού Ηροδότου. Σε πατριαρχικά έγγραφα του 1635 και 1638 της Μονής Βλατάδων, μετόχι της οποίας υπήρξε κατά την τουρκοκρατία, απαντάται με την ονομασία «Άγιος Νικόλαος Ορφανός», ή «των Ορφανών» σε κώδικα του 1745. Οι προσωνυμίες αυτές συσχετίστηκαν είτε με τον ιδρυτή, ή με την οικογένεια των ιδρυτών, είτε και με το φιλανθρωπικό έργο του πάτρωνα του ναού Αγίου Νικολάου προς τα ορφανά και τις χήρες. Σήμερα η επικρατούσα επιστημονική άποψη είναι ότι ιδρυτής του ναού ήταν ο Σέρβος κράλης Μιλούτιν. Η αρχική μορφή του ναού ήταν αυτή της τρίκλιτης βασιλικής. Τον πυρήνα του αποτελεί μια μακρόστενη αίθουσα που περιβάλλεται από τις τρεις πλευρές με περίστω.

Η τοικοδομία είναι λιτή και αποφεύγεται η ποικιλία του κεραμοπλαστικού διακόσμου, τόσο χαρακτηριστική στους παλαιολόγειους ναούς της πόλης. Ο γλυπτός διάκοσμος περιορίζεται στα παλαιοχριστιανικά κιονόκρανα που χρησιμοποιήθηκαν σε δεύτερη χρήση και στο σύγχρονο με το ναό μαρμάρινο τέ-

μπλο, το οποίο βρίσκεται στη θέση του σχεδόν ακέραιο. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος είναι από τους πληρέστερα διατηρούμενους σε ναούς της Θεσσαλονίκης και με τη σαφήνεια του εικονογραφικού του προγράμματος εκφράζει την κλασική αντίληψη της παλαιολόγιας ζωγραφικής του τοίκου. Οι τοιχογραφίες του χρονολογούνται στη δεκαετία 1310-1320 και αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα έργα του πρώιμου 14ου αιώνα, όχι μόνο της Θεσσαλονίκης, αλλά και του ευρύτερου χώρου της Μακεδονίας και της Σερβίας.

Ανατολικά τείχη (πάνω από τη συμβολή των οδ. Ολυμπιάδος – Ζωγράφου) (12)

Το ευθύγραμμο ανατολικό τείχος, μετά την οδό Αγ. Δημητρίου, όπου καταστράφηκε παλαιότερα κατά τη διάνοιξη της και αργότερα με τη διάνοιξη της οδού Ολυμπιάδος, συνεχίζει την πορεία του βόρεια με δύο τριγωνικούς προβόλους και κατόπιν με ορθογώνιους πύργους, καθώς το τείχος ανεβαίνει την πλαγιά του λόφου. Ο ορθογώνιος πύργος απέναντι από το νεκροταφείο των Διαμαρτυρομένων (στην οδό Κάστρων), είναι αυτός που διατηρεί την πλήθινη επιγραφή με το όνομα του Ορμίσδα. Το πρόσωπο αυτό μπορεί να ταυτιστεί με τον ομώνυμο διοικητή αποσιπάσματος Βαλκανίων, τον οποίον αναφέρει ο ιστορικός Ζώσιμος και κατά συνέπεια το 390 να θεωρηθεί το χρονικό όριο για την έναρξη της κατασκευής των τειχών, την περίοδο δηλαδή του Αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Μεγάλου.

La Forteresse de Yedi-Koulé.
Τὰ φρούρια τοῦ Γεδι-Κουλέ (Ἐπιτύρηνον).

Τα ανατολικά τείχη της Θεσσαλονίκης, με τον Πύργο της Αλύσεως στη βορειοανατολική γωνία, σε καρτ-ποστάλ των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Die östlichen Mauern von Thessaloniki mit dem Alysseos Turm in der nordöstlichen Ecke auf einer Ansichtskarte des frühen 20. Jahrhunderts.

Εργαστήρια της Σχολής Τεχνών και Επαγγελματιών Χαριντιέ - μετέπειτα Μηχανουργείο Αξυλιθιώτη (13)

Το κτίριο το οποίο αρχικά είχε αναγνωρισθεί ως Μηχανουργείο Αξυλιθιώτη (1989) και είχε χαρακτηριστεί από το ΥΠ.ΠΟ. ως νεώτερο μνημείο το 1992 (και ως τέτοιο, παραχωρήθηκε από την Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου το 2003 στην 4^η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων), αναγνωρίστηκε και ταυτίστηκε κατά τη διάρκεια της μελέτης αποκατάστασής / επανάχρησής του (2004) ως τα «Εργα-

Ο εν Κανά Γάμος, τοιχογραφία του 14ου αιώνα, στον Άγιο Νικόλαο του Ορφανού.
 Die Hochzeit zu Kana. Wandmalerei aus dem 14. Jahrhundert in der Kirche
 Agios Nikolaos Orphanos.

σύηρια Τεχνών» της μουσουλμανικής «Σχολής Τεχνών και Επαγγελματιών Χαμι-
 νιέ», συνδεδεμένης με το οθωμανικό ίδρυμα του «Ισλαχανέ» (1874). Η Τεχνική
 Σχολή-ορφανοτροφείο στεγαζόταν στον εντός των τειχών μεντρεσέ (ιεροσπουδα-
 στήριο) του Νουμάν πασά και αργότερα (1895-96) εκσυγχρονίστηκε κτιριακά/
 εκπαιδευτικά με την κατασκευή νέου «Σχολείου» και «Εργαστηρίων Τεχνών».
 Μετά το 1912, ανήκε στην Μουφτεία, που το εκμίσθωσε στον πρόσφυγα από
 τη Θράκη Θεόφιλο Ζαχαριάδη για να το επισκευάσει. Αυτός το υπεκμισθώνει

σε επιχειρηματικές δραστηριότητες αρχικά αμαξοποιείου (καροσσερί), ξυλουργείου και μεταξουργείου. Από τη δεκαετία του 1920 ο Ευθύμης Αξυλιθιώτης, αναπτύσσει στο συγκρότημα το ομώνυμο Μηχανουργείο του με ολοκληρωμένη γραμμή παραγωγής τήξης μετάλλου, χύτευσης, σιδηρουργείου, μηχανουργείου με τελικά προϊόντα εξαρτήματα για τα υδραυλικά έργα της πεδιάδας Θεσσαλονίκης. Το μηχανουργείο-χυτήριο Αξυλιθιώτη συνέχισε τη λειτουργία του μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Μετά το χαρακτηρισμό του ως μνημείο, άρχισε η αποκατάστασή του από το Υπουργείο Πολιτισμού προκειμένου να ενταχθούν στο συγκρότημα χρήσεις πολιτισμού.

Ιστορικοί τόποι νεκροταφείων Ευαγγελιστρίας, Αρμενίων και Προτεσταντών (14)

Η περιοχή που εκτείνεται ακριβώς έξω από τα ανατολικά τείχη της πόλης και φτάνει μέχρι τον Κεδρηνό λόφο, τα λατομεία και το Αγίασμα του Αγίου Παύλου, είχε παραχωρηθεί από τους Τούρκους, πριν από αιώνες, στην Ορθόδοξη Ελληνική Κοινότητα για την ταφή των νεκρών της. Το 1875 η Κοινότητα παραχώρησε αυτό το χώρο στη Φιλόπτωχο Αδελφότητα, που η δραστηριότητά της χρονολογείται από το 1871. Παρά τις τότε δυσκολίες από μέρους των Τούρκων η Αδελφότητα ίδρυσε το Νεκροταφείο της Ευαγγελιστρίας, έκτισε τον ομώνυμο ναό και περιέφραξε τμήμα της συνολικής έκτασης. Αργότερα οι Τουρκικές αρχές απέσπασαν αυθαίρετα διάφορα τμήματα από τη μεγάλη έκταση και τα παραχώρησαν, ένα στο ορφανοτροφείο Ισλά Χανέ, ένα για το Βουλγαρικό νεκροταφείο (που δεν διασώζονται) και ένα για την εγκατάσταση του Αρμενικού Νεκροταφείου. Σήμερα, στην ίδια αυτή περιοχή μεταξύ της οδού Ελ. Ζωγράφου και των τειχών και δίπλα στο μηχανουργείο Αξυλιθιώτη, αναπτύσσονται εκτός από το Αρμενικό και το νεκροταφείο των Προτεσταντών.

Γενικό νοσοκομείο “Άγιος Δημήτριος”

(πρώην Δημοτικό Νοσοκομείο) (15)

Βόρεια από τα Ελληνικά νεκροταφεία της Ευαγγελιστρίας και σε μικρή απόσταση έξω από τα ανατολικά τείχη της πόλης, είναι κτισμένο το παλιό Δημοτικό Νοσοκομείο, γνωστό σήμερα ως «Άγιος Δημήτριος». Για τη χρονολόγηση ανέγερσής του κτιρίου υπάρχουν δύο εκδοχές. Σύμφωνα με τη μία θεωρείται ότι το θεραπευτήριο κτίστηκε γύρω στο 1890-1891 την περίοδο της μεγάλης οικοδομικής δραστηριότητας, όπως και τα κτίρια του Διοικητηρίου, του Γ' Σώματος Στρατού και της Παλιάς Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου. Κατά την άλλη εκδοχή η ανοικοδόμησή του τοποθετείται μεταξύ του 1902-1903. Αρχικά έφερε το όνομα Gureba Hastahanesi (Νοσοκομείο Απόρων Ξένων) ή Hamidiye και αργότερα Belediye. Μετά την απελευθέρωση το 1912, περιήλθε στον Ελληνικό Δήμο και το 1971 το Δημοτικό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης το παραχώρησε κατά πλήρη κυριότητα στο Ελληνικό Δημόσιο. Το συγκρότημα του θεραπευτηρίου, μέσα σε ένα μεγάλο κήπο έκτασης περίπου 50.000 τ.μ., αποτελούσαν ένα κεντρικό, μεγάλο κτίριο γενικού νοσοκομείου, ένα κτίριο “Φθυσιατρείου” στη ΒΑ άκρη στο ύψος του Αγιάσματος (που κατεδαφίστηκε το 1955) και ένα κτίριο “Λυοσιατρείου” στη νότια πλευρά ανάμεσα στην Ευαγγελίστρια και στο νοσοκομείο. Το νοσοκομείο αυτό, μαζί με το νοσοκομείο Χίρης (θεραπευτήριο της Ισραηλιτικής Κοινότητας) αποτελούσαν στην αρχή του αιώνα τα μεγαλύτερα νοσοκομεία της πόλης. Η οργάνωση, τόσο των όψεων, όσο και της κάτοψης, διέπεται από από-

λυτη συμμετρία. Οι συνθετικές αρχές είναι κλασικιστικές, ενώ χρησιμοποιούνται στοιχεία από τον Κλασικισμό και την Αναγέννηση. Όσον αφορά τη διάταξη της κάτοψης είναι η τυπική των παλιών νοσοκομείων. Η συνεχής λειτουργία του και οι αυξανόμενες συνεχώς ανάγκες δεν μπόρεσαν να καλυφθούν από τις υπάρχουσες παλιές εγκαταστάσεις, γι' αυτό το λόγο σταδιακά κατασκευάστηκαν προσθήκες, πρώτα ανάμεσα στις τέσσερις πτέρυγες και αργότερα στον κήπο, σε απόσταση από το αρχικό, κεντρικό κτίριο.

Ιστορικοί κήποι του Πασά (16)

Στο μεγάλο οικόπεδο, όπου είναι κτισμένο το νοσοκομείο “Αγ. Δημήτριος”, και στο χώρο ανάμεσα στο νοσοκομείο και το κατεδαφισμένο από το 1955 Φθυσιατρείο, υπάρχει μια μικρή ομάδα κτισμάτων προορισμένων για τη διακόσμηση του απέραντου κήπου που ανήκε αρχικά στο νοσοκομείο. Η μεγάλη αυτή ελεύθερη έκταση περικλείστηκε από ψηλό περίβολο, φυτεύθηκαν πεύκα, ενώ σε ένα τμήμα της οργανώθηκε ένα καθιστικό με σιντριβάνια, βρύσες και άλλα διακοσμητικά στοιχεία προκειμένου να χαρίσουν δροσιά και ευχαρίστηση στον επισκέπτη, σε συνδυασμό και με τη θαυμάσια θέα στην πόλη. Οι “Κήποι του πασά”, ονομασία που δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο, διαμορφώθηκαν το 1904 σύμφωνα με εντοπισμένη επιγραφή. Αποτελούν δείγμα φανταστικής αρχιτεκτονικής, σε ελεύθερο χώρο και αποτελούν ένα μοναδικό ολοκληρωμένο δημιούργημα του αρχιτεκτονικού αυτού ρεύματος στη Θεσσαλονίκη. Σήμερα διασώζονται λίγα μόνο κτίσματα, διάσπαρτα σε μια έκταση 1000 τ.μ. και αποτελούνται από ένα σιντριβάνι, μια σήραγγα γύρω

Εικόνα της Άνω Πόλης, των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Σε πρώτο πλάνο το δημοτικό νοσοκομείο του Αγίου Δημητρίου και τα νεκροταφεία της Ευαγγελιστρίας.

Die Oberstadt im frühen 20. Jahrhundert, im Vordergrund das städtische Krankenhaus Agios Dimitrios und der Friedhof Evangelistria.

από αυτό, μια στέρνα για τη συγκέντρωση του νερού, μια χαμηλή πύλη που οδηγεί σε υπόγειο χώρο και ένα υπερυψωμένο καθιστικό.

Πύργος της Αλύσεως ή του Τριγωνίου

(Τζιντζιρλή Κουλέ ή Κουσακλή Κουλέ) (17)

Η ονομασία είναι νεότερη και του δόθηκε από το βυζαντινό όνομα της περιοχής (Τριγώνιο). Από το σημείο αυτό οι Τούρκοι κυριεύσαν την πόλη το 1430. Την τουρκοκρατία ονομαζόταν «Τζιντζιρλή Κουλέ» (πύργος της αλυσίδας), ή «Κουσακλή Κουλέ» (ζωσμένος πύργος). Τον 15ο αιώνα αντικατέστησε το βυζαντινό πύργο του Τριγωνίου, τον οποίο και ενσωμάτωσε στην κατασκευή του. Στο γεγονός αυτό οφείλεται και η δαιδαλώδης εσωτερική του διαρρύθμιση. Γύρω στα μέσα του 16ου αιώνα τροποποιήθηκε στη μορφή που τον βλέπουμε σήμερα. Ο πύργος του Τριγωνίου χρησίμευε πριν από το 18ο αιώνα ως πυριτιδαποθήκη και οπλοστάσιο. Ο τύπος αυτού του πύργου είναι αποτέλεσμα της εξέλιξης της τεχνολογίας και της αλλαγής της τεχνικής του πολέμου που σημειώθηκε από το β' μισό του 15ου αιώνα, με τη χρήση των πυροβόλων όπλων. Ο Πύργος του Τριγωνίου, μαζί με το Λευκό Πύργο και το Φρούριο του Βαρδαρίου, αποτελούσε μέρος του συστήματος των οχυρών που κατασκεύασαν οι Τούρκοι, για να ενισχύσουν κρίσιμα, νευραλγικά σημεία της βυζαντινής οχύρωσης και να τα καταστήσουν ικανά να ανταποκριθούν στις νέες τεχνικές του πολέμου.

Πύλη της Άνας Παλαιολογίνας – Τριγώνιο (18)

Ακολουθώντας το διάμεσο τείχος μεταξύ Ακρόπολης και Άνω Πόλης, στο άκρο του προς τα βορειο-ανατολικά, ανοίγεται η πύλη της Άνας Παλαιολογίνας, όπως αναγράφεται σε επιγραφή (1355-56) στη μαρμαρίνη πλάκα της παραστάδας της. Ήταν δευτερεύουσα πύλη που οδηγούσε από το εσωτερικό της πόλης και τη θέση Τριγώνιο, στην εκτός τειχών περιοχή. Από το ίδιο σημείο του Τριγωνίου μια ακόμη δευτερεύουσα πύλη οδηγεί προς το χώρο της Ακρόπολης.

Διάμεσο τείχος, μεταξύ Ακρόπολης και Άνω Πόλης (19)

Από τη θέση του Τριγωνίου εκτείνεται το τείχος που διαχωρίζει την Άνω Πόλη από την περιοχή της Ακρόπολης, έφτανε δε έως απέναντι από τη Μονή Βλατάδων και λίγο δυτικότερα. Ο ορθογώνιος πύργος (19α) (απέναντι από την είσοδο της Μονής Βλατάδων), που συνδέει το δυτικό τείχος της Ακρόπολης με το διάμεσο τείχος, φέρει δύο επιγραφές που σχετίζονται με τη μεγάλη επέμβαση που έγινε στην Ακρόπολη κατά τον 12ο αιώνα. Τα ονόματα που αναφέρονται σε αυτές, του Ανδρονίκου Λαπαρδά και του Μιχαήλ Προσούκ, είναι γνωστά από την προσωπογραφία της εποχής των Κομνηνών (γύρω στα 1167).

Μονή Βλατάδων (20)

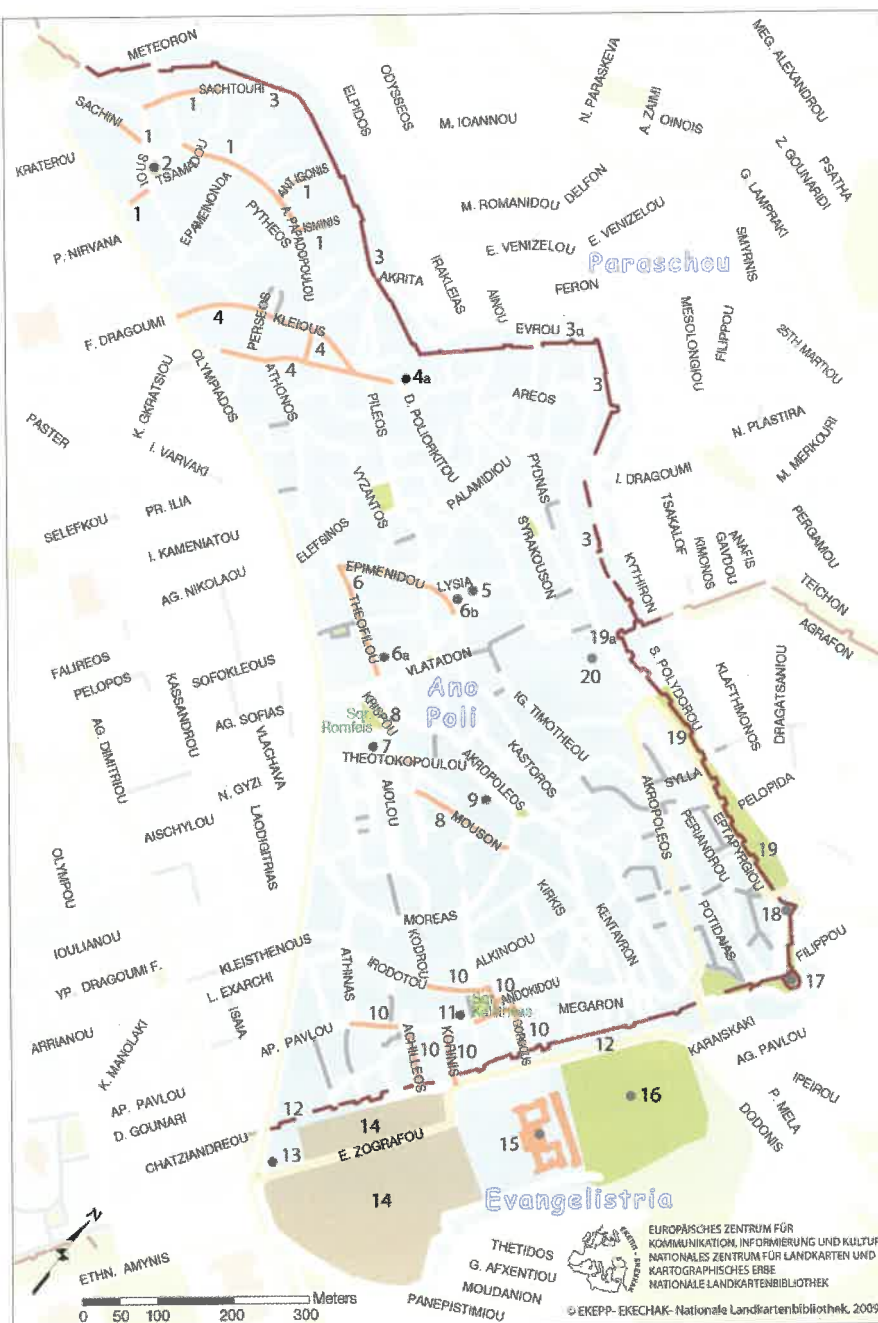
Η σιταυροπηγική μονή των Βλατάδων, εξαρτώμενη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, είναι το μοναδικό σε λειτουργία βυζαντινό μοναστήρι της Θεσσαλονίκης. Το καθολικό περιβάλλεται από τα σύγχρονα κτίρια του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών, που ιδρύθηκε το 1968. Η μονή, αφιερωμένη αρχικά στο Χριστό Παντοκράτορα και σήμερα στη Μεταμόρφωση, ιδρύθηκε από το Δωρόθεο Βλαύη, μαθητή του Γρηγορίου Παλαμά, πνευματικής φυσιογνωμίας της Θεσσαλονίκης και Μητροπολίτη της από το 1351-1371. Αυτήν την περίοδο ισοπεθείται και η ίδρυση της μονής. Υπάρχει

φιρμάνι του σουλτάνου Μεχμέτ Β' στα 1446, ο οποίος απένειμε προνόμια, αν και δεδομένα από αρχιτεκτονικά στοιχεία του καθολικού μαρτυρούν ότι μετατράπηκε σε τζαμί. Είναι γνωστή η ονομασία της μονής "Τσαούς Μανασίρ" κατά την τουρκοκρατία, η οποία επιβίωσε ως τις μέρες μας. Υπάρχουν διάφορες εκδοχές για το πρόσωπο του Τσαούς μπέη, στον οποίον οφείλεται η ονομασία. Η προνομιακή θέση της μονής στο σημείο διακλάδωσης του αγωγού που έφερνε το νερό από το Χορτιάτη και το διοχέτευε στην πόλη, της προσέφεραν και μια προνομιακή συμπεριφορά από πλευράς των Τούρκων αξιωματούχων. Πάντως τη σημασία της μονής και την οικονομική της ευρωστία, ήδη από την εποχή της ίδρυσής της, μαρτυρούν τα μετόχια που διατηρούσε μέσα κι έξω από την πόλη. Το καθολικό της μονής αποτελεί μια σχετικά σπάνια παραλλαγή του σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού, στην οποία ο τρούλος δεν στηρίζεται σε κίονες, αλλά στους τοίχους του Ιερού και σε δύο πεσσούς στη δυτική πλευρά. Η ιδιορρυθμία αυτή υπαγορεύθηκε από την ύπαρξη παλαιότερου ναού στην ίδια θέση, τα λείψανα του οποίου διατηρήθηκαν στο ναό του 14ου αι. και καθόρισαν την κατασκευή του. Διαπιστώθηκε επίσης η ύπαρξη τάφων μέσα και έξω από το καθολικό, που χρονολογούνται από το 14ο ως τις αρχές του 16ου αιώνα. Ο πυρήνας του ναού περιβάλλεται με στοά που απολήγει ανατολικά σε δύο παρεκκλήσια. Στις αναστηλωτικές εργασίες του 1980-81 αποκαλύφθηκαν επίσης οι τοικογραφίες του κυρίως ναού και του ανατολικού τοίχου της δυτικής στοάς, οι οποίες χρονολογούνται μεταξύ των ετών 1360-1380. Το τέμπλο ανήκει πιθανά στο 17ο αιώνα, αλλά ορισμένα τμήματά του είναι επισκευές του 19ου αι. Στο σκευοφυλάκιο της μονής φυλάσσεται μεγάλος αριθμός ιδιαίτερα αξιόλογων εικόνων, που χρονολογούνται από τον 12ο ως το 19ο αιώνα.

Η Μονή Βλατάδων, στην Άνω Πόλη, σε καρι-ποστάλ ιων αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Das Vlatadon-Kloster in der Oberstadt auf einer Ansichtskarte des frühen 20. Jahrhunderts.

Von der OBERSTADT und OLYMPIADOS STRASSE

bis zu den MAUERN der AKROPOLIS und dem BEGINN der ÖSTLICHEN MAUERN

5. SPAZIERGANG

Oberstadt (Ano Poli)

Der Stadtteil der Oberstadt, der nördlichste und höchste Abschnitt des alten Stadtkerns, hat vieles von seinem historischen Charakter behalten. Er ist auf einem Hügel namens Bair errichtet worden, der einen felsigen Boden und steile Anstiege aufweist. Die ersten Siedlungsspuren gehen hauptsächlich auf das 4. und 5. Jahrhundert zurück, als dieses Gebiet von der christlichen Gemeinde bewohnt wurde. Nach der Eroberung der Stadt durch die Osmanen (1430) trat ein Einwohnerrückgang in der Oberstadt ein und vom 16. Jahrhundert an entwickelte sie sich zu einem erkennbar türkischen Stadtteil. Die Oberstadt hatte vor allem Siedlungscharakter und in den Jahren nach 1922 ist es aufgrund der Niederlassung einer Vielzahl von griechischstämmigen Flüchtlingen aus Kleinasien zu einem Einwohnerzuwachs gekommen. Die Bauten, die hier errichtet wurden, stellen Merkmale der balkanischen Architektur dar, während architektonische Unterschiede zueinander auf wirtschaftliche und soziale Faktoren zurückzuführen sind. Die Siedlungsstruktur des Gebiets blieb vom Brand 1917 verschont. Wohnprobleme entstanden in der Nachkriegszeit, als die städtischen Grundstücke exzessiv genutzt wurden und alte Häuser oder Grundstücke an Bauunternehmern verkauft wurden, um an Stelle dessen als Gegenleistung eine Wohnung in einem mehrstöckigen Neubau zu erhalten. Die bemerkenswerten, erhaltenen Gebäude sind isolierte Inseln im Entwicklungsmeer des Immobilienmarkts und Zeugnisse der langjährigen Geschichte dieses so distinktiven Stadtteils von Thessaloniki.

Bemerkenswerte Gebäude in der Nähe der Kirche von Agia Ekaterini (1)

Dieses nordwestliche Gebiet der Oberstadt entspricht ungefähr dem türkischen Stadtteil Yakub Paşa, in dem es viele öffentliche Brunnen, die Medresse, eine Tekke (ein Sufi-Zentrum), ein Armenhaus und eine Moschee mit einem Friedhof gab. Bemerkenswerte Gebäude findet man zerstreut in den Straßen A. Papadopoulou, Antigonis, Tsamadou, Sachtouri sowie an den Mauern in Isminis Straße. Charakteristische Merkmale nicht nur dieser Gebäude, sondern aller sichtbaren Bauten der Oberstadt, sind folgende: eine traditionelle Architektur mit neoklassischen Elementen, Erker (Sachnisia), Symmetrie der Grundrisse und der Fassaden – je nach den Besonderheiten

jedes Baus und des freien Raums im direkten Umfeld des Grundstücks.

Kirche von Agia Ekaterini (2)

Diese elegante paläologische Kirche ist eines der großen 'Rätsel' der Stadt, denn ihr byzantinischer Name bleibt unbekannt und in den historischen Quellen wird nur sehr begrenzt Bezug darauf genommen, ebenso, wie es bei anderen Kirchen der Stadt der Fall ist. Man weiß aber, dass Beylerbey Yakup Paşa die Kirche unter der Herrschaft von Bayezid II in eine Moschee umwandeln und als Yakup Paşa Moschee umbenennen ließ. Elemente des Denkmals deuten darauf hin, dass die Kirche Jesus Christus geweiht war und deshalb haben es zahlreiche Forscher mit dem Katholikon des Klosters von Christos Megalodynamos (Allermächtigstem Christus) identifiziert. Es handelt sich um eine komplexe viersäulige eingeschriebene Kreuzkuppelkirche mit einer umkreisenden Säulenhalle, die im Osten an zwei symmetrische Kapellen grenzt. Die Außenseite der Wände verfügt über eine große Vielfalt von Blendbögen, Konchen, Halbpfelern aus Ziegeln und keramischem Schmuck. Darüber hinaus grenzt ein dekorativer Fries aus Marmor die Vertikale des kubischen Kerns der Kirche optisch ab. Verschiedenen Forschern zufolge stammt das Denkmal aus dem Zeitraum zwischen dem späten 13. Jahrhundert und dem dritten Jahrzehnt des 14. Jahrhunderts. Bei den Restaurierungsarbeiten 1947-1951 wurden auch Wandmalereien in fragmentarischer Form freigelegt, für deren Datierung das Jahr 1315 vermutet wird.

Nordwestliche und nördliche Mauern (3)

Die die Oberstadt umschließenden byzantinischen Mauern, die von der westlichen Seite über die Lytaia Toranlage hochsteigen, folgen der gleichen Morphologie des felsigen Bodens des Gebiets, das zur Akropolis führt. Man kann die Änderungen und Restaurierungen der Befestigungsanlagen durch die Inschriften nachvollziehen, die noch an den Mauern zu sehen sind. Die letzten bestätigten byzantinischen Reparaturarbeiten an den Mauern ließ Manuel II Palaiologos durchführen, als er in Thessaloniki Despot war (1369-73). Informationen über diese Restaurierungsarbeiten finden sich auf einer vierzeiligen Inschrift aus Ziegeln an der Außenwand eines Turms am nördlichsten Rand der Hauptmauern der Stadt wieder **(3a)**.

Bemerkenswerte Gebäude im Gebiet Tsinari, in den Straßen F. Dragoumi, Kleious, A. Papadopoulou und D. Poliorkitou (4)

Das Gebiet der Oberstadt oberhalb des Ministeriums für Makedonien und Thrakien ist bis heute unter dem türkischen Namen 'Tsinari' bekannt – vom türkischen Wort çınarlı, das Platane bedeutet. Im Zentrum des Gebiets befanden sich die Medresse und die Moschee. Hauptstraßen dieser Nachbarschaft waren die Kleious, A. Papadopoulou und D. Poliorkitou Straßen. Auch an den Häuser hier zeichnen sich charakteristische Merkmale der Oberstadt ab: traditionelle Architektur mit neoklassischen Elementen, Symmetrie der Hauptfassaden, mehrere hölzerne Konstruktionen, Erker und, in einigen Fällen, zweistöckige Gebäude mit einem Halb-Souterrain. Es lohnt sich, die unzähligen Häuser in den Straßen Kleious und D. Poliorkitou zu sehen, besonders das Haus in der D. Poliorkitou 23 (an der Kreuzung zur A. Papadopoulou Straße), wo man einen doppelten Erker an der einen Wand betrachten kann,

und das Haus Nr. 37, das seit seiner Restauration das Nationale Zentrum für Landkarten und kartographisches Erbe beherbergt (4a). An der Kreuzung der Kleious und A. Papadopoulou Straßen ist das letzte Beispiel des klassischen *Kafeneion* (traditionelles Kaffeehaus) aus der Zeit der osmanischen Herrschaft erhalten. Es heißt 'Tsinari', befindet sich gegenüber dem Brunnen von Murat II (byzantinisches Denkmal) und stellt einen Treffpunkt der Einwohner dieser Nachbarschaft dar. Bevor man diese Häusergruppen in der Oberstadt verlässt, sollte man unbedingt das Gebäude an der Kreuzung der Straßen F. Dragoumi und Olympiados besichtigen, ein bemerkenswertes Exemplar der eklektizistischen Architektur mit klaren neoklassischen Einflüssen.

Kirche von Hosios David – Latomou-Kloster (5)

Die Kirche, die einst ein klösterliches Katholikon war, wurde erst 1921 sozusagen arbiträr dem Hosios David geweiht. Über ein Dokument des späten 9. Jahrhunderts ('die Erzählung des Ignatius') erfährt man, dass das Katholikon in dieser Zeit Christus dem Erlöser des Latomou (des Steinhauers) oder der Latomou (der Steinhauer) geweiht war, ein Name, der auf die Steinbrücke in der Umgebung zurückgeht und auch später durch die beeindruckende Freilegung des Mosaiks in der Konche des Altarraums bestätigt wird. Die Kirche wurde am Ende des 5. Jahrhunderts gegründet und ursprünglich wahrscheinlich dem Propheten Sacharja geweiht. Die Mosaik- und Wandmalereien, die den Raum verzieren, stammen aus der gleichen Zeit; ihre Kosten wurden durch die Spende einer anonymen Wohltäterin gedeckt, die mit

Η Αγία Αικατερίνη, σε φωτογραφία εποχής.

Die Kirche Agia Ekaterini auf einem historischen Foto.

Theodora, Tochter des Kaisers Maximilian – die zum Christentum konvertiert hatte – identifiziert wurde. In der Zeit des Ikonoklasmus (Bildersturms) wurde die Mosaik-Verzierung mit Ochsenleder und Mörtel bedeckt und nach einem Erdbeben zur Regierungszeit des Kaisers Leo V des Armeniers (813-820) freigelegt. Im 12. Jahrhundert wurde das Katholikon renoviert und mit neuen Wandmalereien verziert, die im späten 13. – frühen 14. Jahrhundert fertig gestellt wurden. Im 16. Jahrhundert wurde die Kirche vermutlich in eine Moschee umgewandelt. Ihr westlicher Teil ist heute nicht erhalten, aber die kleine, bescheidene Kirche verfügt über einige der bedeutendsten Mosaik- und Wandmalereien nicht nur in der Stadt, sondern in der frühchristlichen und byzantinischen Kunstszene im Allgemeinen.

Bemerkenswerte Gebäude im Gebiet der Theofilou und Epimenidou Straßen (6)

Die Theofilou Straße stellte die südliche Grenze des türkischen Stadtteils Suluca dar, der nordwärts die Stadtmauern erreichte. Dieses Gebiet hatte eine üppige Wasserversorgung und viele öffentliche Brunnen. Am Ende der '70er Jahre waren fast alle alten, traditionellen Gebäude der Theofilou Straße noch erhalten. Bis heute wurde aber leider ein Großteil davon abgerissen und von Neubauten ersetzt. Manche erhaltene Gebäude wurden restauriert und beherbergen Abteilungen der Stadtgemeinde oder andere Kulturträger und Organisationen.

Das erhaltene Gebäude in der Theofilou Straße 32 an der Kreuzung zur Agias Sofias Straße bietet eine charakteristische Kombination der tradi-

Ο Όσιος Δαβίδ, εκκλησία του 5^{ου} αιώνα, καθολικό της Μονής του Λατόμου.

Die Kirche Hosios David aus dem 5. Jahrhundert. Hauptkirche des Latomou-Klosters.

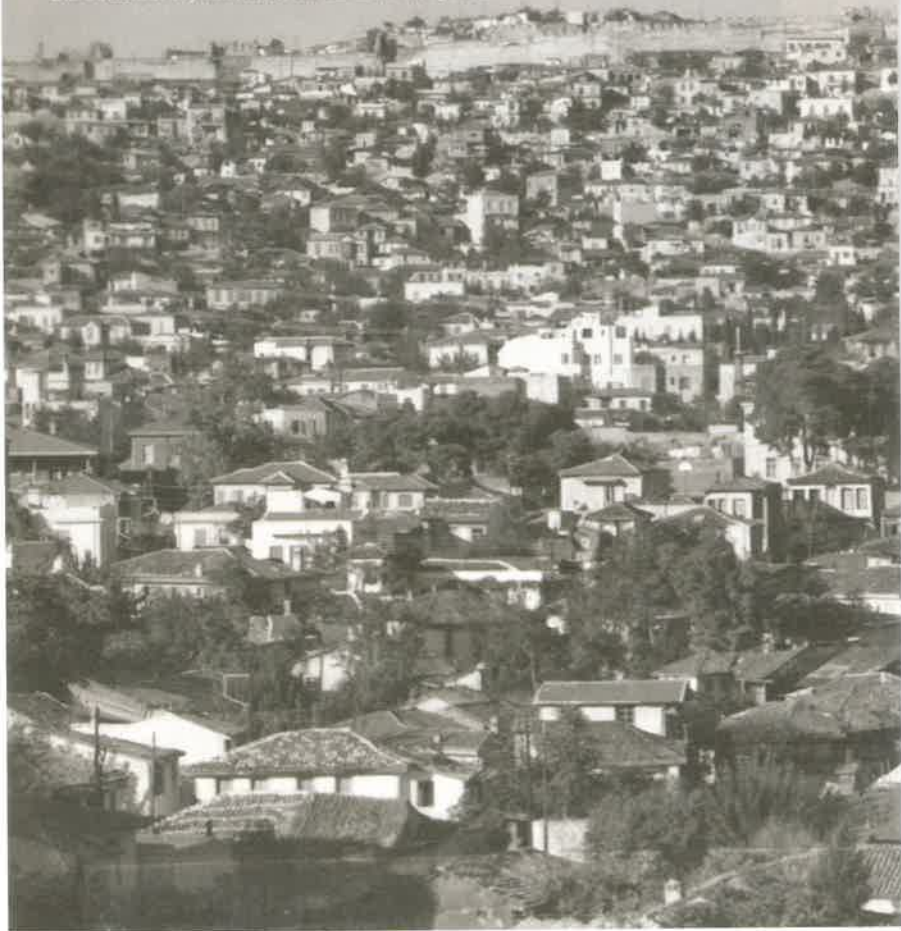
*Το βυζαντινό λουτρό στην περιοχή του Κουλέ – Καφέ, κατά τη διάρκεια των αναστηλωτικών εργασιών.
Das byzantinische Bad im Gebiet Kule-Kafe während der Restaurierungsarbeiten.*

tionellen einheimischen Architektur mit Elementen des Neoklassizismus dar. Im 20. Jahrhundert wurden die Geschäftsräume im Erdgeschoss in eine Bäckerei umgewandelt und so entstand eine sehr charakteristische 'Ecke' mit traditioneller Thessaloniki-Atmosphäre. Das Gebäude in der Theofilou Straße 25 ist ein weiteres Beispiel der Architektur der Oberstadt mit eindeutigen neoklassischen Elementen. Hier geht es um ein zweistöckiges Haus mit doppelter Fassade; die Hauptfassade ist außerdem sehr symmetrisch. Ursprünglich diente es vermutlich als türkische Schule. Im Laufe der Zeit wurden viele Modifizierungen im Inneren durchgeführt. Die Stadtgemeinde hat seinen historischen Wert erkannt und es 1980 erworben. Nach seiner Restauration beherbergt es Büros des stellvertretenden Bürgermeisteramts für Kultur (6a). Ganz wenige bemerkenswerte Gebäude mit gemeinsamen Merkmalen sind in der Theofilou Straße oder in der Epimenidou Straße erhalten. Erwähnenswert ist das Gebäude in der Epimenidou Straße 19 am Rand des Kirchenhofs von Hosios David, das der Stadtgemeinde von Thessaloniki gehört und kulturelle und wissenschaftliche Einrichtungen beherbergt, unter denen sich auch die Büros der Niederlassung der Hellenischen Gesellschaft in Thessaloniki befindet (6b).

Byzantinisches Bad (7)

Das öffentliche Gebäude stammt vermutlich aus dem späten 13. oder frühen 14. Jahrhundert. In der griechisch-römischen Welt waren die öffentlichen Bäder das typischste Merkmal, das die städtische von der ländlichen Bevölkerung unterschied. Sie waren Zentren für soziale Kontakte und kul-

Αποψη της Ανω Πόλης, σε φωτογραφία του Μεσοπολέμου.
Die Oberstadt auf einem Foto der Zwischenkriegszeit.

turelle Tätigkeiten und haben diesen Charakter auch in den frühchristlichen Städten (6.-7. Jh.) beibehalten. In der dunklen Ära (7.-8. Jh.) wurden die öffentlichen Bäder aufgegeben, nur die privaten blieben in Betrieb. Deshalb ist dieses Badehaus von Thessaloniki von großer Bedeutung im griechischen Raum, es blieb bis 1940 ununterbrochen in Betrieb.

Bemerkenswerte Gebäude in der Nähe der Kirche Taxiarches und des Rompfeis-Platzes – Kule Kafe (Mousson und Theotokopoulou Straßen) (8)

Dieses Gebiet, das als der türkische Stadtteil İki Şerife bekannt war, war schwer von dem benachbarten, christlichen Stadtteil des Vlatadon-Klosters zu

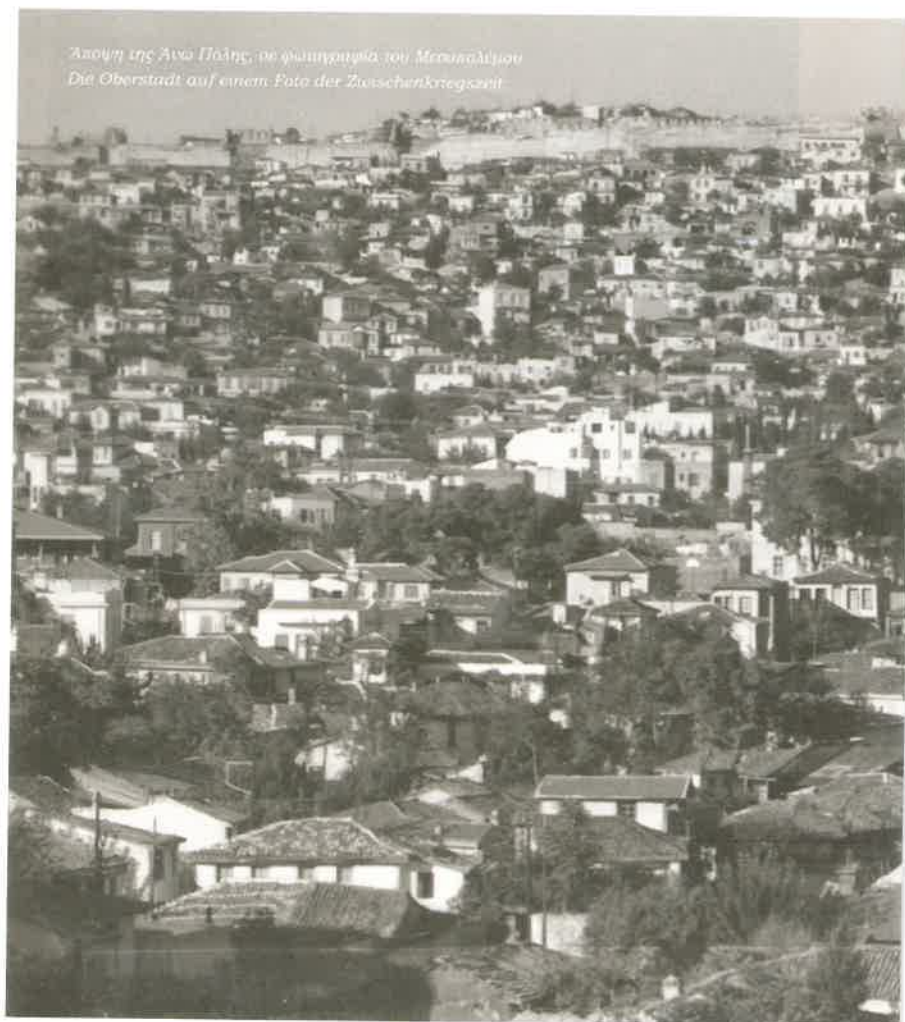

*Το βυζαντινό λουτρό στην περιοχή του Κουλέ – Καφέ, κατά τη διάρκεια των αναστηλωτικών εργασιών.
Das byzantinische Bad im Gebiet Kule-Kafe während der Restaurierungsarbeiten.*

tionellen einheimischen Architektur mit Elementen des Neoklassizismus dar. Im 20. Jahrhundert wurden die Geschäftsräume im Erdgeschoss in eine Bäckerei umgewandelt und so entstand eine sehr charakteristische 'Ecke' mit traditioneller Thessaloniki-Atmosphäre. Das Gebäude in der Theofilou Straße 25 ist ein weiteres Beispiel der Architektur der Oberstadt mit eindeutigen neoklassischen Elementen. Hier geht es um ein zweistöckiges Haus mit doppelter Fassade; die Hauptfassade ist außerdem sehr symmetrisch. Ursprünglich diente es vermutlich als türkische Schule. Im Laufe der Zeit wurden viele Modifizierungen im Inneren durchgeführt. Die Stadtgemeinde hat seine historischen Wert erkannt und es 1980 erworben. Nach seiner Restauration beherbergt es Büros des stellvertretenden Bürgermeisteramts für Kultur (6a). Ganz wenige bemerkenswerte Gebäude mit gemeinsamen Merkmalen sind in der Theofilou Straße oder in der Epimenidou Straße erhalten. Erwähnenswert ist das Gebäude in der Epimenidou Straße 19 am Rand des Kirchenhofs von Hosios David, das der Stadtgemeinde von Thessaloniki gehört und kulturelle und wissenschaftliche Einrichtungen beherbergt, unter denen sich auch die Büros der Niederlassung der Hellenischen Gesellschaft in Thessaloniki befindet (6b).

Byzantinisches Bad (7)

Das öffentliche Gebäude stammt vermutlich aus dem späten 13. oder frühen 14. Jahrhundert. In der griechisch-römischen Welt waren die öffentlichen Bäder das typischste Merkmal, das die städtische von der ländlichen Bevölkerung unterschied. Sie waren Zentren für soziale Kontakte und kul-

turelle Tätigkeiten und haben diesen Charakter auch in den frühchristlichen Städten (6.-7. Jh.) beibehalten. In der dunklen Ära (7.-8. Jh.) wurden die öffentlichen Bäder aufgegeben, nur die privaten blieben in Betrieb. Deshalb ist dieses Badehaus von Thessaloniki von großer Bedeutung im griechischen Raum, es blieb bis 1940 ununterbrochen in Betrieb.

Bemerkenswerte Gebäude in der Nähe der Kirche Taxiarches und des Rompfeis-Platzes – Kule Kafe (Mousson und Theotokopoulou Straßen) (8)

Dieses Gebiet, das als der türkische Stadtteil Iki Şerife bekannt war, war schwer von dem benachbarten, christlichen Stadtteil des Vlatadon-Klosters zu

unterscheiden, weil Christen und Muslime in vielen Straßen nebeneinander wohnten. Dieses Gebiet begann sich ab dem 16. Jahrhundert zu entwickeln. Auf der nördlichen Seite des Romfeis-Platzes, in der Krispou Straße 7 gibt es ein ganz bedeutendes Haus mit breitem Walm und doppelter Fassade, ein typisches Beispiel der balkanischen Wohnarchitektur. Es verfügt über klassizistische Elemente sowie einen besonderen Eklektizismus; zwei symmetrische bogenförmige Erker sind an den Hauptachsen von jedem Teil zu sehen. Wichtige innere Modifizierungen – besonders der Einsatz vom Stahlbeton bei dem Ersatz der Treppenhäuser – wurden um 1959 durchgeführt, als das Gebäude renoviert wurde, um ein Gymnasium (bis

Ende der '80er Jahre) zu beherbergen. Zu seiner Restaurierung hat das Kultusministerium finanziell beigetragen und die Stadtgemeinde hat es gekauft, um verschiedene kulturelle Tätigkeiten dort unterzubringen. Bemerkenswerte Gebäude sind in diesem Bezirk an der Kreuzung der Mousson und Theotokopoulou Straßen erhalten sowie in der Nähe der Kirche Taxiarches, in der Mousson Straße 26. Letzteres Gebäude bietet eine typische Gestaltung der Hauptfassade mit einer Reihe von dreieckigen Erkern im zweiten Stock dar. Von Interesse ist auch das Gebäude in der Mousson Straße 47 – es gehört dem Kultusministerium und beherbergt eine Abteilung der Ephorie für Moderne Monumente von Zentralmakedonien –, an dessen Hauptfassade man eine besondere, hölzerne Verzierung erkennen kann.

Kirche Taxiarches (9)

Es geht um eine weitere Kirche, deren byzantinischer Name unbekannt ist. Der Tradition nach war sie vor der Eroberung der Stadt durch die Osmanen den Erzengeln und Führern der himmlischen Heerscharen (Taxiarches) Michael und Gabriel geweiht. Gazi Hüseyin Bey ließ sie in eine Moschee umwandeln und in İki Şerife Camii (Moschee mit zwei Emporen) umbenennen. Der langjährige Gebrauch als eine Moschee hat viele Änderungen ausgelöst. Das Denkmal in seiner heutigen Form ist ein Ergebnis der Restaurierungsarbeiten im Jahre 1953. Das Gebäude ist zweistöckig. Die holzüberdachte Haupthalle ist von einem Peristoon an den drei Seiten

Το αναστηλωμένο κτίριο της οδού Κρίσπου, το οποίο χρησιμοποιείται για πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δήμου Θεσσαλονίκης.

Das restaurierte Gebäude in der Krispu Straße, das heute Kulturveranstaltungen der Stadtgemeinde Thessaloniki beherbergt.

Η μικρή πλατεία της Άνω Πόλης στην περιοχή Τσιναρί, με τη βυζαντινή κρήνη δεξιά.

Der kleine Platz der Oberstadt im Gebiet Tsinari mit dem byzantinischen Brunnen rechts.

umgeben, was in vielen Kirchen aus dem 14. Jahrhundert in Thessaloniki zu sehen ist. Das Peristoon dieser Kirche war auf der westlichen und südlichen Seite ursprünglich offen. Das Bestehen von Gräbern in Form von Arkosolien (Wandgräber unter einer Bogennische) entlang den Wänden weist darauf hin, dass die Kirche ein klösterliches Katholikon war und Mönche hier begraben wurden. Von den ursprünglichen Wandmalereien sind nur die Szenen an den zwei Giebeln erhalten. Die Studie dieser Wandmalereien führt leider zu keiner genauen Datierung der Kirche, sondern nur zur Schätzung, dass sie aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts stammt.

Bemerkenswerte Gebäude in der Nähe der Irodotou Straße und des Kallithea-Platzes (10)

Die vor dem Propylon der Kirche von Agios Nikolaos Orphanos vorbeiführende Irodotou Straße ist eine der wenigen Straßen in Thessaloniki, die ihren ursprünglichen, byzantinischen Straßenentwurf erhalten hat. An der Kreuzung zur Kodrou Straße (Irodotou Str. 17) liegt ein Gebäude, das im späten 19. Jahrhundert errichtet wurde. 1979 wurde es vom Kultusministerium gekauft und seit den '80er Jahren beherbergt es die Büros der Ephorie für Moderne Monumente von Zentralmakedonien. Weitere Gebäude im architektonisch traditionellen Stil sind in der Irodotou Straße, am Kallithea-Platz und in der inneren Zone der byzantinischen Mauern im östlichen Teil der Oberstadt (Andokidou, Gorgous, Kyklopon, Athinas, Ap. Pavlou, Achilleos Straßen) zu finden. Manche davon sind noch in sehr

Τοιχογραφίες του 14ου αιώνα, του ανατολικού τοίχου του νάρθηκα, από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου του Ορφανού.

Η μικρή πλατεία της Άνω Πόλης στην περιοχή Τσινάρι, με τη βυζαντινή κρήνη δεξιά.

Der kleine Platz der Oberstadt im Gebiet Tsinari mit dem byzantinischen Brunnen rechts.

umgeben, was in vielen Kirchen aus dem 14. Jahrhundert in Thessaloniki zu sehen ist. Das Peristoon dieser Kirche war auf der westlichen und südlichen Seite ursprünglich offen. Das Bestehen von Gräbern in Form von Arkosolien (Wandgräber unter einer Bogennische) entlang den Wänden weist darauf hin, dass die Kirche ein klösterliches Katholikon war und Mönche hier begraben wurden. Von den ursprünglichen Wandmalereien sind nur die Szenen an den zwei Giebeln erhalten. Die Studie dieser Wandmalereien führt leider zu keiner genauen Datierung der Kirche, sondern nur zur Schätzung, dass sie aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts stammt.

Bemerkenswerte Gebäude in der Nähe der Irodotou Straße und des Kallithea-Platzes (10)

Die vor dem Propylon der Kirche von Agios Nikolaos Orphanos vorbeiführende Irodotou Straße ist eine der wenigen Straßen in Thessaloniki, die ihren ursprünglichen, byzantinischen Straßenentwurf erhalten hat. An der Kreuzung zur Kodrou Straße (Irodotou Str. 17) liegt ein Gebäude, das im späten 19. Jahrhundert errichtet wurde. 1979 wurde es vom Kultusministerium gekauft und seit den '80er Jahren beherbergt es die Büros der Ephorie für Moderne Monumente von Zentralmakedonien. Weitere Gebäude im architektonisch traditionellen Stil sind in der Irodotou Straße, am Kallithea-Platz und in der inneren Zone der byzantinischen Mauern im östlichen Teil der Oberstadt (Andokidou, Gorgous, Kyklopon, Athinas, Ap. Pavlou, Achilleos Straßen) zu finden. Manche davon sind noch in sehr

Τοιχογραφίες του 14ου αιώνα, του ανατολικού τοίχου του νάρθηκα, από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου του Ορφανού.

Wandmalereien aus dem 14. Jahrhundert an der östlichen Wand im Narthex der Kirche Agios Nikolaos Orphanos.

gutem Zustand, doch andere benötigen noch immer eine Restaurierung.

Kirche von Agios Nikolaos Orphanos (11)

Die Kirche wurde im zweiten Jahrzehnt des 14. Jahrhunderts als klösterliches Katholikon gegründet, von dem nur wenige Fragmente vom Propylon in der Irodouou Straße erhalten sind. In patriarchischen Dokumenten aus den Jahren 1635 und 1638, die jetzt im Vlatadon-Kloster aufbewahrt werden – die Kirche gehörte während der osmanischen Herrschaft zu diesem Kloster – wird die Kirche als ‘Agios Nikolaos Orphanos’ (der Waise) oder ‘ton Orphanon’ (der Waisen) in einem Kodex erwähnt. Der Name führt auf den Gründer oder die Familie der Gründer oder eventuell auf die karitative Tätigkeit des Patrons der Kirche in Bezug auf Witwen und Waisenkinder zurück. Nach der aktuellsten herrschenden Ansicht war der serbische Kral Milutin der Gründer der Kirche. Die ursprüngliche Bauform der Kirche war eine dreischiffige Basilika. Ihr Kern besteht aus einer länglichen Halle, die auf den drei Seiten von einem Peristoon umgeben wird. Der Mauerwerkbau ist bescheiden und die vielfältige keramische Verzierung, die typisch für paläologische Kirchen in der Stadt ist, wird vermieden. Die bildhauerische Dekoration beschränkt sich auf die frühchristlichen Kapitelle, die einem früheren Gebäude entnommen wurden, und auf die Ikonenwand aus Marmor, die die gleiche Datierung mit der Kirche hat und fast vollständig erhalten ist. Die Wandmalereien sind unter den am besten erhaltenen in Kirchen von Thessaloniki und drücken durch einen eindeutigen ikonographischen Plan die klassische Wahrnehmung der paläologischen Kunst aus. Diese Wandmalereien stammen aus dem Jahrzehnt 1310-1320 und stellen eines der wichtigsten Werke des frühen 14. Jahrhunderts dar, nicht nur in Thessaloniki, sondern auch im weiteren Gebiet von Makedonien und Serbien.

Östliche Mauern

(oberhalb der Kreuzung der Straßen Olympiados und Zografou) **(12)**
Die Gerade der östlichen Mauer hinter der Agiou Dimitriou Straße, wo die Mauer bei der Anlegung der Agiou Dimitriou und später der Olympiados Straße zerstört wurde, geht mit zwei dreieckigen Auskragungen und dann mit rechteckigen Türmen weiter und steigt nordwärts den Hügelhang hinauf. Der rechteckige Turm gegenüber dem protestantischen Friedhof (in der Kastron Straße) trägt eine Ziegelinschrift mit dem Namen Ormisdas. Diese Person könnte mit dem gleichnamigen Verwalter auf dem Balkan identifiziert werden, den der Historiker Zosimos erwähnt. In diesem Fall dürfte der Aufbau der Mauern erst 390 unter der Herrschaft des Kaisers Theodosius des Großen begonnen haben.

Werkstätten der Handwerks- und Berufsschule Hamidiye – später Maschinenwerkstatt von Axylithiotis (13)

Das Gebäude wurde ursprünglich (1989) als die Maschinenwerkstatt von Axylithiotis eingeschätzt, 1992 vom Kultusministerium als modernes Monument designiert und deswegen von der staatlichen Grundstücksgesellschaft an die 4. Ephorie für Moderne Monumente übergeben. Während seiner Sanierungs- und Umnutzungsstudie wurde es später mit den Werkstätten der muslimische Handwerks- und Berufsschule Hami-

diye identifiziert. Die Schule war mit der osmanischen Stiftung 'Islahane' (1874) verbunden. Sie und das Waisenhaus wurden in der Medresse (Schule islamischer Wissenschaften) von Numan Pascha innerhalb der Mauern beherbergt. Später (1895-96) gab es eine bauliche Modernisierung durch die Errichtung der neuen 'Schule' und der 'Werkstätten'. Nach 1912 hat das Muftiat dem Flüchtling aus Thrakien, Theofilos Zachariadis, das Gebäude vermietet. Voraussetzung dafür waren die Umbauarbeiten, sodass eine Schmiede, eine Gießerei und eine Schreinerei entstehen konnten, sowie die obligatorische Lehre der Waisenkinder. In den 20er Jahren hat Efthimis Axylithiotis im Baukomplex seine gleichnamige Maschinenwerkstatt kreiert. Diese verfügte über eine vollständige Ausstattung für Metallschmelze und Metallguss sowie für eine Schmiede und eine Maschinenwerkstatt und produzierte außerdem Teile für hydraulische Infrastrukturwerke. Der Betrieb der Maschinenwerkstatt und Gießerei von Axylithiotis wurde nach den Erbeben im Jahre 1978 zunehmend eingeschränkt. Nach 2004 wurde die Sanierung des Gebäudes vom

*Λεπτομέρεια από τις τοιχογραφίες του Αγίου Νικολάου του Ορφανού, με θέμα θαύματα του Αγίου.
Detail von Wandmalereien in der Kirche Agios Nikolaos Orphanos mit Thema Wunder des Heiligen.*

Kultusministerium in Auftrag gestellt, mit dem Ziel, kulturelle Aktivitäten in den Baukomplex zu integrieren.

Historischer Friedhof von Evangelistria; Armenischer und Protestantischer Friedhof (14)

Vor Jahrhunderten überließen die Osmanen der orthodoxen griechischen Gemeinde das Gebiet, das sich genau hinter den östlichen Stadtmauern bis zum Hügel Kedrinos, den Steinbrüchen und der Weihwasserquelle von Agios Pavlos erstreckte, sodass ihre Toten dort begraben werden konnten. 1875 übergab die Gemeinde diesen Bezirk der Karitativen Bruderschaft, die seit 1871 tätig gewesen war. Trotz mancher Einwände vonseiten der Osmanen hat die Bruderschaft den Friedhof von Evangelistria eröffnet und ließ die gleichnamige Kirche erbauen und einen Teil der Fläche umzäunen. Später haben sich die osmanischen Behörden willkürlich verschiedene Teile der breiten Fläche angeeignet und dem Waisenhaus Isla Hane, dem bulgarischen Friedhof (beide sind nicht erhalten) sowie dem Armenischen Friedhof das Recht zum Gebrauch eingeräumt. Heute befinden sich in diesem Gebiet (zwischen der Elenis Zografou Straße und den Mauern bei der Maschinenwerkstatt von Axylithiotis) sowohl der armenische als auch der protestantische Friedhof.

Allgemeinkrankenhaus 'Agios Dimitrios' (ehemaliges Städtisches Krankenhaus) (15)

Weiter nördlich, in kurzer Entfernung zum griechischen Friedhof von Evangelistria außerhalb der östlichen Stadtmauern, liegt das alte Städtische Krankenhaus, heute als 'Agios Dimitrios' bekannt. Es besteht eine Unsicherheit über die Datierung der Errichtung des Gebäudes. Einige Stimmen behaupten, dass es um 1890-1891 in der Zeit der erhöhten Bautätigkeit erbaut wurde, genau wie die Gebäude des Diikitirion, des 3. Armeekorpses und der Alten Philosophischen Fakultät. Andere datieren seine Errichtung zwischen 1902 und 1903. Ursprünglich war es als Gureba Hastahanesi (Krankenhaus für bedürftige Ausländer) oder Hamidiye und später als Bilediye bekannt. Nach der Befreiung der Stadt im Jahr 1912 ist das Gebäude in die Hände des griechischen Staates gelangt und 1971 hat es der Gemeinderat von Thessaloniki dem Staat vollständig übertragen. Der Krankenhauskomplex, der auf einer Fläche von etwa 50.000 Quadratmetern liegt, bestand aus dem großen Hauptgebäude des Allgemeinkrankenhauses, einem Tuberkulose-Sanatorium am nordöstlichen Rand auf der Höhe der Weihwasserquelle (es wurde 1955 abgerissen), und einer Tollwut-Heilstätte am südlichen Rand zwischen dem Friedhof von Evangelistria und dem Krankenhaus. Dieses Krankenhaus und die Heilstätte Hirsch (für die jüdische Gemeinde) stellten am Anfang des 20. Jahrhunderts die größten Krankenhäuser der Stadt dar. Die Fassaden und der Grundriss verfügen über eine absolute Symmetrie. Die Kompositionsprinzipien sind klassisch und Elemente sowohl des Klassizismus als auch der Renaissance kommen zum Einsatz. Der Aufbau des Grundrisses ist typisch für diese traditionellen Krankenhäuser. Die immer wachsenden Anforderungen des Krankenhauses, das ununterbrochen in Betrieb war, konnten durch die bestehenden Anlagen nicht gedeckt werden; deswegen wurden allmählich Anbauten hinzugefügt, zuerst zwischen den vier Flügeln und später im Umfeld in

diye identifiziert. Die Schule war mit der osmanischen Stiftung 'Islahane' (1874) verbunden. Sie und das Waisenhaus wurden in der Medresse (Schule islamischer Wissenschaften) von Numan Pascha innerhalb der Mauern beherbergt. Später (1895-96) gab es eine bauliche Modernisierung durch die Errichtung der neuen 'Schule' und der 'Werkstätten'. Nach 1912 hat das Muftiat dem Flüchtling aus Thrakien, Theofilos Zachariadis, das Gebäude vermietet. Voraussetzung dafür waren die Umbauarbeiten, sodass eine Schmiede, eine Gießerei und eine Schreinerei entstehen konnten, sowie die obligatorische Lehre der Waisenkinder. In den 20er Jahren hat Efthimis Axyliothiotis im Baukomplex seine gleichnamige Maschinenwerkstatt kreiert. Diese verfügte über eine vollständige Ausstattung für Metallschmelze und Metallguss sowie für eine Schmiede und eine Maschinenwerkstatt und produzierte außerdem Teile für hydraulische Infrastrukturwerke. Der Betrieb der Maschinenwerkstatt und Gießerei von Axyliothiotis wurde nach den Erbeben im Jahre 1978 zunehmend eingeschränkt. Nach 2004 wurde die Sanierung des Gebäudes vom

*Λεπτομέρεια από τις τοιχογραφίες του Αγίου Νικολάου του Ορφανού, με θέμα θαύματα του Αγίου.
Detail von Wandmalereien in der Kirche Agios Nikolaos Orphanos mit Thema Wunder des Heiligen.*

Kultusministerium in Auftrag gestellt, mit dem Ziel, kulturelle Aktivitäten in den Baukomplex zu integrieren.

Historischer Friedhof von Evangelistria; Armenischer und Protestantischer Friedhof (14)

Vor Jahrhunderten überließen die Osmanen der orthodoxen griechischen Gemeinde das Gebiet, das sich genau hinter den östlichen Stadtmauern bis zum Hügel Kedrinos, den Steinbrüchen und der Weihwasserquelle von Agios Pavlos erstreckte, sodass ihre Toten dort begraben werden konnten. 1875 übergab die Gemeinde diesen Bezirk der Karitativen Bruderschaft, die seit 1871 tätig gewesen war. Trotz mancher Einwände vonseiten der Osmanen hat die Bruderschaft den Friedhof von Evangelistria eröffnet und ließ die gleichnamige Kirche erbauen und einen Teil der Fläche umzäunen. Später haben sich die osmanischen Behörden willkürlich verschiedene Teile der breiten Fläche angeeignet und dem Waisenhaus Isla Hane, dem bulgarischen Friedhof (beide sind nicht erhalten) sowie dem Armenischen Friedhof das Recht zum Gebrauch eingeräumt. Heute befinden sich in diesem Gebiet (zwischen der Elenis Zografou Straße und den Mauern bei der Maschinenwerkstatt von Axyliothiotis) sowohl der armenische als auch der protestantische Friedhof.

Allgemeinkrankenhaus 'Agios Dimitrios' (ehemaliges Städtisches Krankenhaus) (15)

Weiter nördlich, in kurzer Entfernung zum griechischen Friedhof von Evangelistria außerhalb der östlichen Stadtmauern, liegt das alte Städtische Krankenhaus, heute als 'Agios Dimitrios' bekannt. Es besteht eine Uneinigkeit über die Datierung der Errichtung des Gebäudes. Einige Stimmen behaupten, dass es um 1890-1891 in der Zeit der erhöhten Bautätigkeit erbaut wurde, genau wie die Gebäude des Diikitirion, des 3. Armee Korpses und der Alten Philosophischen Fakultät. Andere datieren seine Errichtung zwischen 1902 und 1903. Ursprünglich war es als Gureba Hastahanesi (Krankenhaus für bedürftige Ausländer) oder Hamidiye und später als Beldiye bekannt. Nach der Befreiung der Stadt im Jahr 1912 ist das Gebäude in die Hände des griechischen Staates gelangt und 1971 hat es der Gemeinderat von Thessaloniki dem Staat vollständig übertragen. Der Krankenhauskomplex, der auf einer Fläche von etwa 50.000 Quadratmetern liegt, bestand aus dem großen Hauptgebäude des Allgemeinkrankenhauses, einem Tuberkulose-Sanatorium am nordöstlichen Rand auf der Höhe der Weihwasserquelle (es wurde 1955 abgerissen), und einer Tollwut-Heilstätte am südlichen Rand zwischen dem Friedhof von Evangelistria und dem Krankenhaus. Dieses Krankenhaus und die Heilstätte Hirsch (für die jüdische Gemeinde) stellten am Anfang des 20. Jahrhunderts die größten Krankenhäuser der Stadt dar. Die Fassaden und der Grundriss verfügen über eine absolute Symmetrie. Die Kompositionsprinzipien sind klassisch und Elemente sowohl des Klassizismus als auch der Renaissance kommen zum Einsatz. Der Aufbau des Grundrisses ist typisch für diese traditionellen Krankenhäuser. Die immer wachsenden Anforderungen des Krankenhauses, das ununterbrochen in Betrieb war, konnten durch die bestehenden Anlagen nicht gedeckt werden; deswegen wurden allmählich Anbauten hinzugefügt, zuerst zwischen den vier Flügeln und später im Umfeld in

Τα ανατολικά τείχη της Θεσσαλονίκης.

Die östlichen Mauern von Thessaloniki.

einer gewissen Entfernung zum ursprünglichen zentralen Gebäude.

Die Gärten vom Pascha (16)

Auf dem großen Grundstück, auf dem das Krankenhaus 'Agios Dimitrios' liegt, zwischen dem Krankenhaus und dem 1955 abgerissene Tuberkulose-Sanatorium, befindet sich eine kleine Gruppe von Bauwerken, die zur Einrichtung der ursprünglich dem Krankenhaus gehörenden riesigen Gärten dienten. Diese große architektonische Offenheit wurde mit einer hohen Mauer umgeben und mit Pinien bepflanzt; ein Teil wurde in einen Sitzbereich mit Brunnen und anderen dekorativen Elementen umgewandelt, wo der Besucher erfrischende Entspannung und eine herrliche Aussicht auf die Stadt genießen kann. Die Gärten vom Pascha (der Name ist nicht mit einem bestimmten Pascha verbunden) wurden einer eingemauerten Inschrift zufolge 1904 angelegt. Sie stellen ein Beispiel für die Architektur der Phantasie im offenen Raum dar und sind das einzige vollkommene Werk in Thessaloniki, das diesen architektonischen Stil repräsentiert. Erhalten sind heute nur wenige Bauwerke, die auf einer Fläche von 1000 m² verstreut aufzufinden sind: ein Brunnen mit einem Tunnel rund herum, eine Zisterne zur Wasserspeicherung, ein niedriges Tor, das zu einem unterirdischen Raum führt, und ein erhobener Sitzbereich.

Alyseos-Turm oder Trigonion-Turm

(Tzintzirli Kule oder Kousakli Kule) (17)

Der Name ist jünger als der Turm und wurde ihm nach dem byzantinischen Namen des Gebiets (Trigonion) verliehen. An diesem Punkt haben die Osmanen 1430 eine Bresche in die Verteidigungsreihen der Stadt geschlagen und sie erobert. In der Zeit der osmanischen Herrschaft war der Turm als Tzintzirli Kule (Turm der Kette) oder Kousakli Kule (gegürteter Turm) bekannt. Im 15. Jahrhundert hat er den byzantinischen Trigonion-Turm ersetzt, so, dass einige Teile des alten in die Architektur des neuen Turms integriert wurden. Dadurch erklärt sich auch seine labyrinthische innere Gestaltung. Um die Mitte des 16. Jahrhunderts wurde der Turm umgebaut und bekam seine heutige Form. Der Trigonion-Turm diente vor dem 18. Jahrhundert als Pulvermagazin und Arsenal. Der Typus des Turms entspricht der technologischen Entwicklung und der Veränderungen in der Kriegstaktik ab der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts, d.h. dem Einsatz der Artillerie. Der Trigonion-Turm, der Weiße Turm und die Vardari-Festung waren Teile der Verteidigungsanlagen, die die Osmanen erbaut hatten, um entscheidende neuralgische Punkte der byzantinischen Befestigung zu verstärken und sie angesichts der neuen Kriegstechniken widerstandsfähiger zu machen.

Anna-Paläologina-Tor – Trigonion (18)

Wenn man die Zwischenmauer zwischen der Akropolis und der Oberstadt in Richtung Nordosten entlanggeht, kommt man ans Anna-Paläologina-Tor, wie es auf einer Inschrift (1355-56) an einer Marmorplatte an der Stützwand steht. Dabei handelte es sich um ein Nebentor, das vom Stadttinneren und dem Trigonion-Gebiet zu den Bereichen außerhalb der Mauern führte. Vom gleichen Punkt aus führt ein weiteres Nebentor zum Akropolis-Gebiet.

Zwischenmauer zwischen der Akropolis und der Oberstadt (19)

Die Mauer, die die Akropolis von der Oberstadt trennte, erstreckt sich von Trigonion bis zu einem Punkt etwas westlicher des Vlatadon-Klosters. Der rechteckige Turm (19a) gegenüber dem Eingang des Vlatadon-Klosters, der die westliche Mauer der Akropolis mit der Zwischenmauer verbindet, trägt zwei Inschriften, die in Zusammenhang mit den erheblichen Interventionen an der Akropolis im 12. Jahrhundert stehen. Diese zwei Inschriften erwähnen zwei Namen, Andronikos Lapardas und Michail Prosouh, die durch andere Quellen der Komnenenzeit (um das Jahr 1167) bekannt sind.

Vlatadon-Kloster (20)

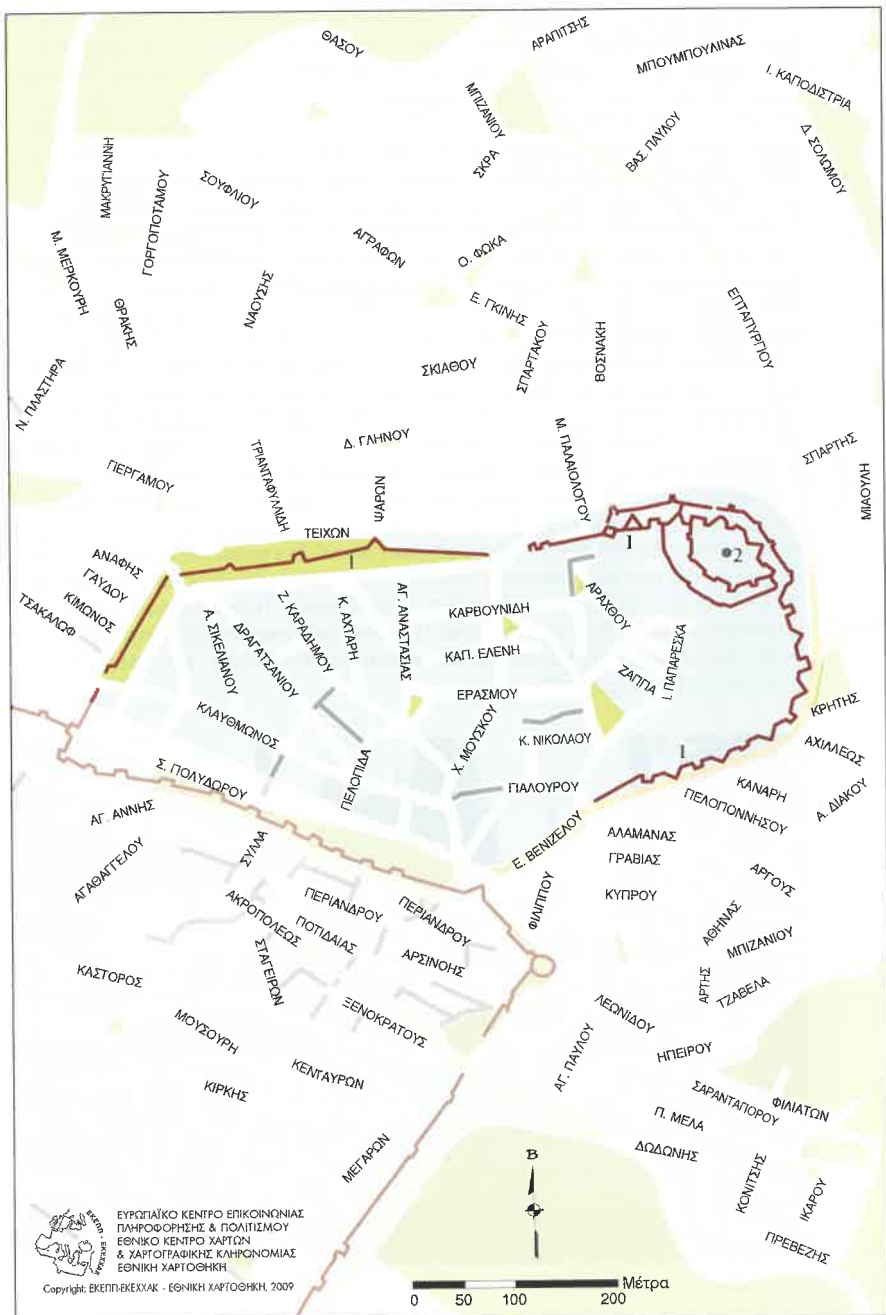
Das stauropiegische Vlatadon-Kloster, d.h. das direkt dem Ökumenischen Patriarchat von Konstantinopel unterstehende Kloster, ist das einzige byzantinische Kloster in Thessaloniki, das heute noch in Betrieb ist. Das Katholikon ist umgeben von den modernen Bauten der Patriarchischen Stiftung für Patristische Studien, die 1968 gegründet wurde. Das Kloster war ursprünglich Christus dem Allmächtigen geweiht und heute verehrt man dort die Verklärung des Erlösers. Es wurde vom Mönch Dorotheos Vlati gegründet, der nicht nur ein Schüler von Gregorios Palamas war, sondern auch eine hervorragende spirituelle Persönlichkeit der Stadt und ihr Metropolit von 1351 bis 1371. Zu dieser Zeit wurde auch das Kloster gegründet. Im Jahre 1446 erhielt das Kloster

durch einen Ferman des Sultans besondere Privilegien, obwohl architektonische Elemente des Katholikons verraten, dass es in eine Moschee umgewandelt wurde. In der Zeit der osmanischen Herrschaft war der Name Tsalous Monastir' nach dem Tsalous Bey weitgehend bekannt, der bis heute existiert. Es gibt viele verschiedene Theorien über die Identität von Tsalous Bey. Die privilegierte Lage des Klosters am Zweigpunkt der Wasserleitung in Richtung Stadt, die sie mit Wasser vom Chortiatis-Berg versorgte, gewährleistete den Mönchen eine günstige Behandlung von den osmanischen Offiziellen. Die Wichtigkeit und den Reichtum des Klosters schon zu Gründungszeiten bezeugen aber vor allem seine Dependancen innerhalb und außerhalb der Stadt. Das Katholikon stellt eine ziemlich rare Variation der Kreuzkuppelkirche dar: Keine Säule, sondern die Wände des Altarraums und zwei Pfeiler auf der westlichen Seite stützen die Kuppel. Diese Besonderheit hat mit dem Bestehen einer älteren Kirche an der gleichen Stelle zu tun, deren Ruinen in der Kirche des 14. Jahrhunderts erhalten waren und ihre Errichtung somit praktisch mitbestimmt hatten. Das Bestehen von Gräbern innerhalb und außerhalb des Katholikons, die aus der Zeit zwischen dem 14. Jahrhundert und Anfang des 16. Jahrhunderts stammen, wurde auch bestätigt. Der Kern der Kirche ist von einem Säulengang umgeben, der östlich an zwei Kapellen grenzt. Bei den Restaurierungsarbeiten 1980-81 wurden außerdem die Wandmalereien des Hauptraums der Kirche und der östlichen Wand des westlichen Säulengangs freigelegt, die aus den Jahren 1360-1380 stammen. Die Ikonenwand datiert vermutlich aus dem 17. Jahrhundert, aber manche Teile entstanden erst bei Reparaturarbeiten im 19. Jahrhundert. In der Sakristei des Klosters wird eine große Sammlung von besonders bemerkenswerten Ikonen aus dem 12. bis zum 19. Jahrhundert aufbewahrt.

Το Καθολικό της Μονής Βλατάδων.

Das Katholikon des Vlatadon-Klosters.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ και το ΕΠΤΑΠΥΡΓΙΟ

6^{ος} ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

Τείχη (1) ④

Στο βορειοανατολικό τμήμα του περιβόλου των τειχών έχει προσκολληθεί, από την εξωτερική πλευρά τους, η Ακρόπολη, που ακολουθεί τη γενική διάταξη του τείχους στην κάτω πόλη, δηλαδή την εναλλαγή ορθογώνιων πύργων και αμυντικών τριγωνικών προβόλων στα πλέον ευπρόσβλητα σημεία. Στοιχείο για τη μεταγενέστερη προσθήκη της Ακρόπολης αποτελεί η τοποθέτηση

Η περιοχή της Ακρόπολης με το Επταπύργιο, σε αεροφωτογραφία της περιόδου του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Das Akropolis-Gebiet mit Heptapyrgion auf einem Luftbild aus dem ersten Weltkrieg.

των πύργων στο διάμεσο τείχος, προς το εσωτερικό της, τείχος που αποτελούσε αρχικά την εξωτερική όψη του οχυρού περιβάλλου της πόλης. Στο βορειοανατολικό τμήμα της Ακρόπολης, κοντά στο Επταπύργιο, υπάρχει μεγάλη βυζαντινή κινστέρνα που χρησίμευε ως υδραγωγείο.

Φρούριο του Επταπυργίου **(Γεντί Κουλέ) (2)**

Το φρούριο του Επταπυργίου αποτελεί μετασκευή προϋπάρχοντος βυζαντινού φρουρίου, η οποία έγινε το 1431, αμέσως μετά την κατάληψη της πόλης από τους Τούρκους, όπως αναγράφει η τουρκική επιγραφή πάνω από την κύρια πύλη του κεντρικού πύργου του, όπου υπάρχουν και εντοιχισμένα βυζαντινά γλυπτά σε δεύτερη χρήση. Το Επταπύργιο οφείλει το όνομά του, όπως και το αντίστοιχο φρούριο της Κωνσταντινούπολης, στους επτά ορθογώνιους πύργους που το αποτελούν μαζί με τον περίβολο και τον κεντρικό πύργο της εισόδου, που έχει σχήμα Π. Πρόκειται για ένα πολυγωνικό φρούριο, το οποίο σχηματίστηκε στο βορειοανατολικό άκρο της ακρόπολης με την προσθήκη ενός ημικυκλικού σχεδόν τείχους στο περίγραμμα του περιβάλλου της, προς το εσωτερικό της ακρόπολης. Η αρχική χάραξη του κλειστού φρουρίου πρέπει να αποδοθεί στην υστεροβυζαντινή περίοδο. Η έρευνα που γίνεται στο μνημείο τα τελευταία χρόνια παράλληλα με την αναστήλωσή του, δίνει αξιόλογα νέα στοιχεία για τις πολλές επεμβάσεις και επισκευές, αλλά και για την αρχική μορφή και διάρθρωση των πύργων που έχουν εσωτερικά θολωτά κλιμακοστάσια για την επικοινωνία μεταξύ των ορόφων. Οι μεγαλύτερες επεμβάσεις φαίνεται ότι έγιναν στον κεντρικό πύργο εισόδου την περίοδο της τουρκοκρατίας, όταν το Επταπύργιο χρησιμοποιήθηκε ως έδρα του Τούρκου διοικητή. Στα τέλη του 19ου αιώνα εγκαταστάθηκαν στο φρούριο φυλακές, οι οποίες έγιναν γνωστές με την τουρκική ονομασία του φρουρίου Yedi Kule. Για την εξυπηρέτηση των φυλακών κτίστηκαν διάφορα κτίσματα, τόσο στον εσωτερικό χώρο του μνημείου, όσο και στην εξωτερική νότια όψη του, την οποία απέκρυψαν τελείως. Οι φυλακές απομακρύνθηκαν από το μνημείο το 1989. Στο μνημείο σήμερα στεγάζονται τα γραφεία της πρώην 9ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, τώρα Εφορείας Μνημείων Πόλης Θεσσαλονίκης.

Η Πύλη της Άννας Παλαιολογίνας, που διανοίχτηκε το 1355, κατά την παραμονή της αυτοκράτειρας στη Θεσσαλονίκη.

Das Anna-Paläologina-Tor, 1355 während des Aufenthalts der Kaiserin in Thessaloniki gebaut.

Von der AKROPOLIS bis zur HEPTAPYRGION-FESTUNG

6. SPAZIERGANG

Mauern (1)

Auf der nordöstlichen Außenseite der Verteidigungsmauer war die Akropolis platziert, die der gleichen allgemeinen Gestaltung der Mauer in der Stadt unten folgt, d.h. einer Abwechslung von dreieckigen Auskragungen und rechteckigen Türmen an den leicht angreifbaren Punkten. Zeugnis vom späteren Anbau der Akropolis legt die Aufstellung von Türmen an der Zwischenmauer, auf der Seite gegenüber der Akropolis ab; diese Mauer war ursprünglich die Außenseite der Verteidigungsmauer. Im nordöstlichen Teil der Akropolis in

*Τμήμα του περιβάλλοντα χώρου του Επταπυργίου, όπου φιλοξενούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις.
Ein Teil der Umgebung von Heptapyrgion. Heutzutage werden dort Kulturveranstaltungen durchgeführt.*

der Nähe von Heptapyrgion gibt es eine große byzantinische Zisterne, die als Wasserwerk diente.

Die Heptapyrgion-Festung **(Yedi Kule) (2)**

Die Heptapyrgion-Festung ist ein Umbau der früheren byzantinischen Festung, der 1431 direkt nach der Stadteroberung durch die Osmanen durchgeführt wurde, wie es auf der türkischen Inschrift über dem Haupttor des zentralen Turms steht. An den Wänden des Turms befinden sich außerdem eingemauerte byzantinische Skulpturen aus früheren byzantinischen Bauwerken. Seinen Namen verdankt Heptapyrgion – genau wie die entsprechende Festung in Konstantinopel – den sieben rechteckigen Türmen, die zusammen mit der Ringmauer und dem zentralen Eingangsturm den griechischen Buchstaben Π bilden. Es geht um eine polygonale Festung, die in der Nordostecke der Akropolis durch den Anbau einer fast halbkreisförmigen Mauer gebildet wurde. Der ursprüngliche Entwurf der geschlossenen Festung müsste aus der spätbyzantinischen Zeit datieren. Die Recherche, die in den letzten Jahren parallel zu den Restaurierungsarbeiten durchgeführt wird, gibt wesentliche, neue Informationen über viele Interventionen und Reparaturen sowie über die ursprüngliche Form und Gestaltung der Türme wieder, die im Inneren gewölbte Treppenhäuser haben, um die Kommunikation zwischen den unterschiedlichen Stockwerken zu ermöglichen. Die erheblichsten Modifizierungen müssen in der Zeit der osmanischen Herrschaft am zentralen Eingangsturm stattgefunden haben; damals diente Heptapyrgion als Sitz des osmanischen Gouverneurs. Gegen Ende des 19. Jahrhunderts wurde es in ein Gefängnis umgewandelt, das unter dem türkischen Namen der Festung 'Yedi Kule' bekannt wurde. Um die Anforderungen eines Gefängnisses zu erfüllen, wurden verschiedene zusätzliche Gebäude sowohl im Inneren als auch auf der südlichen Außenseite des Denkmals erbaut. Letztere wurde dadurch vollständig verborgen. Das Gefängnis wurde 1989 aus dem Denkmal entfernt. Heute beherbergt es die Büros der 9. Ephorie für byzantinische Altertümer.

Πανοραμική εικόνα του Επταπυργίου, της Ακρόπολης της Θεσσαλονίκης (Γεντί Κουλέ).
 Panorama von Heptapyrgion und der Akropolis von Thessaloniki (Yedi Kule).

Νέον Τσάμι εν Θεσσαλονίκη
Nouvelle Mosquée à Salonique

عمرت کی جامعہ

Το Γενί Τζαμί, έργο του αρχιτέκτονα Βιταλιάνο Ποζέλι, το 1902 (παλιό αρχαιολογικό μουσείο Θεσσαλονίκης, 1925-1963), σε καρτ - ποστάλ των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Yeri Cami (1902), ein Werk des Architekten Vitaliano Poselli. Ehemaliges Archäologisches Museum von Thessaloniki (1925-1963). Ansichtskarte aus dem frühen 20. Jahrhundert.

Η ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης ξεχώριζαν δύο τοποθεσίες, οι οποίες όριζαν τον παλιό οικιστικό πυρήνα της πόλης. Ανατολικά ήταν η κοιλάδα της βυζαντινής Καλαμαριάς και δυτικά η περιοχή που ονομάστηκε Çayır (Λιβάδι). Σύμφωνα με μαρτυρίες περιηγητών, κατά τον 17ο αιώνα δεν υπήρχαν κατοικίες έξω από τα τείχη. Η επέκταση της πόλης άρχισε από το 2ο μισό του 19ου αιώνα, εποχή που ξεκίνησαν να καταδαφίζουν τα παραθαλάσσια τείχη (1866-67) και στη συνέχεια τμήματα των δυτικών και ανατολικών τειχών, στις πεδινές περιοχές της πόλης. Στη διαδικασία εκσυγχρονισμού της πόλης συνέβαλε αποφασιστικά η δημιουργία της δημοτικής αρχής το 1869.

Ως παράγοντες καθοριστικής σημασίας για τον σχεδιασμό και υλοποίηση των επεκτάσεων ήταν η κατασκευή του σιδηροδρόμου, που συνέδεσε τη Θεσσαλονίκη με τα Σκόπια (1873), το Βελιγράδι (1888), το Μοναστήρι (1894) και την Κωνσταντινούπολη (1896), μια σειρά από πυρκαγιές (1877, 1896, 1898), καθώς και η πρώτη εγκατάσταση του τραμ το 1893 (υπήλατου) και το 1907 (ηλεκτροκίνητου). Η εικοσαετία 1890-1910 εκτιμάται από τους ιστορικούς της πολεοδομίας ως η εποχή η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ως η “η κοσμοπολίτικη” περίοδος της πόλης. Είναι η εποχή κατά την οποία η εγκατάσταση δικτύων αστικών υποδομών, τα έργα εξυγίανσης που τα συνόδευαν και η μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα άλλαξαν την αστική ζωή και τη λειτουργία του χώρου στην πόλη.

Λιμάνι και ιστορική βιομηχανική περιοχή στη Δυτική Θεσσαλονίκη

Στη δυτική, εκτός των τειχών περιοχή, υπήρχαν πολλά χάνια, εργαστήρια και καταστήματα. Σε αυτήν ιδρύθηκε το 1867 ο Εθνικός Κήπος, γνωστός στα νεότερα χρόνια ως «Κήπος των Πριγκίπων» ή «Μπερτοινάρ/Μπιεχτσινάρ», ως τμήμα ευρύτερης επέμβασης δημιουργίας νέας προκυμαίας και εκσυγχρονισμού των λιμενικών εγκαταστάσεων. Κύριο χαρακτηριστικό της δυτικής επέκτασης της πόλης ήταν η μεγάλη εμπορική κίνηση, αλλά και η μοναδική αφητηρία διαφόρων δρόμων προς τις γύρω περιοχές, την ελεύθερη Ελλάδα και το εξωτερικό. Παράλληλα η εγκατάσταση του πρώτου σιδηροδρομικού σταθμού, το νεώτερο λιμάνι (1896-1904), οι αποθήκες, οι πρώτες βιομηχανίες και βιοτεχνίες προσέδωσαν έναν ιδιόμορφο χαρακτήρα στη Θεσσαλονίκη, που αποτελούσε πλέον το σημαντικότερο διοικητικό, στρατηγικό, εμπορικό και οικονομικό κέντρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης, μετά την Κωνσταντινούπολη.

Οι ιστορικές εγκαταστάσεις των μεταφορών και των αστικών υποδομών (τροχιόδρομοι/τραμ, ύδρευση, φωταέριο, ηλεκτροδότηση) χαρακτηρίζονται από τη συστηματική εισαγωγή νέων υλικών και τρόπων δόμησης, τα οποία συχνά αντιστοιχούν στις εταιρείες που είχαν αναλάβει την υλοποίησή τους (βελγική για τα τραμ και την ύδρευση, γερμανική για τον σιδηρόδρομο, γαλλική για το νέο λιμάνι). Τα πρώτα βιομηχανικά κτίρια και σύνολα με τα ιδιαίτερα σημαντικά μεγέθη και τη χαρακτηριστική μορφολογία τους, ιδίως δε με τις καμινάδες τους δημιούργησαν τα νέα σημεία αναφοράς στην εικόνα της πόλης. Συνοπτικά αναφέρονται τα σημαντικότερα ιστορικά κτίρια και συγκροτήματα της περιοχής αυτής.

Στον χώρο του ιστορικού τόπιου του Οργανισμού Λιμένα Θεσσαλονίκης διατηρούνται το κτίριο του Παλιού Τελωνείου (1909-1912, αρχιτέκτων Alexandre Vallaury), αποθήκες των αρχών του 20ού αι. στις οποίες στεγάζονται σήμερα τρία Μουσεία της Θεσσαλονίκης (Μουσείο Φωτογραφίας, Κινηματογράφου, Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης), το κτίριο της Διοίκησης της Ελευθέρας Ζώνης (κατασκευασμένο το 1905 για να στεγάσει την Υπηρεσία του Οθωμανικού Δημόσιου Χρέους, σήμερα στεγάζει το Λιμεναρχείο Θεσσαλονίκης), το κτίριο της Προνομιούχου Ανωνύμου Εταιρείας Γενικών Αποθηκών Ελλάδος (ΠΑΕ-ΓΑ) κατασκευασμένο το 1927 για να στεγάσει αποθηκευτικούς χώρους, στέγασε τη δεκαετία του 1970 γερμανική εταιρεία ενδυμάτων και τέλος το συγκρότημα των παλιών στάβλων (1904 & 1924). Στον χώρο του Λιμένα διατηρούνται και σημαντικά στοιχεία ιστορικού μηχανολογικού εξοπλισμού, όπως παλιοί γερανοί. Στην οδό Αναγεννήσεως αρ. 10 το ιστορικό κτίριο, που σηματοδοτεί την πορεία παλιού ρέματος του Σιδηροδρομικού Σταθμού, έχει αποκατασταθεί πρόσφατα από τον Δήμο Θεσσαλονίκης.

Στον χώρο του παλιού Επιβατικού Σιδηροδρομικού Σταθμού (σήμερα Σταθμός Εμπορευμάτων) στη δυτική είσοδο της πόλης (οδός Παλαιού Σταθμού αρ. 4) διασώζονται το κτίριο γραφείων της Εταιρείας των Ανατολικών Σιδηροδρόμων και τα δύο κτίρια μηχανοστασίων. Ο Νέος Σιδηροδρομικός Σταθμός (οδός Μοναστηρίου αρ. 28) έχει σχεδιαστεί από τους Γερμανούς Kleinschmidt και Jordan το 1937 και αποτελεί σήμερα το μεγαλύτερο συγκρότημα του είδους του στην Ελλάδα. Στον Σταθμό Διαλογής το παλιό κτίριο της Στρατιωτικής στήσης της εταιρείας Σιδηροδρόμων «Junction Salonique - Constantinople» (Δήμος Κορδελιού-Ευόσμου, οδός Νέα Μοναστηρίου 7β) είναι κατασκευασμένο το 1894-1896 και λειτουργεί σήμερα ως μουσείο του Συλλόγου των Φίλων Σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης.

Η οδός 26^{ης} Οκτωβρίου συγκεντρώνει τα πιο σημαντικά ιστορικά βιομηχανικά κτίρια και σύνολα της Δυτικής Θεσσαλονίκης: Το πρώην βιομηχανικό συγκρότημα του Ζυθοποιείου ΟΛΥΜΠΟΣ - Κάρολος Φίξ (26ης Οκτωβρίου αρ.47), το Παλιό Κεντρικό Αντλιοστάσιο της Εταιρείας Υδάτων (Ο.Υ.Θ./Ε.Υ.Α.Θ.), που λειτουργεί σήμερα ως Μουσείο Ύδρευσης (26ης Οκτωβρίου αρ. 49), τα Παλιά Δημοτικά Σφαγεία (26ης Οκτωβρίου αρ. 53), που έχουν πρόσφατα αποκατασταθεί από τον Δήμο Θεσσαλονίκης, το πρώην βυρσοδεψείο Αδελφών Γεωργίου, που λειτουργεί σήμερα ως Ξενοδοχείο Porto Palace (26ης Οκτωβρίου αρ. 65), το πρώην βυρσοδεψείο Αδελφών Νούσια και Σία, που λειτουργεί ως μουσική σκηνή Block 33 (26ης Οκτωβρίου αρ. 33), το πρώην Υφαντουργείο Ιούλης Τόρρες και Σία - σήμερα χώρος αναψυχής και μουσική σκηνή «Βίλκα» (26 Οκτωβρίου - Α. Γεωργίου 21), το παλιό συγκρότημα της Εταιρείας Φωταερίων (26^{ης} Οκτωβρίου & Κεφαλληνίας) σήμερα συγκρότημα γραφείων της Περι-

φερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης. Στην ίδια περιοχή ο πρώην Αλευρόμυλος Χατζηγιαννάκη – Αλτιναλμάζη που λειτουργεί από το 1993 ως κέντρο αναψυχής και πολιτισμού «Μύλος» (Ανδρέου Γεωργίου αρ. 56).

Επί της οδού Λαγκαδά το πρώην συγκρότημα της Μακεδονικής Μεταξοϋφαντουργίας «Ήλιος» που λειτουργεί από το 1994 ως 7^ο Δημοτικό Σχολείο του Δήμου Νεάπολης (Λαγκαδά αρ.134).

Αξιόλογα κτίρια, συγκροτήματα και ιστορικοί τόποι της Δυτικής Θεσσαλονίκης

Το πρώην Ιεροσπουδαστήριο της Μονής Λαζαριστών (οδός Κολοκοτρώνη 25-27, περιοχή Δημοτικής Ενότητας Σταυρούπολης του Δήμου Παύλου Μελά) έχει αποκατασταθεί στο πλαίσιο της ανακύρξης της Θεσσαλονίκης ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 1997 και στεγάζει το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης.

Το συγκρότημα του Παλιού Στρατοπέδου Παύλου Μελά (οδός Λαγκαδά), διατηρείται ως νεώτερο μνημείο και τόπος ιστορικής μνήμης (μεταξύ άλλων και χώρος κράτησης κατά την γερμανική κατοχή) και είναι ένας από τους λίγους μεγάλους αδόμητους χώρους της Δυτικής Θεσσαλονίκης.

Στη Δημοτική Ενότητα Σταυρούπολης διατηρούνται ανενεργά πολλά μεγάλα κτίσματα καπναποθηκών της μεταπολεμικής περιόδου, μαρτυρίες της μεγάλης ανάπτυξης του κλάδου του καπνεμπορίου στη Θεσσαλονίκη.

Τα συμμαχικά κοιμητήρια του Ζέϊτενλικ επί της οδού Λαγκαδά αποτελούν

Moulin Allatini à Salonique.
Le plus grand Moulin de tout l'Orient.

Le 13/4/03

Jean Desvimeer
Desvimeer et Salutation

71. Éditeur G. Rader, Salonique.

Ο αλευρόμυλος Αλλατίνη στην ανατολική Θεσσαλονίκη, όπως ανακατασκευάστηκε το 1900, στη θέση παλαιότερου που είχε καεί, σε σχέδια του Βιταλιάνο Ποζέλι.

Die im Jahre 1900 umgebaute Mehlmühle Allatini in Ost-Thessaloniki nach Plänen von Vitaliano Poselli an der Stelle einer früheren verbrannten Mühle.

το μεγαλύτερο στρατιωτικό κοιμητήριο της Ελλάδας. Περιλαμβάνει τις σωρούς 21.000 περίπου νεκρών στρατιωτών (Σέρβων, Βρετανών, Γάλλων, Ρώσων, Ιταλών) των συμμαχικών Δυνάμεων της Entente Cordiale που πολέμησαν στο Μακεδονικό Μέτωπο της Στρατιάς Ανατολής κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η Ανατολική Θεσσαλονίκη. Η περιοχή των Πύργων

Πριν από το 1885, στην ανατολική εκτός τειχών περιοχή ο αριθμός των κτισμάτων ήταν περιορισμένος, ενώ υπήρχαν μεγάλες καλλιεργημένες εκτάσεις που άρχισαν να οικοπεδοποιούνται. Η περιοχή αναπτύχθηκε με γοργό ρυθμό. Η δόμηση συνεχίστηκε με την εγκατάσταση οικογενειών με ψηλό κυρίως εισόδημα, οι οποίες ανήκαν σε διάφορες εθνότητες. Παράλληλα όμως κατασκευάστηκαν και μικρότερα κτίρια μικροαστών, ή χαμηλών εισοδηματικά κοινωνικών τάξεων. Η αλματώδης ανάπτυξη της περιοχής συνεχίστηκε μέχρι το τέλος της περιόδου της τουρκοκρατίας, ενώ ταυτόχρονα ιδρύθηκαν από τις διάφορες εθνότητες και την Οθωμανική Διοίκηση νοσηλευτικές μονάδες και δημόσια κτίρια, ακόμη και βιομηχανίες, στο πλαίσιο ενός γενικότερου εκσυγχρονισμού. Αναφέρονται συνοπτικά τα σπουδαιότερα ιστορικά κτίρια που ακόμη διατηρούνται σε ολόκληρη την ανατολική περιοχή της πόλης, εκτός του ιστορικού κέντρου της, με δημόσια χρήση (νοσηλευτήρια, βιομηχανικά), κάνοντας τέλος ιδιαίτερη μνεία στην λεωφόρο των Πύργων και τις επαύλεις της. Γίνεται επίσης μνεία και σε σύγχρονα κτιριακά συγκροτήματα, κηρυγμένα ως αρχιτεκτονικά μνημεία.

Το κτίριο ΧΑΝΘ - Χριστιανική Αδελφότητα Νέων Θεσσαλονίκης (πλατεία ΧΑΝΘ), η Αρμενική Εκκλησία (οδ. Διαλέτη 4), το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (πλατεία ΧΑΝΘ), το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης (Λεωφ. Στρατού 2), το Κτίριο Γ' Σώματος Στρατού - Στρατηγείο (πρώην τουρκικός στρατώνας, Λεωφ. Στρατού-έναντι Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού), το Νοσοκομείο Λοιμωδών Νόσων (Ιταλικό Νοσοκομείο, οδ. Γ. Λαμπράκη 13), το Παπάφειο Ορφανοτροφείο «Μελιτεύς» (οδ. Παπάφη 33), το Παλιό Ρωσικό Νοσοκομείο - Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας (οδ. Παπαναστασίου 21), το Γενί Τζαμί (Παλιό Αρχαιολογικό Μουσείο, οδ. Αρχαιολογικού Μουσείου 30), το Νοσοκομείο Αφροδισίων Νοσημάτων (οδ. Χαλκιδικής 51- Δελφών 124).

Η ύπαρξη, στην ανατολική περιοχή επέκτασης της πόλης, μεγάλων βιομηχανικών μονάδων δεν ήταν μειονέκτημα για την ανάπτυξη της σε μια κατεξοχήν περιοχή κατοικίας και μάλιστα κοινωνικών τάξεων μεγάλης οικονομικής επιφάνειας. Χαρακτηρίζαν οδούς και ολόκληρες περιοχές της πόλης, καθώς τις σήμαδευαν με την παρουσία τους. Από την περιοχή αυτή θα αναφερθούμε σε δύο μόνο βιομηχανικά συγκροτήματα, από τα πλέον σημαντικά της πόλης, τα οποία εξακολουθούν με την παρουσία τους να χαρακτηρίζουν την ευρύτερη γειτονιά τους: το Κλωστοϋφαντουργείο ΥΦΑΝΕΤ (οδ. Παπάφη - Περδίκια - Ομήρου - Ιωαννίνων - Υδρας) και το Βιομηχανικό συγκρότημα Μύλων Allatini (περιοχή «Ντιετώ», οδ. Γεωργ. Παπανδρέου - Λασκαράτου 2).

Η περιοχή των Πύργων ή των Εξοχών, η Λεωφόρος των Πύργων (σημερινές Λεωφόροι Βασιλίσσης Όλγας και Βασιλέως Γεωργίου) αποτέλεσε έως τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια μια από τις σημαντικότερες και χαρακτηριστικότερες αστικές ενότητες της Θεσσαλονίκης. Αφετηρία για τη συγκρότησή της στάθηκε η κατεδάφιση του παραθαλάσσιου και μέρους του πεδινού τμήματος του ανατολικού τείχους του ιστορικού πυρήνα της πόλης, γεγονός που

επέτρεψε σε πρώτη φάση τη χάραξη της Λεωφόρου Χαμιδιέ (σημ. Λεωφ. Εθν. Αμύνης) και μεταγενέστερα την επέκτασή στον ευρύτερο ανατολικό περιαστικό χώρο.

Το 1883, ο Μωραϊτόπουλος βλέπει στο χώρο αυτό εξοχικές επαύλεις εύπορων οικογενειών της πόλης, τις οποίες αποκαλεί «Πύργους». Σημειώνει, ακόμη, ότι οι επαύλεις αυτές «...καλύπτουσι μέγα μέρος της παραλίας μέχρι του ατμόμυλου του κυρίου Αλλατινί». Έως το 1912, ο αριθμός των Πύργων εκατέρωθεν της κύριας οδού της περιοχής, της αποκαλούμενης Alatini Degirmeni (Λεωφ. Μύλου Αλλατινί), Sahilhaneler (Λεωφ. παραθαλάσσιων σπιτιών) ή κοινότερα «Λεωφόρος των Πύργων», αυξάνεται σε εκατό. Ανάμεσά τους, κάνουν την εμφάνισή τους και μικρότερες κατοικίες λιγότερο εύπορων οικογενειών, χωρίς την παραδοσιακή διάκριση ενσότητων με βάση το θρήσκευμα των ενοίκων τους.

Μέρος των αρχοντικών κτίστηκε με σχέδια επιφανών αρχιτεκτόνων της εποχής, όπως οι V. Poselli, P. Arrigoni και Ξ. Παιονίδης. Αξιοσημείωτο είναι ότι τόσο στα έργα των επωνύμων, όσο και των έως σήμερα ανωνύμων δημιουργών, υιοθετήθηκε ένας ιδιότυπος εκλεκτικισμός, που συνδυάζει στοιχεία νεοκλασικά, αναγεννησιακά, μπαρόκ και Art Nouveau. Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει στο Château mon Bonheur με τις μεσαιωνικού ρυθμού επτάλξεις και τις εξωτερικές επιφάνειες από εμφανή τούβλα, καθώς και στην Casa Bianca, όπου κυριαρχεί το Art Nouveau σε μια μοναδική ανάμειξη με κλασικιστι-

Η λεωφόρος των Εξοχών, σημερινή Βασιλίσσης Όλγας, με το υπηρίλατο γραμ, σε καρτ-ποστάλ των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Die Exochon Allee, heutige Vasilissis Olgas Allee mit der Pferdestraßenbahn. Ansichtskarte des frühen 20. Jahrhunderts.

Το κτίριο του παλαιού Τελωνείου Θεσσαλονίκης, κτισμένο το 1910, έργο του αρχιτέκτονα Al. Vallaury.

Das alte Zollamt von Thessaloniki, 1910 nach den Plänen des Architekten Al. Vallaury erbaut.

κά και αναγεννησιακά στοιχεία. Από την άλλη πλευρά, ο τρόπος κατασκευής και η γενική οργάνωση της κάτοψης παρουσιάζει σχετική κοινότητα. Σε γενικές γραμμές, τα επιβλητικά κτίρια εντάσσονται ελεύθερα μέσα σε κήπο με πυκνή βλάστηση, ενώ οι επιμέρους χώροι τους αρθρώνονται εκατέρωθεν κεντρικής αίθουσας ή διαδρόμου, στις στενές πλευρές του οποίου τοποθετείται η κεντρική είσοδος.

Κατά τη μεσοπολεμική περίοδο, το κτιριακό δυναμικό της λεωφόρου συμπληρώθηκε από περιορισμένο αριθμό νέων κατασκευών, που συντάχθηκαν μορφολογικά με τα αρχιτεκτονικά ρεύματα της εποχής (Bauhaus, Art Deco). Παράλληλα, όμως, μεγάλο μέρος των επιβλητικών επαύλεων εγκαταλείφθηκε, λόγω της αποχώρησης των μουσουλμανικών και αρκετών εβραϊκών οικογενειών. Η ταυτόχρονη διεύρυνση του κύκλου των ιδιοκτητιών, λόγω κληρονομιών ή πωλήσεων, οδήγησε στον παραμερισμό της αρχικής λειτουργίας και στην έναρξη στέγασης δημοσίων χρήσεων. Επιπλέον, μετά το 1922, πολλά από τα εγκαταλελειμμένα κτίσματα χρησιμοποιήθηκαν για τη στέγαση προσφύγων. Η εγκατάλειψη εντάθηκε κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, εξαιτίας του βίαιου εκτοπισμού των εβραίων κατοίκων της λεωφόρου από τους κατακτητές. Επιπρόσθετα, μεγάλος αριθμός Πύργων επιτάχθηκε. Με τη λήξη της Κατοχής, το ιδιοκτησιακό καθεστώς πολλών επαύλεων μεταβλήθηκε εκ νέου, λόγω των ανθρώπινων απωλειών και των κατασχέσεων και ανταλλαγών περιουσιών που ακολούθησαν τον πόλεμο. Για τη Λεωφόρο των Πύργων, η μεταπολεμική περίοδος συνδέθηκε, όμως, πρωτίστως με τη σαρωτική ανατροπή του ιδιαίτερου χαρακτήρα της. Με την προσδοκία της εξασφάλισης καλύτερων συνθηκών διαβίωσης να υποδεικνύει στους απλούς πολίτες ως μονόδρομο την αντιπαροχή και την εξαντλητική εκμετάλλευση των οικοδομικών κανονισμών, οι δεκαετίες του 1960 και 1970 αποδείχθηκαν περίοδος μαζικής ανοικοδόμησης απρόσωπων πολυκατοικιών, αφενός στις τελευταίες ελεύθερες εκτάσεις εκατέρωθεν της λεωφόρου, και αφετέρου,

σε ορθογωνισμένους χώρους, στους οποίους κατατμήθηκαν οι κήποι των αρχοντικών.

Η πλήρης ανατροπή της οικοδομικής κλίμακας εντάθηκε από την ανέγερση πολυκατοικιών ακόμα και στη θέση των Πύργων και των μικρότερων κατοικιών, που κατεδαφίστηκαν μέσα σε συνθήκες άγνοιας και αδιαφορίας για τη νεότερη αρχιτεκτονική κληρονομιά. Από την επέλαση της αντιπαροχής σώθηκαν μόνο 22 αρχοντικά, τα περισσότερα από τα οποία βρίσκονται σήμερα σε χρήση, ενώ ένας μικρός αριθμός τελεί υπό εγκατάλειψη.

Αναλυτικότερα, οι σωζόμενες επαύλεις είναι οι εξής (σε παρένθεση αναφέρονται παλαιότερες χρήσεις με τις οποίες έγιναν γνωστές, καθώς και η σημερινή): Βίλλα Αλλατίνι (Λεωφ. Βασ. Όλγας 198, σημερινή έδρα Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Νομού Θεσσαλονίκης), Κατοικία επί της οδού Δελφών 201 (και Λεωφ. Βασ. Όλγας, δεν κατοικείται), Casa Bianca (Οικία Φερναντέζ, Λεωφ. Βασ. Όλγας 214, σήμερα εκθεσιακός χώρος της Δημοτικής Πινακοθήκης), Βίλλα Νεχαμά (Λεωφ. Βασ. Όλγας 203, σήμερα πωλητήριο βιβλίων και ιδιωτικό φροντιστήριο), Οικία Σεΐφουλάχ Πασά, Βίλλα Μορντιάκ (Λεωφ. Βασ. Όλγας 162, πρώην ΙΚΑ Μαρτίου, όπου σήμερα στεγάζονται η Δημοτική Πινακοθήκη και το Ε' Δημοτικό Διαμέρισμα της πόλης), Βίλλα Χίρς (Λεωφ. Βασ. Όλγας 144, πρώην Α' Αστυνομικό Τμήμα, σήμερα ακατοίκητη), Οικία Μαρκόκου (Λεωφ. Βασ. Όλγας 133, πρώην Σχολείο - Οικοτροφείο Εθνικού Ιδρύματος Προστασίας Κωφαλάων, σήμερα γραφεία δημόσιας υπηρεσίας), Βίλλα Χατζηλαζάρου (Λεωφ. Βασ. Όλγας 131, οικία Σιάγα, εξακολουθεί να κατοικείται), Βίλλα Αχμέτ Καπαντζή (Λεωφ. Βασ. Όλγας 108, πρώην Ε' και Η' Γυμνάσιο Αρρένων, σημερινό Μορφωτικό Κέντρο Πολιτιστικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος), Chateau mon Bonheur (Λεωφ. Βασ. Όλγας 110, ακατοίκητο), Βίλλα Αχμέτ και Γιουσούφ Καπαντζή (Λεωφ. Βασ. Όλγας 105, πρώην ΝΑΤΟ, σημερινή έδρα Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης), Βίλλα Γιάκο Μοδιάνο (Λεωφ. Βασ. Όλγας 84, παλαιό Κυβερνείο, σήμερα Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο Μακεδονίας - Θράκης), Κατοικία επί της Λεωφόρου Βασ. Όλγας 71 (πρώην κτήριο Εκπαιδευτηρίων Κοραή, σήμερα παιδικός σταθμός - νηπιαγωγείο), Βίλλα Οσμάν Αλή Μπέη (Λεωφ. Βασ. Όλγας 36, πρώην Ορφανοτροφείο «Μέλισσα», σήμερα είναι έδρα του Κέντρου Βυζαντινών Ερευνών ΑΠΘ), Έπαυλη Χαφής Μπέη (Λεωφ. Βασ. Όλγας 32, σήμερα Σχολή Τυφλών), Βίλλα Τζεμποργά (Λεωφ. Βασ. Όλγας 20, πρώην Ιταλικό Προξενείο, σήμερα ακατοίκητη), Βίλλα Θεμελή (Λεωφ. Βασ. Όλγας 24, πρώην Λεβή Μοδιάνο και οικία Μιχαηλίδη), Βίλλα Γιωσέφ Μοντιάνο (Λεωφ. Βασ. Όλγας 5, Παράρτημα Α' Γυμνασίου Αρρένων), Βίλλα Χατζημήσεφ (Λεωφ. Βασ. Όλγας 3, πρώην Α' Γυμνάσιο Αρρένων, σήμερα Α' Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης), Βίλλα Ναβάρο (Λεωφ. Βασ. Γεωργίου 29, σήμερα έδρα ιδιωτικής εταιρείας), Βίλλα Ιβάν Χατζημήσεφ (Λεωφ. Βασ. Γεωργίου 27, στέγαζε το 12ο Δημοτικό Σχολείο), Βίλλα Αδελφών Χατζημήσεφ (Λεωφ. Βασ. Γεωργίου 25, πρώην Σχολή Κωφαλάων, σήμερα καφετέρια - εστιατόριο).

Το αρχοντικό Casa Bianca που ανεγέρθηκε το 1911-12, από τον αρχιτέκτονα Πιέρο Αριγκόνι και σήμερα λειτουργεί ως εκθεσιακός χώρος της Δημοτικής Πινακοθήκης.

Die Villa Casa Bianca, 1911-12 vom Architekten Piero Arrigoni errichtet. Heute dient sie als Ausstellungsraum der Städtischen Pinakothek.

AUSSERHALB DER MAUERN VON THESSALONIKI

In der weiteren Region von Thessaloniki gab es zwei Orte, die hervorste- chen und den alten Wohnkern der Stadt darstellten. Im Osten das Tal des byzantinischen Kalamaria-Gebiets und im Westen das Gebiet, das als Çayir (Wiese) bekannt war. Einigen Reiseberichten zufolge gab es im 17. Jahrhundert keine Häuser außerhalb der Mauern. Die Erweiterung der Stadt hat in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts begonnen, als der Abriss von den Ufermauern (1866-67) und anschließend von Teilen der westlichen und östlichen Mauern in den Niederungen der Stadt stattfand. Zu den Modernisierungsprozessen hat die Gründung der Stadtgemeinde im Jahre 1869 entscheidend beigetragen.

Bedeutende Ereignisse, die zur Entscheidung der Einwohner beigetragen haben, das historische Zentrum zu verlassen, waren der Bau der Eisenbahn, die Thessaloniki mit Skopje (1873), Belgrad (1888), Monastir (1894) und Konstantinopel (1896) verband, sowie eine Reihe von Bränden (1877, 1896, 1898) und die Etablierung der Pferdestraßenbahn (1893) und späteren elektrischen Straßenbahn (1907). In der Städtebaugeschichte von Thessaloniki werden die Jahre 1890-1910 für eine Periode gehalten, die sich als die 'kosmopolitische Zeit' der Stadt bezeichnen lässt. Die Infrastruktureinrichtungen, die damit verbundenen Sanierungsarbeiten und die hohe Bautätigkeit haben zu dieser Zeit das Stadtleben und die räumlichen Funktionen der Stadt verändert.

Der Hafen und der historische Industriebereich in West-Thessaloniki

Im westlichen Gebiet außerhalb der Mauern befanden sich viele Gasthäuser, Werkstätten und Läden. 1867 wurde dort der Nationalgarten im Rahmen der Hafenmodernisierung und -erweiterung eingerichtet, der später als 'Garten der Prinzen' oder 'Bestsinar/ Bechtsinar' bekannt wurde. Hauptmerkmal des Gebietes stellten die hohen Handelsaktivitäten dar, gleichzeitig konstituierte es aber auch den einzigen Ausgangspunkt vieler Straßen zu umliegenden Gebieten, dem restlichen inzwischen freien Griechenland und dem Ausland. Ferner haben der Bahnhofbau, der jüngere Hafen (1896-1904), die Lager, die ersten Fabriken und Handwerksbetriebe einen besonderen Charakter in Thessaloniki geschaffen; die Stadt verwandelte sich somit zum zweitwichtigsten militärischen, kommerziellen und wirtschaftlichen Zentrum nach Konstantinopel in Südosteuropa. Die historischen Infrastruktureinrichtungen (Straßenbahnen, Gaswerke,

Wasserversorgungs- und Elektrifizierungssysteme) waren von einer systematischen Einführung neuer Stoffe und Bautechniken gekennzeichnet, was oft den ausländischen beauftragten Unternehmen zu verdanken war (ein belgisches Unternehmen war für die Straßenbahnen und die Wasserversorgung zuständig, ein deutsches für die Eisenbahn und ein französisches für den neuen Hafen). Die ersten Industriegebäude und -komplexe haben mit ihrer erheblichen Größe und charakteristischen Morphologie und vor allem mit ihren Schornsteinen eine neue, zentrale Anlaufstelle im Stadtbild geschaffen. Es folgt eine kurze Darstellung der bedeutendsten historischen Gebäude und Baukomplexe dieses Gebiets. Auf dem Gelände der Hafenorganisation von Thessaloniki sind folgende erhalten: das alte Zollamt (1909-1912, Architekt: Alexandre Valluury); die Lager aus dem frühen 20. Jahrhundert, die heute drei Museen beherbergen (Museum für Photographie, Filmmuseum und Staatliches Museum Moderner Kunst); das Verwaltungsgebäude der Freien Zone (1905 errichtet, um die Behörde für Osmanische Staatsverschuldung zu beherbergen, heute beherbergt es das Hafenamt von Thessaloniki); das Gebäude der 'Vorzugsaktiengesellschaft der Allgemeinen Lager von Griechenland' (PAEGA), das 1927 errichtet wurde, um Lagerräume zu beherbergen. In den '70er Jahren wurde dort ein deutsches Bekleidungsunternehmen und später der alte Stallkomplex (1904-1924) beherbergt. Auf dem Hafengelände wurden wertvolle Stücke historischer Maschinenausstattung wie z. B. alte Kräne erhalten.

Erst kürzlich ließ die Stadtgemeinde von Thessaloniki das historische Gebäude in der Anagenniseos Str. 10, das die Richtung des alten Wasserstroms auf dem Gelände des Bahnhofs signalisiert, sanieren.

Auf dem Gelände des alten Passagierbahnhofs (heutiger Güterbahnhof) am Westeingang der Stadt (Palaiou Stathmou Str. 4) sind das Bürogebäude der Gesellschaft Östlicher Eisenbahnen und zwei Maschinenräume erhalten. Der Neue Bahnhof (Monastiriou Str. 28) wurde 1937 von den Deutschen Kleinschmidt und Jordan entworfen und stellt heute den größten Baukomplex dieser Art in Griechenland dar. Das Gebäude der alten Militärstation der Bahngesellschaft 'Jonction Salonique-Constantinople' (innerhalb der Bahnanlagen zur Wagonauswahl, Gemeinde Kordelio-Evosmos, Nea Monastiriou Str. 7b) wurde 1894-96 erstellt und dient heute als Museum des Freundes- und Förderkreises der Eisenbahn von Thessaloniki. des Eisenbahnfreunde von Thessaloniki. In der 26. Oktovriou Straße versammeln sich die wichtigsten historischen Industriebauten und -komplexe von West-Thessaloniki: der ehemalige Industriekomplex der Brauerei OLYMPOS-Karolos FIX (26. Oktovriou Str. 47); das alte zentrale Pumpwerk des Abwasser- und Wasserversorgungsunternehmens (O.Y.TH./E.Y.A.TH.), das heute als Wasserversorgungsmuseum fungiert (26. Oktovriou Str. 49); die Alten Öffentlichen Schlachthöfe (26. Oktovriou Str. 53), die die Stadtgemeinde von Thessaloniki frisch sanieren ließ; die ehemalige Gerberei der Brüder Georgiou, die heute als das Hotel Porto Palace funktioniert (26. Oktovriou Str. 65); die ehemalige Gerberei der Brüder Noussias & Co., die heute zum Musikclub Block 33 geworden ist (26. Oktovriou Str. 33); die ehemalige Textilfabrik Ioutis Torres & Co., die heute die sogenannte 'Vilka' konstituiert (Veranstaltungsraum/Musikbühne, 26. Oktovriou Str. und Andreou Georgiou Str.); der alte Baukomplex des Gasunternehmens, der

AUSSERHALB DER MAUERN VON THESSALONIKI

In der weiteren Region von Thessaloniki gab es zwei Orte, die hervorstechen und den alten Wohnkern der Stadt darstellten. Im Osten das Tal des byzantinischen Kalamaria-Gebiets und im Westen das Gebiet, das als Çayır (Wiese) bekannt war. Einigen Reiseberichten zufolge gab es im 17. Jahrhundert keine Häuser außerhalb der Mauern. Die Erweiterung der Stadt hat in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts begonnen, als der Abriss von den Ufermauern (1866-67) und anschließend von Teilen der westlichen und östlichen Mauern in den Niederungen der Stadt stattfand. Zu den Modernisierungsprozessen hat die Gründung der Stadtgemeinde im Jahre 1869 entscheidend beigetragen.

Bedeutende Ereignisse, die zur Entscheidung der Einwohner beigetragen haben, das historische Zentrum zu verlassen, waren der Bau der Eisenbahn, die Thessaloniki mit Skopje (1873), Belgrad (1888), Monastir (1894) und Konstantinopel (1896) verband, sowie eine Reihe von Bränden (1877, 1896, 1898) und die Etablierung der Pferdestraßenbahn (1893) und späteren elektrischen Straßenbahn (1907). In der Städtebaugeschichte von Thessaloniki werden die Jahre 1890-1910 für eine Periode gehalten, die sich als die 'kosmopolitische Zeit' der Stadt bezeichnen lässt. Die Infrastruktureinrichtungen, die damit verbundenen Sanierungsarbeiten und die hohe Bautätigkeit haben zu dieser Zeit das Stadtleben und die räumlichen Funktionen der Stadt verändert.

Der Hafen und der historische Industriebereich in West-Thessaloniki

Im westlichen Gebiet außerhalb der Mauern befanden sich viele Gasthäuser, Werkstätten und Läden. 1867 wurde dort der Nationalgarten im Rahmen der Hafenmodernisierung und -erweiterung eingerichtet, der später als 'Garten der Prinzen' oder 'Bestsinar/ Bechtsinar' bekannt wurde. Hauptmerkmal des Gebietes stellten die hohen Handelsaktivitäten dar, gleichzeitig konstituierte es aber auch den einzigen Ausgangspunkt vieler Straßen zu umliegenden Gebieten, dem restlichen inzwischen freien Griechenland und dem Ausland. Ferner haben der Bahnhofbau, der jüngere Hafen (1896-1904), die Lager, die ersten Fabriken und Handwerksbetriebe einen besonderen Charakter in Thessaloniki geschaffen; die Stadt verwandelte sich somit zum zweitwichtigsten militärischen, kommerziellen und wirtschaftlichen Zentrum nach Konstantinopel in Südosteuropa. Die historischen Infrastruktureinrichtungen (Straßenbahnen, Gaswerke,

Wasserversorgungs- und Elektrifizierungssysteme) waren von einer systematischen Einführung neuer Stoffe und Bautechniken gekennzeichnet, was oft den ausländischen beauftragten Unternehmen zu verdanken war (ein belgisches Unternehmen war für die Straßenbahnen und die Wasserversorgung zuständig, ein deutsches für die Eisenbahn und ein französisches für den neuen Hafen). Die ersten Industriegebäude und -komplexe haben mit ihrer erheblichen Größe und charakteristischen Morphologie und vor allem mit ihren Schornsteinen eine neue, zentrale Anlaufstelle im Stadtbild geschaffen. Es folgt eine kurze Darstellung der bedeutendsten historischen Gebäude und Baukomplexe dieses Gebiets. Auf dem Gelände der Hafenorganisation von Thessaloniki sind folgende erhalten: das alte Zollamt (1909-1912, Architekt: Alexandre Valluary); die Lager aus dem frühen 20. Jahrhundert, die heute drei Museen beherbergen (Museum für Photographie, Filmmuseum und Staatliches Museum Moderner Kunst); das Verwaltungsgebäude der Freien Zone (1905 errichtet, um die Behörde für Osmanische Staatsverschuldung zu beherbergen, heute beherbergt es das Hafenamt von Thessaloniki); das Gebäude der 'Vorzugsaktiengesellschaft der Allgemeinen Lager von Griechenland' (PAEGA), das 1927 errichtet wurde, um Lagerräume zu beherbergen. In den 70er Jahren wurde dort ein deutsches Bekleidungsunternehmen und später der alte Stallkomplex (1904-1924) beherbergt. Auf dem Hafengelände wurden wertvolle Stücke historischer Maschinenausstattung wie z. B. alte Kräne erhalten.

Erst kürzlich ließ die Stadtgemeinde von Thessaloniki das historische Gebäude in der Anagnniseos Str. 10, das die Richtung des alten Wasserstroms auf dem Gelände des Bahnhofs signalisiert, sanieren.

Auf dem Gelände des alten Passagierbahnhofs (heutiger Güterbahnhof) am Westeingang der Stadt (Palaïou Stathmou Str. 4) sind das Bürogebäude der Gesellschaft Östlicher Eisenbahnen und zwei Maschinenräume erhalten. Der Neue Bahnhof (Monastiriou Str. 28) wurde 1937 von den Deutschen Kleinschmidt und Jordan entworfen und stellt heute den größten Baukomplex dieser Art in Griechenland dar. Das Gebäude der alten Militärstation der Bahngesellschaft 'Jonction Salonique-Constantinople' (innerhalb der Bahnanlagen zur Wagonauswahl, Gemeinde Kordelio-Evosmos, Nea Monastiriou Str. 7b) wurde 1894-96 erstellt und dient heute als Museum des Freundes- und Förderkreises der Eisenbahn von Thessaloniki, des Eisenbahnfreunde von Thessaloniki. In der 26. Oktovriou Straße versammeln sich die wichtigsten historischen Industriebauten und -komplexe von West-Thessaloniki: der ehemalige Industriekomplex der Brauerei OLYMPOS-Karolos FIX (26. Oktovriou Str. 47); das alte zentrale Pumpwerk des Abwasser- und Wasserversorgungsunternehmens (O.Y.TH./E.Y.A.TH.), das heute als Wasserversorgungsmuseum fungiert (26. Oktovriou Str. 49); die Alten Öffentlichen Schlachthöfe (26. Oktovriou Str. 53), die die Stadtgemeinde von Thessaloniki frisch sanieren ließ; die ehemalige Gerberei der Brüder Georgiou, die heute als das Hotel Porto Palace funktioniert (26. Oktovriou Str. 65); die ehemalige Gerberei der Brüder Noussias & Co., die heute zum Musikclub Block 33 geworden ist (26. Oktovriou Str. 33); die ehemalige Textilfabrik Ioutis Torres & Co., die heute die sogenannte 'Vilka' konstituiert (Veranstaltungsraum/Musikbühne, 26. Oktovriou Str. und Andreou Georgiou Str.); der alte Baukomplex des Gasunternehmens, der

heute die Büros der Regionalen Einheit von Thessaloniki beherbergt (26. Oktovriou Str. und Kefallinias Str.); die Chatziyannakis-Altinalmasis-Mühle, die seit 1993 als Veranstaltungs- und Kulturkomplex 'Mylos' fungiert (Andreou Georgiou Str. 56).

In der Lagada Straße liegt der ehemalige Komplex der Makedonischen Seidenfabrik 'Ilios', der seit 1994 als 7. Grundschule der Gemeinde Nea-poli dient (Lagada Str. 134).

Bemerkenswerte Bauten, Komplexe und historische Orte in West-Thessaloniki

Das Priesterseminar des Lazaristen-Klosters (Kolokotroni Str. 25-27, Gemeindebezirk Stavroupoli, Gemeinde Pavlos Melas) wurde 1997 im Rahmen der Auszeichnung von Thessaloniki als 'Europäische Kulturhauptstadt' saniert und beherbergt seitdem das Staatliche Museum Moderner Kunst. Der Komplex des alten Militärlagers Pavlos Melas (Lagada Str.) ist einer der wenigen großen, unbebauten Teile von West-Thessaloniki und wird als Ort von historischem Gedenken bewahrt – u.a. wurde er während der deutschen Besatzung als Haftraum genutzt. Im Gemeindebezirk Stavroupoli sind viele große ehemalige Tabaklager aus der Nachkriegszeit erhalten, die die starke

Η Βίλλα Μορντώκ, όπου στεγάζεται η Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης.

Die Villa Mordoch, die heute die Städtische Pinakothek Thessaloniki beherbergt.

Entwicklung des Tabakhandels in Thessaloniki bezeugen und heute ungenutzt bleiben. Der Alliierten-Friedhof Zeitenlik in der Lagada Straße ist der größte Militärfriedhof von Griechenland. Er umfasst die Leichname von ungefähr 21.000 toten Soldaten (Serben, Briten, Franzosen, Russen, Italiener) der Alliierten Mächte der Entente Cordiale, welche im Ersten Weltkrieg an der Mazedonischen Front für die Armée d'Orient kämpften.

Ost-Thessaloniki – der Pyrgon-Bezirk

Vor dem Jahr 1885 war die Anzahl der Bauten im östlichen Gebiet außerhalb der Mauern beschränkt; es gab große Anbauflächen, die allmählich in Grundstücke umgewandelt wurden. Der Bezirk entwickelte sich rasch. Hauptsächlich Familien mit hohem Einkommen und mit unterschiedlichem ethnischen Hintergrund haben sich dort angesiedelt. Nebenbei wurden auch kleinere Bauten für die Mittelschicht oder auch für niedrigere Schichten errichtet. Die sprunghafte Entwicklung des Bezirks ging bis Ende der osmanischen Herrschaft weiter. Die verschiedenen ethnischen Gemeinden und die osmanische Verwaltung haben dort im Rahmen einer allgemeinen Modernisierung Kliniken, öffentliche Gebäude und sogar Industrieanlagen eröffnet. An dieser Stelle werden die wichtigsten historischen Gebäude, die heute außerdem noch auf der östlichen Seite der Stadt außerhalb ihres historischen Zentrums erhalten sind, kurz erwähnt. Anfänglich werden diejenigen, die öffentlichen Zwecken dienen, dargestellt und anschließend der Pyrgon-Boulevard und einige seiner Villen erläutert. Einige moderne Baukomplexe, die als architektonische Monumente designed worden sind, werden auch erwähnt:

Das CHANTH-Gebäude (Christlicher Verein Junger Menschen, CHANTH-Platz), die armenische Kirche (Dialetti Str. 4), das archäologische Museum von Thessaloniki (CHANTH-Platz), das Museum für Byzantinische Kultur von Thessaloniki (L. Stratou 2), das Gebäude des 3. Armeekorps (Hauptquartier, ehemalige türkische Kaserne, L. Stratou Str., gegenüber dem Museum für Byzantinische Kultur), das Krankenhaus für Infektionskrankheiten (Italienisches Krankenhaus, G. Lambraki Str. 13), das Papafeion-Waisenhaus 'Meliteus' (Papafi Str. 33), das Alte Russische Krankenhaus – Historisches Archiv von Makedonien (Papanastasiou Str. 21), das Yeni Tzami (Altes Archäologisches Museum, Archäologikou Mouseiou Str. 30), das Krankenhaus für Geschlechtskrankheiten (Chalkidikis Str. 51 und Delfon Str. 124).

Die großen Industrieanlagen im östlichen Erweiterungsgebiet der Stadt hemmten seine Entwicklung zum Wohngebiet nicht, sondern stellten dadurch einen beliebten Wohnort für die Spitzenverdiener der obersten sozialen Schichten dar. Diese Anlagen charakterisierten und prägten den Charakter sowohl einzelner Straßen als auch ganzer Stadtviertel. Wir beschränken uns auf nur zwei von diesen industriellen Komplexen, die sehr bedeutend für die Stadt waren und bis heute den Charakter der Nachbarschaft in ihrem direkten Umfeld bestimmen: Die Textilfabrik YFANET (Papafi-Perdika-Omirou-Ioanninon-Ydras Str.) und die Mühlen Allatini (Depot-Bezirk, G. Papandreou Str. und Laskaratou Str. 2).

Der Bezirk von Pyrgon oder Exochon entlang der Pyrgon Allee (heute als Vasilissis Olgas und Vasileos Georgiou Alleen bekannt) war bis zu den ersten Nachkriegsjahren einer der bedeutendsten und typischsten Stadt-

teile von Thessaloniki. Seine Entwicklung begann, als die Ufermauer und ein Teil des Abschnitts der östlichen Mauer im historischen Stadtkern abgerissen wurden, was den Entwurf der Hamidie Allee (heute als Ethnikis Amynis Allee bekannt) und einer späteren Erweiterung der Stadt zum östlichen Gebiet außerhalb des Zentrums ermöglichte.

1883 beschreibt Moraitopoulos die ländlichen Anwesen wohlhabender Familien in diesem Gebiet, die er 'Pyrgoi' (Türme) nennt. Diese Anwesen, berichtet er, „decken einen großen Teil der Uferpromenade bis zur Dampfmaschine von Herrn Allatini ab“. Die 'Pyrgoi' auf beiden Seiten der Hauptstraße des Bezirks, der als Alatini Degirmeni (Allatini-Mühle Allee), Sahilhändler (Allee der Häuser am Meer) oder landläufig als Pyrgon Boulevard bekannt war, wurden bis 1912 auf einhundert erhöht. Darunter tauchten auch kleinere Häuser von weniger wohlhabenden Familien auf. Die Menschen wohnten dort miteinander unabhängig von ihrer Religionszugehörigkeit, was recht untypisch für die restlichen Stadtteile von Thessaloniki war.

Ein Teil dieser feinen Häuser wurde nach Plänen von prominenten Architekten der Zeit wie V. Poselli, P. Arrigoni und X. Paionidis errichtet. Es ist auch bemerkenswert, dass sowohl bekannte als auch weniger bekannte Architekten einen besonderen Eklektizismus übernommen haben, der Elemente von Neoklassizismus, Renaissance, Barock und Jugendstil kombiniert. Eine gesonderte Erwähnung verdient das Château mon Bon-

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης που ανεγέρθηκε το 1993, σε σχέδια του Κυριάκου Κρόκου.
Das Museum für Byzantinische Kultur von Thessaloniki, 1993 nach den Plänen von Kyriakos Krokos errichtet.

*Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, που ανεγέρθηκε το 1960 σε σχέδια του Πάτροκλου Καραντινού.
Das Archäologische Museum von Thessaloniki, 1960 nach den Plänen von Patroklos Karantinos errichtet.*

heuer mit seinen mittelalterlichen Zinnen und seinen Außenflächen aus unbeschichteten Ziegelsteinen sowie die Casa Bianca, wo der Jugendstil in einer einzigartigen Kombination mit Elementen des Klassizismus und der Renaissance herrscht. Ansonsten sind die Bauweise und die generelle Gestaltung des Grundrisses weniger innovativ. Im Allgemeinen sind diese imposanten Gebäude frei in reichlich bepflanzte Gärten integriert, während ihre jeweiligen Räume auf beiden Seiten der Zentralhalle oder des -flurs platziert sind. An den schmalen Seiten ist der Haupteingang zu finden.

In der Zwischenkriegszeit wurde der Gebäudebestand der Allee um eine gewisse Anzahl von Neubauten erweitert, deren Form von zeitgenössischen architektonischen Bewegungen (Bauhaus, Art Deco) beeinflusst war. Gleichzeitig wurden aber viele imposante Villen wegen der Auswanderung vieler muslimischen und mehrerer jüdischen Familien verlassen. Die gleichzeitige Erweiterung des Besitzerkreises aufgrund von Verkauf oder Erbschaft hat zur Verdrängung der ursprünglichen Funktion vieler Bauten und zur ihrem öffentlichen Gebrauch geführt. Darüber hinaus wurde nach der Kleinasiatischen Katastrophe 1922 die Mehrheit der verlassenen Bauten zur Unterbringung von Flüchtlingen genutzt. Wegen der Zwangsevakuiierung der jüdischen Einwohner der Allee durch die Besatzer wurden noch mehr Häuser während des Zweiten Weltkrieges verlassen. Außerdem wurde eine große Anzahl von Häusern beschlagnahmt. Nach dem Ende der Besatzung änderte sich erneut der Besitzerstatus vieler Anwesen aufgrund des Verlustes von Menschenleben, der Konfiszierungen und des sogenannten *Eigentumsaustausches*. In der Nachkriegszeit hat sich der besondere Charakter des Bezirks radikal geändert. Vorstellungen über bessere Lebensumstände diktierten einfachen Menschen, ihre Grundstücke und Häuser an Bauunternehmern zu verkaufen, um eine Wohnung im mehrstöckigen Neubau als Gegenleistung zu bekommen. Zur Folge wur-

den die Bauregelungen exzessiv ausgenutzt; in den '60er und '70er Jahren hat eine massive Errichtung von charakterlosen Hochhäusern stattgefunden, sowohl auf beiden Seiten der Allee als auch auf Grundstücken, die durch die Garteneinteilung der ursprünglichen Villen entstanden. Hinzu ist auch der Bau von Hochhäusern sogar an der Stelle von Pyrgoi und kleineren Häusern gekommen, die im Rahmen von Unwissenheit und Gleichgültigkeit gegenüber dem modernen architektonischen Erbe abgerissen wurden. Leider wurden nur 22 Villen gerettet. Die meisten werden heute genutzt und nur ganz wenige sind verlassen. Die erhaltenen Villen sind folgende (frühere Nutzungen, durch die die Gebäude bekannt wurden, sowie der heutige Gebrauch werden in Klammern erwähnt): Villa Allatini (L. V. Olgas 198, heute Sitz der Präfekturbehörde von Thessaloniki); Haus in Delfon Str. 201 (und L. V. Olgas Str., nicht bewohnt); Casa Bianca (Fernandez-Einfamilienhaus, L. V. Olgas Str. 214, heute Ausstellungsraum der Städtischen Pinakothek); Villa Nechama (L. V. Olgas Str. 203, heute Buchhandlung und Institut für Nachhilfeunterricht); Haus von Seifullah Pascha oder Villa Mordoch (L. V. Olgas Str. 162, ehemalige Martiou-Filiale der Sozialversicherungsanstalt, heute werden dort die Städtische Pinakothek und die Büros des 5. Gemeindebezirks beherbergt); Villa Hirsch (L. V. Olgas Str. 144, ehemaliges 1. Polizeirevier, heute nicht bewohnt); Marokou-Einfamilienhaus (L. V. Olgas Str. 133, ehemalige Schule/Internat der Nationalen Stiftung für den Schutz von Taubstummen, heute Büros einer öffentlichen Behörde); Villa Hatzilarou (L. V. Olgas Str. 131, Siaga-Haus, immer noch bewohnt); Villa Ahmed Kapantzi (L. V. Olgas Str. 108, ehemaliges 5. und 8. Jungengymnasium, heute Bildungszentrum der Kulturstiftung der Nationalbank von Griechenland); Chateau mon Bonheur (L. V. Olgas Str. 110, unbewohnt); Villa Ahmed und Yusuf Kapantzi (L. V. Olgas Str. 105, ehemalige NATO-Büros, heute Sitz der Organisation für Planung und Schutz der Umwelt von Thessaloniki); Villa Yiako Modiano (L. V. Olgas Str. 84, ehemalige Residenz des Gouverneurs, heute Volks- und Ethnologiemuseum von Makedonien und Thrakien); Haus in L. V. Olgas Str. 71 (ehemalige Korais-Schule, heute Kita/Kindergarten); Villa Osman Ali Bey (L. V. Olgas Str. 36, ehemaliges Waisenhaus 'Melissa', heute Sitz des Zentrums Byzantinischer Recherche AUTH); Villa Hafiz Bey (L. V. Olgas Str. 32, heute Blindenschule); Villa Tzeborga (L. V. Olgas Str. 20, ehemaliges italienisches Konsulat, heute unbewohnt); Villa Themeli (L. V. Olgas Str. 24, früher Villa Levi Modiano und Michailidis-Einfamilienhaus); Villa Josef Modiano (L. V. Olgas Str. 5, Nebengebäude des 1. Jungengymnasiums); Villa Hatzimisef (L. V. Olgas Str. 3, ehemaliges 1. Jungengymnasium, heute 1. Gymnasium von Thessaloniki); Villa Navaro (L. V. Georgiou Str. 29, heute Zentrale eines Privatunternehmens); Villa Ivan Hatzimisef (L. V. Georgiou Str. 27, früher hat sie die 12. Grundschule beherbergt); Villa der Brüder Hatzimisef (L. V. Georgiou Str. 25, ehemalige Taubstummenschule, heute Café-Restaurant).

Ανασκαφικά ευρήματα κατά την κατασκευή του Μετρό

Κατά την κατασκευή του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης από το 2006 ως και το 2012, στους δύο σταθμούς της Εγνατίας «Αγίας Σοφίας» και «Βενιζέλου» ήρθαν στο φως με σωστικές ανασκαφικές έρευνες της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης αλλεπάλληλες οικιστικές φάσεις, που εμπλουτίζουν και συμπυκνώνουν την αρχαιολογική και ιστορική γνώση πάνω στην χωροταξική οργάνωση της Θεσσαλονίκης και τις λειτουργίες της διαχρονικά, από τις αρχές του 4ου αιώνα μ.Χ. έως και τον 20^ο αιώνα, γύρω πάντα από τον κύριο δρόμο της (*decumanus maximus*, μετέπειτα *Λεωφόρος*, *Φαρδύς δρόμος* και *Εγνατία* σήμερα). Ερευνήθηκαν δημόσια κτίρια και χώροι συνάθροισης των κατοίκων, σπήλια, καταστήματα και εργαστήρια της αγοράς μαζί με όλον τον υδροδοτικό και αποχετευτικό εξοπλισμό τους.

Έξω από τις πύλες της οχύρωσης *Χρυσή* και *Κασσανδρεωτική*, που δεν διατηρούνται σήμερα, αποκαλύφθηκαν παλαιοχριστιανικό νεκροταφείο, αποθήκη κρασιού 4^{ου} αιώνα και χριστιανικός ναός 5^{ου} αιώνα στο σταθμό Πλατείας Δημοκρατίας, καθώς και δύο επάλληλοι χριστιανικοί ναοί 4^{ου} και 5^{ου} αιώνα αντίστοιχα στο σταθμό Σιντριβάνι.

Αξιόλογα είναι και τα ευρήματα της ΙΣΤ' ΕΠΚΑ, που χρονολογούνται πριν από τον 4^ο αιώνα μ.Χ. και αφορούν κυρίως στην ανατολική και δυτική νεκρόπολη έξω από τα τείχη.

Οι βυζαντινές αρχαιοτήτες εκτείνονταν σε όλη την επιφάνεια των σταθμών ως το μέσο βάθος των -6,00 περίπου μέτρων. Στις αποθήκες φυλάσσονται σήμερα πλέον των 100.000 κινητά ευρήματα (κεραμική, γλυπτά, κοσμήματα, νομίσματα κ.λ.π.). Παρά την επιμελημένη προετοιμασία, τις αδειοδοτήσεις, τις συμβατικές υποχρεώσεις ανάμεσα στον φορέα του έργου και το Υπουργείο Πολιτισμού και παρά τις διατάξεις της Αρχαιολογικής Νομοθεσίας, μερικές φορές απαιτήθηκε αγώνας για τη διάσωση των σημαντικότερων αρχαιοτήτων, που στην περίπτωση του σταθμού Βενιζέλου συνεχίζεται έως σήμερα.

Σταθμός μετρό
"Βενιζέλου" υπό
κατασκευήν. Η
διασφαύρωση του *decumanus maximus* (σημερινή
Εγνατία) με τον *cardo*
(σημερινή Βενιζέλου)
από Δ. προς Α. Σε πρώτο
πλάνο ο δρόμος του 4^{ου}
αι. μ.Χ. με λείψανα του
κυρίου της διασφαύρωσης
εκατέρωθεν αυτού.

Im Bau befindliche U-
Bahn Station 'Venizelou'.
Die Kreuzung von *Decumanus maximus* (heutige
Egnatia Str.) mit dem
Cardo (heutige Venizelou
Str.), von Westen nach
Osten. Im Vordergrund
sind die Straße aus dem
4. Jh n. Ch. und auf ihren
beiden Seiten die Über-
reste eines Gebäudes an
der Kreuzung zu sehen.

Ausgrabungsfunde bei den Bauarbeiten der U-Bahn

Bei den Bauarbeiten der 'Metropolitanbahn' von Thessaloniki wurden zwischen 2006 und 2012 mithilfe von Rettungsausgrabungen der Ephorie für byzantinische Altertümer in Thessaloniki aufeinanderfolgende Siedlungsphasen an den Stationen der Egnatia Straße 'Agias Sophias' und 'Venizelou' freigelegt. Diese Funde bereichern und verdichten das archäologische und historische Wissen über die Raumordnung von Thessaloniki und ihre Funktionen im Laufe der Zeit vom frühen 4. bis zum 20. Jahrhundert n.Ch. im direkten Umfeld der Hauptstraße der Stadt (*Decumanus maximus*, später *Via Regia*, dann *Breite Straße* und heute *Egnatia Straße*). Öffentliche Gebäude, Treffpunkte der Einwohner, Häuser, Läden und Werkstätten auf dem Markt sowie ihre gesamte Wasserversorgungs- und Abwasserleitungen wurden ausführlich recherchiert und studiert.

Außerhalb des Goldenen und des Kassandreotischen Tors, die heute nicht erhalten sind, wurden ein frühchristlicher Friedhof, ein Weinlager aus dem 4. und eine Kirche aus dem 5. Jahrhundert an der U-Bahn-Station 'Plateia Dimokratias' sowie zwei aufeinanderfolgende Kirchen aus dem 4. und dem 5. Jahrhundert an der Station 'Syntivani' freigelegt. Bemerkenswert sind auch die Funde der 16. Ephorie für prähistorische und klassische Altertümer, die vor dem 4. Jh. n.Ch. datieren und hauptsächlich die östliche und westliche Nekropole (Totenstadt) außerhalb der Mauern betreffen.

Die byzantinischen Altertümer erstreckten sich entlang allen Stationen in einer Durchschnittstiefe von ungefähr -6,00 Metern. Heute werden mehr als 100.000 transportierbare Funde (Keramikgegenstände, Skulpturen, Schmuck, Münzen) in Lagern aufbewahrt. Trotz der sorgfältigen Vorbereitung, des Genehmigungssystems, der vertraglichen Verpflichtungen des U-Bahn-Auftragnehmers an das Kultusministerium und trotz der gesetzlichen Verordnungen im Bereich Archäologie und Denkmalschutz fand des Öfteren ein harter Kampf um den Erhalt der wichtigen Altertümer statt. Im Fall der Station 'Venizelou' geht dieser Kampf bis heute weiter.

Σταθμός μετρό "Αγίας Σοφίας" υπό κατασκευήν.
Αποκάλυψη του *decumanus maximus* (σημερινή Εγνατία) από Δ. προς Α. Προσπάθεια συγκερασμού του μεγάλου δημόσιου έργου με την ανασκαφική έρευνα του ιστορικού παρελθόντος της πόλης.

Im Bau befindliche U-Bahn Station 'Agias Sofias'.
Freilegung von *Decumanus maximus* (heutige Egnatia Str.), von Westen nach Osten. Bemühungen zur Kombinierung des großen öffentlichen Bauprojekts und der archäologischen Recherche und Ausgrabung der historischen Vergangenheit der Stadt.

Μουσεία Θεσσαλονίκης

1. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης: Μ. Ανδρόνικου 6, Πλατεία Χ.Α.Ν.Θ. Τ.Κ. 546 21, τηλ. 2313-310.201, <http://www.amth.gr>
2. Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού: Λεωφ. Στρατού 2, Τ.Κ. 546 40, τηλ. 2313-306. 400, <http://www.mbp.gr>
3. Λευκός Πύργος – Θεσσαλονίκη (Έκθεση για την Θεσσαλονίκη με ψηφιακά μέσα): Λευκός Πύργος, τηλ. 2310-267.832, <http://www.lpth.gr>
4. Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας (Ρωμαϊκής) Αγοράς: Ολύμπου και Φιλίππου, Τ.Κ. 546 46, τηλ. 2313-310.400 / 2310-221.266, <http://www.odysseus.culture.gr>
5. Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα: Προξ. Κορομηλά 23, Τ.Κ. 546 22, τηλ. 2310-229.778, <http://www.odysseus.culture.gr>
6. Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας – Θράκης: Βασ. Όλγας 68, Τ.Κ. 546 42, τηλ. 2310-830.591 / 889.840, <http://www.lemmth.gr>
7. Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης: Αγίου Μηνά 13, Τ.Κ. 546 24, τηλ. 2310-250.406, <http://www.jmth.gr>
8. Μουσείο Κρύπτης Αγίου Δημητρίου: Ναός Αγίου Δημητρίου, Τ.Κ. 546 33, τηλ. 2310-270.591, <http://www.odysseus.culture.gr>
9. Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητρόπολης Θεσσαλονίκης: Βογατσικού 7 & Μητροπόλεως, Τ.Κ. 546 22, τηλ. 2310-261.216, <http://www.imth.gr>
10. Πολεμικό Μουσείο Θεσσαλονίκης: Γρ. Λαμπράκη 4, Τ.Κ. 546 36, τηλ. 2310-249.803-5, <http://www.warmuseumthessaloniki.com>
11. Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης: Εγνατίας 154 (εντός ΔΕΘ-Helexpo), Τ.Κ. 546 36, τηλ. 2310-240.002, <http://www.mmca.org.gr>
12. Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης: Κολοκοιτώνη 21, Μονή Λαζαριστών, Τ.Κ. 546 30, Σιαουρούπολη, τηλ. 2310-589.140-1, <http://www.greekstatemuseum.com>
13. Μουσείο Υδρευσης Θεσσαλονίκης: 26^{ος} Οκτωβρίου 19, Τ.Κ. 546 27, τηλ. 2310-514.029, <http://www.eyath.gr>
14. Μουσείο Κινηματογράφου: Αποθήκη Α, Προβλήτας Α, εντός του λιμανιού, Τ.Κ. 546 25, τηλ. 2310-508.398, <http://www.cinemuseum.gr>
15. Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης: Αποθήκη Α, Λιμάνι, Τ.Κ. 540 15, τηλ. 2310-566.716, <http://www.thmphoto.gr>
16. Μουσείο του Συλλόγου των Φίλων Σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης, Στρατιωτική Στάση/ Σταθμός Διαλογής, οδός Νέα Μοναστηρίου 7β, 563 34 Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310- 559 590, <http://www.sfsth.gr/>

■ Αρχαιολογικά Μουσεία γειτονικών Νομών

1. Μουσείο των Βασιλικών Τάφων των Αιγών: Βεργίνα, Τ.Κ. 590 31 Ημαθία, τηλ. 23310-92.347, <http://www.aigai.gr>
2. Αρχαιολογικό Μουσείο Πέλλας: Πέλλα, Τ.Κ. 580 05, Πέλλα, τηλ. 23820-31.160, <http://www.pella-museum.gr>
3. Αρχαιολογικό Μουσείο Δίου: Διον Πιερίας, Τ.Κ. 601 00, τηλ. 23510-53.206 / 53484, <http://www.arxaiologiko-mouseio-diou.gr>
4. Αρχαιολογικό Μουσείο Αμφίπολης: Αμφίπολη Σερρών, Τ.Κ. 650 52, τηλ. 23220-32.474, <http://www.odysseus.culture.gr>
5. Βυζαντινό Μουσείο Βέροιας: Θωμάϊδος 26, Βέροια (Ν. Ημαθίας), τηλ. 23310-25.847, <http://www.odysseus.culture.gr>

Museen von Thessaloniki

1. Archäologisches Museum von Thessaloniki: M. Andronikou Str. 6, CHANTH-Platz, PLZ 546 21, Tel. 2313-310201, <http://www.amth.gr>
2. Museum für byzantinische Kultur: L. Stratou Str. 2, PLZ 546 30, Tel. 2313-306400, <http://www.mbp.gr>
3. Weißer Turm-Thessaloniki (digitale Ausstellung von Thessaloniki): Weißer Turm, Tel. 2310-267832, <http://www.lpth.gr>
4. Archäologisches Museum des Antiken (Römischen) Forums: Olympou und Filippou Str., PLZ 546 46, Tel. 2313-310400, 2310-221266, <http://www.odysseus.culture.gr>
5. Museum des Makedonischen Freiheitskampfes: P. Koromila Str. 23, PLZ 546 22, Tel. 2310-229778, <http://www.odysseus.culture.gr>
6. Volks- und Ethnologiemuseum von Makedonien und Thrakien: V. Olgas Str. 68, PLZ 546 42, Tel. 2310-830591/889849, <http://www.lemnth.gr>
7. Jüdisches Museum von Thessaloniki: A. Mina Str. 13, PLZ 546 24, Tel. 2310-250406, <http://www.jmth.gr>
8. Krypta-Museum von Agios Dimitrios: Kirche von Agios Dimitrios, PLZ: 54633, Tel. 2310-270591, <http://www.odysseus.culture.gr>
9. Kirchenmuseum der Metropolitankirche von Thessaloniki: Vogatsikou Str. 7 und Mitropoleos Str., PLZ 546 22, Tel. 2310-261216, <http://www.imth.gr>
10. Kriegsmuseum von Thessaloniki: G. Lampraki Str. 4, PLZ 546 36, Tel. 2310-249803-5
11. Makedonisches Museum Moderner Kunst: Egnatias Str. 154 (innerhalb der Internationalen Messe von Thessaloniki-Helexpo), PLZ 546 36, Tel. 2310-240002, <http://www.mmca.org.gr>
12. Staatliches Museum Moderner Kunst: Kolokotroni Str. 21, Lazariston-Kloster, PLZ 546 30, Stavroupoli, Tel. 2310-589140-1, <http://www.greekstate-museum.com>
13. Wasserversorgungsmuseum von Thessaloniki: 26. Oktovriou Str. 19, PLZ 546 27, Tel. 2310-514029, <http://www.eyath.gr>
14. Filmmuseum: Lager A, Kai A, innerhalb des Hafens, PLZ 546 25, Tel. 2310-508398, <http://www.cinemuseum.gr>
15. Museum für Photographie von Thessaloniki: Lager A, Hafen, PLZ 540 15, Tel. 2310-566716, <http://www.thmphoto.gr>
16. Museum der Eisenbahnfreunde Thessaloniki, Gebäude der Militärstation, Wagonauswahl – Dialogi Station, Nea Monastiriu Str. 7b, 56334 Thessaloniki, 2310 559 590, <http://www.sfsth.gr/>

Archäologische Museen der benachbarten Präfekturen

1. Museum der Königsgräber von Aigai: Vergina, PLZ 590 31, Imathia, Tel. 23310-92347, <http://www.aigai.gr>
2. Archäologisches Museum von Pella: Pella, PLZ 580 05, Pella, Tel. 23820-31160, <http://www.pella-museum.gr>
3. Archäologisches Museum von Dion: Dion, Pieria, PLZ 601 00, Tel. 23510-53206/53484, <http://www.arxaiologiko-mouseio-diou.gr>
4. Archäologisches Museum von Amphipolis: Amphipolis, Serres, PLZ 650 52, Tel. 23220-32474, <http://www.odysseus.culture.gr>
5. Byzantinisches Museum von Veroia: Thomaidos 26 Str. Veroia (Präf. Imathia), Tel. 23310-25847, <http://odysseus.culture.gr>

Βιβλιογραφία

- ΚΩΣΤΗΣ ΜΟΣΚΩΦ, Θεσσαλονίκη 1700-1912, Τομή της μεταπρατικής πόλης, Αθήνα 1974.
- Η. Ρ. LAUBSCHER, Der Reliefschmuck des Galeriusbogens in Thessaloniki, Berlin 1976.
- Β. ΚΟΛΩΝΑΣ, Α. ΠΑΠΑΜΑΤΘΑΙΑΚΗ, Ο αρχιτέκτονας Vitaliano Poselli. Τα έργα του – Θεσσαλονίκη (19ος αι.), Θεσσαλονίκη 1980.
- ΒΑΣ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ, Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της τουρκοκρατίας, 1430-1912, Θεσσαλονίκη 1983.
- ΑΠ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η ιστορία της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1983.
- Η Θεσσαλονίκη και τα Μνημεία της, Οδηγός - Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1985.
- Νεώτερα Μνημεία της Θεσσαλονίκης, Υπ. Πολιτισμού και Υπ. Βόρειας Ελλάδας, Θεσσαλονίκη 1985-86, Συλλογή υλικού και επιμέλεια σύνταξης: Χ. ΖΑΡΚΑΔΑ-ΠΙΤΣΙΟΛΗ, Ε. ΚΑΜΠΟΥΡΗ, Α. ΜΕΝΤΖΑ-ΣΤΕΡΓΙΟΥ, Α. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, Ν. ΠΕΤΡΙΔΗΣ, Κ. ΤΡΑΚΟΞΟΠΟΥΛΟΥ-ΤΖΗΜΟΥ, Ε. ΧΑΡΙΤΙΔΟΥ-ΜΑΥΡΟΥΔΗ.
- Η αναστήλωση των βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων στη Θεσσαλονίκη, Έκθεση Αναστηλωτικών Εργασιών (30 Νοεμβρίου – 31 Δεκεμβρίου 1985), Υπ. Πολιτισμού – Υπ. Βορείου Ελλάδος, εκδ. ΤΑΠΑ, 1985.
- ΑΛ. ΚΑΡΑΔΗΜΟΥ-ΓΕΡΟΛΥΜΠΟΥ, Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917. Ένα ορόσημο στην ιστορία της πόλης και στην ανάπτυξη της ελληνικής πολεοδομίας, εκδ. Δήμου Θεσσαλονίκης 1985-86.
- Κατάλογοι των Εκθέσεων της ΕΤΒΑ (Ελληνικής Τράπεζας Βιομηχανικής Αναπτύξεως). Έρευνα – κείμενα Β. ΚΟΛΩΝΑΣ - Ο. ΤΡΑΓΑΝΟΥ-ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ.
- Α. Αρχές της Βιομηχανίας στη Θεσσαλονίκη, 1870-1912, Θεσσαλονίκη 1987.
- Β. Θεσσαλονίκη 1912-1940, Βιομηχανία και πόλη, Θεσσαλονίκη 1989.
- ΣΤ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ, Ο πύργος του Τριγωνίου. Συμβολή στη μελέτη των τουρκικών οχυρώσεων της Θεσσαλονίκης, «Βυζαντινά» Νο 14, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 413-455, πίν. 1-12, εικ. 1-36.
- Μ. ΒΙΤΤΙ, Η πολεοδομική εξέλιξη της Θεσσαλονίκης, Αθήνα 1996.
- Ε. ΚΟΥΡΚΟΥΤΙΔΟΥ- ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Α. ΤΟΥΡΤΑ, Περίπατοι στη Βυζαντινή Θεσσαλονίκη, εκδ. ΚΑΠΟΝ, Αθήνα 1997.
- Τόποι της Ιστορίας και της Μνήμης. Τα Μνημεία της Θεσσαλονίκης και οι σεισμοί του 1978, Έκθεση Φωτογραφίας Υπ. Πολιτισμού – 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, 1998. Κείμενα: Ε. ΚΟΥΡΚΟΥΤΙΔΟΥ-ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Π. ΑΣΤΡΕΙΝΙΔΟΥ, Χ. ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ, Β. ΚΟΝΙΟΡΔΟΣ.
- Θ. ΠΑΖΑΡΑΣ, Η Ροτόντα του Αγίου Γεωργίου στη Θεσσαλονίκη, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1998.
- Β. ΝΕΡΑΝΤΖΗ – ΒΑΡΜΑΖΗ, Εγκώμια της Βυζαντινής Θεσσαλονίκης, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1999.
- Φ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Β. ΜΑΛΑΜΑ, Μ. ΜΙΖΑ, Μ. ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ, Τα λουτρά των ανακτόρων του Γαλέριου, Θεσσαλονικέων Πόλις, Γραφές και Πηγές 6.000 Χρόνων, 2001, τεύχος 4, σ. 103-114.
- ΑΛ. ΚΑΡΑΔΗΜΟΥ-ΓΕΡΟΛΥΜΠΟΥ, Μεταξύ Ανατολής και Δύσης, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2004.
- ΟΛ. ΤΡΑΓΑΝΟΥ-ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ, ΜΑΡΙΑ ΔΟΥΣΗ, ΜΙΧ. ΝΟΜΙΚΟΣ, Η Βιομηχανική Κληρονομιά της Θεσσαλονίκης, Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Θεσσαλονίκης, Ημερολόγιο 2004.
- Φ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Β. ΜΑΛΑΜΑ, Μ. ΜΙΖΑ, Μ. ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ, Οι οικοδομικές φάσεις του Οκταγώνου των ανακτόρων του Γαλέριου στη Θεσσαλονίκη, ΑΕΜΘ 18, 2004.
- Κ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ, Η Ροτόντα της Θεσσαλονίκης, Νέα στοιχεία και αποσαφηνίσεις με αφορμή τις αναστηλωτικές εργασίες, ΔΧΑ, περ. Δ' -16, 57-76.
- Β. ΚΟΛΩΝΑΣ, Θεσσαλονίκη 1912-2012, Η Αρχιτεκτονική μιας Εκατονταετίας, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2012.
- Β. ΚΟΛΩΝΑΣ, Η Θεσσαλονίκη εκτός των Τειχών, Εικονογραφία της Συνουκίας των Εξοχών, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2014.

Bibliographie

- KOSTIS MOSKOV, Θεσσαλονίκη 1700-1912, Τομή της μεταπρατικής πόλης, Athen 1974.
- H. P. LAUBSCHER, Der Reliefschmuck des Galeriusbogens in Thessaloniki, Berlin 1976.
- V. KOLONAS, L. PAPAMATHAIAKI, Ο αρχιτέκτονας Vitaliano Poselli. Τα έργα του – Θεσσαλονίκη (19ος αι.), Thessaloniki 1980.
- V. DIMITRIADIS, Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της τουρκοκρατίας, 1430-1912, Thessaloniki 1983.
- A. VAKALOPOULOS, Η ιστορία της Θεσσαλονίκης, Thessaloniki 1983.
- Η Θεσσαλονίκη και τα Μνημεία της, Stadtführer – Ephorie für byzantinische Altertümer von Thessaloniki, Thessaloniki 1985.
- Νεώτερα Μνημεία της Θεσσαλονίκης, Kultusministerium & Ministerium von Nordgriechenland, Thessaloniki 1985-86, Materialsammlung und Lektorat: CH. ZARKADA-PITSIOLI, E. KAMBOURI, A. MENTZA-STERGIOU, A. PAPAZOGLOU, N. PETRIDIS, K. TRAKOSOPOULOS-TZIMOU, E. HARITIDOU-MAVROUDI.
- Η αναστήλωση των βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων στη Θεσσαλονίκη, Bericht von Restaurierungsarbeiten (30 Nov. – 31 Dez. 1985), Kultusministerium & Ministerium von Nordgriechenland, TAPA Vlg., 1985.
- A. KARADIMOU-GEROLIMBOU, Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917. Ένα ορόσημο στην ιστορία της πόλης και στην ανάπτυξη της ελληνικής πολεοδομίας, Veröffentlicht von der Stadtgemeinde Thessaloniki 1985-86.
- Ausstellungskataloge von ETVA (der Griechischen Bank für Industrielle Entwicklung). Recherche-Texte V. KOLONAS – O. TRAGANOU-DELIGIANNI .
- A. Αρχές της Βιομηχανίας στη Θεσσαλονίκη, 1870-1912, Thessaloniki 1987.
- B. Θεσσαλονίκη 1912-1940, Βιομηχανία και πόλη, Thessaloniki 1989.
- S. STEFANOU, Ο πύργος του Τριγωνίου. Συμβολή στη μελέτη των τουρκικών οχυρώσεων της Θεσσαλονίκης, «Βυζαντινά» No 14, Zentrum für Byzantinische Recherche, AÜTh, Thessaloniki 1988, S. 413-455, Tabellen 1-12, Abb. 1-36.
- M. VITTI, Η πολεοδομική εξέλιξη της Θεσσαλονίκης, Athen 1996.
- E. KOURKOUTIDOU-NIKOLAIDOU, A. TOURTA, Περιπάτοι στη Βυζαντινή Θεσσαλονίκη, KAPON Vlg, Athen 1997.
- Τόποι της Ιστορίας και της Μνήμης. Τα Μνημεία της Θεσσαλονίκης και οι οισμοί του 1978, Ausstellung von Photographien, Kultusministerium – 9. Ephorie für Byzantinische Altertümer, 1998. Texte: E. KOURKOUTIDOU-NIKOLAIDOU, P. ASTREINIDOU, H. BAKIRTZIS, V. KONIORDOS.
- Th. PAZARAS, Η Ροτόντα του Αγίου Γεωργίου στη Θεσσαλονίκη, IMXA, Thessaloniki 1998.
- V. NERANTZI-VARMAZI, Εγκώμια της Βυζαντινής Θεσσαλονίκης, Vanias Vlg., Thessaloniki 1999.
- F. ATHANASIOU, V. MALAMA, M. MIZA, M. SARANTIDOU, Τα λουτρά των ανακτόρων του Γαλερίου, Θεσσαλονικέων Πόλις, Γραφές και Πηγές 6.000 Χρόνων, 2001, H. 4, S. 103-114.
- O. TRAGANOU-DELIYIANNI, MARIA DOUSI, M. NOMIKOS, Η Βιομηχανική Κληρονομιά της Θεσσαλονίκης, Architektenkammer von Thessaloniki, Journal 2004.
- F. ATHANASIOU, V. MALAMA, M. MIZA, M. SARANTIDOU, Οι οικοδομικές φάσεις του Οκταγώνου των ανακτόρων του Γαλερίου στη Θεσσαλονίκη, ΑΕΜΘ 18, 2004.
- K. THEOHARIDOU, Η Ροτόντα της Θεσσαλονίκης, Νέα στοιχεία και αποσαφηνίσεις με αφορμή τις αναστηλωτικές εργασίες, ΔΧΑ, H. D S. 16, 57-76.
- V. KOLONAS, Θεσσαλονίκη 1912-2012, Η Αρχιτεκτονική μιας Εκατονταετίας, University Studio Press, Thessaloniki 2012.
- V. KOLONAS, Η Θεσσαλονίκη εκτός των Τειχών, Εικονογραφία της Συνουκίας των Εξοχών, University Studio Press, Thessaloniki 2014.

COPYRIGHT 2015

ΚΕΝΤΡΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μέγαρο Μπίλλη, Πλατεία Ιπποδromίου, 546 21 Θεσσαλονίκη.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Επιμενίδου 19, Άνω Πόλη, 54633 Θεσσαλονίκη

E-mail: eethes@otenet.gr - [http:// www.ellet.gr](http://www.ellet.gr)

ΧΑΡΤΕΣ – ΥΠΟΒΑΘΡΑ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΧΑΡΤΩΝ & ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ – ΕΘΝΙΚΗ ΧΑΡΤΟΘΗΚΗ - ΕΚΕΠΠ – ΕΚΕΧΧΑΚ

Οι φωτογραφίες προέρχονται από τα αρχεία του Κ.Ι.Θ. και από τις συλλογές των Β. Κονιόρδου, Β. Βλασίδη, Αλ. Γρηγορίου, Α. Θεοφυλάκτου, Α. Παπαϊωάννου, Γ. Τοιαντούκα, τα μουσεία, Βυζαντινού Πολιτισμού και Μακεδονικού Αγώνα, την Αγιορειτική Εστία, την Αντιδημαρχία Πολιτισμού, τη Δημοτική Πινακοθήκη και τη Διεύθυνση Τοπογραφία Δήμου Θεσσαλονίκης.

Φωτογραφία Οπισθοφύλλου: Ψηφιδωτό, με διακοσμητικά θέματα, από τόξο της εκκλησίας Αχειροποιήτου, του 5ου αιώνα.

Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς Ουνέσκο.
Denkmale, die zum UNESCO-Welterbe gehören.

Μνημεία Πολιτιστικής Κληρονομιάς βραβευμένα από την Europa Nostra, για την άριστη ανα-
στήλωσή τους.

Denkmale kulturellen Erbes, die aufgrund ihrer hervorragenden Restaurierung von Europa Nostra ausgezeichnet wurden.

ZENTRUM FÜR GESCHICHTE THESSALONIKI

Billi Gebäude, Ippodromiou-Platz, PLZ 546 21, Thessaloniki.

HELLENISCHE GESELLSCHAFT für Umwelt und Kultur

NIEDERLASSUNG THESSALONIKI

Epimenidou Str. 19, Oberstadt, PLZ 546 33, Thessaloniki

E-Mail: eethes@otenet.gr - [http:// www.ellinikietairia.gr](http://www.ellinikietairia.gr)

STADTPLÄNE UND HINTERGRÜNDE

EUROPÄISCHES ZENTRUM FÜR KOMMUNIKATION, INFORMIERUNG & KULTUR (EKEPP),

NATIONALES ZENTRUM FÜR LANDKARTEN UND KARTOGRAPHISCHES ERBE (EKECHAK),

NATIONALE LANDKARTENBIBLIOTHEK

Die Fotos der Spaziergänge stammen aus den Archiven des Zentrums für Geschichte von Thessaloniki sowie aus den Sammlungen von V. Koniordos, V. Vlasidis, A. Grigoriou, A. Theofilaktou, A. Papaioannou, G. Tsiantouka und aus den Museen für Byzantinische Kultur, und des Makedonischen Freiheitskampfes, der Agioritiki Estia, dem stellvertretenden Bürgermeisteramt für Kultur, der Städtischen Pinakothek und der Leitung für Topographie der Stadtgemeinde von Thessaloniki.

Foto der Umschlagrückseite: Mosaik mit dekorativen Motiven an einem Bogen in der Kirche Panagia Acheiropoitos, 5. Jahrhundert.

Σχεδιασμός - Εκτύπωση - CtP

GRAFIS E.Π.Ε.

N Ραιδεστός, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 466.776

ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

STADTGEMEINDE THESSALONIKI
ZENTRUM FÜR GESCHICHTE THESSALONIKI

HELLENISCHE GESELLSCHAFT
für Umwelt und Kultur
NIEDERLASSUNG THESSALONIKI

Γενικό Προξενείο
της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας
στη Θεσσαλονίκη

Generalkonsulat
der Bundesrepublik Deutschland
Thessaloniki